

Mervi Uusimäki

PERHETYÖTÄKÖ KAIKKI?

Julkaisija: Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus

Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus
Oulun toimintayksikkö
PL 58, 90015 Oulun kaupunki
Puh. (08) 558 44113, fax. (08) 558 44032

Oulun kaupungin painatuskeskus
Oulu 2005

ISSN 1458-5375
ISBN 952-5441-19-9

SISÄLLYS

ESIPUHE.....	1
1 JOHDANTO.....	2
2 PERHETYÖN SELVITYKSEN TAUSTAA.....	3
3 MIKÄ ON PERHE?.....	7
4 PERHETYÖSTÄ KIRJALLISUUDEN POHJALTA.....	11
4.1. Sosiaalityön ja erityisesti lastensuojelun perhetyö.....	12
4.2. Perhetyötä terveydenhuollossa, päivähoidossa ja kotipalvelussa.....	14
4.3. Järjestöt ja yhdistykset perhetyön tuottajina.....	17
4.4. Perhetyötä monen sektorin yhteistyönä.....	19
4.5. Seurakunnan perhetyö.....	22
4.6. Perhetyöstä yleensä.....	23
5 PERHETYÖN SELVITYKSEN TOTEUTTAMINEN.....	27
5.1. Tutkimusaineisto.....	29
5.2. Aineiston analysointi.....	32
6 PERHETYÖN TOTEUTTAMINEN.....	35
6.1. Perhetyön kohde.....	37
6.2. Perhetyön tehtävä.....	51
6.3. Perhetyön eri menetelmiä.....	74
6.4. Perhetyöntekijä.....	75
6.5. Perheen ja viranomaisen suhde perhetyössä.....	84
7 MIHIN PERHETYÖTÄ TARVITAAN?.....	98
8 YHTEENVETOA PERHETYÖSTÄ TOTEUTUKSENA JA KÄSITTEENÄ.....	103

9	PERHETYÖTÄ ERI SEKTOREILLA.....	106
9.1.	Perhetyötä kunnallisella sektorilla.....	111
9.2.	Järjestöjen perhetyö.....	147
9.3.	Perhetyö seurakunnassa.....	153
9.4.	Perhetyö verkostoissa.....	157
10	YHTEENVETO PERHETYÖSTÄ ERI SEKTOREILLA...	164
11	PERHETYÖN TULEVAISUUS.....	172
12	POHDINTA.....	179
	LÄHTEET	193
	LIITTEET.....	201

Lasten ja lapsiperheiden parissa tehtävä työ on tällä hetkellä vahvojen muutospainoiden alla. Keskustelu lasten ja perheiden pahoinvoinnin lisääntymisestä on herättänyt monet eri tahot huomaamaan sen, että lapsiperheiden palveluiden kentässä on monenlaisia kehittämistarpeita. Päivähoidossa, terveydenhuollossa, sosiaalityössä, seurakunnissa ja järjestökentällä on syntynyt lukuisia hankkeita perhetyön kehittämiseksi.

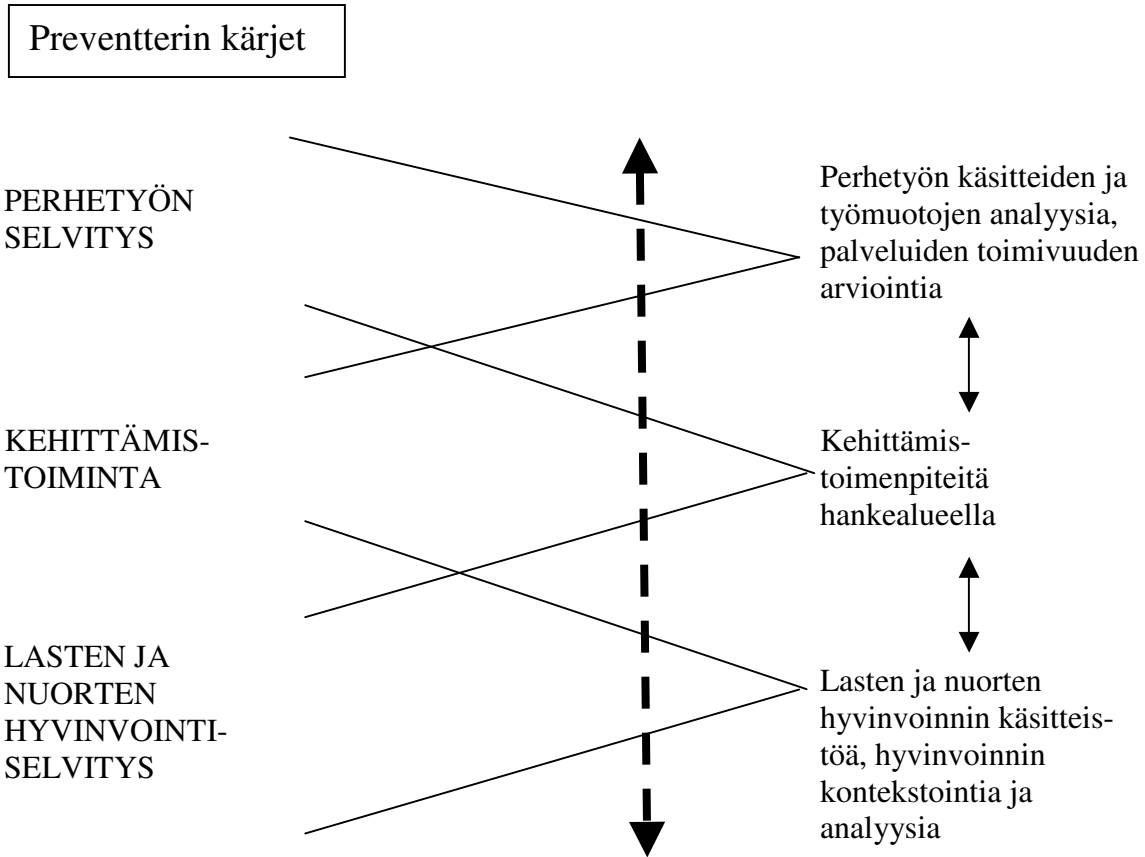
Vaikuttaa siltä, että suomalaisessa yhteiskunnassa vallitsee yhteinen tahtotila lapsiperheiden tilanteen parantamiseksi. Yhteiset keinot ovat kuitenkin toistaiseksi puuttuneet. Tässä tilanteessa olisi ensiarvoisen tärkeää pysähtyä pohtimaan perheiden kanssa tehtävän työn kenttää kokonaisuutena. Mihin perhetyössä pyritään, minkälaisin keinoin, kenen toimesta?

Mervi Uusimäen analyysi perhetyöstä liittyy tähän ajankohtaiseen keskusteluun. Selvityksen yhtenä lähtökohtana on ollut havainto perhetyön käsitteellisestä epämääräisyydestä: perhetyön käsitettä käytetään eri toimintakonteksteissa monessa eri merkityksessä. Selvityksen tavoitteenasettelu on kaksitasoinen: analysoida eri toimijoiden käsityksiä perhetyöstä sekä arvioida perhetyön käytäntöjen toimivuutta. Analyysi perustuu aikaisemman kirjallisuuden ohella ryhmähaastatteluihin, joihin on osallistunut monien eri tahojen edustajia.

Toivon Mervi Uusimäen julkaisun antavan virikkeitä lapsiperheiden palveluiden jäsentämiseen ja kehittämiseen. Kiitokset kirjoittajalle ajankohtaisesta puheenvuorosta!

1 JOHDANTO

Perhetyön selvitys liittyy Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen ”*Moniammatillisella yhteistyöllä lasten ja nuorten syrjäytymisen ehkäisyyn (Preventteri)*” -hankkeeseen. Hanke toteutettiin Oulussa, Oulunsalossa ja Kempeleessä vuoden 2004 aikana. Se koostui kolmesta osa-alueesta: perhetyön selvitys, lasten ja nuorten hyvinvointiselvitys ja moniammatillisen yhteistyön kehittäminen käytännössä.

”Tavoitteena tukea lasten ja nuorten hyvinvointia ja pyrkiä syrjäytymisen ehkäisyyn.”

Kuvio 1. Preventteri -hankkeen osa-alueet¹

Perhetyön selvityksen tavoitteena on analysoida eri toimijatahojen käsityksiä perhetyöstä. Moniammatillisessa yhteistyössä yhdessä

¹ mukailten Kinnunen, P. 2003

tekeminen voi muodostua hankalaksi, jos samalla termillä tarkoitetaan eri yhteyksissä eri asiaa ja toimintaa. Toinen perhetyön selvityksen tavoite on arvioida perhetyöhön sisältyvien palvelujen ja toimintamuotojen toimivuutta käytännössä. Preventteri-hankkeen tavoitteiden mukaisesti selvityksen näkökulma kulminoituu ja tarkentuu syrjäytymisen ehkäisyyn, jolloin erityisesti perhetyön ennalta ehkäisevät ja varhaisen puuttumisen muodot tulevat esille. Perhetyön aineiston ja analyysin painottuminen lapsiperheissä tehtävään perhetyöhön johtuu hankkeesta. Lisäksi aineiston perusteella merkittäväksi teemaksi osoittautuu sekä perheen ja viranomaisten² että viranomaisten keskinäinen yhteistyö. Selvityksen mottona on:

"Jotta pienet purot voisivat muodostaa mahtavana virtaavan joen, on niiden ensin löydettävä tiensä yhteiseen uomaan."

2 PERHETYÖN SELVITYKSEN TAUSTAA

Perhetyö on noussut viime vuosina vahvasti mukaan julkiseen keskusteluun. Tarpeet perhetyölle ovat kasvaneet. Sen ympärillä työskentelee monia tahoja, monenlaisissa tehtävissä ja erilaisin tavoittein. Siitä on tullut osa mm. sosiaalityön, päivähoiton, terveydenhuollon, seurakunnan ja järjestöjen toimintaa. Se tunnetaan usein toimintatapana, jonka ideologia perustuu perhekeskeisyyteen.

Perhetyölle ei ole olemassa yhtä tarkkaa määritelmää tai vaikiintunutta työmuotoa. Tässä selvityksessä perhetyötä lähdettiin kartoittamaan perheiden kanssa tehtävänä työnä rajaamatta sitä minkään yksittäisen sektorin toimintaan. Myöhemmin selvityksen kuluessa perhetyötä mallinnettiin, jäsennettiin ja tarkennettiin sekä käsitteellisesti että toiminnallisesti aineiston tuomien näkökulmien mukaan.

Perhetyötä oli aikaisemmin tutkittu mm. lastensuojelun³, erilais-

² Viranomaisella tarkoitetaan tässä selvityksessä kaikkea eri sektoreilla tapahtuvaa ammatillista toimintaa.

³ esim. Heino, Berg & Hurtig 2000; Mäkelä 2003

ten perhetyön kokeilujen ja projektien⁴ ja seurakunnassa tehdyn perhetyön⁵ näkökulmasta. Eri toteuttajatahoilla tapahtuvasta työstä perhetyöhön viittaavana esimerkkinä on Rantalan⁶ väitöskirja perhekeskeisyydestä.

Perhetyöhön liittyviä käsitteitä ei ole kovin paljon aukaistu. Mm. Heino ym.⁷, Turtiainen⁸ ja Mäkelä⁹ ovat nostaneet esille tarpeen selvittää perhetyön työmuotojen merkityksiä, sisältöjä ja arviointia laajemmin. He kokevat tarpeelliseksi eri tahojen perhetyömallien kokoamisen yhteen sekä edelleen kehittämisen. Samoin he nostavat esille terminologian yhdenmukaistamisen tarpeet kuten myös perhetyön sisältöjen syventämisen ja selkiyttämisen.

Yhtenä taustatekijänä perhetyön selvitykselle on myös ”Perhetyön mahdollisuudet päivähoidossa” -hanke. Hankkeessa on kehitetty uusia toimintamuotoja ja työmenetelmiä päivähoidon perhetyöhön. Päivähoidossa koettiin osittain tehtävän perhetyötä, mutta käsite tuntui epäselvältä¹⁰.

Perhetyön selvityksen tekemisen taustalla ovat myös monet yhteiskunnalliset muutokset, jotka ovat haastaneet palveluiden tuottajia vastaamaan lapsiperheiden muuttuneisiin tarpeisiin. Viime aikoina on käyty keskustelua perheiden luonnollisten sosiaalisten verkostojen kaventumisesta, lasten ja nuorten ongelmien kasautumisesta, perheiden elämäntilanteiden monimutkaistumisesta, erilaisten lapsiperheiden palvelujen vähentymisestä ja erityispalveluiden tarpeiden kasvamisesta. Niihin on pyritty vaikuttamaan perhetyön eri toimintamuodoilla. Perhetyöhön liittyykin lukuisia käsitteitä: kotipalvelu, perhekerho, ohjaava perhetyö, avohuollon perhetyö, avotyö, toiminnallinen avotyö, tehostettu perhetyö, perhetukityö, perheen yhdistetty hoito, sijaishuollon perhetyö, perhekuntoutus, perheneuvonta, perhehoito, perheterapia, perhekoti, perhekeskus jne. käsitteiden merkitys ei ole yksise-

⁴ esim. Mitä on Alvari-perhetyö? 2002; Turtiainen, 1999; Häggman-Laitila, ym. 2000, 2001; Lapsiperheiden varhainen tuki, tuen vaikuttavuus ja kustannushyöty 2001; Salonen, 2003

⁵ mm. Ruotsalainen 2002

⁶ 2002

⁷ 2000

⁸ 1999

⁹ 2003

¹⁰ Hiitola-Moilanen 2004, 73-82

litteinen. Mitä perhetyö itse asiassa merkitsee? Miten se eroaa muista perheeseen liittyvistä palveluista?

Perhetyöstä on kehittynyt moniammatillinen toiminta-areena. Toisaalta se liittyy vahvasti moniammatilliseen yhteistyöhön. Mm. Rimpelän¹¹ mukaan lapsiperheiden palveluja tulisi kehittää ja koordinoida hyvinvoinnin näkökulmasta. Palveluja ja perhetyötä tarvitaan lapsen kasvun ja kehityksen tukijaksi sekä koko perheen hyvinvoinnin edistäjäksi. Palvelujen tuottajat (kotipalvelu, terveydenhuolto, sosiaalityö, päivähoito, nuorisotyö, seurakunta, järjestöt jne.) ovat alkaneet käyttää perhetyön käsitettä, koska niillä kaikilla on ollut halu auttaa perheitä erilaisissa elämäntilanteissa. Toisaalta niiden välillä on esiintynyt kilpailua. Myös eri kuntien perhetyölle asettamat tavoitteet ja resurssit ovat olleet erilaisia. Joissakin kunnissa perhetyötä ei ole lainkaan, toisissa kunnissa on monipuolista, koordinoitua perhetyötä kaikille perheille¹².

Lainsäädäntö ei anna selkeää kuvaa siitä, mitkä säädökset perhetyötä koskettavat ja miten ne perhetyötä määrittelevät. Lastensuojelulaki¹³ puhuu lapsen kasvuolojen turvaamisesta ja niihin puuttumisesta sekä huoltajien tukemisesta lasten kasvatuksessa, mikäli se lapsen kasvun ja kehityksen kannalta on tarpeen. Perhe ja yksilökohtaisiksi lastensuojelun toimintamuodoiksi määritellään avohuollon tukitoimet, huostaanotto ja sijaishuolto sekä jälkihuolto¹⁴. Lisäksi lastensuojelulain 14 §:ssä puhutaan perhehoi-dosta tai laitoshuollosta lapsen tai nuoren terveyden tai kehityksen vaarantuessa. Se vaatii lapsen edun ottamista huomioon, mikä voi merkitä esimerkiksi perhetyön toimintamuotojen väliintuloa perheen kriisitilanteissa. Sanana perhetyötä ei kuitenkaan lastensuojelulaissa esiinny.

Sosiaalihuoltolaissa¹⁵ on mainintoja yksityisen henkilön, perheen sekä yhteisön sosiaalisen turvallisuuden ja toimintakyvyn edistämisestä ja ylläpitämisestä sosiaalipalveluilla, joita ovat sosiaalityö, kasvatus- ja perheneuvonta, kotipalvelut, asumispalvelut, laitoshuolto, perhehoito, omaishoidon tuki sekä vammaisten työtoiminta. Tämän perusteella kunnan on järjestettävä perhetyöhön

¹¹ 2002

¹² ks. Heino ym. 2000, 51-54

¹³ 2 §/1983

¹⁴ 8 §/1983

¹⁵ 1, 17, 20-21 §/1982

liittyviä toimintamuotoja kuten kotipalvelua alentuneen toimintakyvyn, perhetilanteen, rasittuneisuuden, sairauden, synnytyksen, vamman tai muun vastaavan syyn perusteella. Sosiaalihuoltolaisissa mainitaan siis perhetyön osa-alueita, ei sellaisenaan perhetyötä.

Laki lasten päivähoidosta¹⁶ puolestaan takaa lapselle oikeuden hoitoon päiväkotihoidona, perhepäivähoitona, leikkitoimintana tai muuna päivähoitotoimintana. Siinä käytetään termiä kotikasvatuksen tukeminen, joka voidaan mieltää osaltaan yhdeksi perhetyön osa-alueeksi. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa¹⁷ ja Valtioneuvoston periaatepäätöksessä varhaiskasvatuksen valtakunnallisista linjauksista¹⁸ vahvistetaan lapsen kohdistuvaa toimintaa ja kasvatuskumppanuutta. Yhteistyötä kehoitetaan suuntaamaan perheen ja ammattilaisten tasavertaiseen vuorovaikutukseen. Yhteistyön kohteena on koko ajan lapsi. Varhaiskasvatuksen linjaukset ja varhaiskasvatussuunnitelman perusteet suuntaavat päivähoitoa ja varhaiskasvatuspalveluja lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen mahdollistamiseen. Kotikasvatuksen tai vanhemmuuden tukeminen jää vähemmälle. Perhetyö-sanaa asiakirjoissa ei sinänsä mainita.

Perhetyö liittyy kirkon sisällölliseen sanomaan läheisesti. Kirkkolaissa¹⁹ puhutaan yleisellä tasolla kristillisestä kasvatuksesta ja kirkollisista toimituksista, jotka voidaan ymmärtää perhetyöksi. Se ei määrittele perhetyötä sellaisenaan tai vaadi sen käyttöön ottamista kirkon toimintamuotona.

Työministeriön ammattihaku²⁰ löytää perhetyö-hakusanalla lastenohjaajan, nuoriso-ohjaajan, lastenhoitajan ja lähihoitajan ammatit. Ammattialojen haku määrittelee perhetyön kirkolliseksi työksi. Asetus sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusehdoista²¹, kuten myöskään laki sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista²² eivät määrittele perhetyöntekijöiden osaamista ja koulutusvaatimuksia lainkaan. Aikaisempi asetus kelpoisuusehdoista määritteli hoito-, huolenpito-, kasva-

¹⁶ 1 §/1973

¹⁷ 2004

¹⁸ 2002

¹⁹ 1993/1054

²⁰ 2004

²¹ 804/1992

²² 272/2005

tus-, opetus- tai kuntoutustehtäviin soveltuvuudeksi vähintään opistoasteisen sosiaali- tai terveydenhuoltoalan taikka muun alan ammatillisen tutkinnon, mutta ei maininnut perhetyötä sellaisenaan. Uudempi laki kelpisuusehdoista puolestaan määrittelee vain sosiaalihuollon keskeisimmät ammatit: sosiaalityöntekijän, sosiaaliasiamiehen, lastenvalvojan, sosiaaliohjaajan, lastentarhanopettajan ja lähihoitajan kelpoisuusehdot. Lisäksi siinä on säädetty sosiaalihuollon erityistyöntekijöiden ja johtotehtävissä toimivien kelpoisuuksista. Muiden ammattien osalta puhutaan tehtävään soveltuvasta koulutuksesta, jolloin kelpoisuuden määrittely jätetään työnantajan tehtäväksi. Ammattinimikkeenä perhetyöntekijää käytetään käytännössä yhä enemmän, ja tehtävän koulutusvaatimukset ovat entistä kirjavampia.

Perhetyöhön onkin muodostunut epämääräinen käsiteviidakko ja toimintatapojen ja -menetelmien kirjava kulttuuri. Päättäjät ovat havahtumassa lapsiperheiden tilanteiden muuttumiseen sekä palvelutarjonnan kehittämisen tarpeeseen. Lapsiperheiden palvelut sekä perhetyö on nostettu keskeiseksi kehittämisen kohteeksi mm. kansallisissa kehittämissuunnitelmissa, sosiaali- ja terveysministeriön työryhmämuistioissa, oppaissa ja julkaisuissa sekä erilaisissa strategioissa²³. Perhetyön kehittämisen tarve näkyy myös runsaslukuisina kehittämissuunnitelmina, jotka useimmiten liittyvät työtapoihin tai -menetelmiin²⁴.

3 MIKÄ ON PERHE?

Kun puhutaan perhetyöstä, joudutaan välttämättä pohtimaan perheen käsitettä. Perheiden monenlaisuus tuli esille myös selvityksen aineistossa.

”Mää oikeestaan yhtysin tuohon ett kaikkee löytyy--Ett just on jollaki tapaa hajonnut. Yksistään jo perhe jota on sen seit-

²³ ks. mm. Sosiaalialan kehittämishanke 2003, Opas lastenneuvolatoiminnan järjestämiseksi kunnissa 2003, Lastenneuvola lapsiperheiden tukena 2004, Sosiaali- ja terveydenhuollon tavoite- ja toimintaohjelma 2004-2007, Valtioneuvoston periaatepäätös Terveys 2015 -kansanterveysohjelmasta 2001, Perhepoliittinen strategia 2003

²⁴ ks. esim. Viljamaa 2004, 96-97

temää sorttia--Sillee me ollaan yhteyksissä. Perherakenneki on jo semmonen että sitä on kaikenlaisia. Se on sillä tapaa niinku hajonnu.” (H4,H3)²⁵

Eri puolilla Eurooppaa perheen käsitteellinen määrittely vaihtelee. Useimmiten siihen liitetään avioliitto ja/tai sukulaisuus. Siihen kuuluu biologisin tai sosiaalisin perustein sekä aikuisia että lapsia. Myös yksineläjät luetaan täysivaltaisiksi perheiksi mm. Norjassa²⁶. Perheestä puhutaan yleensä mielikuvana, joka muodostuu yhdestä tai useammasta vanhemmasta ja lapsista läheisinä ihmissuhteina ja heidän yhdessä jakamana fyysisenä tilana, kotina. Heidän välillään on keskinäinen emotionaalinen side. Nykyisin perhemalli ei ole enää näin yksiviivainen. On muodostunut yksinhuoltaja-, lapsi-, uus- ja sijaisperheitä, monivanhempaisia perheitä, erityyppisten perheiden yhdistelmiä ja yhdessä asumisen muotoja, joissa huolehditaan lapsista²⁷. Mm. kasvatustieteellisessä, psykologisessa ja yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa onkin kiinnitetty yhä enemmän huomiota perheeseen ja sen monimuotoistumiseen.

Perheen taustalla on usein suvunjatkamisen sekä lasten hoitamisen ja kasvattamisen tehtävä. Se turvaa perheenjäsenten tunne-elämää ja voimavaroja. Samalla perheenjäsenet tuntevat vastuuta ja velvollisuuksia toisiaan kohtaan. Perhe on sosiaalistumisen väline ja työvoiman uusintaja yhteiskunnalle. Se määrittelee itse, keitä siihen kuuluu²⁸.

Lapsen ja perheen välistä suhdetta voi tarkastella biologisesta, juridisesta, sosiaalisesta ja psykologisesta ulottuvuudesta käsin. Biologisesta näkökulmasta lapsen ”oikeana vanhempana” pidetään hänen biologisia vanhempiaan. Aina, mm. hedelmöityshoitojen vuoksi, ei kuitenkaan ole itsestään selvää, keitä lapsen biologiset vanhemmat ovat. Vanhempana olon oikeudet ja velvollisuudet, kuten myös perhekäsite on kuitenkin totuttu vahvasti liittämään biologiseen lapsen ja vanhemman suhteeseen. Juridisessa

²⁵ Ryhmähaastattelut on koodattu juoksevilla numeroinnilla samoin kuin niihin osallistujat. Koodimerkinnässä ensimmäinen termi tarkoittaa ryhmähaastattelua, toinen siinä ollutta henkilöä.

²⁶ Kontula 2004, 11-12

²⁷ ks. Hurtig 1999, 19

²⁸ Hurtig 1999,25; Paavilainen 1998,18; Oinonen 1999,163; Kontula 2004, 12

perhesuhteessa olennaisessa osassa on vanhempi, jolle lain mukaan vanhemmuus on määritelty tai oikeusteitse määrätty. Usein näissäkin tilanteissa on kyse lapsen ja biologisen vanhemman muodostamasta perheestä. Sosiaalisessa ulottuvuudessa puolestaan keskeiseksi vanhemmaksi määrittyy lapsen arjen käytännöistä huolehtija. Perhe muodostuu arjen yhdessä jakajista. Psykologiselle perhesuhteelle ominaisena piirteenä ovat tunteet. Perheen muodostavat ne henkilöt, jotka tunnetasolla koetaan perheeksi tai vanhemmiksi²⁹.

Perheenjäsenet ovat olemassa yksilöinä, mutta perheenjäseniksi he tulevat keskinäisten suhteidensa kautta. Tämä sisältää myös ihmisen suhteen omaan itseensä, jolloin yksi ihminen muodostaa oman perheensä. Ihminen on elämänsä aikana jäsen useammassa perheessä. Makkosen, Riikosen ja Vatajan³⁰ mukaan kaikki perhettä luonnehtivat käsitteet ovat suhdekäsitteitä. Suhteet ovat objektiivisia (esimerkiksi biologinen vanhempi ja lapsi). Toisaalta perhe on tarinallinen kokonaisuus, jossa perhe on suhde ja idea niiden ihmisten kesken, jotka pitävät itseään ja toisiaan perheenjäseninä.

”Silloinkin, että jos perhetyö on muuttunu, niin varmaan -- sitä niitten perheitten rakenne, -- että ennen on ollu varmaan yksiselitteisesti se isä ja äiti ja yhteiset lapset tai sitten yksinhuoltaja ja lapset. Mutta tänä päivänä sitten on, siellä on mies ja nainen ja sitten on lapsia ja ne on yhteisiä ja ne saattaa olla toisesta edellisestä liitosta ja – on monen eri lapsia siinä yhteisessä perheessä.” (H12,H4)

Nätkin³¹ on pohtinut perheen muotoja moderniin ajatteluun kuuluvan ydinperheen ja sitä rikkomaan pyrkivän postmodernin ajattelun kautta. Luonnollisia, oikeina pidettyjä perheeseen kuuluvia elementtejä ovat mm. yksityisen ja julkisen erottelu, vanhempien heteroseksuaalinen avioliitto, biologinen vanhemmuus, erilaiset työn- ja vastuunjaot isän ja äidin kesken, omien vanhempien antama malli, lapsuus omana elämänvaiheena, lasten ja vanhempien

²⁹ Ritala-Koskinen 2001, 54-60

³⁰ 2000, 284

³¹ 2003, 16-22

hierarkkinen suhde, asiantuntijavalta ja oikea tieto, jalostettu perimä, absoluuttinen sukupuolimoraali, työteliäisyys, aineellinen vauraus ja hyvinvointi. Ideaaliperheen elementit ovat kuitenkin murentuneet. Vähitellen perheen jäsenet ovat eriytyneet toisistaan, yksilöllistyneet. Samalla prosessit ja käsitteet, kuten naiseus ja äitiys, biologinen versus sosiaalinen tai juridinen vanhemmuus, ovat eriytyneet Monet modernin perheihanteen perusrakenteet vallitsevat kuitenkin edelleen, vaikka yksilöllisyys ja individualismi koko ajan vahvistuvat. Perheeseen liittyvät prosessit eivät enää ole luonnollisia, vaan muotoiltavia. Perhettä koko ajan ”tehdään”.

”Musta koko perhekäsite on tullut aika semmoseksi lyhytkestoseksi siinä mielessä että perhe perustetaan, tulee lapsia, se voi olla hyvin lyhytaikaista jonka se isä siinä perheessä sitte on. Sitte otetaan uus yritys ja ehkä taas uus yritys – Ett se tuntuu kasvaneen jostain syystä ihan se semmonen sitkeä arkipäivän eläminen, tylsien asioiden – jotenki ei sitä varmaa oo.” (H1,H3)

Käsitys perheestä on muodostunut historiallisesti yhteisestä taloudesta tarkasti rajatun ydinperheen kautta monimuotoiseen perhekäsitykseen³². Perherakenteiden hajaantumisen myötä perhetyön kohde on muuttunut moninaisemmaksi. Eri ajankohtina ja jopa viikonpäivinä perheen kokoonpano vaihtelee. Perhe on muuttuva yksikkö, jossa tilanteet ja toimijat elävät ja liikkuvat. Perheen muutoksia voivat aiheuttaa perheen elämänvaiheet (nuoripari, lapsiperhe, keski-ikäistynyt perhe jne.), fyysiset puitteet (talous, asumisolot jne.), erilaiset kriisit ja sairaudet tai sosiaalisen verkoston muutokset (mm. sukulaisten ja ystävien merkitys). Ei enää voida yksiselitteisesti määritellä, millainen perhe on oikea. Modernisoitumisen perusteella on puhuttu jopa perheen kriisiytymisestä ja häviämisestä eriytymisen ja yksilöllistymisen myötä³³.

Perhettä luodaan koko ajan puheen ja kielen avulla. Siten se on myös tulkinnallinen ja ymmärtämisen kautta syntyvä käsite.

³² Hirsjärvi, Laurinen & tutkijaryhmä 1998, 12-18

³³ Hirsjärvi ym. 1998, 12-18

Hirsjärven ym.³⁴ mukaan perhe voi näyttäytyä erilaisina ilmauksina, kielikuvina ja metaforina. Ne havainnollistavat abstrakteja asioita, jollaiseksi perhekin voidaan moninaisuudessaan määritellä. Jokaisella perheellä on perheestä omat tarinansa ja kielikuvansa. Lisäksi arkipuheessa käytetään monenlaisia ilmauksia ja käsitteitä perheestä ja perheasioista. Perhettä koskevia ilmauksia, kielikuvia ja metaforia ovat esimerkiksi

- perhe on yhtä köyttä –yhdistys
- perhe on pyhä
- perhe on yhteiskunnan perusratas
- perhe on tankkauspaikka
- perhe on elämän selkäranka.

Mannerheimin lastensuojeluliitto³⁵ on koonnut kutsumanimiä suomalaiselle perheelle. Perhettä on kuvattu mm. bändiksi, heimoksi, joukkueeksi, katraaksi, kimpaksi, klaaniksi, kotiväeksi, laumaksi, meidän jengiksi, meidän yhteisöksi, orkesteriksi, perusyksiköksi, pesueeksi, porukaksi, saman jääkaapin käyttäjiksi, tiimiksi jne. Usein metaforat, sanonnat ja slangi-ilmaukset kertovat aiheesta enemmän kuin kirjakieli tai pitkät lauseet.

4 PERHETYÖSTÄ KIRJALLISUUDEN POHJALTA

Tässä luvussa esitellään joitakin perhetyön tutkimuksia ja kehittämisprojekteja. Eri tahot on pyritty huomioimaan mahdollisimman kattavasti. Kirjallisuuskatsauksessa lähdetään liikkeelle sosiaalityön perhetyöstä, koska sen kautta tehdystä perhetyöstä löytyi mallinnuksia. Lisäksi käsitellään päivähoiton, terveydenhuollon, kotipalvelun, järjestöjen, seurakunnan ja eri tahojen yhdessä tuottamaa perhetyötä.

³⁴ 1998, 12-18

³⁵ 2004

4.1. Sosiaalityön ja erityisesti lastensuojelun perhetyö

Sosiaalityön perhetyö voi kohdistua ennalta ehkäisevästä vaiheesta huostaanoton uhan, sijoituksen tai jälkihuollon aikaiseen tilanteeseen. Samaa toimintaa voidaan kuvata usealla eri käsitteellä tai monenlaista toimintaa samalla käsitteellä. Käsitteet muuttuvat toiminnan aikana, kuten myös perheiden tilanteet. Berg³⁶ on päättänyt jaotellaan perhetyön laitoshuoltoon, välimaastoon ja avohuoltoon toteutuspaikan perusteella. Laitoshuollon toiminta painottuu sijoituksen aikaiseen työskentelyyn laitoksen tiloissa. Välimaaston työtä ovat lastensuojelulaitoksissa kehitetyt avohuollolliset perhetyömuodot, joissa palvelu voidaan viedä myös perheen kotiin. Avohuollon työmuotoihin luokitellaan sosiaalitoimen, kotipalvelun ja järjestöjen perhetyömuodot, joissa tukeminen tapahtuu perheen kotona tai ”perheen maaperällä”. Ongelmaksi muodostuu se, että perhetyötä saatetaan tehdä samanaikaisesti eri paikoissa.

Heino ym.³⁷ ovat tutkimuksessaan määritelleet lastensuojelun perhetyötä perusteellisesti. He ovat kuvanneet perhetyön luonnetta ja paikkaa lastensuojelun kentässä. Heidän mukaansa perhetyöstä voidaan puhua mm. ohjaavana perhetyönä, avohuollon perhetyönä, avotyönä, toiminnallisena avotyönä, tehostettuna perhetyönä, perhetukityönä, perheen yhdistettynä hoitona, perhekuntoutuksena, perheneuvontana jne. Olennaista heidän mielestään on erottaa, kuinka vahvasta tuki- tai kontrollipainotteisesta lastensuojelutyöstä perheen kohdalla on kysymys. Liitteessä 1 on esitetty heidän tekemänsä kooste lastensuojelun perhetyöstä.

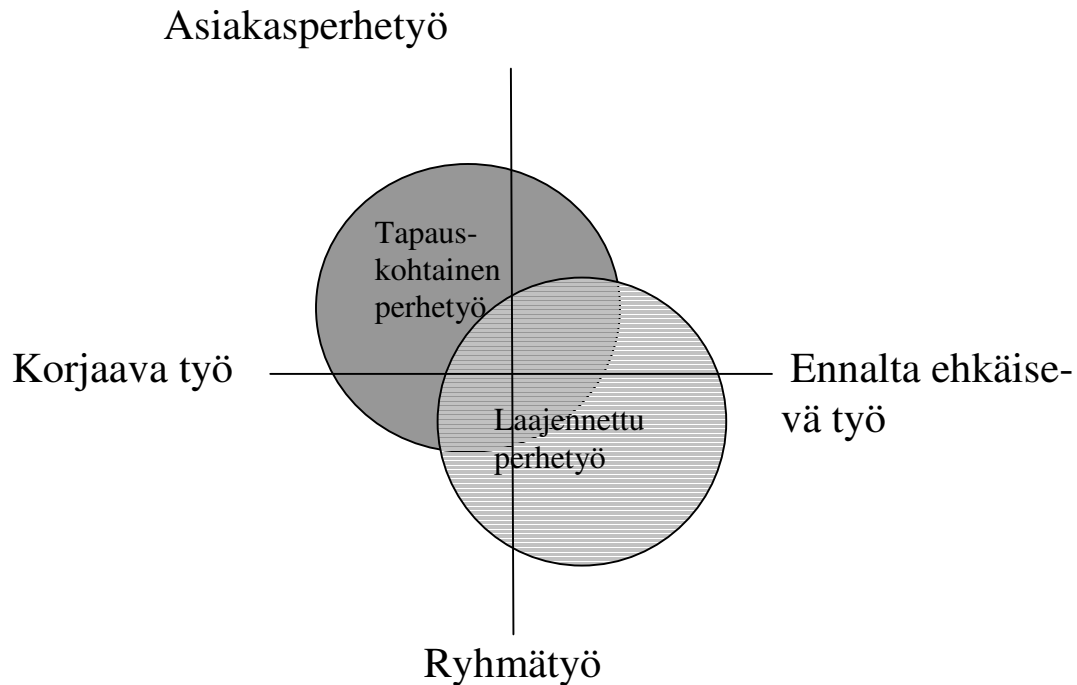
Turtiainen³⁸ puolestaan mallinsi tutkimuksessaan Lähiöprojektin perhetyötä, joka on taustaorganisaatioiltaan lastensuojelutyötä. Sitä jäsennettiin tapauskohtaisena ja laajennettuna perhetyönä. Molemmat mallit sisälsivät sekä asiakasperheiden että ryhmien kanssa työskentelyä, korjaavan ja ennalta ehkäisevän työn elementtejä. Asiakasperhetyö oli useimmiten korjaavaa työtä ja ryhmien kanssa työskentely ennalta ehkäisevää. Tapauskohtainen perhetyö oli asiakasperheiden kanssa työskentelyä, mutta

³⁶ ks. Heino ym. 2000, 10-13, 190

³⁷ 2000, 10-13, 189-190

³⁸ 1999

mukana oli myös ryhmätoimintaa. Laajennettu perhetyö oli sekä intensiivistä asiakasperheiden kanssa työskentelyä että yhdyskuntatyön kaltaista ryhmille suunnattua työtä. Siinä korostettiin alueellisia tarpeita, yhteistyötä ja asukaslähtöisyyttä³⁹.

Kuvio 2. Lähiöprojektin perhetyön mallit: tapauskohtainen ja laajennettu perhetyö⁴⁰

Ohjaava perhetyö on yksi lastensuojelun avo- ja sijaishuollon perhetyön muoto. Se kohdistuu joko kriisiytymässä olevaan tai jo kriisiytyneeseen perheeseen. Se on suunnitelmallista ja tavoitteellista perheen tukemista ja ohjaamista. Ohjaavaa perhetyötä tekee perhetyöntekijä yhdessä muiden työntekijöiden kanssa yleensä perheen kotona. Koko ajan toimitaan tasavertaisesti yhteistyössä lapsen ja hänen perheensä sekä viranomaisverkoston kanssa. Sijaishuollossa ohjaavan perhetyön tavoitteita ovat vanhemmuuden ja itsenäisen selviytymisen tukeminen, kasvatusasioiden ohjaaminen, perhesuhteiden normalisoituminen ja motivoituminen ongelmien selvittämiseen. Avohuollon ohjaava perhetyö on puolestaan lastensuojelulain mukaista perheiden tukitoimintaa, joka al-

³⁹ Turtiainen 1999, 16-18

⁴⁰ Turtiainen 1999, 17

kaa sosiaalityöntekijän yhteydenotosta. Päämääränä on perheen itsenäinen selviytyminen arjesta kriisin aikana ja sen jälkeen. Ohjaava perhetyö on osaltaan perheen valtaistamista ohjauksen, tukemisen ja elämänhallintataitojen vahvistamisen avulla⁴¹.

Sosiaalityön perhetyö on monipuolista ja monenlaisissa perhetilanteissa tapahtuvaa⁴². Yleensä siihen liittyy lastensuojelu. Perhetyöllä pyritään lähentämään mm. laitosta, sijoitusperhettä ja biologista perhettä toisiinsa. Sosiaalityön perhetyössä joudutaan koko ajan pohtimaan kontrollin ja tuen välistä suhdetta. Siihen liittyy läheisesti myös järjestöjen perhetyö, kuten esimerkiksi edellä esitetty Nuorten Ystävien lastensuojeluperheissä tekemä perhetyö avohuoltona, sijaishuoltona ja laitoshuoltona.

4.2. Perhetyötä terveydenhuollossa, päivähoidossa ja kotipalvelussa

Terveydenhuollon ja päivähoidon ennalta ehkäisevä perhetyö pyrkii auttamaan perheitä tarjoamalla perhetyöntekijän ja moniammatillisen verkoston palveluita. Kyse on yleensä varhaisesta tukemisesta ja puuttumisesta tilapäisissä avun tarpeissa, joihin pyritään vastaamaan ajoissa. Esimerkiksi Pirkanmaan mielenterveyshankkeessa⁴³ on kehitetty hyvinvointineuvolaa mm. Tampereelle ja Lempäälään. Neuvolan tarjoama perhetyö pyrkii olemaan perheen tarpeista lähtevää sekä perheen omaa asiantuntijuutta ja voimavaroja vahvistavaa. Asiakkaat ohjautuvat perhetyön piiriin terveydenhoitajan, sairaalan, sosiaalityön, päivähoidon ja perheneuvolan kautta. Perhetyöntekijä voi tehdä myös kotikäyntejä, joissa työmuotoina ja -menetelminä ovat keskustelu, lähiohjaus arkipäivän hoito- ja kasvatustilanteissa sekä päivärytmin opettelu. Vaikeissa ongelmissa neuvolan perhetyön asiakkaat siirtyvät esimerkiksi lastensuojelun perhetyöhön tai muihin tukitoimiin.

Päivähoito ja neuvola opastavat ja neuvovat perheitä lapsen kasvuun ja kehitykseen liittyvissä kysymyksissä sekä erilaisissa pulmatilanteissa. Ne kaipaavat rinnalleen perinteistä kotipalvelua,

⁴¹ Viheriävaara, Vikstrand, Suvanto & Kanniainen 1998, 8-10, 37-49; Anttila & Brummer 2004, 131-139; Nuorten Ystävät ry. 2005

⁴² ks. esim. Heino ym. 2000; Saarnio 2004

⁴³ 2005

jossa työntekijä menee perheeseen ja auttaa selviytymään arjessa. Esimerkiksi Vantaan Hakunilassa ja Martinlaakson sosiaali- ja terveyskeskuksessa on kehitetty perhetyötä neuvolassa perhetyöntekijöiden työpanoksella. Pilottikokeilun aikana (2003 - 2005) he kehittävät perhetyöntekijän tehtäväkuvausta ja toimintamallia siirrettäväksi myös muihin neuvoloihin. Perhetyöhön ohjatut tai haकेutuneet perheet kartoitetaan. Samalla perhetyön prosessit kuvataan ja arvioidaan niiden vaikuttavuutta. Lisäksi hankkeen aikana tarkastellaan lastensuojelun ja neuvolan perhetyön yhteistyötä ja työnjakoa. Lisäksi mm. Hakunilassa⁴⁴ kehitetään perhekeskustointia, jonka tavoitteena on moniammatillisuutta hyödyntävä matalan kynnyksen paikka perheille. Siellä tuetaan vanhemmuutta sekä lasten hoitoa ja kasvatusta. Perheiden sosiaalisista ja persoonallisista tarpeista huolehtiminen on kuitenkin vaikeampaa kuin fyysisestä hyvinvoinnista, mikä asettaa haasteita myös perhetyölle⁴⁵.

Perhetyön mahdollisuudet päivähoidossa -hankkeessa vuosina 2002 - 2004 kehitettiin perhetyötä päivähoidon pilottiyksiköissä uudenlaisten toimintamuotojen kautta. Hankkeen tavoitteena oli selkiyttää perhetyön käsitettä ja tavoitteenasettelua sekä kehittää perhetyön käytäntöjä ja työmenetelmiä. Pilottiyksiköiden kehittämishankkeissa pyrittiin ammatillisuuden lisäämiseen, uusien perhetyömenetelmien löytämiseen sekä moniammatillisen alueellisen yhteistyön ja työyhteisöjen käytäntöjen kehittämiseen. Perhetyön kehittäminen liittyi erityisesti vanhempien ja henkilöstön väliseen vuorovaikutukseen ja yhteistyöhön⁴⁶.

Hyvinkäällä⁴⁷ kehitettiin perhetyötä palkkaamalla perhetyöntekijöitä. Tavoitteena oli tehdä ennalta ehkäisevää työtä syrjäytymisvaarassa olevien lasten auttamiseksi ja tukea vanhempia kasvatustehtävässä ja jaksamisessa. Samalla pyrittiin estämään perheiden ongelmien kasautumista. Perheitä autettiin myös lapsen erityisvaikeuksien kohtaamisessa. Perhetapaamisten lisäksi perhetyöntekijä antoi työnohjausta päivähoidon henkilökunnalle. Hän veti erilaisia ryhmiä vanhemmille, järjesti konsultaatiota ja koulu-

⁴⁴ 2005

⁴⁵ ks. myös Uppman 2003, 18-19; Cantell-Forsbom 2004, 45-47

⁴⁶ Hiitola-Moilanen 2004, 73-82

⁴⁷ Jussinlinnan päivähoidon vanhempien kasvatustyön tukiprojektin loppuraportti 2004; ks. myös Salonen 2003, 9-11

tusta vanhempien kohtaamisesta ja erilaisten kriisien käsittelemisestä. Tarvittaessa hän ohjasi perheen myös muihin palveluihin.

Kasvuturve-projektissa miellettiin perhekeskeinen päivähoito varhaiseksi puuttumiseksi. Sen tavoitteena oli koota kokemuksia päivähoiton vanhemmuutta ja perheiden hyvinvointia vahvistavista työmuodoista. Esimerkiksi lapsen kielelliseen kehitykseen ja vuorovaikutuksen ongelmiin pystyttiin päivähoidossa puuttumaan jo varhaisessa vaiheessa⁴⁸. Perhetyön kohteena oli lapsi ja lapsen välityksellä perheeseen vaikuttaminen. Asiakkaina oli myös vanhempia, joiden voimavarat tarvitsivat vahvistusta lasten hyvinvoinnin turvaajina. Heille tarjottiin keskusteluapua ja verkostoitumisen mahdollisuuksia. Asiakasperhetyön lisäksi toimintaa järjestettiin kaikille perheille mm. parisuhderyhmien, yksinhuoltajien voimaantumisryhmien sekä aikuisten ja lasten yhteisten taide-ryhmien kautta⁴⁹.

Kasvuturve-projektin aikana koulutettiin myös päiväkodin henkilökuntaa. Työntekijät kokivat, että heidän rohkeutensa yhteistyöhön vanhempien kanssa vahvistui. Asioihin tartuttiin nopeammin. Vanhempien kanssa keskusteluille oli selkeämmin mahdollisuuksia arjessa⁵⁰. Myös vanhemmat kokivat projektin vaikuttavaksi. Erityisesti avun hakeminen ja saaminen helpottui. Ryhmätoimintojen kautta he saivat merkityksellisiä vertaiskontakteja⁵¹. Päivähoiton perhetyön tavoitteena oli tehostaa perheiden tarpeiden kuulemista verkostotyöskentelyn avulla. Toiminnassa pyrittiin matalaan kynnykseen, joustavuuteen, asiakaslähtöisyyteen ja perheiden omien voimavarojen vahvistamiseen. Edellytykseksi perhetyölle päivähoidossa osoitettiin siihen annettava erillinen resurssi, perhetyöntekijä. Päivähoiton oma henkilökunta osallistui perhetyöhön perustyönsä rajoissa (lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen mahdollistaminen). Perhetyöntekijän palveluiden tarjoaminen päivähoidosta koettiin tarpeelliseksi. Sitä toivottiin pysyväksi toimintamuodoksi⁵².

Päivähoito on myös yksi sosiaalityön avohuollon tukitoimista, sillä sitä annetaan lastensuojelullisin perustein. Tällöin perhe-

⁴⁸ ks. Huhtanen 2004; Pärkö 2004

⁴⁹ ks. Lyyra & Salmela 2004

⁵⁰ Ovaska 2004

⁵¹ Koivula 2004

⁵² ks. Lyyra & Salmela 2004

työksi määrittäytyy sekä päivähoidon perustehtävä että siihen rinnalle luotu perhetyö eli perheen tukemiseksi tehtävä työ. Salosen⁵³ mukaan päivähoidon perhetyössä lastensuojelun ennaltaehkäisevänä työnä lapsille ja heidän perheilleen tarjotaan tukea varhaisessa vaiheessa ja autetaan arjen pulmissa ennen virallisen lastensuojelun puuttumista asiaan. Perhetyön painotukset vaihtelevat henkilöstön, hoitopaikan, päivähoidon toimintakulttuurien sekä väestörakenteen mukaan.

Perhetyössä päivähoidossa, terveydenhuollossa ja kotipalvelussa pyritään ottamaan koko perhe huomioon joko tekemällä yhteistyötä sen kanssa tai suuntaamalla palvelua useammalle perheenjäsenelle samanaikaisesti. Sen asiakkaaksi perhe ohjautuu itse tai ohjataan viranomaisten kautta. Haasteeksi muodostuu perhetyön yhdistäminen perustyöhön, palvelun tarjoaminen kaikille lapsiperheille sekä kotiin annettavaan perhetyöhön vastaaminen⁵⁴. Myös yhteiskunnan asenteet ja kulttuuri kaipaavat muutosta ennaltaehkäisevien palveluiden tarjoamisen ja käyttämisen vahvistamiseksi.

4.3. Järjestöt ja yhdistykset perhetyön tuottajina

Kunnallisten sektorien perhetyön lisäksi yhdistykset, järjestöt ja yksityiset tahot tuottavat perhetyötä. Perhetyötä on kotiin annettuna, erilaisina ryhmätoimintoina ja laitoksista tuotettuna⁵⁵. Järjestöjen omat periaatteet ja ideologiat ohjaavat vahvasti niiden perhetyötä. Osa on keskittynyt lastensuojeluperheiden korjaavaan perhetyöhön, osa tekee ennalta ehkäisevää työtä. Järjestöt tekevät myös tiivistä yhteistyötä sosiaalityön kanssa⁵⁶.

Lapsiperhe-projektissa⁵⁷ perheet luokitellaan lisävoimavaroja etsiviksi, muutosta hakeviksi, arkeaan uudelleen rakentaviksi ja tukiverkon avulla eteneviksi perheiksi. Perustana ovat perheiden erilaiset tarpeet ja voimavarat, jotka tulee ottaa huomioon perhetyön suunnittelussa ja toteuttamisessa. Perheprofiilit eivät ole py-

⁵³ 2003, 8

⁵⁴ Salonen 2003, 48

⁵⁵ ks. esim. Nuorten ystävät 2004; Mannerheimin lastensuojeluliitto 2004; Pelastakaa Lapset ry 2004; Ensi- ja Turvakotien liitto 2004; Auta Lasta ry 2004

⁵⁶ ks. luku 4.1.

⁵⁷ ks. Häggman-Laitila ym. 2000, 2001

syviä ja tiukasti toisistaan irrallaan olevia, vaan samassakin perheessä on piirteitä eri profiileista yhtä aikaa.

Taulukko 1. Lapsiperhe-projektin perhetyypit

Perheprofiilit	Tarve perhetyölle
Lisävoimavaroja etsivä	- perherakenteen muutoksen aiheuttama epävarmuus - lisävoimavarojen tarve vanhemmuuteen
Muutosta hakeva	- rajattu ongelma tai asia, mutta samalla kykyä selviytyä vielä arjesta - omaa kiinnostusta perheen hyvinvointiin
Arkea uudelleen rakentava	- pitkään perhettä rasittaneita ongelmia - ei muuta sosiaalista verkostoa
Tukiverkon avulla etenevä	- ongelmat kasautuneita ja kärjistyneitä - käyttävät erilaisia sosiaali- ja terveyspalveluita - yhtä perheenjäsentä on voitu aikaisemmin auttaa, mutta koko perhe on jäänyt ulkopuolelle - taustalla voi olla kaoottinen elämäntilanne, vanhempien ennakoimatonta käytöstä, yhteisen ajan puutetta, vanhempien erilaisia kasvatuseriaatteita ja lasten tarpeiden tunnistamisen vaikeuksia

Järjestöt tuottavat myös tietyille perheenjäsenille suunnattua perhetyötä, esimerkiksi isä-, äiti- ja vauvaperhetyö. Vauvaperhetyön⁵⁸ ensisijainen tehtävä on vauvan ja hänen vanhempiensa välisen vuorovaikutuksen tukeminen vauvan ensimmäisen elinvuoden aikana, ei vanhemman tai vanhempien vaikeuksien työstäminen. Tukemiseen käytetään mm. tiedottamista, rinnalla kulkemista, neuvolatoimintaa, erilaisia vertaisryhmiä sekä hoidollista tukea kotona. Perheet tulevat vauvaperhetyön piiriin yleensä ohjattuina neuvolan, synnytysairaalan, ensikodin tai lastensuojelun kautta.

Mannerheimin Lastensuojeluliitto⁵⁹ puhuu perhepalveluista, joita ovat perhetyö, tehostettu perhetyö, vammaisen ja pitkäaikaisairaalan lapsen hoito ja lapsen kotisairaanhoido. Lisäksi heillä on perhekahvilatoimintaa, perhekeskuksia, vertaisryhmätoimintaa ja maksullista kodin- ja lastenhoitoa. Pitempiaikaisessa toimin-

⁵⁸ ks. Valoa ikkunaan -projekti 2002; Vauvani kanssa 2001; Korhonen 2003; Salmela 2004

⁵⁹ 2004

nassa he käyttävät kirjallista perhetyön suunnitelmaa, joka laaditaan yhdessä perheen ja palvelun tilaajan kanssa. Perheessä tuetaan voimavarojen vahvistumista, uusien toimintatapojen löytymistä ja perheen itsenäistä selviytymistä.

Lisäksi järjestöillä on vahvasti korjaavaa ja puuttuvaa perhetyötä sijaishuollon yhteydessä. Sitä tehdään joko järjestöjen omalla työllä omissa laitoksissa tai ostopalveluna sosiaalityölle. Tällöin se on suunnattu tarkasti rajatulle asiakasryhmälle. Sen tavoitteena on perheen ongelmien selvittäminen ja poistaminen⁶⁰.

4.4. Perhetyötä monen sektorin yhteistyönä

Järjestöjen ja kunnan sektorien yhdessä tekemässä perhetyössä on kyse monitasoisesta perhetyöstä. Siihen sisältyy yksittäisten asiakasperheiden ja viranomaisten välisen yhteistyön lisäksi työskentelyä erilaisten ryhmien kanssa sekä yhteistyöverkostojen ja projektien kehittelyä alueellisesti. Esimerkiksi Alvari-toiminnassa⁶¹ yhdistyy kotipalvelua, lastensuojelua, psykososiaalista työtä ja perhekuntoutusta. Se on lapsiperheille annettavaa suunnitelmallista, pitkäjänteistä, intensiivistä, eri viranomaisten ja muiden tahojen yhteistyöhön perustuvaa apua kotiin.

Merikehdon⁶² toimintamuotoja ovat intensiivinen asiakasperhetyö ja ryhmätoiminta. Asiakasperheet tietävät, että työtä tehdään yhteistyössä lastensuojelun kanssa. Toimintaan osallistuminen on vapaaehtoista, joten se on kaikille suunnattua palvelutoimintaa.

Ankkuri-projekti⁶³ on suunnattu ennalta ehkäisevään perhetyöhön. Sen tavoite on auttaa ja tukea perheitä, jotka eivät ole lastensuojelun asiakkaita. Tietoa palvelusta välitetään neuvolassa. Tavoitteena on, että perheet hakeutuvat itse palvelun piiriin. Toimintamuotoja ovat kotiin annettava perhetyö, ryhmätoiminta sekä leirit ja retket, joita järjestävät työntekijät ja vapaaehtoiset yhdessä. Peruseriaatteena on tukea perheitä arkielämän hallinnassa, kriisien selvittämisessä, elinolojen parantamisessa ja omien voimavarojen vahvistamisessa.

⁶⁰ ks. esim. Nuorten Ystävät 2005

⁶¹ Mitä on Alvari-perhetyö? 1994

⁶² Rönn 1998, 48-64

⁶³ Ankkuri-perheprojektin toimintakertomus 2003

Päivähoidossa, yhdessä sosiaalityön kanssa, on myös terapeutista perhetyötä. Yksi tällainen hanke toteutettiin Helsingissä Myllypuron alueella vuosina 2001 - 2002. Perhetyön tehtävänä oli tarjota keskustelua ja jopa terapiamahdollisuus vanhemmuuteen, kasvatukseen ja parisuhteeseen liittyvissä asioissa sekä kriisi- ja ongelmatilanteissa lapsiperheille. Asiakkaaksi tultiin sekä itse kysymällä että päivähoidon, perheneuvolan, psykiatrisen osaston, äitiys- ja lastenneuvolan kautta. Toimitilat mahdollistivat luontevan kohtaamispaikan kaikenlaisille perheille sekä yhteistyön eri toimijoiden (päivähoidon, lastensuojelun, lähiöprojektin ja kotipalvelun) kanssa. Perhetyöntekijät toimivat perheissä, osallistuivat päivähoidon ja perheen väliseen yhteistyöhön sekä antoivat konsultatiota päivähoidon henkilökunnalle⁶⁴.

Tampereen perhetyö⁶⁵ on kaikille lapsiperheille suunnattua sosiaalityötä, joka on muodostettu entisen kotipalvelun perustalle laajennettuna perhetyönä. Asiakasperheet tarvitsevat apua matalan kynnyksen periaatteella elämän pienissä ja suurissa pulmatilanteissa. Perhetyöntekijä on keskustelukumppani, mutta ei terapeutti. Tavoitteena on, että perhe löytää normaalin tavan elää. Kodeissa tehtävän työn rinnalla Tampereen lapsiperhetyössä toimii myös pienryhmiä, joissa opetellaan vauvan perushoitoa, saadaan vertaistukea ja tuetaan äitejä elämän hallinnassa. Tampereen läntisellä alueella on kokeiltu myös kerhoa, jossa perhetyöntekijät hoitavat lapsia muutaman tunnin ilman tarveharkintaa. Perhetyö lastenhoitona koetaan ylimääräistä hyvinvointia tuottavaksi palveluksi. Lisäksi perhetyö on lastensuojelun tukimuoto, jonka tehtävä on estää perheitä joutumasta pitkäaikaisiksi lastensuojelun asiakkaiksi. Pitempiaikaista tukea tarvitseville perheille tehdään palvelusuunnitelma, jossa määritellään perhetyön tarve, tavoite, sisältö ja yhteistyöverkosto. Tampereen perhetyön perhetukikeskuksissa annetaan myös perhekuntoutusta lastensuojeluperheille. Perhetukikeskuksen kuntoutusjaksot ovat järeämpää perhetyötä, jossa saatetaan pohtia jo huostaanottoa.

Kuopion perhetalo-hankkeessa⁶⁶ kehitetään tietyllä asuinalueella perhetyötä sosiaali- ja terveystoimen yhteistyönä. Se pyrkii

⁶⁴ ks. Salonen 2003, 9

⁶⁵ 2005

⁶⁶ 2003-2005

lisäämään alueellista ammattilaisten välistä yhteistyötä perheiden tarpeista lähtien. Erityisesti sen toiminta keskittyy ennalta ehkäiseviin työmuotoihin. Verkostojen muodostamisessa yksittäisten perheiden tueksi on yhteistyötä järjestöjen, kuntien työntekijöiden ja kirkon kanssa.

Koku-projektin perhetyö puolestaan on osaltaan lastensuojelun avohuollon toimenpiteitä. Toimipaikkana perhetyöntekijöillä on koulu. He kuuluvat sekä sosiaalitoimiston lastensuojeluryhmään että koulun oppilashuoltoryhmään. Perhetyöntekijöiden työ on pääasiassa perheiden tapaamista. Lapsia ja vanhempia tavataan sekä yhdessä että erikseen niin kotona kuin kodin ulkopuolella. Perhetyöntekijät pitävät myös erilaisia ryhmiä mm. vanhemmille ja murrosikäisille tytöille sekä perheleirejä. Kaikissa tapauksissa tavoitteena on koulunkäynnin edistäminen, harrastuksiin ohjaaminen ja elämän säännöllisyyteen totuttelemine. Samalla pyritään perheen taloudellisen tilan tasapainottamiseen, kasvatuspulmien käsittelemiseen sekä tarvittaessa vanhempien ohjaamiseen esimerkiksi päihdehuoltoon.

Ongelmaksi perhetyön onnistumisessa osoittautui sektorikohtaisen johtamisen ja sektorien välisen yhteistyön yhdistyminen. Projektin kokemusten mukaan tarvitaan edelleen kaikkien osapuolten tehtäväkuvien selkiyttämistä.

Osa perhetyön palveluista, kuten päivähoidon, koulun ja terveydenhuollon palvelut perhetyönä, perustuvat hyvinvoinnin tuottamiseen. Joku, joka on saavuttanut auttajan aseman, voi tarjota tätä hyvää perheelle. Useimmiten perhetyön taustalla on kuitenkin jokin selvä haitta tai ongelma, johon tarvitaan interventiota. Intervention vahvuus voi vaihdella, mutta resurssit suunnataan selkeästi osoitettaviin kohteisiin. Ilman ongelmia ei ole yleensä asiakasta eikä ongelman parissa työskentelevää työntekijääkään⁶⁷.

⁶⁷ Makkonen ym. 2000, 279-280

4.5. Seurakunnan perhetyö

Kirkon piirissä perhetyö käynnistyi 1950-luvulla valistavana perhekasvatustyönä. Avioliittoon meneville järjestettiin luentoja ja yleisötilaisuuksia. 1960-luvun lopulla keskusteluja suunnattiin seksuaalisuuteen liittyviin kysymyksiin. 1970-luvulla perhekasvatus tuli uudelleen tärkeäksi työmuodoksi. Tarvetta oli käsitellä perheiden ihmissuhdekysymyksiä. Uusissa työmuodoissa (esim. aviopariviikonloput, vanhempainkoulut ja pariviestinnän kurssit) pyrittiin kehittämään vuorovaikutustaitoja ja ongelmanratkaisukeinoja. Kirkon perhetyö kohdistui neljään osa-alueeseen: parisuhteen hoitoon, vanhemmuuteen valmentamiseen, toiminnalliseen perheterapiaan sekä seksuaaliterapiaan, jotka linjaavat edelleen kirkon perhetyötä⁶⁸.

Heinon⁶⁹ mukaan kirkon tehtävänä on auttaa perheitä ongelmassa ja tukea perheiden asemaa yhteiskunnassa. Kirkon perhetyö koskettaa koko ihmistä ja hänen elämänsä. Siinä on sekä yksilöllistä että sosiaalista ulottuvuutta. Kirkon toiminnassa perhetyö jakaantuu sielunhoidolliseen, henkiseen tai hengelliseen työhön, käytännön auttamistoimintaan viittaavaan diakoniaan ja vertaistukea antaviin perhekerhoihin. Kaikissa muodoissa mukana on kirkon sanoma.

Kirkon perheasiain neuvottelukeskuksen painopisteenä on perheen jäsenten keskinäisten suhteiden selvittely. Siellä annetaan parisuhdeneuvontaa ja jopa terapeutista perhetyötä. Kirkon toiminnassa Lindgrenin⁷⁰ mukaan koko perheelle suunnattua yhdessä oloa ja tekemistä on ollut vähän. Perhetyötä onkin alettu toteuttaa ns. käsikynkkä-metodilla. Sen keskeisenä päämääränä on lapsen ja vanhemman välisen vuorovaikutuksen tukeminen⁷¹. Vanhempien ja lasten yhteisiä toimintamuotoja, kuten esimerkiksi perhekerhoja, alettiin kehittää, kun huomattiin, että päivähoitoon ohjataan lapsia sosiaalisin ja kasvatuksellisin perustein, vaikka vanhemmat ovat kotona. Päivähoito tuki lapsen kehitystä, mutta luonnollinen perheyhteys kärsi. Kiinnostus ryhmätoimintaan, jossa voitiin toimia yhdessä lasten ja vanhempien kanssa, kasvoi.

⁶⁸ Viika 1994, 143-153; ks. Ruotsalainen 2002, 36-37

⁶⁹ 1985, 39-40

⁷⁰ 2000, 51

⁷¹ Leistola 2001, 18-19

Seurakunnan perhekerhot ovatkin muodostuneet ammatillisesti tuotetuiksi virike- ja ajanvietepalveluiksi perheille. Seurakunnan perhekerhoihin osallistumisen vaikuttimena on yleensä halu tавata muita ihmisiä sekä saada toimintaa ja vertaiskavereita lapsille. Samalla aikuiset, yleensä äidit, haluavat itselleen vähän hengähdyshetkiä. Tämä toteutuu lapsille järjestettyjen ohjattujen toimintojen avulla⁷². Perhekerhojen ja vanhempainkasvatuksen yhtenä tehtävänä onkin perheen eri jäsenten tarpeiden tunnistaminen ja tiedostaminen.

Kirkon uskonnolliset periaatteet ja lähtökohdat ovat aina osittain mukana perhekerhoissa. Niissä keskustellaan myös muista perhe-elämään liittyvistä asioista sekä vertaisten että ammattilaisten kanssa⁷³. Perhekerhojen yhtenä tavoitteena onkin vanhempainkasvatus. Se ei ole niinkään formaalia, suunniteltua opetus-toimintaa, vaan enemmänkin informaalia keskustelua arvoista, kasvatuksesta ja elämästä eri toimijoiden kanssa yhdessä. Paakki-Partalan⁷⁴ tutkimuksessa mukana olleet äidit kokivat perhekerhon tärkeimmäksi anniksi keskustelutilaisuudet vertaisten kanssa. Muiden äitien kokemukset tukivat heidän vanhemmuuttaan enemmän kuin vetäjien tai muiden asiantuntijoiden pitämät alustukset, vaikka myös niitä arvostettiin. Usein keskustelun pohjaksi perhekerhoissa pidetään myös pienimuotoisia luentoja.

4.6. Perhetyöstä yleensä

Puroila⁷⁵ on pohtinut vanhempien ja ammattilaisten välistä yhteistyötä. Hän on jäsentänyt yhteistyötä tavoitteiden, kohteen, intensiteetin, vaikuttamisen suunnan ja sisältöjen avulla. Perheiden kanssa tehtävä yhteistyö on normaalin kotikasvatuksen tukemista, ongelmien varhaista tunnistamista ja niihin puuttumista sekä korjaavaa työtä, jolloin siinä on nähtävissä monia perhetyöhön yleisesti liitettäviä elementtejä. Lisääntynyt perheiden pahoinvointikeskustelu on ohjannut yhteistyötä yhä ongelmapainotteisemmaksi. Tällöin siitä helposti muodostuu ongelmia poistavaa ja asiantuntijakeskeistä vaikuttamista perheisiin. Tavoitteena olisi painot-

⁷² Paakki-Partala 2002, 27-31

⁷³ Lindfors 1991, 8; 1997, 159-160

⁷⁴ 2002, 57, 64-65

⁷⁵ 2004, 4-21

taa enemmän ns. normaalia kotikasvatusta tukevaa toimintaa. Vanhempien ja kasvatustalon ammattilaisten yhteistyössä keskeistä on myös yhteistyön sisällöllinen ydin. Yhteistyö voi kohdistua lapseen, vanhemmuuteen tai näihin molempiin. Lasten, vanhempien ja ammattilaisten väliset suhteet voivat rakentua neljälle tasolle: ammattilaiskeskeinen kasvatustalon tukena, vanhemmat ammattilaisen kasvatustalon tukena, vanhemmat vaikuttajina ja moniammatillisesti tuettu vanhemmuus. Puroilan⁷⁶ mukaan lähitulevaisuudessa joudutaan pohtimaan yhteiskunnan muutosten aiheuttamia uudenlaisia tarpeita sekä yhteistyölle että päivähoito- ja perhetyölle.

Tutkimuksessaan Rantala⁷⁷ tarkastelee eri alojen ammattilaisten yhteistyön ja perhekeskeisyyden olemusta erityistä tukea tarvitsevan lapsen ja hänen perheensä kanssa. Tutkimus fokuoittaa neuvolatyön, päivähoiton, sosiaalityön ja terapiatyön työntekijöiden näkökulmiin. Oheiseen taulukkoon on koottu tiivistäen keskeisiä havaintoja tutkimuksen tuloksista.

⁷⁶ 2004, 20-21

⁷⁷ 2002

Taulukko 2. Perhekeskeisen työn ominaisia piirteitä Rantalan (2002) tutkimuksen perusteella

	Neuvolatyö	Päivähoito	Sosiaalityö	Terapiatyö
Perheen nimitys	Asiakas	Yhteistyö- kumppani	Asiakas	Asiakas
Yhteistyö vanhempien kanssa	Vanhempien ohjaus, perhe- valmennus	Yhteistyö vanhempien kanssa	Perhetyö, vanhempien ohjaus	Vanhempien ohjaus, perheterapia
Perhekeskeisen työn paras ulottuvuus	Perheen hyvinvoinnin tukeminen	Tiedon ja vastuun jakaminen	Tiedon ja vastuun jakaminen	Tiedon ja vastuun jakaminen
Perhekeskeisen työn heikoin ulottuvuus	Vanhempien mielipiteiden kysyminen	Perheen hyvinvoinnin huomioimi- nen	Perheen asiantunti- juuden kun- nioittaminen	Perheen asiantunti- juuden kun- nioittaminen
Perhekeskeisen työn ulottuvuuksista eniten muutostarvetta	Vanhempien mielipiteiden kysyminen	Vanhempien mielipiteiden kysyminen	Perheen asiantunti- juuden kun- nioittaminen	Perheen hyvinvoin- nin huomi- oiminen
Perhekeskeisen työn ulottuvuuksista vähiten muutostarvetta	Tiedon ja vastuun jaka- minen	Tiedon ja vastuun jakaminen	Perheen hyvinvoin- nin huomi- oiminen	Tiedon ja vastuun jakaminen
Perhetyön esteet	Resurssit	Resurssit	Resurssit	Resurssit
Perhetyön merkittävimmät taidot	Vuorovaiku- tustaidot, kehitystieto	Vuorovaiku- tustaidot, kehitystieto	Vuorovai- kutustaidot, palvelutieto	Vuorovai- kutustaidot, kehitystieto

Rantalan⁷⁸ tutkimuksen taustalla on ekokulttuurinen lähestymistapa, jonka perusteella perheen arjen, vanhempien hyvinvoinnin ja lapsen kehityksen välillä on kiinteä yhteys toisiinsa. Perhetyön näkökulmasta mielenkiintoiseksi osoittautuvat työntekijöiden näkemykset perhekeskeisestä työstä ja sitä selittävistä tekijöistä, sekä perhetyön mahdollisuuksista palvelujärjestelmän eri sektoreilla. Eri ammattialojen välillä on yhtäläisyyksiä, mutta myös eroa-

⁷⁸ 2002

vaihtoehtoja perhekeskeisen työn mahdollisuuksista. Yhteistyö ja perhekeskeinen työ perustuivat erilaisiin näkemyksiin perheestä ja siihen tehtävän työn luonteesta.

Rantalan⁷⁹ mukaan perhekeskeisyydessä on kyse perheen ja ammattilaisten välisen yhteistyön luonteesta. Sitä voidaan tarkastella sekä periaatteina että käytäntöinä, jotka muokkaavat työntekijöiden toimintatapoja. Perhekeskeisen työn periaatteita ovat mm. yhteisöllisyyden tunteen lisääminen, resurssien ja tuen joustavuus, jaettu vastuu ja yhteistyö, kumppanuus, perheen kunnioittaminen, toiminnan vahvistaminen ja aktiivisuuden lisääminen, perheen itsemääräämisoikeus ja osallisuus, perheen valtaistuminen sekä valinnanvapaus ja -mahdollisuus. Käytännön toiminnan lähtökohtina perhekeskeisyydessä ovat mm. palvelujen kohdistuminen koko perheeseen ja niiden avulla tavallisen elämän mahdollistaminen, perheen omien voimavarojen vahvistaminen palvelujen avulla, palvelujen määrää ja luonnetta määrittelevät perheiden tarpeet, palveluiden perhekohtainen suunnittelu, perheiden kulttuuristen erojen tunnistaminen ja niihin vastaaminen sekä palvelujen koordinointi yhteistyössä eri tahojen kanssa. Perhekeskeisessä työssä on kyse positiivisuudesta, herkkyydestä, joustavuudesta, ystävällisyydestä, lapsen, perheen ja yhteisön elämän ymmärtämisestä. Perhekeskeisyys sisältää sekä lapsi- että aikuislähtöisyyden.

Perhetyötä voidaan kuvata ajattelu-, keskustelu- ja toimintatapana, jossa perheenjäsenet ja perhesuhteet ovat olennaisesti mukana. Perhetyössä ihminen ymmärretään perheen osaksi. Se merkitsee vuorovaikutusta ja kaikkien perheenjäsenten huomioonottamista. Yhdistämällä eri sektorien perhetyötä, mm. päivähoitoa, neuvolaa, sosiaalityötä ja järjestöjä, saadaan aikaan erilaisia palveluja perheille. Julkisen tahon tehtävä on kantaa huolta erityisesti niistä, joilla on vaikeaa. Tästä on seurannut resurssien suuntautumista yhä enemmän korjaavaan perhetyöhön⁸⁰.

Perhetyö ei kuitenkaan voi korvata tai olla vain korjaavaa lastensuojelutyötä, vaan tarvitaan myös ennalta ehkäiseviä muotoja. Se voi kohdistua kaikkiin perheisiin jossakin elämänvaiheessa. Kaikissa perhetyön muodoissa ohjaavana tekijänä on lapsen etu.

⁷⁹ 2002, 35-45

⁸⁰ Turtiainen 1999, 58

Lastensuojelulaki⁸¹ velvoittaa kunnat seuraamaan ja kehittämään lasten ja nuorten kasvuoloja sekä ehkäisemään ja poistamaan epäkohtien syntymistä. Kuntien tulee huolehtia myös vanhempien kasvatustehtävän tukemisesta.

Viialaisen⁸² mukaan perhetyön tavoitteena on auttaa perhettä selviytymään ongelmista ja pysyä yhdessä vaikeuksista huolimatta. Sosiaalialan kehittämishankkeen⁸³ puitteissa on mietitty erilaisia perhetyön muotoja ja yhteistyön ideoita⁸⁴. Perhetyön ja yhteistyön ulottuvuudet ovat lisääntyneet ja monipuolistuneet viime vuosina eri ammattiryhmissä. Monessa kunnassa on pohdittu perhetyötä palvelujärjestelmässä. Järjestetäänkö perhetyötä perheiden kotiin kohdistettuna vai muualla tuotettuna? Onko kohteena koko perhe vai sen jäsen? Millaista interventiota perhetyössä tehdään? Onko perhetyö aina lastensuojelua? Mitkä ominaisuudet ovat keskeisiä perhekeskeiselle työlle?

5 PERHETYÖN SELVITYKSEN TOTEUTTAMINEN

Perhetyön selvityksen tavoitteena on aukaista perhetyön käsitteen monimuotoisuutta ja luoda ymmärrystä eri toimijatahojen välille. Keskeisiä kysymyksiä selvityksen tekemisessä ovat:

- Mitkä säädökset ja asiakirjat määrittelevät perhetyötä?
- Miten perhetyötä tulkitaan kirjallisuudessa?
- Miten vanhemmat ja perheiden kanssa työskentelevät ammattilaiset tulkitsevat perhetyötä ja sen toimivuutta?

Teoreettisena viitekehyksenä selvityksessä on ajankohtainen keskustelu perhetyöstä. Preventteri-hankkeen tavoitteet lasten ja nuorten syrjäytymisen ehkäisemiseksi suuntasivat selvitystä ennalta ehkäisevään perhetyöhön ja varhaiseen tukemiseen. Selvityksessä viitataan kuitenkin koko perhetyön kenttään. Selvitys perustuu eri näkökulmien kuvailuun ja kertomiseen sellaisenaan,

⁸¹ 1983

⁸² 2000,13

⁸³ 2003

⁸⁴ ks. Perhe keskiössä 2003

kuin ne tutkimuksen aikana tulivat esille⁸⁵. Siinä lähdettiin liikkeelle kirjallisuudesta, asiakirjoista ja tutkimuksista, joiden perusteella luotiin alustava perhetyön luokittelukehikko⁸⁶.

Taulukko 3. Perhetyön alustavat luokittelut (Uusimäki 2004)

Pääluokat	Alaluokat
Tausta-organisaatio	- julkinen, yksityinen, welfare-mix - kunnan sektorit - järjestöt/yhdistykset, kirkko, kolmas sektori
Funktio	- kanssa kulkeminen, ennalta ehkäisy - varhainen tukeminen/puuttuminen - selvittäminen, seuranta, huoltaminen - hoitaminen/parantaminen, korjaaminen - kontrollointi - yhdistelmä
Muoto	- ennakoiva toiminta, kriisityö, jälkihuolto - alue-, asukas-, asiakasperhetyö - kaikille avoin/yhdyskuntatyö, ryhmä-toiminta, tapauskohtainen/asiakastyö - yksi kerta, pitempikestoinen, joka päivä - maksuton tai maksullinen
Fokus	- koko perhe, yksittäiset perheenjäsenet - muut työntekijät
Toteutuspaikka	- koti, ulkopuolinen tila, leiri, laitos - avoimuuden, välimaaston, sijaishuollon, laitoshuollon työ
Tausta-orientaatio	- ratkaisu-/ongelmakeskeisyys - hyvinvointia tukeva/ongelmia poistava - itse hakeutunut, muiden ohjaama
Suhde	- asiakas/asiiantuntijakeskeinen, tasavertainen - asiakas-/asukaslähtöinen
Työmenetelmä	- keskustelu, vuorovaikutus, arkiaskareet - ohjaus/neuvonta kasvatuksessa - toiminta/harrastus/virkistys - havainnoiminen, selvittäminen, seuranta - hoito, kuntoutus, terapia, tutkimus - sijoituksia, huostaanottoja
Tarve	- viriketoimintaa - arkiaskareita, elämän perusedellytyksiä - kohdennettua, tehostettua tukea ja apua - eri muotojen yhdistelmiä

Perhetyön alustavia luokituksia kirjallisuuden pohjalta käytettiin myös selvityksen empiirisen aineiston analyysin pohjana. Lisäksi

⁸⁵ vrt. Alasuutari 1994, 67-68

⁸⁶ Uusimäki 2004

analyysi toteutettiin aineistolähtöisesti siten, että aineiston perusteella nostettiin esille olennaisimmin esille tulleita luokituksia ja niiden sisällä olevia teemoja. Tötön⁸⁷ ja Kinoksen⁸⁸ mukaan tutkimuksessa toimitaan aina teorian ja todellisuuden välimaastossa. Teoria on välineenä tutkimuksen muotoilussa, aineisto ja teoria käyvät koko ajan vuoropuhelua keskenään, ja samalla aineistoa kunnioitetaan.

Selvityksen metodologisena lähtökohtana on abduktiivisuus. Deduktiivisuus ilmenee ajankohtaisen keskustelun vaikutuksina alustavien perhetyön luokitusten syntymiseen. Luokitukset toimivat empiirisen aineiston analysoinnin perustana. Induktiivisuutta puolestaan osoittaa se, että luokituksista otettiin mukaan keskeisimmin aineistossa esille tulevat. Niiden avulla luotiin malli perhetyöstä käsitteenä ja toimintana. Aineistoa kohtaan osoitetulla avoimuudella pyrittiin välttämään valmiin teorian tai mallin vääristämistä ja kaventamista koskien käsityksiä perhetyöstä⁸⁹.

5.1. Tutkimusaineisto

Tutkimusaineisto kerättiin fokusryhmähaastatteluilla yhden kunnan alueelta. Aiheena perhetyö sopii hyvin ryhmähaastatteluun, jossa ryhmän jäsenet stimuloivat toisiaan keskustelemaan. Lisäksi ryhmän jäsenet kontrolloivat toisiaan, jolloin ryhmään liittyvät normit tulevat helposti esille⁹⁰. Ryhmähaastattelut mahdollistivat vuorovaikutuksen haastateltavien välille, jolloin jokaisen antamat kommentit vaikuttivat muiden kommentteihin. Niissä sekä kerättiin tietoa että vaikutettiin työntekijöihin lisäämällä tietoa. Ne toimivat myös kehittämisprosesseina, joissa eri näkemysten kannattajat oppivat ymmärtämään toisiaan. Osallistujat kertoivat ryhmähaastattelujen toimineen osaltaan työnohjauksenakin⁹¹.

Fokusryhmät muodostuivat vanhemmista, johdon, järjestöjen, seurakunnan ja kunnan sektorien työntekijöistä - kukin omana ryhmänään. Fokusryhmille onkin ominaista, että ne kootaan ihmisistä, joilla on yhteisiä ominaisuuksia ja jotka ovat tasa-arvoisia

⁸⁷ 2000, 34-45, 102-127

⁸⁸ 1999, 75-82

⁸⁹ vrt. Huhtinen, Koponen, Metteri, Pellinen, Suoranta & Tuomi 1994, 161-162

⁹⁰ Eskola & Suoranta 1999, 96

⁹¹ vrt. Krueger 1998, 44-46

tiedontuottajia⁹². Informanteja oli yhteensä 53 kolmessatoista ryhmähaastattelussa kestoaltaan 1-2 tuntia. Sopivana ryhmäkokona pidetään 4-8 henkilöä⁹³. Johdon edustajille ja vanhemmille järjestettiin kaksi tilaisuutta aikataulujen sopivuuden ja tavoitettavuuden vuoksi. Muut ryhmät haastateltiin yhdellä kerralla kukin omana ryhmänään. Lisäksi yksi johdon edustaja antoi kirjallisen vastauksen.

Kutsu ryhmähaastatteluihin osallistumisesta lähetettiin kaikille asuinalueilla toimiville. Osallistujat ilmoittautuivat mukaan vapaaehtoisesti oman innostuksensa pohjalta. Vanhemmat saatiin haastatteluun mukaan perhetyöntekijöiden kautta.

Taulukko 4. Fokusryhmähaastattelut

Fokusryhmät	Osallistujia
opettajat	3
nuorisotyö	4
johdon edustajat	5
perhetyöntekijät	6
vanhemmat	8
päivähoito	7
terveydenhoitajat	5
järjestöt	3
kotipalvelu	4
sosiaalityöntekijät	5
seurakunta	3
Yhteensä	53

Kun haluttiin saada tietoa tietystä aiheesta, perhetyöstä, oli syytä miettiä haastateltavien homogeenisuutta tai heterogeenisuutta. Homogeenisuus on eduksi niissä tilanteissa, joissa erilaiset käsitykset voivat koitua haastateltaville haitaksi tai vahingoksi. Lisäksi homogeenisuus helpottaa kysymysten ja käsitteiden ymmärtämistä, mikä osaltaan helpottaa keskustelun syntymistä. Heterogeenisuus puolestaan tuottaa joskus enemmän tietoa, informaatio-

⁹² Krueger 1998, 27

⁹³ Eskola & Suoranta 1999, 96; Syrjälä ja Numminen 1988, 105

ta ja näkemysten monimuotoisuutta⁹⁴. Fokuskeskusteluun haluttiinkin henkilöitä, joilla on tietoa käsiteltävästä teemasta, joita tämä tieto koskee ja joilla on vaikutusmahdollisuuksia käsiteltävään asiaan. Tämän johdosta päädyttiin suhteellisen homogeenisiin, samalla palvelujärjestelmän sektorilla toimivista työntekijöistä muodostuviin ryhmiin. Ryhmissä homogeenisuus ilmeni ryhmäläisten yhteisenä taustaorganisaationa, heterogeenisuus sen sisäisinä koulutus- ja työtehtävävariaatioina⁹⁵.

Osallistujat saivat itse valita, missä haastattelut toteutettiin. Johdon ja nuorisotyöntekijöiden ryhmähaastattelut tehtiin heidän työpaikoillaan. Vanhempien haastattelut toteutettiin perhetyön toteutuspaikassa siten, että perhetyöntekijät huolehtivat heidän lapsistaan haastattelun ajan. Muut haastattelut toteutettiin osaamiskeskuksessa. Ryhmähaastattelut pidettiin neutraalissa ja rauhallisessa ympäristössä, jossa haastateltavat näkivät toisensa⁹⁶.

Fokusryhmähaastattelussa on kyse ennalta suunnitellusta tilanteesta, jossa haastattelija toimii ohjaajana. Kysymysten muoto olikin suunniteltu valmiiksi teemahaastattelurungoksi⁹⁷. Kysymysten miettimisellä etukäteen pyrittiin tutkimusaiheen kannalta oleellisten seikkojen käsittelyyn yhdenmukaisesti kaikkien haastateltavien kanssa⁹⁸. Sekä haastattelija että haastateltavat voivat tarkentaa kysymyksiä tarvittaessa⁹⁹.

Ryhmähaastattelun etuna on myös se, että menetelmän avulla saadaan tavallista enemmän tietoa, koska haastatteluun osallistuvien lausunnot voivat herättää uusia ajatuksia ja mielikuvia muissa osallistujissa¹⁰⁰. Fokusryhmähaastatteluilla pyrittiin saamaan selville, miten haastateltavat ymmärtävät käsiteltävää teemaa ja millaisia kokemuksia heillä siitä on. Haastateltavat auttoivat toisiansa käsitysten muodostamisessa, selkiyttämässä ja niistä kertomisessa. Kaikki näkemykset olivat tasavertaisia, jolloin ryhmissä esitettiin myös poikkeavia näkökulmia. Yhteiset kokemukset käsiteltävästä asiasta tekivät mielipiteistä haastattelutilanteessa jul-

⁹⁴ Eskola & Suoranta 1999, 96

⁹⁵ vrt. Krueger 1998, 44-46

⁹⁶ vrt. Krueger 1998, 44-46

⁹⁷ ks. liitte 2

⁹⁸ vrt. Hirsjärvi & Hurme 1985, 36

⁹⁹ vrt. Eskola & Suoranta 1999, 90; Krueger 1998, 44-46

¹⁰⁰ vrt. Krueger 1998, 44-46

kisia. Lisäksi yhdessä haastateltaessa unohtamisen ja väärinymmärtämisen mahdollisuudet vähenevät, kun muut ryhmän jäsenet auttavat ajatusten ja käsitysten pohdiskelussa. Toisaalta vaarana on jonkun dominoivan henkilön mahdollisuus vaikuttaa ja ohjata keskustelua haluamaansa suuntaan. Ryhmähaastattelun vetäjän tehtävä onkin huolehtia ryhmän jäsenten tasavertaisista mahdollisuuksista saada äänensä haastattelun aikana kuuluviin. Haastattelija toimii tilanteissa havainnoitsijana ja ohjaa ryhmää aktiiviseen keskusteluun¹⁰¹.

Haastattelijan tehtävänä oli saattaa keskustelu alkuun, mutta siirtyä sen jälkeen taustalle seuraamaan keskustelun etenemistä¹⁰². Tarvittaessa haastattelija fokusoi keskustelua käsiteltävään teemaan. Myös kommentit pidettiin asiayhteyksissään. Ryhmien jäsenillä ei kenelläkään ollut asemansa perusteella enemmän valtaa tai muuten ”kotikenttää”. Ryhmäläiset itse päättivät, mitä asioita haastattelurungon puitteissa ottivat esille ja millä tavalla he niistä keskustelivat¹⁰³. Fokusryhmähaastatteluista kertyi aineistoa litteroituna 190 sivua.

5.2. Aineiston analysointi

Perhetyön selvitys voidaan luokitella kartoittavaksi ja ymmärtämiseen pyrkiväksi¹⁰⁴. Siinä kerätään käsityksiä perhetyöstä, luodaan käsitteitä ja testataan niitä haastateltavien arkikokemuksia käyttäen. Lisäksi aineiston perusteella arvioidaan perhetyön toimivuutta. Tarkoituksena ei ole yksinkertaistaa näkemystä perhetyöstä vaan tuoda esille perhetyöhön liittyvää moninaisuutta ja moniäänisyyttä sekä ryhmien välillä että sisällä. Sen tarkoituksena on tutkia perhetyötä siten, kuin se ilmenee ja näyttäytyy tietoisuudessa ja tietoisuuden kautta¹⁰⁵.

¹⁰¹ Eskola & Suoranta 1999, 90; Krueger 1998, 44-46

¹⁰² vrt. Syrjälä & Numminen 1988, 105

¹⁰³ vrt. Krueger 1998, 46-47; Eskola & Suoranta 1999, 96-97

¹⁰⁴ vrt. Varto 1992, 85; Syrjälä & Numminen 1988, 77

¹⁰⁵ Tesch 1990, 48

Laadullisen tutkimuksen tehtävät ja ongelmat muotoutuvat tutkimusprosessin kuluessa¹⁰⁶. Analysoinnissa kysymyksiksi tiivistyivät seuraavat:

- Mitä perhetyö on käsitteenä ja toteutuksena?
- Miten taustaorganisaatio ja perhetyö liittyvät toisiinsa?
- Millainen malli perhetyöstä voidaan rakentaa?
- Miltä perhetyön tulevaisuus näyttää aineistossa?

Tutkimusaineistoa analysoitiin sisällön analyysi -menetelmällä etsien sieltä alustavien luokitusten perusteella erilaisia merkityksiä perhetyön käsitteelle, toteutukselle sekä sen toimivuudelle palvelujärjestelmän eri sektoreilla. Tesch¹⁰⁷ puhuu tulkinnallisesta analyysistä, jossa ei erotella tulkintaa ja analyysia toisistaan. Siinä lähdetään liikkeelle koko aineistosta, josta identifioidaan teemoja. Tässäkin analyysissä litteroitua aineistoa käytiin läpi useaan kertaan etsien sieltä keskeisiä teemoja ja luokkia. Luokat muodostuivat osittain kirjallisuuskatsauksen aikana muodostuneista alustavista luokituksista¹⁰⁸. Koko aineisto jaettiin systemaattisesti kolmeen osaan, käsitteeseen, nykyhetkeen ja tulevaisuuteen, erillisiksi tiedostoiksi. Kuhunkin luokkaan liitettiin sopivia siteerauksia niin, että koko aineisto käytiin läpi useaan kertaan¹⁰⁹.

Luokittelun jälkeen tiedostoja käsitteestä, nykyhetken toteutumisesta sekä tulevaisuudesta tematisoitiin, jolloin tutkittavat teemat nostettiin esiin ja johtoajatukset valittiin ja perusteltiin. Tematisoinnilla pyrittiin löytämään tutkimusongelman ja tehtävän kannalta olennaiset aiheet. Teemat tarkoittavatkin tutkijan aineistosta esiin nostamia johtoajatuksia, joista muodostuu tutkimuksen kysymys- ja tutkimusasetelma. Teemoittelu vaati teorian ja empirian vuorovaikutusta, mikä näkyi niiden lomittumisena toisiinsa selvitysprosessin aikana¹¹⁰.

Alustavan luokittelun ja aineiston pohjalta muotoutuvien näkemysten perusteella perhetyön käsitettä ja toteutusta identifioitiin teemoilla ”Missä, kuka, miksi, millaista, mihin, minkä takia,

¹⁰⁶ Alasuutari 1994, 247

¹⁰⁷ 1990, 114

¹⁰⁸ ks. taulukko 3

¹⁰⁹ vrt. Mäkelä 1990, 53

¹¹⁰ vrt. Varto 1992, 51,119; Eskola & Suoranta 1999, 175-182

miten ja mitä on perhetyö?” Nykytilanteen arvioinnin lähtökoh-
tana olivat teemat, joita palvelujärjestelmän eri sektorien edustajat
nostivat haastatteluissa esille. Tulevaisuutta koskevia teemoja oli-
vat:

- perhetyön sijoittuminen palvelujärjestelmässä,
- millaista, missä ja keneen kohdistuvaa perhetyö on sekä
- kuka tekee perhetyötä.

Sisällöllisiksi teemoiksi analyysivaiheessa muodostuivat aineiston
perusteella perheen oma asema perhetyössä, ennalta ehkäisevä
perhetyö syrjäytymisen ehkäisijänä sekä perhetyön toimivuus
palvelujärjestelmässä. Koko tutkimuksen kulku on kuvattu kaa-
viona liitteessä 3.

Kerätyn aineiston analysointi perustui tiivistämiseen, esittä-
miseen sekä johtopäätösten tekemiseen. Aineistoa supistettiin tut-
kimuksen kohdentamisessa, yksinkertaistamisessa ja abstrahoimi-
sessa. Lisäksi selvityksen aineisto organisoitiin muotoon, josta
voitiin tehdä johtopäätöksiä ja mallinnus perhetyölle. Samalla ul-
kopuoliselle pyrittiin selvittämään analyysin kulku luokittelun ja
tematisoinnin kautta¹¹¹.

Lisäksi analyysissa käytettiin määrällistä analyysia tukena
perhetyön käsitteellistämässä palvelujärjestelmän eri sektoreille.
Sen avulla aineisto saatiin haltuun. Sen tulokset esitettiin tauluk-
kona¹¹² ja kuviona¹¹³. Tämän analyysivaiheen tarkoituksena oli
tuoda esille eri ryhmähaastattelujen sisällä olevaa määrällistä va-
riaatiota perhetyöstä palvelujärjestelmän eri sektoreilla. Samalla
se kertoi, kuinka monessa ryhmähaastattelussa kunkin sektorin
tuottama perhetyö otettiin esille¹¹⁴.

Aineistoa myös tyypiteltiin siten, että kukin ryhmähaastattelu
edusti omaa ammattialaansa. Näihin tyyppeihin yhdistettiin esille
tulleita käsityksiä perhetyöstä mahdollisimman laajasti. Tällöin
tuotiin esille sitä moniäänisyyttä, jota ryhmähaastattelujen sisällä
ja välillä esiintyi¹¹⁵. Tyypittelyssä oli joiltain osin kyse myös yh-

¹¹¹ vrt. Miles & Huberman 1994, 10-11

¹¹² ks. taulukko 7

¹¹³ ks. kuvio 8

¹¹⁴ vrt. Eskola & Suoranta 1999, 165-175

¹¹⁵ vrt. Mäkelä 1990, 45

distetyistä, mahdollisimman laajasta tyypistä. Siihen liitettiin merkitykset, jotka tulivat esille mahdollisimman monen ryhmähaastatteluun osallistuneen tai eri ryhmähaastattelujen näkökulmasta. Esimerkiksi kun suurin osa ryhmähaastateltavista oli sitä mieltä tai suurimmassa osassa ryhmiä esille tuli jotain¹¹⁶.

Selvityksen aineistoa analysoitiin ja tulkittiin koko prosessin ajan nostamalla esille teemoja perhetyön käsitteestä, toteutuksesta ja toimivuudesta. Tutkimusprosessia voi kuvata hermeneuttiseksi spiraaliksi, jonka kuluessa käsitys tulkinnan kohteesta (eli perhetyöstä) muuttuu ja täsmentyy, mitä voi jatkua loputtomiin¹¹⁷. Kohteesta tuotettu tulkinta on aina ehdollinen ja väliaikainen, ei koskaan lopullinen totuus¹¹⁸. Tässä raportissa perhetyöstä on esitetty tulosten pohjalta muokattu malli perhetyöstä ja sen toimivuudesta. Myöhemmin aihetta voidaan syventää lisäämällä siihen teoriaa¹¹⁹.

Seuraavissa luvuissa perhetyön toteutusta käsitellään aineistosta esille nostettujen käsitysten ja teemojen pohjalta. Lukujen sisältö perustuu kokonaan empiiriseen aineistoon.

6 PERHETYÖN TOTEUTUMINEN

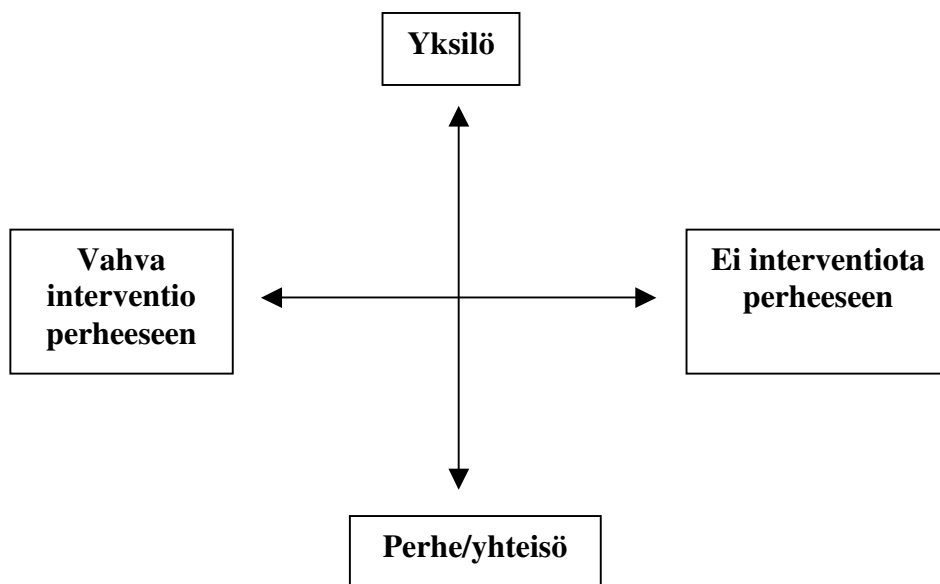
Perhetyön käsitettä ja toimivuutta kartoitettiin aluksi toteutuksen näkökulmasta. Perhetyön mallin rakentuminen lähti liikkeelle perhetyön muodosta, tehtävästä ja kohteesta. Koska muoto ja tehtävä liittyivät läheisesti perheeseen tehtävään interventioon, ne yhdistettiin perhetyön malliin toiseksi ulottuvuudeksi. Toiseksi ulottuvuudeksi muotoutuivat käsitykset kohteesta: onko se koko perhe vai perhe sen jäsenen välityksellä.

¹¹⁶ vrt. Eskola & Suoranta 1999, 182-186

¹¹⁷ vrt. Töttö 2000; Kinos 1999, 73-75

¹¹⁸ Varto 1992, 59

¹¹⁹ vrt. Alasuutari 1994, 249

Kuvio 3. Perhetyön mallin keskeiset ulottuvuudet

Perhetyön kohteena ovat erilaiset perheet, joissa tuen ja avun tarpeet vaihtelevat kuten myös intervention vahvuus ja intensiivisyys. Perhetyössä kohdataan sekä hyvinvoivia että kriisiytyneitä perheitä. Se kohdistuu tilapäisestä avun tai tuen tarpeesta pitkäkestoiseen, ongelmia korjaavaan toimintaan. Perhetyön tehtäväksi koetaan perheen auttaminen tulemaan toimeen omillaan, ilman ulkopuolelta tulevaa apua. Osa haastateltavista koki, että se voi olla jopa lähes pysyvää toimintaa perheen kanssa. Osan mielestä perhetyössä ei voi olla kyse pysyvästä toiminnasta, vaan jonkin aikaa perheen kanssa tehtävästä työstä ja perheen rinnalla kulkeemisesta. Ajatukset perhetyön toteutumisesta ovat keskenään jopa ristiriitaisia ja toisilleen vastakkaisia.

Perhetyön toteutuksen määrittelyyn liittyvät läheisesti perhetyön lähtökohdat ja tavoitteet sekä perheen tilanne. Perhe saattaa olla perhetyössä työn kohde tai tasavertainen toimija, yhteistyökumppani. Tavoitteet ovat osin tiedostamattomia, osin selvästi suunnitelmiin kirjattuja. Niiden saavuttaminen tapahtuu pienin askelin. Ryhmähaastatteluissa perhetyön toteutusta tarkasteltiin myös niin, että se ymmärrettiin erilaisten lapsiperheiden palvelujen yhdistämiseksi kokonaisuudeksi, verkostoissa tehtäväksi työksi ja sen koordinoinniksi keskitetysti perhetyön kautta.

6.1. Perhetyön kohde

Kaikissa ryhmähaastatteluissa todettiin yksimielisesti perhetyön kohteeksi koko perhe, jota pidettiin yhteiskunnan perusyksikkönä. Siinä tuettiin ja autettiin perhettä joko sen omien tai muiden näkemien tarpeiden ja tavoitteiden mukaisesti. Perhetyössä ei ollut aina selvästi osoitettavissa, onko perhe subjekti vai objekti. Perhetyössä ja koko palvelujärjestelmässä perhe helposti mielletään toiminnan kohteeksi. Kun palvelua tai perhetyötä tarjotaan perheelle ulkoapäin, kohteena oleminen on luonnollista. Yleensä näissä tilanteissa joku ulkopuolinen viranomainen näkee tarpeelliseksi, että perheen tulee hakeutua palvelun, tässä tapauksessa perhetyön piiriin (niin perus- kuin erityispalveluihin). Ennaltaehkäisevässä työssä perhe on enemmän subjektina ja korjaavassa perhetyössä se muuttuu objektiksi sen mukaan, kuinka vahvaa interventiota sinne tehdään.

Lisäksi, kun resursseja on rajallisesti käytettävissä, perheen kohteena oleminen muodostuu selvemmäksi. Perhettä tuetaan vain vaikeissa ulkopuolelta havaittavissa tarpeissa ja ongelmissa. Toiveena on perhetyön suuntaaminen ennalta ehkäisevästi kaikkiin perheisiin riittävän varhain, mutta resurssit siihen puuttuvat.

Perhetyön kohteena yksilö, koko perhe tai yhteisö

Perhetyö kohdistuu yksilöön, yksilön välityksellä koko perheeseen tai suoraan koko perheeseen. Yksilön välityksellä perheen huomioon ottaminen merkitsee perheen havaitsemista taustalla, sen kanssa yhteistyön tekemistä tai siihen vaikuttamista yksilön kautta. Ilman perhettä ei ole perhetyötä. Mutta miten perhe määritellään? Keitä siihen kuuluu? Tämä koetaan haasteeksi perhetyön määrittelyssä, sillä perherakenteet ovat laajentuneet ja monimuotoistuneet. Ei aina ole tietoa siitä, kenen kanssa perhetyötä milloinkin tehdään.

”Monen eri lapsia siinä yhdessä perheessä. Sekin on varmasti tänä päivänä perhetyöntekijälle sitte semmonen (H12,H4) Näitä uusioryhmiä ja tämmösiä (myöntelyä)(H12,H2) sinun, minun ja mejän lapset (H12,H5) tai eri viikonpäivinä on eri-

laiset kokoonpano ja siellä vierailee erikseen niitä aikasemmista liitoista (H12,H1) Perhetyöntekijöillä voi olla semmonenkin että mitä puhua kenenki kanssa. Kenen isästä ja kenen äitistä saa puhua kaikkien kuullen. Ja voi olla että siellä on hankala alottaa ainaki työskentely ku pittää ensin saaha selville että kenen kanssa voi puhua mistäkin asioista. -- (H12,H3) Ja lapset elää kahen eri perheen elämää” (H12,H1)

Perhetyön kohde on perhe itse tai sen yksittäiset jäsenet ja niiden herättäminen huomaamaan tilanteensa ja sen vaatimat toimenpiteet. Perhe toimii kokonaisvaltaisena systeeminä, jossa kaikki vaikuttavat kaikkeen. Tilanteissa on huomioitava koko perhe, johon vaikuttamalla pystytään saamaan aikaan muutosta myös yksittäisen jäsenen kohdalla. Toisaalta myös yksittäisessä jäsenessä tapahtuneet muutokset heijastuvat koko perheeseen.

”Monesti perhetyön tavoitteena on just tämä että huomioitas se koko perhe, kaikki lapset ja kaikki -- että pystyttäis kaikkia tukemaan ja että se vyyhti lähtis aukeamaan. Mikä se ongelma siinä perheessä on. Eikä sitte sitä ainoastaan niinku aikuisten vaan katottas kaikkien mitä on (H12,H1) Niin ja tuohon viitaten, tää nyt on vaan esimerkki elikkä vanhemmat ja kolme lasta ja niistä lapsista vaikka keskimäinen oireilee ja on jotaki häikkää siinä perheessä. Niin että ei tehtäis sillä tavalla että se perhetyö suunnataan vaan vanhempiin ja siihen yhteen lapseen, joka oireile. Vaan siinä huomioidaan myös ne kaks muutaki että ihan siihen koko perheen toimimiseen sitten. Monestihan se perhetyö lähtee, että jos siellä yks oireilee, tavallaan aatellaan, sitä perhetyötä sitte käynnistetään, että yritetään auttaa sitä yhtä lasta siellä. Niin kokonaisuutena pitäis huomioida.” (H12,H3)

Perhetyön kohteen määrittäminen perustuu usein työntekijöiden omaan haluun, kiinnostukseen ja asenteeseen toimia ottamalla huomioon joko koko perhe tai jokin sen jäsen. Laajimmillaan se koetaan ihmisen ihmisenä kohtaamiseksi pienestä vauvasta vauriin asti. Perhetyö saattaa kohdistua kenen perheeseen tahansa.

Sen asiakkaita on kaikista sosiaalisista ja kulttuurisista ryhmistä. Aikaisemmin perhetyö on mielletty enemmän alempiin sosiaaliin ryhmiin kohdistuvaksi työksi. Nyt kaikilla perheillä halutaan olevan tasavertainen oikeus ja mahdollisuus saada perhetyötä. Perhe, joka kääntyy pyytämään apua perhetyöstä, ei ole sen huonompi kuin ilman apua toimeen tuleva. Perhetyön saaminen ja pyytäminen eivät saa olla hävettäviä, eivätkä perhettä millään tavalla leimaavia toimenpiteitä.

Laitoksissa tehtävä perhetyö kohdistuu sekä lapsen sijoitusperheeseen että hänen biologiseen perheeseensä. Aikaisemmin lasten biologiset perheet ovat usein jääneet sivuun huostaanoton jälkeen. Perhetyössä pyritään nykyisin muistamaan ja arvostamaan myös heitä. Heidän kanssaan tehdään perhetyötä lasten takaisinpaluun mahdollistamiseksi. Tavoitteena on myös auttaa heitä perheenä eteenpäin lasten sijoituksen jälkeen. Myös yksittäinen ihminen muodostaa oman perheensä. Ryhmähaastattelujen mukaan perhetyössä pyritäänkin huomioimaan perheenjäsenet yhdessä ja erikseen. Perhetyötä tehdään myös vanhusten kanssa, mutta tässä raportissa keskitytään lapsiperheisiin.

Perhetyön kohteena oleminen ja tavoitteiden saavuttaminen riippuvat siitä, miten perhe ottaa vastaan perhetyötä ja haluaa muutosta tilanteeseen. Olennaista perhetyössä on haastattelujen mukaan perheiden erilaisuuden hyväksyminen ja perheen lainalaisuuksien tunteminen ja tiedostaminen. Perhettä tulee katsoa kokonaisuutena, jossa kaikki vaikuttavat kaikkeen. Ryhmähaastatteluissa kävi ilmi, että perhetyön tulisi kohdistua koko perheeseen. Käytännössä kuitenkin esimerkiksi isät ovat harvoin perhetyön tilanteissa läsnä, kun kotona käy perhetyöntekijä tai kun perheestä osallistutaan ryhmämuotoisiin toimintoihin. Ryhmätoiminnot kohdistuvat usein äiteihin, koska uskotaan, että erityisesti heidän kauttaan voidaan vaikuttaa koko perheen hyvinvointiin.

Nykyiset perhetyön muodot erottavat usein perheen jäsenet toisistaan. Tämä on nähtävissä myös koko palvelujärjestelmässä: eri-ikäiset ja toisistaan eroteltavat ihmisryhmät irrotetaan omiin kokonaisuuksiinsa. Myös perhetyössä on toimintoja, jotka on kohdistettu vain joihinkin perheenjäseniin (esim. vauvaperhetyö, isäperhetyö). Tämä on helpottanut työmuotoja itseään, mutta koko perheen tilanteen havaitseminen ja auttaminen on jäänyt vä-

hemmälle. Kuinka merkityksellistä on auttaa ja tukea yksittäisiä perheenjäseniä erikseen perhetyössä? Luonnollisesti näillä toimilla on ollut merkittävää vaikutusta perheenjäsenen hyvinvointiin, mutta onko se välittynyt koko perheeseen? Perhetyön tarkoitus ei liene se, että tuetaan vain lapsia tai vanhempia, vaan tarvitaan koko perheen tukemista.

Perhetyön koetaan usein kohdistuvan yksittäisen perheenjäsenen ongelmiin ja niihin liittyvään diagnosointiin. Nykyinen järjestelmä ohjaa perheen tai sen jäsenen erityispalveluihin avun ja tuen taustalle tarvittavan diagnoosin saamiseksi. Tämän seurauksena on ryhmähaastattelujen mukaan havaittavissa jopa yli diagnosointia, medikalisoitumista ja ruuhkaa mm. lastensuojeluun. Lisäksi perheenjäsen on leimautunut ongelmaksi, vaikka todellinen ongelma voi olla muualla. Tällöin yksittäistä jäsentä hoitamalla ja auttamalla ei auteta välttämättä perheen kokonaistilannetta.

Nykyisen palvelujärjestelmän sektorit ovat eriytyneet toisistaan ja suuntautuneet omille erityisalueilleen. Tämä on nähtävissä myös perhetyössä, kun sen toiminta kohdistetaan tiettyihin asioihin, yksittäiseen jäseneseen tai ihmisryhmään. Tällöin perheen kokonaistilanne jää ehkä ottamatta huomioon. Samalla perhe joutuu monelta taholta tulevan avun kohteeksi, kun perhetyötä annetaan sille peruspalvelujen lisäksi erityispalveluista ja asukasperhetyöstä. Tutkimuksessa kehittämisen tarvetta koettiin olevan kaikille perheille kokonaisvaltaisesti suunnatussa perhetyössä, mihin olikin jo perustettu perhetyön kehittämisprojekteja myös selvityksen aineistonkeruualueelle. Miten nämä toiminnot vakiintuvat käytäntöön? Sekä viranomaiset että perheet itse olivat kuitenkin jo huomanneet niiden vaikuttavuuden.

”Jos projektin työntekijä ei olisi käynyt koko vuotta meillä, niin ei ois perhe kasassa eikä talo pystyssä eikä ois tällästä kotihoijossa. Että ne ois varmaan laitoshoijossa lapset, koska mä en ois enää jaksanu.” (H6,H3)

Perhetyössä haluttiinkin kiinnittää yhä enemmän huomiota koko perheen tukemiseen, ei yksittäisen jäsenen ongelmaan ja sen poistamiseen mm. sairaaloissa ja erityispalveluissa. Tähän oli vastattu mm. perhetyön projektin avulla, jossa oli kehitelty riittävän ajois-

sa kotiin annettavaa perhetyötä.

Asiakasperhetyötä järjestetään myös ryhmätoimintoina, kuten erilaisina kerhoina, mm. perhekerhoina, virkistysviikonloppuina ja avoimen päiväkodin palveluina, joihin osallistuu yleensä useampia perheenjäseniä samanaikaisesti. Ne mahdollistavat sosiaalisia kontakteja sekä koko perheiden että perheenjäsenten välillä. Päivähoidon perhetyö kohdistuu yleensä lapsen kehityksen ja kasvun tukemisen lisäksi perheen kokonaisuuden huomioimiseen ja ymmärtämiseen. Kun perheessä on esimerkiksi akuutti avioerotilanne, päivähoito auttaa perhettä antamalla lapselle päivähoitopaikan.

”Tuossa niin ku ajattelin, että kun meilläki on tämä akuuttitilanne. Niin kuinka paljon ne tarvitsis aikaa, perhe, se äiti ja myös se isä, joka on yksin jääny. Se on ihan hukassa siinä. Kuka sitä auttaa, kun hänhän ei käy päivähoidossa tai siis päiväkodissa. Äiti kumminki käy päivittäin. Ja näkee ihan selvästi, hänellä on tarve puhua.” (H8,H2)

Mihin perhetyö kohdistuu tällaisessa tilanteessa? Kuka auttaa lapsia ja vanhempia yksin ja yhdessä? Ja kuka auttaa etenkin sitä perheen ulkopuolelle jäävää vanhempaa, useimmiten isää? Mistä tähän työhön saadaan resursseja? Minkä sektorin kautta sitä tuotetaan? Ryhmähaastateltavat olivat kohdanneet myös perheitä, joiden tilanteet olivat vaikeampia kuin mihin päivähoito ja terveydenhuolto kykenivät vastaamaan. Nämä eivät vielä kuitenkaan olleet lastensuojelutapauksia. Kuka heitä auttoi ja tuki?

Kunnan johdon edustajat nostivat esille sen, että ryhmämuotoista perhetyötä kunnassa oli hyvin tarjolla mm. päivähoidossa ja järjestöissä. Kotiin annettavaa perhetyötä oli korvattu laajentamalla päivähoidon ja oppilashuollon palveluja. Toisaalta vanhustyö oli vienyt perhetyön resursseja lapsiperheiltä kotipalvelussa. Tarpeelliseksi kehittämiskohteeksi he nostivat yksilö- ja perhekohtaisen perhetyön kehittämisen ja sen kohderyhmien määrittämisen.

”Kyllähän tätä ryhmämuotosta on aika mukavasti ja päiväkodeissa on sitten sitä omaa perhetyötä. Että ollaanko nyt siinä tilanteessa että tätä yksilö, siis perhekohtaista perhetyö-

tä pitäis kehittää ja sen niin kun kohderyhmää miettiä ja sitten sitä mukaa resursseja. Ja sitten yhteys tuohon sosiaalityön ja päivähoidon perhetyön ketjuun, ett tää tulee ett kuka sen hoitaa. Nyt meill on monenlaista kokeilua, nyt vaan pitäis niin ku valita että mitä oikeesti ruvetaan tekemään. Ja sitte tästä kolmannesta sektorista, oishan se hieno tavote jos meillä olis, ett rakennettais tällöinen verkosto josta vois antaa apua ainakin kysyä neuvoa (H4,H2) tavallaan semmonen päivystys.(H4,H1) -- mutta aina se tarvehan on kuitenkin, mutta nythän se on (H4,H1) mutta että nyt jos nuita tilasäästöjä. Ne on miettiny niitä asioita yhteen. (H4,H2) Pakko sanoa että tämä projekti, siinä on viehättävää ett on mietitty sitä perhetyötä, sitä alueellista perhetyötä. Että niinku tämäntyppisiä juttuja pitäis ihan aktiivisesti tukea ja pyrkiä saamaan tällöisiä jopa sitte ihan pysyväksi työmuodoksi ett siihen kuka vaan vois.” (H4,H3)

Millaisiin perheisiin perhetyön pitäisi kohdentua? Tuleeko asiakasperhetyön kohdistua kotiin vai kodin ulkopuoliseen toimintaan? Asiakasperhetyön haasteeksi osoittautuu myös perhetyön kohdistuminen yksilöön, koko perheeseen tai yhteisöön: onko se näitä kaikkea? Miten perhe voi olla samanaikaisesti kohteena ja toimijana? Onko perhe subjekti vai objekti perhetyössä? Selvityksen aineiston mukaan mm. sosiaalityön, päivähoidon ja terveydenhuollon palvelujen alueellistamisella, koordinoimisella ja yhteistyöllä pyritään perheiden kokonaisvaltaisempaan huomioimiseen ja tarkasteluun. Tällöin perhetyön koetaan paremmin kohdistuvan koko perheeseen ja sen tarpeisiin.

Perhetyön kohdistuminen yhteisöihin perustuu tiettyjen asukasryhmien samankaltaisiin tarpeisiin, joihin vastaaminen onnistuu parhaiten asukasperhetyön kautta. Eri asuinalueet ovat erilaisia, jolloin myös perhetyön kohde vaihtelee alueittain. Joillakin asuinalueilla perheiden ongelmien koetaan kasautuneen asunto- ja rakennuspoliittisten syiden takia. Ongelmia koetaan ennalta ehkäistävän miettimällä esimerkiksi asukasrakenteita etukäteen estämällä liian samankaltaisten asukasyhteisöjen muodostuminen. Myös mahdollisuudet saada apua eri asuinalueilla ja kunnissa vaihtelevat. Aineistossa nostettiin selkeästi esille oman asuinalu-

een erityisasema projektista saatavan perhetyön takia. Perheillä oli enemmän mahdollisuuksia perhetyöhön kuin muilla alueilla.

*”Minusta tuntuu että ei oo niin hyvin kuin tuota meillä on käyny.(H6,H3) Me asutaan oikealla asuinalueella mutta muuallahan ei ole mitään. Että mä sitten kerran pyysin yhel-
le tutulle, niin projekti teki poikkeuksen ja kävi auttaan nitä,
koska ei sitä oo muualla. (H6,H4) Jos me oltais asuttu tuossa
muutama kilometri toisella puolella, niin huonosti ois käy-
ny.(H6,H3) Kylläpä olemme kiitollisia (myöntelyä) Meillä ai-
nakin nyt asiat on hyvin perhetoimintaan nähen.” (H6,H2)*

Monet kulttuuriset ryhmät, esimerkiksi maahanmuuttajat, muodostavat oman kohderyhmän perhetyössä, koska heidän tarpeensa ovat erilaisia mm. kieliongelmiin ja kulttuuristen erojen vuoksi.

*”Ja nehän on sillai aika tuota työteliäitä nämä maahanmuut-
tajat (H9,H5) Sielläkin taustalla on niin monenlaista heidän
kohallaan (H9,H4) Joo kyllä ne on tosi työläitä että. Tieten-
kin se on hyvä että ne ripotellaan tänne ympäriinsä mutta toi-
saalta sanottais, että nehän sais olla aika pitkään se oma
maahanmuuttajajuttu, mutta ei riittävän pitkään.(H9,H5)
Niin niillähän esim. puheen suomen kielen oppimisessa tai
sitten vielä että ne joutuu olemaan vanhemmille tulkkina ja
tällaista kaikkea. Tiiän että niillä ei kestä sitä lapsuutta, ei
saa olla lapsena aikuisten saappaissa, kun ne oppii kielen
kuitenkin paljon nopeammin..(H9,H3) Kun kesken päivin aika
on varattu ja isä, joka osannu suomee, ei oo tullukaan niin
lapsi on joutunu lähteen koulusta. Muutama vuosi sitten oli
semmonen perhe, niin lapsi joutu lähteen koulusta sitten tul-
kiksi.” (H9,H5)*

Toisaalta maahanmuuttajille suunnattu perhetyö nostettiin ryhmähaastatteluisissa esille hyvin toimivana ja onnistuneena perhetyönä. Se oli auttanut kokonaisvaltaisesti perheitä tukemalla niitä niiden omista tarpeistaan ja lähtökohdistaan käsin.

Normaalista perheestä kriisiperheeseen

Kohteensa perusteella perhetyö jaettiin ennalta ehkäisevään perhetyöhön ns. normaaleissa perheissä ja korjaavan työhön ongelma-perheissä.

*” Siihen ennaltaehkäisevään perhetyöhön ei nyt oo resursseja. Se toteutuminen perhetyössä menee lähinnä tämmösiin akuutteihin tai kriisiytyneisiin perheisiin. Siellä on monta perhettä jonossa missä voi olla vähän lievempiäkin ongelmia mutt ei oo resursseja. En tiää, onko semmosia tilanteita meillä ollu että tavallaan on perhetilanne kriisiytynyt ja sen vois Jotenki sen perhetyön, jos sais perhetyön vaikka heti seuraavalle päivään alotettua mutta ku ei oo resursseja. Niin monesti saat-
taa sitte mennäkin että joudutaan lapsia sijoittamaan tai tulee näitä rankempia toimenpiteitä että perhetyöllä ehkä ois voinu seurata vielä muutaman viikon ja kattoo, olla niinkö vanhempien tukena” (H12,H3)*

Kaikilla sektoreilla perheet joutuvat jonottamaan ja odottamaan apua perhetyöstä. Erityisesti ennalta ehkäisevään perhetyöhön ei ole mahdollisuuksia ns. normaaleissa perheissä, koska vähäiset resurssit ohjautuvat haastaviin ja moniongelmaisiin kriisiperheisiin. Perhetyön koettiin kohdistuvan perheisiin liian myöhään, jolloin sillä ei enää ollut kovin paljon vaikuttamisen mahdollisuuksia. Samalla jouduttiin toisinaan tekemään myös turhia sijoituksia tai huostanottoja, kun ei ollut muuta apua tarjota. Perhetyön kohdistuminen kriisiperheisiin leimasi sitä myös perheiden tilanteisiin ulkopuolelta tulevaksi puuttumiseksi. Näissä tilanteissa perhe oli jopa velvoitettu ottamaan vastaan perhetyötä. Tästä syntyi haaste koko perhetyön toteuttamiselle, kun siihen oli ohjauttu ja sen kohteeksi oli jouduttu muiden toimesta.

*”Koska silloin monet varmaan tekee sen että hyppää heti takajaloilleen. Että en minä tuonne ainakaan. Että jos sieltä tullaan ja sanotaan, että tuota teillä ei oo asiat kunnossa. Että nyt pittää niinku jotaki ruveta keksimään tuohon, semmos-
ta just jotain lasten sijaispaikkaa tai tämmöstä.” (H6,H3)*

Perhe oli voinut kokea tilanteensa jopa uhatuksi. Perheet eivät enää aina uskaltaneet kysyä apua, jotta eivät leimautuisi ongelmiksi.

”Niin ja monesti sitte on se. Monikaan ei uskalla tai viitsi sitte. Jotenki se koetaan, jos on niinkö romahtamaisillaan tai siis sillai tuntuu että tarvii apua. Ihmiset niinkö pelkää mennä hakemaan sitä apua. Leimataan, nyt sut leimataan, kummää meen hakemaan apua.” (H7,H2)

Haastatteluissa nostettiin esille myös perhetyön kohteena olemissen periytyminen joidenkin perheiden osalta. Nämä perheet olivat tottuneet saamaan kaiken avun sosiaalihuollosta. Vaikeissa ongelmaperheissä olikin havaittavissa vastuun siirtymistä perheestä viranomaisille. Niissä luotettiin, että viranomaiset hoitavat koko tilanteen.

”Joo, mutta niissä on hirveen paljon sitte näitä ihmisiä, joissa tarvitaan ihan tämmöstä perhetyötä. Niin semmosia että jotka on koko elämänsä tottunu lapsuutensa elämään sillä tavalla että sossu on puuttunu aina kaikkeen (myöntelyä) Justiin niinkö me siinä vavussaki paljon näistä puhutaan. Se otetaan ihan luonnollisena ku kottiinkin tullu (H9,H5) Se tulee vähän niinku perimässä (H9,H3) Niin perimässä, että ku kotiinkin tuli aina ennen sosiaalityöntekijä ja iteki on oltu lasten kodissa niin. Tätä se heidän elämä on (H9,H5) että ei mikään muutu.” (H9,H2)

Monet ryhmähaastatteluissa olleet viranomaiset ja johdon edustajat nostivat esille pelon perhetyön turhasta ja väärin perustein käyttämisestä. Kuinka paljon näitä ns. ”perhetyötä väärinkäyttäviä” perheitä loppujen lopuksi on? Minkälaisella asenteella viranomaiset suhtautuvat heihin? Miten perhetyö voisi heitä auttaa? Perheet itse kertoivat suuresta kynnyksestä pyytää apua.

”Määkin pyörittelin sitä kaks viikkoa että oiskohan meillä oikeutta tämmöseen. Että onko meidän tilanne riittävän paha.

Että onkohan nää tarkotettu pahemmille. Niin mun mies sano, että me ei voia tuolta hakia apua että se on tarkotettu pahempaan tilanteeseen.” (H6,H4)

Toisaalta nykyiset perhetyömuodot eivät tavoittaneet kaikkia perheitä, vaan oli myös hiljaisia väliinputoajaperheitä.

”Että tavallaan joitakin perheitä hoidetaan sitten niin täydellä volyymillä ja joka taholta ja tehostetusti, ja jotkut taas sitten ei niin kun pääse mitenkään siihen tietynmoiseen tuen ja avun piiriin. Jää aina jollakin tapaa katveeseen. En tiedä mistä tämä kertoo mutta että tällai.” (H13,H2)

Perheet eivät itse kehdanneet, osanneet tai jaksaneet kysyä apua tai viranomaiset eivät muuten tavoittaneet niitä. Perheiden tarpeet eivät tulleet esille.

”Mutta mää veikkaan että ei se perhetyö löydä ihan niitä, joita sen pitäis löytää. Mää ihmettelen jos niinku on huostaanottoja niinki paljo että miten ne löytää.(H7,H1) Niin ja mulla on ainakin jotenki semmonen mielikuva että niitten huostaanottojen määrä ei ainakaan laske kovin.(H7,H2) Tavallaan se perhetyö kohtaa ne nyt pelkästään siis aktiivisuus löytää (H7,H3) Niin aktiiviset löytää. Mutta toisaalta taas ehkä se jossain määrin kuitenkin se neuvolan turvaverkko koppaa sieltä ne jotka tarvii sitä kans todellaki.(H7,H2) Niin jotka pystyy, jotka eivät kykene esittämään siinä lyhyellä käynnillä (H7,H1) Niitä jotka on todella romahtaneita. Kyllähän ne pystyy tietenkin sen salaamaan tosi paljon.” (H7,H3)

Perhetyö ei aina kohdistunutkaan niihin perheisiin, jotka sitä eniten tarvitsisivat ja joille siitä oli eniten hyötyä. Kohdistuuko se niihin, jotka sitä osaavat eniten vaatia, kuten ryhmähaastattelussakin tuotiin esille? Vai kohdistuuko se vain kaikkein räikeimpiin lastensuojelutapauksiin? Jotkut perheet puolestaan joutuvat liian monelta suunnalta tulevan perhetyön kohteeksi, jolloin ne tuskastuvat ja uupuvat siihen. Miten löytää tasapaino näiden kaikkien tarpeiden välille? Miten perhetyö kohdistuu oikeaan paikkaan ja

oikeaan aikaan? Onko se tasavertaisesti kaikille vai joillekin yksittäisille perheille tarkoitettua palvelua? Millaisiin tilanteisiin perhetyötä tulisi suunnata tulevaisuudessa?

Kohteena tilapäinen tai pitkäkestoinen tarve

Perhetyön ajallinen kesto aiheutti keskustelua ryhmähaastatteluis-
sa. Perhetyö vaihtelee muutaman yksittäisen kerran avusta ja tues-
ta pitempikestoiseen rinnalla kulkemiseen sekä perheen haitoista
ja ongelmista selviytymiseen. Joskus perheen kokonaistilanne on
sellainen, että se tarvitsee yksittäisen työntekijän käyttöönsä ko-
konaan joksikin aikaa.

”Resurssipula varmaan on semmonen että. Tai on ainakin hyvin minimisti. Jos aatellaan tuommonen kriisitilannekin, ett monesti tarvis tosi tiivistä perhetyötä melkeen päivittäin. Mutta semmosiin ei oo meillä mahdollisuutta. Niin silloin me joudutaan turvautuun ostopalveluun. Silloinhan mun mielestä se on merkki siitä, että kaupungin oma perhetyö ei kata sitä tarvetta, mitä nyt asiakastyössä on.” (H12,H5)

Onko perhetyö tilapäistä apua ja tukea perheille vai pitkäkestoista ja suunniteltua työtä? Ongelmaksi perhetyön ajallisessa kestossa ja sen pohjalta perhetyön määrittelyssä ryhmähaastatteluis-
sa koettiin mm., onko esimerkiksi puoleksi vuodeksi perheen tueksi an-
nettu työntekijä perhetyötä vai päivähoitoa? Kummasta on kyse,
kun perhe tarvitsee tilapäistä apua lasten- ja kodinhoidossa synny-
tysten tai sairauksien aikana? Koska kyse on lastenhoidon tar-
peesta, se miellettiin helposti päivähoitoksi. Jos päivähoito on
tarkoitettu vanhempien työssä käymisen mahdollistamiseksi, kyse
ei ole päivähoitosta, sillä toinen vanhemmista on kotona. Jos taas
kyse on avohuollon tukitoimena annettavasta perhetyöntekijästä,
toiminta on joko perhetyötä tai päivähoitoa. Jos taas kyse on tila-
päisestä avusta perheelle, kyse on perhetyöstä. Jos perheen tilan-
teessa oli kyse lastensuojelusta tai muusta erityistilanteesta, perhe
sai maksutonta apua perhetyönä.

Edellä mainitut epäselvyydet aiheuttavat perheiden kannalta
ristiriitaisia tilanteita, koska osa palveluista on maksullisia. Päät-

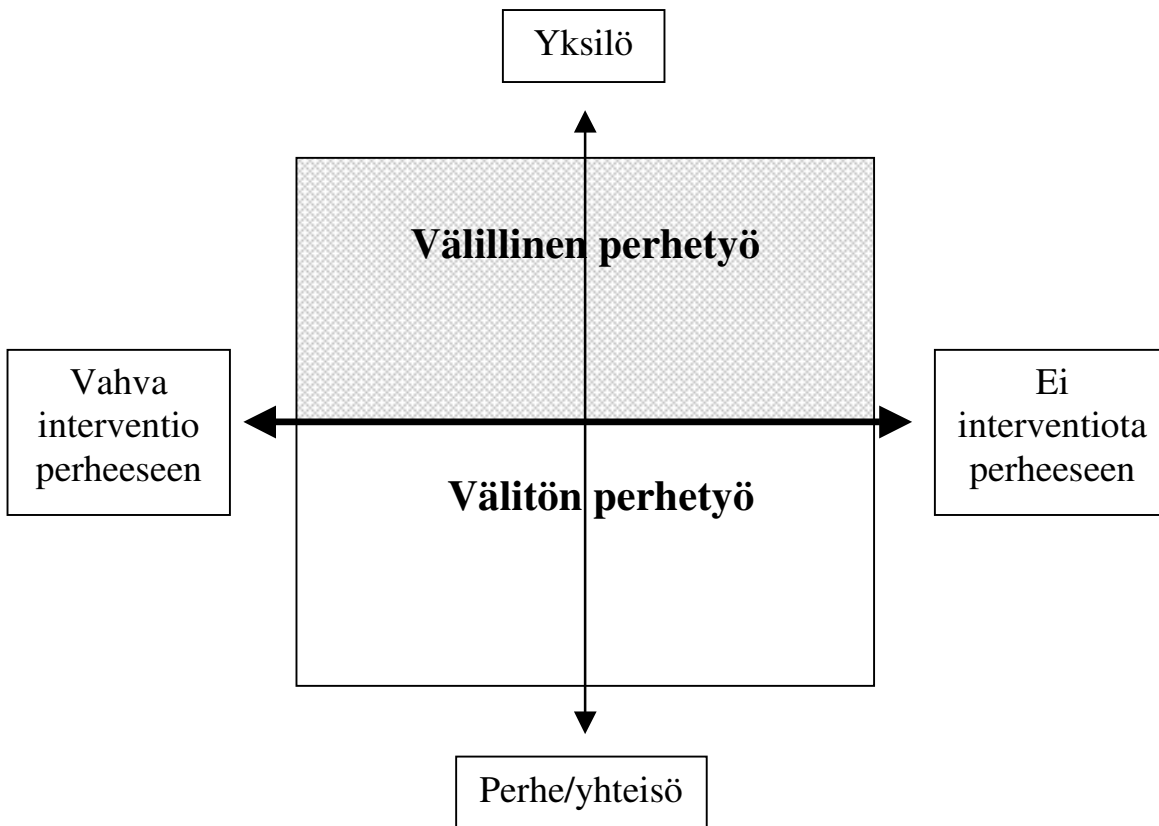
täjät ja johdon edustajat olivat päätyneet maksullisen päivähoidon kannalle, perheet itse katsoivat tarpeensa maksuttomaksi perhetyöksi. Miten jatkossa toimitaan? Kuka määrittelee näissä tilanteissa perheen tarpeen, viranomainen vai perhe itse? Ohjaavatko periaatteet perheitä erityispalvelujen piiriin hakemaan diagnooseja ja apua niiden välityksellä?

Ennakoimattomaan, äkilliseen tarpeeseen vastaaminenkaan ei aina onnistunut miltään perhetyöltä. Ongelmallista tässä oli resurssien mitoittaminen: äkillisissä kriisitilanteissa perhetyön tarjoajilla ei ole liikkumavaraa, joten avun saaminen on vaikeaa. Miten tarpeiden ennakoimattomuus ja kunnallisten sektorien toiminnan tulostavoitteet soveltuisivat toisiinsa paremmin? Miten perhetyö määritellään tuotteeksi palvelujärjestelmän eri sektoreilla? Aina perhetyötä ei myöskään ole saatavissa edes ostopalveluna resurssien vähäisyyden takia. Ei ole työtä tai palvelua, mitä ostaa, tai ei ole rahaa, millä ostaa.

Perhetyöstä haluttiin ryhmähaastatteluissa helposti lähestyttävä, matalan kynnyksen apu perheille. Perheet toimivat siinä yhteistyössä viranomaisten kanssa eivätkä ole pelkästään sen kohteena. Tuttujen toimijoiden ja viranomaisten kanssa elämän rakentaminen yhdessä näyttäytyi aineistossa hyvänä perustana perhetyön onnistumiselle. Myös seuranta koetaan perhetyössä tärkeäksi. Perhettä ei saa jättää yksin, vaan myös jälkihuollosta tulee huolehtia kaikissa perhetyön muodoissa, ei vain sijaishuollon perhetyössä. Perhetyön loppumisen jälkeen perheellä pitäisi olla tietous siitä, mistä apua voi tarvittaessa kysyä ja saada.

Välillinen ja välitön perhetyö

Perhetyö on hyvin kokonaisvaltaista työtä perheeseen liittyvien henkilöiden ja asioiden kanssa. Ryhmähaastattelujen mukaan koko perheen hyvinvoinnin kannalta on merkityksellistä, että huomiodaan sen jäsenet kokonaisuuden osina ja ollaan tietoisia koko perheestä ja sen tuomista merkityksistä kullekin yksilölle. Toisaalta yhtä merkityksellistä on kunkin yksilön vaikutukset koko perheeseen. Perhetyön kohteena onkin perheen ja sen kaikkien jäsenten hyvinvointi joko välittömästi tai välillisesti.

Kuvio 4. Perhetyön käsitteellinen jäsenys kohteen näkökulmasta

Välillisistä perhetyön muodoista ryhmähaastatteluissa tuotiin esille esimerkkeinä päivähoidon, koulun ja terveydenhuollon palvelut. Ne pyrkivät koko perheen hyvinvoinnin edistämiseen, mutta ne kohdistuvat yksittäisiin perheenjäseniin. Koulujen oppilashuolto kuten myös nuorisotoimi kohdistuvat lapseen tai nuoreen ja sitä kautta perheeseen. Nuorisotoimessa koululaisten iltapäiväkerhoissa tehdään perheen kanssa yhteistyötä, samoin kuin päivähoitossa. Välilliset perhetyön muodot ovat lapsen tai muun perheenjäsenen välityksellä perheeseen tutustumista, keskustelua ja palaverien pitämistä yhdessä perheen kanssa. Niiden kohteena on ennen kaikkea lapsen kasvu ja kehitys sekä lapsen hyvinvoinnin tukeminen. Päivähoitopaikkoja annetaan myös avohuollon tukitoimena sosiaalityön perhetyöstä, minkä tavoitteena on auttaa ennen kaikkea lasta ja samalla perhettä ja sen hyvinvointia.

Ryhmämuotoiset perhetyön muodot kohdistuvat toisinaan myös useampaan perheenjäseneseen. Esimerkiksi päivähoitossa, järjestöissä ja seurakunnassa on toimintamuotoja (kuten kerhot ja

avoin päiväkot), jotka kohdistuvat lähes koko perheeseen. Tutkimuksen perheet kertoivat osallistuvansa niihin sekä lapsen että vanhemman hyvinvoinnin edistämiseksi. Niiden kautta useimmiten äiti ja lapset saavat itselleen vertaistukea ja virkistystä arkeen. Ne koetaan usein perhetyön lisäksi, ei välttämättömiksi palveluiksi perheille.

Esimerkkinä välillisestä perhetyöstä ovat myös terapiat, joissa autetaan yleensä yksittäistä perheenjäsentä. Näistä toimista on hyötyä perheen yksittäisille jäsenille ja siten myös koko perheelle. Myös kirkon sielunhoidollisissa keskusteluissa ja parisuhdeterapiassa tehdään välillistä perhetyötä. Niissä kohdataan yksi tai kaksi perheenjäsentä, joiden huolet ja ongelmat ovat lähtöisin perheestä tai näkyvät yksilön tai koko perheen toiminnassa. Perhetyö kohdistuu koko perheeseen tämän yksittäisen jäsenen välityksellä.

Ryhmähaastattelujen mukaan sosiaalityön perhetyötä tehtiin ennen huostaanottoja ja sijoituksia, niiden aikana ja niiden jälkeen, joten sen kohdistuminen koko perheeseen oli luontevaa. Usein toiminnoissa oli mukana samanaikaisesti sekä välittömiä että välillisiä perhetyön muotoja. Esimerkiksi laitoksissa annettiin perhetyötä sekä yksittäiselle perheenjäsenelle (lapselle tai vanhemmalle) että koko perheelle (sekä biologinen että sijoitusperhe).

Nyky-yhteiskunnassa korostuu yksilöllisyys, jolloin siinä ei välttämättä ole paikkaa koko perheille ja niihin suunnatulle perhetyölle. Toisaalta perhe käsitteenäkin on monimuotoistunut, joten on vaikea tarkasti määritellä, keitä siihen missäkin tilanteessa kuuluu. Tämän johdosta perhetyö määriteltiin usein kohdistuvaksi johonkin perheen jäseneseen. Toisaalta esimerkiksi perhetyön määrittely tilanteissa, joissa oli läsnä kaksi sukupolvea, koettiin tutkimuksessa myös rajalliseksi ja kapeaksi.

”Oisko se sitte semmosta selkeää perhetyötä, että tavallaan niin kun samassa tilanteessa on läsnä kaksi sukupolvea. Mutta sitten taas jos aatellaan meidän työtä, niin kyllä sinne perheisiin hirveen helposti sitten saa sen linkin ja kontaktin nimenomaan sen yhden sukupolven elikkä lapsen kautta. Ja se mitä se lapsi tavallaan kokee, taikka miten hän tulee kohda-

tuksi ja näkyväksi. Ett jollakintavalla se myöskin sinne perheeseen sitten se viesti aina menee.” (H13,H3)

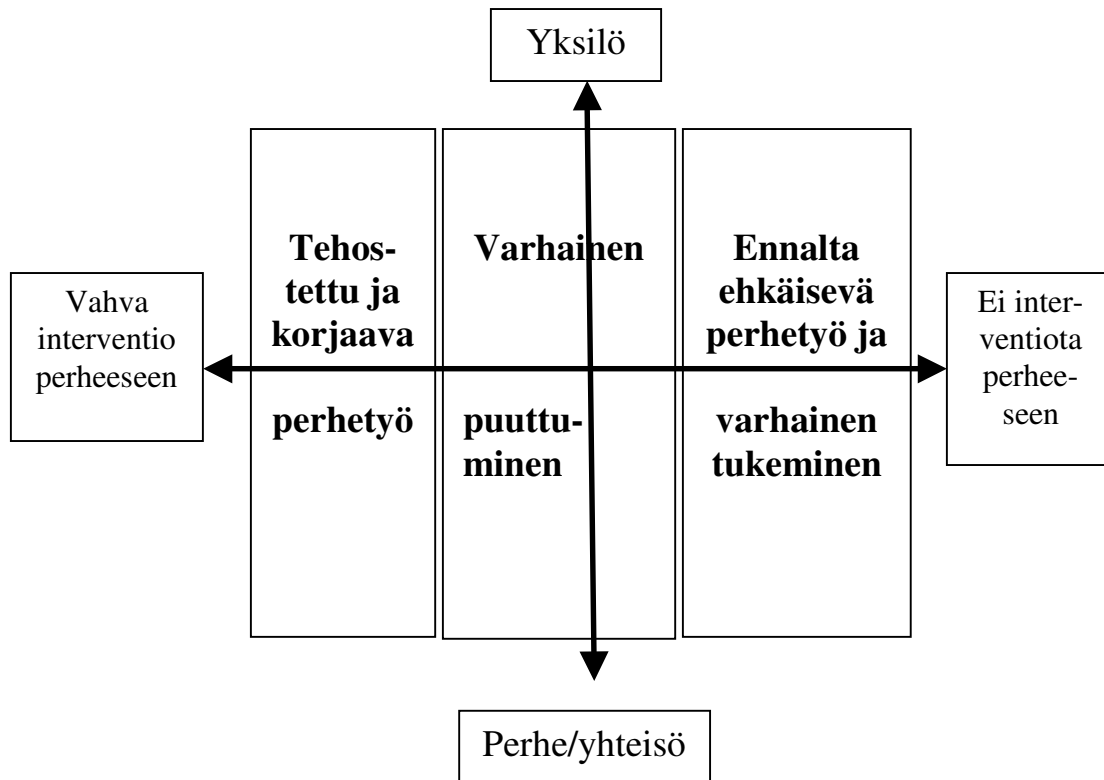
Koko perheen huomioon ottamisen ja auttamisen kannalta perhetyön kohdistaminen kotiin koettiin tutkimuksessa varteenotettavaksi vaihtoehdoksi. Samalla kun yhdessä touhutaan ja keskustellaan, voidaan huomioida eri osapuolten näkökulmia ja tarpeita. Perhetyön kohdistuminen perheeseen kokonaisvaltaisesti merkitsee menemistä konkreettisesti sinne, missä ongelmia on. Ryhmähaastatteluissa uskottiin avun kohdistamisen ajoissa kotiin ja perheen arkeen vähentävän erityispalvelujen ja laitoshoidon tarvetta ja tilanteiden kriisiytymistä perheissä.

Käsitteellisen jäsenyyksen, välillinen ja välitön perhetyö, kannalta ei ole olennaista, miten perhe määritellään. Välillisessä perhetyössä toiminta kohdistuu perheeseen tai yhteisöön sen yksittäisen jäsenen välityksellä. Kohdistuminen merkitsee perheen huomioon ottamista taustalla, perheen kanssa yhteistyön tekemistä tai perheeseen vaikuttamista yksittäisen jäsenen välityksellä tai avulla. Välitön perhetyö puolestaan kohdistuu joko useampaan perheenjäseneseen tai koko perheeseen. Perheen sijasta kohteena saattaa olla myös kokonainen yhteisö, esimerkiksi maahanmuuttajayhteisö tai yksittäisten jäsenten muodostama yhteisö, tietyllä tavalla samanlaisten perheiden ryhmä tai jonkin asuinalueen perheet yhdessä. Olennaista välittömässä perhetyössä on työn ja toiminnan kohdistaminen yhtä aikaa useampaan perheen tai yhteisön jäseneseen pyrkien koko perheen tai ryhmän hyvinvoinnin lisäämiseen.

6.2. Perhetyön tehtävä

Perhetyön tehtäväksi muodostuivat alustavassa luokittelussa kirjallisuuden perusteella (normaaliuden) kanssa kulkeminen, ennalta ehkäiseminen, varhainen tukeminen ja puuttuminen, selvittäminen, huoltaminen, hoitaminen tai parantaminen, korjaaminen, kontrollointi, jälkihuolto tai näiden yhdistelmä. Selvityksen kuluessa muodostuvaan perhetyön malliin nämä seikat tiivistyivät kolmeksi osa-alueeksi: ennalta ehkäisevä perhetyö ja varhainen

tukeminen, varhainen puuttuminen sekä tehostettu ja korjaava perhetyö.

Kuvio 5. Perhetyön mallin erilaiset tehtävät

Perhetyön mallissa interventio vahvenee koko ajan siirryttäessä tukemisesta puuttumiseen ja korjaamiseen. Perhetyön tehtävän muuttumista voi kuvata myös niin kutsutuilla huolen harmailla vyöhykkeillä, jolloin huoli vahvistuu siirryttäessä oikealta vasemmalle eli mentäessä ennalta ehkäisevästä perhetyöstä korjaavaan¹²⁰.

Perhetyössä on aineiston mukaan monta tasoa ja monenlaisia haasteita. Muotona se on laajaa ja monimuotoista sisältäen taloudellisen tuen antamista, ohjeistamista, elämästä selviämisen tukemista, neuvomista, asumisessa auttamista, haittojen ja ongelmien korjaamista. Haastateltavat pohtivatkin, onko perhetyö todella tätä kaikkea.

Perhetyön tehtävä on erilainen, jos se kohdistuu ”normaaliperheeseen” tai ”ongelmaperheeseen”. Kun perhetyö kohdistuu ns. normaaliperheeseen, se koetaan merkitykselliseksi perheen

¹²⁰ vrt. Arnkil, Eriksson & Arnkil 2000

koossa pysymisen edistämässä, mutta esimerkiksi vaikeissa ongelma-perheissä perheen yhdessä pitämistä ei aina nähdä tarpeelliseksi tavoitteeksi. Siten eri tilanteissa perhetyön tehtävä ja tavoite saattavat olla toistensa kanssa jopa vastakkaisia. Ryhmähaastattelujen mukaan perhetyön tehtävänä oli kuitenkin aina vastuun kantaminen perheen tilanteissa, kun he itse eivät siihen pystyneet. Perheen ongelmien havaitseminen saattoi olla haastateltavien mielestä joskus vaikeaa. Yleinen huoli perheen tilanteesta näkyi, mutta sen konkretisoiminen, perhetyön kohdistaminen ja tehtävän määrittely ei aina ollut helposti tehtävissä.

Oleennaista perhetyössä on kuitenkin aina lasten hyvinvoinnin turvaaminen. Perhetyössä niin kotona kuin muualla toteutetuilla perhetyömuodoilla autetaan erityisesti lapsia selviytymään elämästään myös vaikeissa elämäntilanteissa.

”Mää ainakin henkilökohtaisesti katon aina sen lapsen parasta, että sen lapsen ois hyvä olla. Jos näkee, että on huonosti asiat hoidettu, niin silloin pitää tehdä jotain. (H8,H5) Ja meidän näkökulmasta se lapsi, jonka kanssa ollaan (H8,H3) Siihen kai sillä varhaisella puuttumisella pyritäänkin, että ei sitten menis niin pitkälle siinä. Lapset syrjäytyis vaan että mahdollisimman varhaisessa vaiheessa puututtaisiin ja nähään muuttuuko tilanne, vaatisko jotain toimenpiteitä.” (H8,H2)

Vanhempien auttaminen koettiin ryhmähaastatteluissa vaikeammaksi kuin lasten hyvinvoinnin tukeminen ja edistäminen. Siten ennalta ehkäisevässä perhetyössä onkin useimmiten kyse erityisesti lasten elämän helpottamisesta ja tukemisesta erilaisten palvelujen avulla mahdollisimman varhaisessa vaiheessa.

Ostopalveluna tuotetun perhetyön tehtävä on yleensä selvästi määritelty. Kun palvelua tilataan, tiedetään tarkalleen, mitä halutaan ja mitä on saatavilla. Ostettaessa perhetyötä se on helposti suunnattavissa, kohdennettavissa, saavutettavissa ja rajattavissa tietyksi toiminnaksi ja tavoitteiksi. Miten käy tilanteissa, joissa perheen tarpeet muuttuvat yhtäkkisesti? Joutaako ostettu perhetyö? Onko ostopalvelun kautta saatavissa perhetyötä kaikenlaisiin tehtäviin ja tarpeisiin?

Perhetyön tehtäväksi koetaan ennen kaikkea ulkopuolelta tu-

levan avun tekeminen tarpeettomaksi. Ketään ei voida voimaannuttaa pakolla, vaan sen tulee tapahtua perheessä itsessään. Tueksi rakentuneen verkoston ja perhetyön avulla voidaan osoittaa perheelle, että ongelmat ovat normaaleja ja auttaa heitä hyväksymään elämän epävakaisuutta. Tehtävänä on avun tarpeen myöntämisen ja pyytämisen helpottaminen.

Perhetyössä tukemisen, puuttumisen ja korjaamisen erottelu toisistaan on teennäistä, sillä nämä osa-alueet menevät toistensa kanssa päällekkäin. Perhetyön tehtävät pyörivät ikään kuin noidankehää; tilanteet vaihtelevat ja niistä ulospääsyä etsitään yhdessä perheen kanssa. Perhetyön tehtävät ja tarkoitukset muuttuvat prosessin aikana. Välillä mennään eteenpäin hitaasti - välillä kovalla vauhdilla, välillä vaihdetaan suuntaa - tulee uusia ongelmia ja tilanteita tai taantumisia perheen hyvinvoinnin näkökulmasta. Siinä täytyy sopeutua epävarmuuteen, tehtävän muuttumiseen, ennalta arvaamattomuuteen, osittain tulevaisuuden ennustamisen mahdottomuuteen sekä joustavuuteen. Siten perhetyön työtavat ja -tehtävät, jotka ovat vähemmän interventiota perheeseen tekevissä muodoissa mukana, liittyvät myös vahvempaan interventioon.

Haastateltavien mukaan eri intervention vahvuuksien tiukka rajaaminen toisistaan irrallisiksi ja erillisiksi toimintamuodoiksi oli vaikeaa. Perhetyön malli olisi voitu piirtää siten, että ennalta-ehkäisevä ja varhainen tukeminen olisi täyttänyt koko intervention skaalan, varhainen puuttuminen siitä noin puolet sekä tehostettu ja korjaava työ kaikkein vahvimman intervention alueen. Selvyyden vuoksi nämä perhetyön osa-alueet piirrettiin toisistaan erillisiksi. Seuraavia lukuja ei tule lukea niin, että jokaisen otsikon alla on vain siihen kuuluvia asioita perhetyöstä, vaan ne kertaantuvat eteenpäin mentäessä. Perhetyön tehtävistä kerrotaan vain ne osa-alueet, jotka ovat edellisten lisäksi.

Ennalta ehkäisevä perhetyö

Ennalta ehkäisevässä perhetyössä ei ole välttämättä mukana suunnitelmia tai tavoitteita, vaan se perustuu perheen tarpeita vastaavan tilapäisen avun antamiseen. Se ei ole pysyvää toimintaa perheissä, vaan perheiden auttamista toimintakuntoon. Perhe tar-

vitsee apua erilaisiin käytännön tilanteisiin, joista se ei enää selviä yksin.

”Esikoisellaki on omat vaikeutensa ja sanottasko näin että hän tarvii tuplahoidon verrattuna normaaliin lapseen. Häällä on ollu monia kierteitä. Ja sitte meillä on semmonen, että tämä pienempi synty keskosena ja meinas kuolla siihen raskausmyrkytykseen ja rasiitukseen. On ollut tosi rankka siis sil-lai että mä viime kesänä olin sairaalassa niinku kokonaan vuorotellen jommankumman lapsen kanssa ja välistä kum-manki. Ku oli niin pahat astmat ja allergiat ja muut. Ja sitten mulla oli isä kuollut just ku mä olin oottanu tätä nuorim-maista. Ja sitte mun sisko joutu pyörätuoliin tässä odotuksen aikana. Että mulla on niinku kaikki kaatunu ympärillä täm-möset suojahenkilöt ja koko suku tosiaan on nyt mennyt sitte. Tää mejän pienempi vauva tarvii kakskyt neljä tuntia vuoro-kaudessa valvonnan. Ja pienempänä hän heräs kakskymmen-tä kertaa yöllä, koska hän ei hengittäny. Monta kertaa saatto olla yössä katkos. Sitte mun piti nousta joka kerta sängystä ja ravistella häntä. Joten mä en sitte tosiaan kaheksaan kuu-kauteen saanu nukkua yhtään niinku tuota neljän tunnin, kaks kertaa neljä tuntia yhtäsoittoa. Projektin työntekijää lähes-tyin sitte kuulin neuvolasta siitä ja hän sitte tuli ja hän on ol-lu meillä kaks päivää viikossa sillai. Kahtena päivänä on pe-lastanu tosiaan meidän perheen.” (H6,H4)

Perhetyötä tarvitaan perheisiin, joissa on jokin normaalia elä-mää haittaava tilanne. Perheisiin saattaa olla kerääntyneenä mo-nenlaista huolta, jotka yhteensattumien ja kasutumisten johdosta uuvuttavat tai vaikeuttavat arkipäivästä selviytymistä. Perhetyö auttaa esimerkiksi tilanteissa, joissa on kohdattu sairautta, kuole-maa, väsymistä, opiskelupaineita ja avioeroja. Julkisen sektorin tehtävä on auttaa tilanteissa, joissa sukulaisia ja muita läheisiä ihmisiä ei kehdeta eikä pystytä saamaan avuksi. Läheisverkosto ei aina ymmärrä eikä huomaa tilanteita, kun se katsoo niitä liian lä-heltä ja liian tunnepitoisesti. Jos ongelma perheessä ei ole selvä fyysinen sairaus, sitä helposti myös hävetään ja sen esille nostamista vältetään.

Perheet tarvitsevat tilapäistä apua ja tukea erityisesti silloin, kun lapset ovat pieniä. Perinteiseksi perhetyöksi ryhmähaastatteluissa koettiin äidin auttaminen, tukeminen, neuvominen, ohjaaminen ja arjen pyörittämisen opettaminen. Perheeseen ohjattiin sekä konkreettista arkipäivän apua että psykososiaalista tukea. Kotiin annettava perhetyö on myös turvallisuuden tunteen lisäämistä perheessä. Joku ulkopuolinen, esimerkiksi perhetyöntekijä, on tietoinen perheen tilanteesta ja on tarvittaessa läsnä auttamassa. Työmuotona se merkitsee sitä, että perheeseen tuleva työntekijä tarttuu asioihin oma-aloitteisesti. Perhetyöntekijä on myös mallina terveestä aikuisesta ja toimii esimerkkinä perheelle. Asioiden puheeksi ottaminen on luontevaa touhuamisen ohessa.

”Just semmonen topakka, kun sinne tullaan semmoseen tilanteeseen, ett siellä on. Toisella on kaaos niin ja toisella on voimat vähissä. Niin se ei niinku auta mitään, jos tulee sinne kättelemaan tai näin. – No, tottahan lapsiin menee hetki että tutustuu ja että lapset luottaa niin että ne antaa pukia ja syöttää ja näin pois päin. Mutta sitten se jos ne huomaa että äitin kanssa synkkaa hyvin, niin se menee aika pian siihen että sitten voi jatkaa siihen sen homman. Mutta niinku sitten taas mun kohalla varmaan on ollu tärkeä just semmonen verstaistuki. Eli sillee että perhetyöntekijän kanssa pystyy puhuun just niistä eroon liittyvistä asioista ja ihan niistä kaikista käytännön jutuista. Että tavallaan siinä mielessä mulla on esim. semmonen niinku kaveri siihen, joka on itekin kokenut sillä tavalla sammaa että se ossaa. Vaikka tilanne painaa, niin se ossaa kuitenkin ottaa äkkiä kiinni.” (H6,H1)

Aikaisemmin isoäidit ovat tehneet paljon lasten- ja kodinhoidollista perhetyötä. Kuka tekee työn nykyisin, kun heitä ei työssä käymisen tai etäisyyksien takia ole enää niin paljon käytettävissä?

”Se on varmaan tänä päivänä kuiteski. Ne isovanhemmatki jotka ollaan niinku sellasessa iässä, niinku vielä auttaa ja vielä on kykyä varmaan useimmilla. Mutta tuota miettii tulevaisuutta sitte, kattoo tän hetkisiä nuoria monia. Onko niillä sitte taas tukea?(H11,H4) Niin ja ainaki semmonen että sitte

on työssä isovanhemmatki pitempään, ei nekään jaksa sitte oman työn päälle.” (H11,H3)

Ryhmähaastatteluissa koettiin, että pienistäkin ongelmista tärkeissä asioissa saattoi kasvaa ajan kuluessa isoja ongelmia, vaikeuksien kasautumista sekä erityispalvelujen tarvetta. Tällaisia ovat esimerkiksi riittävän unen ja levon tarve. Monissa perhetilanteissa perhetyö on aluksi kotiin annettavaa apua ja tukea, jota vähitellen vähennetään ja muutetaan muuksi toiminnaksi, kuten kerhoiksi. Toisaalta perhetilanteet saattavat myös vaikeutua, jolloin tarvitaan vahvempaa interventiota tekevää perhetyötä sosiaalityöstä tai erityispalveluista.

Johdon edustajat liittivät kotiapuun perhetyön työmenetelmänä aina tuen ja ohjauksen tarpeen.

”Mää aattelin tuota perhetyötä, ett se on just sitä, ett mennään perheeseen. Ett systemaattinen erilaista perinteistä lapsiperheiden kotipalvelua mutta ei semmosessa kevyessä tarpeessa. Vaan että siinä on vielä jonkin asteinen tuen tai ohjauksen tarve. Ei yksinomaan sitä kotityötä.” (H4,H1)

Heidän näkökulmastaan kunnan tehtävä ei ole antaa perheille pelkkää kodin- tai lastenhoitoapua perhetyönä, vaan se on muiden palveluntarjoajien, kuten järjestöjen ja seurakunnan, tehtävä. Toisaalta myös johdon edustajat nostivat esille perhetyön asioilla käynnin mahdollistajana, jolloin perhetyö työmenetelmänä lähes tyi lastenhoitoa. Samoin perheet kertoivat tilanteista, joissa perhetyöstä heille oli annettu lasten- ja kodinhoitoa esimerkiksi äidin ylioppilaskirjoitusten aikaan tai sairauksien tai avioerotilanteiden johdosta. Tämän perhetyön perheet itse olivat kokeneet erittäin tärkeäksi ja vaikuttavaksi.

”Saatto olla että neljäki tuntia työntekijä oli meillä putkeen ja minä sain luettua siinä rauhassa. Sitte pääsin siitä ohi ja sitte jatkettiin vielä kevyällä koska meillä perheessä oli tai minun suvun puolella, ei mejän omassa perheessä mutt suvun puolella, oli kaikkea semmosia ristiriitoja ja muuta. Niin musta oli kiva että oli joku koska. Mää oon asuttu viis vuotta

tässä kaupungissa ja mulla ei oo yhtään kaveria täällä eikä kettään sukulaisia, ei mittään. Mulla on vaan se perhe, että oma mies jolle puhua niistä. Sitte niinkö joku kävi, voi keittää kahvia ja jutella kaikista asioista jotka painaa mieltä. Sitte jatkettiin sitä syksyllä aina harvemmin tosin, että kävi joku vielä. Siinä oli meidän tuota tarina. Sitten siirryttiin näille leireille että ku mekin ollaan hyvin pienituloisia niin tuota tosi ihana noilla leireillä että pääsee jonneki. Siis ku ei meillä ois varaa mihinkään viikonloppureissuihin lähtä. Niin meille, tälle eskarilaiselleki on tosi mukavia nämä leirit että on sitte saanu vähän käyä jossain ja on tykänny hirveesti. Tuntuu ihan kuin olis vähän parempiki perhe ku jonnekin lähtee viikonlopuksi valmiille ruuille ja muuta.”(H6,H3)

Lisäksi perhetyön tehtävä ryhmähaastattelujen mukaan oli tarjota lapsiperheille ja erityisesti niiden vanhemmille mahdollisuuksia virkistäytymiseen ja lomaan, minkä oli koettu lisäävän perheiden hyvinvointia.

Ennaltaehkäisevän perhetyön tehtäväksi koettiin tutkimuksessa myös erilaisten perhetilanteiden avaaminen muille perheille. Se auttaa perheitä huomaamaan, etteivät he ole yksin huoltensa kanssa. Esimerkiksi erilaisissa kerhoissa kokoonnutaan saamaan tukea vertaisilta. Toisaalta perhetyö koetaan erilaisista palveluista tiedottamiseksi ja niihin ohjaamiseksi. Näitä palveluita ovat esimerkiksi perheille kohdistetut taloudelliset tuet, heille suunnatut erilaiset koulutukset ja toimintamuodot. Tiedottamisella halutaan edistää perhetyön ja palveluiden kohdistumista perheiden tilanteisiin oikeaan aikaan ja oikeassa paikassa. Perheet itse valitsevat näistä palveluista itselleen sopivan ennalta ehkäisevänä perhetyönä.

Päivähoidon työntekijät puhuivat ryhmähaastatteluissa myös kiireen ja jatkuvan menemisen haittojen esille nostamisesta perhetyössä. Heidän mukaansa perheet eivät jaksaneet elää tavallista arkea kotona lastensa kanssa, vaan heitä kuljetettiin koko ajan paikasta toiseen.

”Tehokkuus hysteria on levinny niinku kauttaaltaan kaikkialle. Että on niin meidän työssä ku perheitten työssä ja lapsiaki

*kiikutetaan paikasta toiseen vielä iltasin juoksutetaan kai-
kenlaisissa harrastuksissa. Että näköjään semmonen maho-
ton vauhti on menossa. (H8,H2) Joo, täss ku puhuttiin näitä
lapsen äidin kanssa, äiti kysy meiltä että pitäiskö illat rauhot-
taa ku joka ilta vähän käydään siellä ja täällä ja tuolla kyläs-
sä. Kyllä ei voi muuta sanoa ku että kyllä nyt ois näin parem-
pi. Ett kyllä ne heijastuu näihin, kyllä ne näkyy niissä lapsis-
sa meillä. (H8,H5) Niin tulee esille, ku kysytään vanhemmil-
ta, onko perheellä riittävästi aikaa keskenänsä olla. Niin
melkeen kaikki vastas ett ei oo aikaa olla riittävästi. Ett hen-
kilö kyllä tiedostaa tän, mutta mistä se johtuu. (H8,H2) Niin
varmaan siitäki ett miten sen ajan käyttää vaikka sitä olis vä-
hän niin voihan sen käyttää sellaseen rauhalliseen perheen
kanssa kotona olemiseen. Kyllähän harrastukset ovat tärkei-
tä, mutta miten osataan rauhoittaa sinne kotiin vähän niinku
olla vaan. (H8,H4) Koko perheellä täytyy olla harrastus. Äi-
tillä voi olla omat, isällä omat ja lapsilla omat niin voiko sitt
olla yhdessä. (H8,H6) Mutta onko se sitte että vanhemmat ei-
vät niinku jaksaa olla siellä kotona niitten lasten kanssa, elää
semmosta tavallista elämää. Ett tosiaan pitää aina mennä jo-
honki. Niinku nyt tulee taas tää kesä eteen. Ollaan lomalla ja
ollaan vaikka missä, mutt lapset vaan tuodaan päiväkotiin.
Ett sekin on yks semmonen asia joka mulla on, nostaa kyllä
niskakarvat pystyyn että ei eletä sitä arkea sen lapsen kanssa.
(H8,H5) Ihan kuin ne olis vieraantunu jotenki siitä että pel-
käävät olla lasten kanssa.” (H8,H2)*

Ryhmähaastattelujen mukaan kiireestä oli seurannut erilaisia on-
gelmia lasten kehityksessä ja käyttäytymisessä sekä jopa van-
hempien vieraantumista omista lapsistaan. Osasyynä tähän nähtiin
voimakkaat yhteiskunnalliset muutokset, jotka määrittivät per-
heiden elämänehtoja. Miten perhetyössä pysyttäisiin myös näiden
yhteiskunnallisten muutosten mukana? Miten perhetyötä osattai-
siin suunnata oikein? Miten auttaa perheitä jaksamaan arjessa?

Perhetyön tehtäväksi ei koeta ideaaliperheen tai idyllisen per-
he-elämän tavoittelua vaan riittävää hyvinvointia. Parhaimmillaan
perhetyön toteutuu silloin, kun tarve lähtee perheestä itsestään ja
joku ulkopuolinen auttaa tämän vajeen täyttämässä. Perhe itse

myös sitoutuu ottamaan avun vastaan ja kykenee tuen jälkeen toimimaan itseksensä.

”Niin että perheellä on ensin joku tarve ja se lähtee sieltä. Ja sitten sinne menee sinne kotia vieras ihminen tavallaan tuota niinkun tän hoitovajeen täyttämiseen.” (H9,H1)

Ryhmähaastattelujen mukaan ennalta ehkäisevää perhetyötä ei tällä hetkellä ole koordinoitu millekään sektorille, vaan sitä on tarjolla monella taholla. Miten kanavoidaan perheille suunnattuja ennalta ehkäiseviä palveluja perheiden tarpeita vastaaviksi? Mistä löydetään yhteinen linja perheen tukemiseen eri toimijatahojen ja perheen välillä? Ennalta ehkäisevä perhetyö koettiin tutkimuksessa kannattavaksi sekä inhimillisesti että taloudellisesti. Ennalta ehkäisevällä perhetyöllä oli ryhmähaastattelujen mukaan pystytty estämään ja hidastamaan raskaampiin palveluihin siirtymistä. Kun eri alojen ammattilaiset yhdistävät voimansa, asiakasperheet saavat avun ajoissa peruspalveluista, jolloin myös erityispalvelujen tarve vähenee. Jos perheitä autetaan jo alkuvaiheessa ennen varsinaisia ongelmia, tilanteet eivät pääse kärjistymään eivätkä vaadi kalliita palvelumuotoja. Ongelmaksi tutkimuksessa koettiin, että ennalta ehkäisevän perhetyön vaikutukset näkyivät viiveellä. Syyseuraus-suhteiden osoittaminen on vaikeaa. Perheiden näkökulmasta perhetyötä kuitenkin tarvitaan ennalta ehkäisevästi heidän hyvinvointinsa edistämiseksi ja tukemiseksi.

Varhainen tukeminen

Varhaisessa tukemisessa toimitaan yleensä niiden perheiden kanssa, joissa ei ole erityishuolta tai joissa on lievää vanhemmuuteen, kodin- tai lastenhoitoon liittyvää tuen tarvetta. Perheet eivät kuitenkaan itse välttämättä huomaa tuen ja avun tarvetta, vaan se tulee esille läheisten tai viranomaisten, esimerkiksi neuvolan tai päivähoidon työntekijöiden kertomana. Varhaisessa tukemisessa on joitakin tavoitteita perhetyölle, mutta se ei vielä ole kovin suunnitelmallista työtä. Perhetyönä se on perheen valistamista, ohjaamista ja neuvomista kodissa tai ryhmämuotoisesti.

Esimerkiksi vanhemmuuden tukeminen sekä lasten ja van-

hempien välisen vuorovaikutuksen edistäminen ovat yleisesti hyväksytyjä perhetyön tehtäviä. Perhetyö auttaa vanhempia asettamaan rajoja ja vahvistaa vanhemmuutta, kun koetaan, ettei perheillä esimerkiksi ongelmien tai urasuuntautuneisuuden takia ole aikaa eikä keinoja tähän. Kyse on vanhemmuuden tukemisesta ja vanhemman vahvistamisesta perheen elämän eteenpäin viejänä. Siten koko perheen ja erityisesti lasten hyvinvointi edistyy.

Olennaista perhetyössä on avun antaminen ja saaminen oikeaan aikaan, jolloin sillä parhaiten pystytään ehkäisemään kriisejä. Perhetyö halutaan myös lopettaa oikeassa vaiheessa, ettei perhe tule siitä riippuvaiseksi. Perheet itse pystyvätkin vaikuttamaan perhetyön keston erityisesti ennalta ehkäisevässä perhetyössä ja varhaisessa tukemisessa, mikä koettiin ryhmähaastatteluisa usein perustelluksi ja vaikuttavaksi ratkaisuksi perhetyön toimivuuden kannalta.

Erityislasten kohdalla varhainen tukeminen on sitä, että viranomainen tuntee lapsen ja perheen asiat. Hän ymmärtää erityislapsen ongelmia ja niiden vaikutusta perheeseen ja tietää, miten niiden kanssa toimitaan. Lisäksi hänen tehtävänä on ohjata ja tukea perhettä erilaisuuden hyväksymisessä.

”Erityislasten kohdalla perhetyön tavoite, just se että tietää miten toimitaan sen kanssa. Se ymmärrys että mistä on kysymys, on olemassa ja tietää. (H8,H1) Ja varmaanki sen erityisyyden hyväksyminen. (H8,H5) Joo nimenomaan (H8,H1) Siinä on varmaan kans työmaata aina että vanhemmat hyväksyy sen. (H8,H5) joo ne tarvii aikaa siihen.”(H8,H1)

Perhetyön tehtävänä on selvittää perheen tilannetta ja pohtia, miten sitä voitaisiin helpottaa. Varhaisessa tukemisessa tutkimuksen mukaan käytettiin työmenetelmänä usein esimerkiksi kotikäyntiä. Osa viranomaisista näki kotikäyntien merkitykseksi perheen oman vaikuttamisen ja luonnollisen yhteistyön vahvistamisen eri tahojen välillä. Toiset puolestaan puhuivat selkeästi havainnoinnista ja kontrollista kotikäyntien aikana.

”Kun mä valmistuun silloin kaheksankytt luvun alussa. Silloin käytiin enempi kodeissaki näitä vanhempien kanssa kes-

kusteluja, vanhemmat pyysi kotia. Emmää nyt oo huomannu semmosta ett kenenkään kottiin oltas oltu menossa. Tai voi-han sitä kysyä. Sehän oliski semmonen aika hyvä perusta perhetyölle päiväkodissa. (vahvaa myöntelyä) (H8,H1) Kun vaan muilta töiltä ehtii. Ku ottaa ensin töistä niitä työasioita kottiin. Jos vielä ehtii kotikäynnitki käyä. (H8,H6) Se on ehkä resurssikysymys ett kerkiääkö siitä sitten lasten tyköä tehdä. (H8,H4) Niin ja vaikka toisaalta nehän oli hirveän antosia ne. En määhän nyt hirveästi oo käynny silloin alakuun, mutta toisaalta kyllä määhän senkin ymmärrän että kyllä vanhemmilla on oikeus pittää omana alueenaan se koti. Että tuota em määhän ihan hirveästi ois sen kotikäyntien kannalla jos niinku ihan tosissaan puhutaan tästä.(H8,H3) Määhän oisin aivan tosissaan (naurua) niitten kannalla ihan oikiasti. (H8,H1) Määhän oisin ihan oikiasti kotikäyntien kannalla. (H8,H6) Ei meidän tarvis miettiä että mikähän se. Me nähtäs niinku varmaan se sillä kotikäynnillä jo. (H8,H1) Määhän haluaisin tuon lapsen kotiin kärpäsenä kattomaan, ett määhän näkisin vähän että. Tietäs niinku mistä narusta vetäis ett mikä on niinku se tie.(H8,H5) Ett ne jotenki on tutumpia sitten ne vanhemmat kun niitten kotona on käynny. Määhän oon käynny silloin alkuvuosina koti-käynneillä ja nyt oon ruvennu oon kiertäny ihan tosissaan. Suosittelen että menkää. Ei tarvi miettiä sitä, että mistähän se johtuu ja miten, ett ne näkkee kuitenkin siinä tunnin puolen-toista kotikäynnillä.” (H8,H1)

Perhetyön kotikäynnit ovat perusteltuja, kun niiden avulla halutaan lähentää kotia ja viranomaisia toisiinsa. Perhetyössä päästään paremmin mukaan perheiden arkeen, nähdään julkisivujen taakse. Toisaalta niihin liitetään helposti myös puuttuminen ja kontrollointi. Viranomaiset luottavat näkevänsä kotikäynnin aikana perheiden tilanteen hyvin. Vanhemmat itse kertovat, että tapaamisten aikana voi näytellä. Mitä kotikäynneillä itse asiassa saavutetaan ja tavoitellaan?

Perhetyö tiedontuottajana perheestä ja sen tilanteesta toimii vaikuttavana varhaisena tukemisena, kun sen perusteella perheeseen osataan ohjata oikeanlaista apua. Toisaalta vaarana on perheen hyvän elämän määrittely ulkoapäin. Viranomaiset saattavat

tietoisesti tai tiedostamattaan määritellä perheiden hyvinvointia omien arvojen mukaisesti.

”Näillä äiteillä, joilla on on pitkä ura takana, että ne sen ajan, kun ne on kotona, niin ne on netissä. Niillä on hirveen tiivis se porukka siellä. Ja sitte lähes joka päivälle on joku meno. On tietenkin se vauvauinti silloin ku isä on kotona. Isä lähtee lauantaiamuna aikasin viemään perhettä vauvauintiin ja käyään muskarit ja käyään kaikki mahdolliset nämä. Just näitten nettiäitien yhteiset palaverit. Ne on varmaan ihan hyödyllisiä, ei siinä sillä tavalla mutta jatkuvasti vaihetaan kokemuksia omista perheen jutuista Hirveesti että miten se sano ja miten se sano. (H9,H1) Sekin joillakin äideillä on semmosta ihan semmoseen terveyteen liittyvä se että ei niinku illalla päästä sitten nukkumaan kun pitäis. Sanoko se ykski äiti että hän haluais sitte että isä syöttäis tätä vauvaa oliko se yhtenä iltana. Se oli kahelta vasta luopunut sitten. (H9,H4) No miten niillekin sitten rutiineja herttaista. (H9,H3) Että jotenkin niin siis mun päähän se ei niinku mahtunut. (H9,H2) Niin että tärkeysjärjestys. (H9,H5) Mutta se on tätä aikaa justiin. Lehdessä on niin että aikuiset ihmiset on ja aina vaan enemmän on nuorekkaita ja että ne ei niinku oo sen ikänsä mukaisia eikä käyttäydy sen mukaisesti. Pitäähän niiden kans taas päästä kuin nuoret silloin. Porukkaa oli yöllä. (H9,H1) Se on tietenkin eri juttu, jos lähtee johonkin reisuun, että on kauenpana, mutta että jos niinku tässä kaupungilla on. Niin se jotenki tuntus, että jo haluais tulla aikasemmin kottiin. Mikä se on, että etsii, että sitä niinku ihmettelee tarve, että mikä heillä, mitä he tarttee. (H9,H2) Nuorilla monesti on näitä, että jos mies menee, että se nainenkin kokee, että minun pitää kans. Pittää yhtä paljo saaha mennä, kun mieskin kummankin. (H9,H3) Naiset on mustasukkaisia siitä, niinku siitä vapaalennosta ja tähän isän vapauteen menemään niin. Se on kauheeta ristiriitaa.” (H9,H5)

Ryhmähaastatteluissa vanhempien toimintaa jopa moralisoitiin ja arvosteltiin omien arvojen pohjalta. Kenellä on valta ja oikeus määritellä perheen elämää, hyvinvointia ja sen tarpeita? Voiko

sen tehdä joku ulkopuolinen, jos kyseessä on riittävän hyvä elämä? Perhetyön tehtäväksi koetaan kuuntelemisen ja rinnalla elämisen ohessa myös ohjeiden ja neuvojen antaminen sekä muihin palveluihin ohjaaminen, jolloin niissä on mukana jokaisen omat arvot ja käsitykset hyvästä elämästä. Olennaista on kuitenkin, että näiden avulla löydetään yhteisymmärrys tarvittavasta tuesta, tavoitteista ja tehtävistä riittävän hyvän elämän turvaamiseksi perheen kaikille jäsenille.

Varhainen puuttuminen

Ryhmähaastatteluissa koettiin perhetyötä tehtävän erityisesti varhaisen tukemisen ja puuttumisen alueilla. Raja näiden tehtävien välillä ei ole yksiselitteinen. Perhetyön koetaan muuttuvan puuttumiseksi ainakin tilanteissa, joissa perhe itse ei huomaa avun ja tuen tarvetta, mutta ulkopuolisten näkökulmasta perheen tilanne ei enää takaa esimerkiksi lapselle turvallisia elämänedellytyksiä. Kyse on yleensä tilapäisistä tarpeista, mutta ne saattavat olla pitkäkestoisia kuin varhaisessa tukemisessa. Perheissä on huolia tai ongelmia, joihin halutaan vaikuttaa tavoitteellisella ja suunnitellulla perhetyöllä. Tarvittaessa perhe ohjataan myös erityispalveluihin esimerkiksi päihde- tai mielenterveysongelmien takia.

Varhaisessa puuttumisessa pyritään hyvissä ajoin huomamaan perheen tilannetta haittaavia asioita, jotta ne eivät pääsisi kärjistymään eivätkä lapset syrjäytyisi. Toisaalta tähän liittyy mukaan jo kontrollia, koska siinä tarkkaillaan perheen tilannetta: muuttuuko se tai vaatiiko se toimenpiteitä ja tukimuotoja rinnalle. Varhaisen puuttumisen puheeseen liittyy usein myös asiantuntijakeskeisyyttä: viranomaiset tietävät, miten asioiden perheissä tulee olla.

”Niin ja sen perheen sisäiset tarpeet voi olla ihan erilaiset kuin yhteiskunnan arvot ja useesti me toimitaan sen mukaan mitkä on niinku yhteiskunnan arvot ja mikä meidän mielestä on oikein ja väärin. Ja sitte, jos joku perhe aatteleeki vähän eri tavalla asiat, niin aatellaan, etteihän nämä asiat voi olla-kaan hyvin, ett noi aatteele. (H3,H2) Niin ett jos on joku yhen-kahen hengen perhe jossa on kaks veljestä jotka asuu

onnellisena tuolla maalla ja ovat tyytyväisiä elämääns. Niin he ovat mejän silmissä syrjäytyny ja he voivat omasta mielestään oikein hyvin. (myöntelyä, naurua) Sitte ne ois varmaan syrjäytyny ku ne tuotas tänne.” (H3,H1)

Varhaisessa puuttumisessa on kyse myös perheen ongelmien selvittämisestä. Perhetyön tehtävänä on tuoda tietoa perheestä ja viedä tietoa perheeseen. Erityisesti huomio kiinnittyy lasten elämän ongelmiin. Tutkimuksessa esimerkiksi päivähoidon työntekijät toivoivat keinoja, joilla perheiden tilanteisiin voitaisiin puuttua, vaikkei perhe itse näkisi siihen tarvetta. He halusivat päivähoidosta varhaisen puuttumisen paikan, jossa tartuttaisiin perheiden elämään ja tilanteisiin tarvittaessa. He halusivat olla jopa korjaavaa ja puuttuvaa perhetyötä tekemässä. Mutta milloin ongelmat vaativat puuttumista? Milloin tilanteet ovat haitaksi perheelle, lapselle tai aikuiselle?

”Sehän lähtee jo siitä, ett jos perhe on sitä mieltä, ettei oo mitään tarvetta niin me ollaan aika voimattomia silloin. (myöntelyä) Että se on kyllä semmonen mihin pitäis saada muutosta. (H8,H5) Mutta kyllä mulla sitten on, ainakin lähivuosina on tullu semmosii tilanteita, ett ei se perhe hakis tukea eikä apua jos ei me oltais sitä tuota päiväkodin puolelta pistetty vähän käyntiin ja tuupattu eteenpäin. Siton pakko tehdä mejänkin ett vähän niinku herätellä niitä. Kaikkihan ei lähe siihen. Että on niitäkin sitten, jotka ei varmaan välttämättä ite hoksaa edes ajatella, ett niitten perhe-elämä on tämmöstä. (H8,H5) Mutta mejän tehtävä on kai jotenkin tarjota sitä, että semmosiaki työmuotoja on olemassa. Kyllä niinku perhe on, mä aattelen että perheen asema ois just se että ne ite sanos että mitä ne tarvii (myöntelyä) (H8,H2) Mutta et me katotaan sitä sielt lapsen näkökulmasta. Niin ku huomaa et asiat ei oo kunnossa. Niin se lähtee tavallaan sieltä. Että emmää tiä kokeeko perhe sitten sen, sitä lähetään niinku heistä vai nuo nyt taas tuli ne viranomaiset (myöntelyä) Ett ne on aika vaikeita tilanteita sitten. Kyll meille tuli täss joulun jälkeen yks perhe jolle tarjottiin. Niin sielt tuli vastaus. Minä hoian omat asiat ja niihin ei puututa. Mihin-

kään ette soittale. Ja perhe tarvis tukea. Tälläki hetkellä asiat on aika rempallaan. Ei me voia muuta ku kattoo vierestä ja tehä parhaamme sitten lasten hyväksi siell päiväkodissa silon ku ne on siellä.”(H8,H5)

Päivähoito pystyy tukemaan ja auttamaan erityisesti perheen lapsen hyvinvointia, kun hänelle annetaan päivähoitopaikka sosiaalisin perustein. Lapsi saa viettää päivänsä turvallisessa ja ohjatussa toiminnassa koulutetun työntekijän ja muiden samanikäisten lasten kanssa. Päivähoito toimii vaikuttavana ja merkittävänä perhetyön muotona lapselle ja jonkin verran myös perheelle. Mutta onko päivähoiton tehtävä puuttua perheeseen? Haluaako päivähoito lähentyä sosiaalityötä? Missä menee normaalin ja epänormaalin perhe-elämän raja? Perhetyössä ollaan hyvin herkällä maaperällä, arkojen asioiden parissa, joten tiedon kululle ja perhetyön tavoitteille asetetaan erityisvaatimuksia. Perheen tilanteet pitäisi pystyä ottamaan sellaisina kuin ne ovat, loukkaamatta ketään.

Parhaimmillaan perhetyö varhaisena puuttumisena toimii perheen äänen esille nostajana verkostoissa, perheen osallisuuden vahvistajana hyvän elämän keskusteluissa sekä lasten viestien ja näkökulmien tuojana. Perhetyön tehtävä on auttaa ja tukea perheitä muutoksissa ja uusien toimintatapojen luomisessa, olla rinnalla ja opastamassa, muttei tekemässä puolesta. Perheet itse rakentavat elämänsä autettuina. Toisinaan perhe joudutaan ohjaamaan vahvempiin tukitoimiin saamaan apua, hoitoa ja huoltamista korjaavasta perhetyöstä, kun perheen ongelmat ovat kasautuneet, kriisiytyneet ja pitkittyneet. Niihin eivät enää lievemmat intervention muodot kykene vaikuttamaan.

Tehostettu ja korjaava perhetyö

Tehostetussa ja korjaavassa perhetyössä tehtävänä on pääasiassa ongelmien hoitaminen, korjaaminen ja poistaminen. Sitä tuotetaan erityisesti sosiaalityöstä, järjestöistä ja erityispalveluista. Myös päivähoidon, terveydenhuollon ja kotipalvelun asiakkaina on moniongelmaisia perheitä. Niiden palvelut eivät kuitenkaan yleensä kohdistu suoraan ongelmien korjaamiseen, vaan ne ovat välillisesti auttamassa ja tukemassa perheiden tilanteissa moniammatillisen

verkkostotyön kautta.

Perhetyön resurssit suuntautuvat selvityksen aineiston perusteella lähes pelkästään korjaavaan perhetyöhön lastensuojeluperheissä, joiden tarpeet ovat konkreettisesti havaittavissa. Perheet ovat moniongelmaisia, joten perhetyöllä on rajalliset mahdollisuudet vaikuttaa niihin. Perhetyö löytää perheet liian myöhään, joten sen kautta saatu apu ei enää riitä perheiden ongelmien ratkaisemiseen. Tästä johtuen perhetyön koettiin toisinaan jopa hidastavan lastensuojelun sijoitusprosesseja. Se ei kuitenkaan ollut merkityksetöntä, sillä ilman perhetyötä perheen kokonaistilanne ei ehkä olisi tullut selville.

”Meillä on ollu että tavallaan on perhetilanne kriisiytynyt. Ja sen vois, jos sais perhetyön vaikka heti seuraavalle päivälle aloitettua, mutta että ku ei oo resursseja. Niin monesti saattaa sitte mennäkin, että joudutaan lapsia sijoittamaan tai tulee näitä rankempia toimenpiteitä. Että perhetyöllä ehkä ois voinu seurata vielä muutaman viikon ja kattoo, olla niinkö vanhempien tukena. Just tässä että voi ajautua sitten siihen sijoitukseenkin.” (H12,H3)

Toisaalta sijoituksia tehtiin perhetyön puuttumisen takia myös turhaan. Ryhmähaastattelujen mukaan oli olemassa lapsia ja perheitä, jotka eivät oikeasti kuuluisi sijoitukseen, vaan heitä voitaisiin paremmin auttaa elämään arkea omassa perheessään perhetyön tukemana. Sijoituksessa lapsi saattaa leimautua ongelmaksi, vaikka todellisuudessa kyse on enemmän perheen ongelmasta, ei lapsen.

Tehostettua ja korjaavaa perhetyötä toteutetaan yleensä suunnitelmien ja tavoitteiden pohjalta. Haastattelujen mukaan ristiriitaisuutta esiintyy siitä, kuka suunnitelmat tekee ja kuka määrittelee niiden tavoitteet. Mikä on perheen oma asema? Toteutuvatko ne työntekijöiden näkökulmasta vai voivatko niihin vaikuttaa myös muut? Usein suunnitelmien koettiin olevan erityisesti sosiaaliryhmätyöntekijöistä riippuvaisia. He määrittivät perhetyön kestoja, tarvetta ja intensiteettiä.

”Tästä on tullu enempi sosiaalityöntekijäohjautuvaa. Aikaisemmin perhetyö on ehkä ollu enempi perhetyöntekijöistä kiinni ja he ovat ite ohjanneet sitä (H12,H1) Jos me sosiaalityöntekijät tehään se hoitosuunnitelma, sitt erikseen tehään vielä perhetyönsuunnitelma. Elikkä me kuitenkin vastataan sitte siitä ja rajataan sillai että kuinka pitkään katotaan jos ei mitään perheessä tapahdukaan. Että palveleeko se tarkotustaan. Niin me ollaan siinä päättämässä tätä. (H12,H3) Moniammatillisemmaksi varmaan menny eikä aina tuota käytetty apuna suunnitteluvaiheessa (H12,H1) Nyt kun sosiaalityöntekijät tekevät sen huoltosuunnitelman siihen perhetyöhön ja tavoitteet ja keinot miten tavoitteita saavutetaan. Pidetään kiinni niistä väliseurannoistakin että katotaan vieläkö jatketaan vai mikä se on se perheen tilanne. (H12,H4) Huoltosuunnitelma tehhään yhdessä perheen kanssa ja perhe saa itekin määritellä niitä tavoitteita ja keinoja. (H12,H2) ja perhe allekirjoittaa sen ite, hyväksyy tai on sitte hyväksymättä. Että kyllä heillä on suurikin rooli siinä perhetyön kokonaisuudessa, mutta eivät oo sillä tavalla altavastaaajina. (H12,H1) Kyllä sen perheen tulee kuitenkin näyttää se että niinkö ihan tosissaan haluaa päästä niihin tavoitteisiin.” (H12,H3)

Toisinaan myös tehostetussa ja korjaavassa perhetyössä perhe ja työntekijät asettavat tavoitteita yhdessä, vaikka heidän näkökulmansa saattavat poiketa toisistaan. Tavoitteita ja tehtäviä jaetaan välillä myös pienempiin osiin. Aina perhetyö ei kuitenkaan kykene saavuttamaan sille asetettuja tavoitteita. Tämä on vain hyväksyttävä perhetyön moninaisuudessa. Tällöin olennaiseksi tehtäväksi muodostuu perheen ohjaaminen erityispalveluihin ja vahvempien interventiodien tekeminen sijaishuollosta. Perhe saattaa myös myöhemmin palata uudelleen perhetyön piiriin joko saman asian puitteissa tai jonkin toisen asian takia.

Lastensuojelulaitoksissa ja perhekodeissa tehdäänkin omaa, tärkeää perhetyötä, jonka tehtävänä on ylläpitää suhteita lapsen eri perheisiin ja mahdollistaa joustava liikkuminen näiden välillä. Sen tehtävänä on erityisesti lapsen kotiin palaamisen helpottaminen ja mahdollistaminen sijoituksen jälkeen. Lapsen biologinen

perhe koetaan yhteistyökumppaniksi, jota tuetaan sen vaikeuksissa. Perheen ongelmiin pyritään löytämään yhdessä ratkaisuja. Perhe ei jää lapsen elämän ulkopuolelle sijoituksen jälkeen, kuten aiemmin on usein tapahtunut.

Korjaavalle perhetyölle on asetettu omia tehtäviä mm. lastensuojeluperheissä, jotka eivät kuuluneet muille kuin sosiaalityölle. Sen tekemällä työllä on erityislaatuiset valtuudet puuttua perheen elämään tarvittaessa. Sosiaalityö on ainoa taho poliisin lisäksi, jolla on oikeus tehdä perheeseen interventiota, jos perhe itse ei sitä halua. Esimerkiksi sosiaalityön tehtävänä on huolehtia lasten huostaanotoista ja sijoituksista, jos lapsen hyvinvointi vaarantuu perheessä joko hänen oman tai muiden perheenjäsenten vuoksi. Lisäksi sosiaalityö ottaa vastuun erityistilanteissa, jos esimerkiksi lapsi jää orvoksi. Aineiston mukaan nämä tilanteet olivat haastavia, sillä perhe tai sen jäsenet kokivat itsensä helposti yhteiskunnan ulkopuoliseksi ongelmiksi, koska he eivät kyenneet selviytymään elämästään itsenäisesti. Heihin oli lyöty sosiaalityön leima.

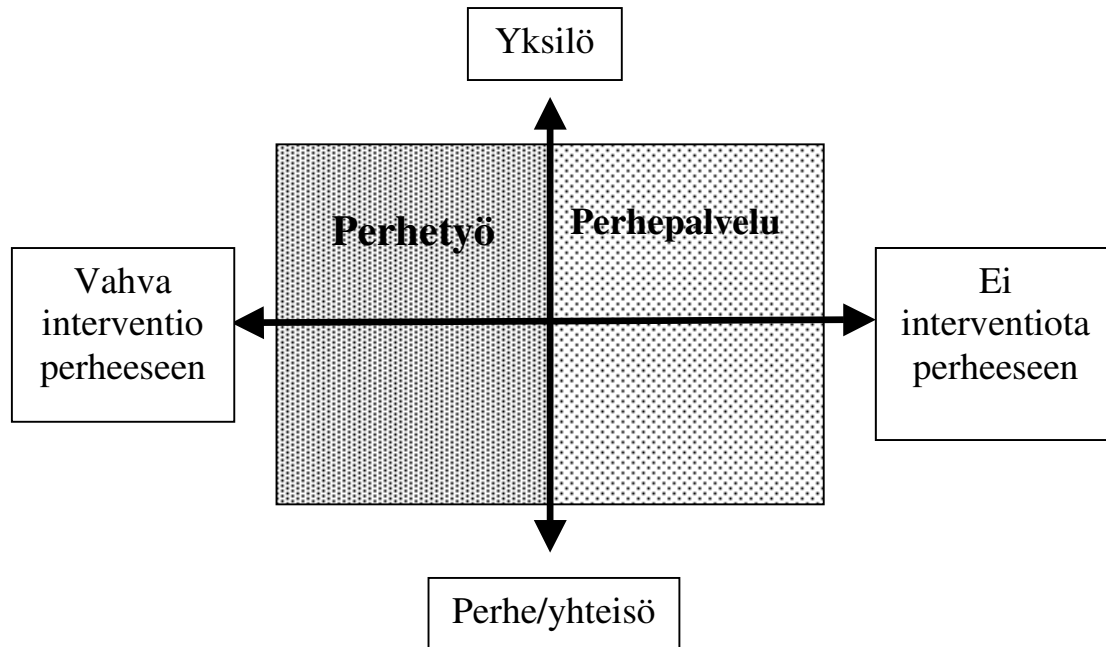
”Mun omassa lapsuudessa mä oon jääny aika nuorena orvoksi ja nyt miettii, että jos lapset jää orvoksi niin varmaan sosiaalityö ja perhetyö sitä kautta puuttuu siihen että. Siinä tulee vastuulle kysymyksiä että yhteiskunta ottaa aina. Se on jossakin vaiheessa ollut sitte että sitä on yhteiskunnan hylkiö tai muuta että asenteet tälläi muotoutuu.” (H3,H1)

Sosiaalityöllä itsellään onkin tutkimuksen mukaan halua suunnata työtään enemmän ennalta ehkäisevään ja vähemmän perhettä leimaavaan suuntaan. Olennaista tehostetussa ja korjaavassa perhetyössä on se, ettei perheeseen suhtauduta aliarvioiden, on se millainen tahansa. Perhetyön tehtävänä on auttaa perhettä tulemaan toimeen yhteiskunnan vaatimusten puristuksessa. Se mahdollistaa osaltaan kaikkien perheiden tasavertaista hyvinvointia.

Perhetyötä vai perhepalvelua?

Kaikesta toiminnasta lapsiperheiden tukena käytetään usein nimitystä perhetyö. Sekaannusten välttämiseksi haastateltavat näkivät tarpeelliseksi perhetyön erilaisten tehtävien ja interventioiden

vahvuuksien erottamisen toisistaan. Tässä aineistossa perhetyötä koettiin olevan erityisesti silloin, kun perheeseen tehtiin interventiota, eli kun ulkopuoliset puuttuivat ja vaikuttivat sen elämään. Pelkkä perheen tukeminen ilman suunnitelmallisuutta ja tavoitteellisuutta koettiin enemmän perhepalveluksi. Perhetyön malliin sijoitettiin perhepalvelut ja perhetyö rinnakkain erilleen toisistaan kuvaamaan perheeseen tehtävien interventioiden vahvuuksien eroja.

Kuvio 6. Perhetyön mallin jäsenitys perhepalveluun ja -työhön

Haasteeksi osoittautuu kysymys siitä, milloin perheen tilanne muuttuu tukemisesta puuttumista tarvitsevaksi. Onko perheen tukeminen interventiota perheeseen? Riittääkö interventioksi perheen kanssa kulkeminen? Ovatko lasten kasvatukseen liittyvät neuvot tukemista vai puuttumista? Milloin tukeminen muuttuu puuttumiseksi? Toisaalta on kyse perheelle annettavasta palvelusta, toisaalta työstä, jolla autetaan perhettä.

Perhetyö ja perhepalvelu eroavat kuitenkin toisistaan työtapojen ja -muotojen sekä perhe- ja ongelmatilanteiden huolen asteiden mukaan. Työssä on kyse vahvemmassa interventiosta perheeseen, palvelussa enemmän hyvinvoinnin tukemisesta ja vahvista-

misesta. Perheiden kannalta perhetyöstä tulee saada apua heti tarpeen tullessa. Perhetyössä tarvitaan joustavuutta sekä monenlaisia vaihtoehtoisia työtapoja ja -muotoja erilaisiin tarpeisiin.

Tiedotusvälineiden mukaan lähes kaikki perheet kuuluvat hoitavan perhetyön piiriin nykyisin. Yhteiskunnan ei kuitenkaan haluta alkavan huolehtia liikaa perheistä. Holhoamisen ajatus, jossa joku ulkopuolinen tietää, mikä on perheelle parasta, ei haastateltavien mielestä kannata hedelmää. Tärkeimmäksi koetaan, että kunnallisilla ja poliittisilla ratkaisuilla pystytään takaamaan perheille mahdollisuus selvittää omillaan. Ratkaisun avaimet ovat erityisesti perheiden ja niiden lähiverkoston voimavaroissa.

”Niin että se on koko yhteiskuntaa koskettava joku semmonen hirveen suuren tuntuinen ongelma nykyään. Että ei mittään muuta oookkaan ku tätä perheiden ongelmaa koko systeemi täynnä ja perhetyön tarvetta, laijasta lukkiin jokkainen on sitä vailla ja tarpeessa. (H13,H1) Niin kyllä tuo on ihan tarpeellinen huomautus, että toisaalta niin kun iskee ihan eri näkökulmaan. Ett en myöskään ajattele silla lailla, että jotenkin yhteiskunnan pitäis oikein yhdessä tuumin alkaa hoitamaan ja holhoamaan näitä perheitä. Vaan pikemminkin mä aattelen tään niin että tietynlaisilla kunnallisilla ratkaisuilla koski ne sitten niin kun äitiyslomaa tai koski ne sitten pienten lasten perheiden työpäivän lyhennysmahdollisuutta ja tämösiä. Niin annetaan sille perheelle mahdollisuudet selvittää itse tai omilla voimavaroillaan sen perheen haasteista. Muutenhan tää on ihan mahoton kakku kenenkään ratkaista tai hoitaa tätä asiaa. Kyllä ne ratkaisun avaimet, voimavarat, ne on aina siinä yhdessä perheessä. Taitoa ja tahtoa niin kun hoitaa mahdollisimman hyvin se oma. (H13,H3) Ne on työmarkkinaratkaisuisissa ja ne on poliittisissa ratkasuissa. Ne on kaikessa siellä. Semmosia hommia niitä ei paikata millään perhetyöllä, tuommosia suuria ratkasuja. (H13,H1) Pienen lapsen vanhemman työpäivä on säännöllisesti esimerkiksi kymmenen tuntia, niin kyllä se on jo semmonen ratkasu että tiedetään mitä siitä seuraa” (H13,H3)

Haastattelujen mukaan on sattumanvaraista, mitä ja millaista perhetyötä mistäkin saadaan, kun kaikesta käytetään tällä hetkellä nimitystä perhetyö. Perhetyön kentällä vallitsee erilaisten työmuotojen kirjo. Mihin on unohdettu mm. kotipalvelu ja perheiden luonnolliset läheisverkot? Ryhmähaastatteluissa nostettiin esille, että aikaisemmin perhetyötä olivat tehneet lähiomaiset, sukulaiset, ystävät ja tuttavat, joiden kanssa oli pohdittu elämän asioita. Sosiaalisten verkostojen haurastuminen on kuitenkin aiheuttanut hankaluuksia, kun tätä perhetyötä ei enää ole käytettävissä. Nykyisin perheet ohjautuvat viranomaiselta toiselle, kun heidän tarpeet eivät selkeästi kuulu kenenkään toimenkuviin. Kenen tehtävä on auttaa sosiaalisten verkostojen syntymisessä? Kenen tehtäviin perhetyö kuuluu?

Aineistossa puhutaan laajimmillaan perhetyöstä kahden ihmisen kohtaamisena, mikä mielletään perhepalveluksi. Perhetyössä näyttää olevan kyse tarkemmin rajatusta toimintatavasta ja -muodosta, johon liitetään intervention tekeminen perheeseen. Ongelmallista perhetyön ja perhepalvelun erottamisessa toisistaan on normaalin ja epänormaalin välisen rajan häilyvyys. Siihen vaikuttavat monet subjektiiviset tekijät ja arvot. On vaikea määritellä, milloin perheen tilanne muuttuu normaalista epänormaaliksi. Lisäksi joillekin jo palvelu saattaa tuntua interventiolta perheeseen. Toisille puolestaan työhön ei tarvita interventiota. Siksi näyttääkin siltä, että kaikenlaisesta perheiden kanssa tehtävästä työstä käytetään nimitystä perhetyö. Aineiston tuomia eroja perhepalvelun ja perhetyön kesken on esitetty seuraavassa taulukossa:

Taulukko 5. Perhetyön ja perhepalvelun erot

Perhetyö	Perhepalvelu
<ul style="list-style-type: none">- tavoitteellisuus- suunnitelmallisuus- tehdään jotain, puututaan johonkin perheessä- vaikutetaan tietoisesti perheeseen- usein perhe ohjataan perhetyöhön muualta- perhe jopa ”pakotettua” perhetyöhön, velvoitettua- tiedetään, mihin pyritään, mitä työltä halutaan, mikä on tavoite- haitan tai ongelman korjaamista ja poistamista	<ul style="list-style-type: none">- asiakaslähtöisyys- perhe hakee itse- vapaaehtoisuus- kohtaamista- sisältää kumppanuuden, yhteistyön, huomioimisen- palvelua vastaanotetaan- ei välttämättä selkeää, tarkkaa sisältöä tai tavoitetta- hyvinvoinnin edistämistä- osittain ekstraa perheelle, ei välttämätöntä

Kun kaikkialla nykyisin käytetään perhetyön nimitystä, tällä halutaan yhdistää perheiden hyvinvoinnin turvaamiseen ja edistämiseen liittyviä toimintoja ja palveluja yhteen. Perhepalvelua käsitteenä ei juuri käytetä, vaikka toiminnassa on kyse perheen huomioon ottamisesta tai sen kanssa tehtävästä yhteistyöstä. Selvyyden vuoksi ryhmähaastatteluissa haluttiin kuitenkin erottaa ennalta ehkäisevä, kaikille avoin perhepalvelu tarkasti suunnatusta interventiotä tekevästä, korjaavasta perhetyöstä. Asiakkaiden ja viranomaisten halutaan tietävän, mistä milloinkin on kyse; mitä ja millaista työtä tai palvelua he mistäkin saavat. Perhetyön ja palvelun erottaminen toisistaan vähentää myös perheiden pelkoja, kun korjaava, erityisesti huostaanottoihin liittyvä perhetyö, erotuu omaksi osa-alueekseen. Perheiden koetaan uskaltavan pyytää apua vaikeuksiinsa ajoissa, kun heidän ei tarvitse pelätä ”lastensuojelun leimaa”.

6.3. Perhetyön eri menetelmiä

Perhetyö on kohtaamista, rinnalla kulkemista, turvan ja lepohetken antamista, kuuntelemista, keskustelemista ja ongelmien selvittämistä. Konkreettisten arkipäivän elämään liittyvien suoritteiden kuten kodin- ja lastenhoidon lisäksi perhetyön toivotaan olevan sosiaalista vuorovaikutusta. Tämä ilmenee mm. yhteydenottona perheeseen sen jäsenen liittyvässä asiassa tai asioiden jakamisena perheen arjessa.

Työmenetelminä kuunteleminen ja asioista keskusteleminen vaativat aikaa ja osaamista. Tutkimuksen mukaan työajat eivät aina antaneet mahdollisuuksia asioiden pohdiskeluun. Monille perheille viranomaisen saattaa olla ainut henkilö, jonka kanssa keskustella. Keskustelu ei usein kuitenkaan riitä, vaan tarvitaan myös konkreettista auttamista ja kädestä pitäen ohjaamista. Perhetyö on arkiaskareissa auttamista, rajojen asettamista, kasvatuksesta keskustelemista, kasvatukseen vaikuttamista, neuvomista ja jatkotoimenpiteisiin ohjaamista.

Työmenetelmänä perhetyössä käytetään toisinaan työparityöskentelyä, jossa toinen työntekijä keskittyy lapsiin ja toinen aikuisiin yhtä aikaa. Työpari tuo tilanteisiin uusia näkökulmia ja auttaa toista työntekijää jaksamisessa. Myös yksittäisen työntekijän vallankäytölle ei ole mahdollisuuksia, kun perheen kanssa työskentelee useampia viranomaisia yhtä aikaa. Tutkimuksessa mm. sosiaalityöntekijän ja perhetyöntekijän työparityöskentelyssä molemmat näkivät perheen arkea ja hahmottivat paremmin perheen kokonaistilannetta. Toisaalta esimerkiksi sosiaalityöntekijät epäilivät omia mahdollisuuksiaan tulla lähelle perheitä, koska työntekijät joutuivat myös tekemään radikaaleja ratkaisuja perheen puolesta. Estääkö tämä perheeseen tutustumisen paremmin? Aina työparityöskentelyä ei voitu myöskään käyttää siihen tarvittavien resurssien vuoksi. Työmuotona se kuitenkin koettiin kehittämisen arvoiseksi.

Perhetyöntekijät itse sanoivat ryhmähaastatteluissa, että usein työ itsessään opetti, mitä menetelmää kannatti käyttää. Perhetyössä tarvittiin heidän mielestään paljon erilaisia välineitä ja menetelmiä, joista ryhmähaastatteluissa nostettiin esille mm. vanhem-

muuden roolikartat¹²¹, verkostojen kokoontumiset sekä henkilökohtaiset keskustelut. Niitä hyödynnettiin perheiden tilanteiden läpikäymisessä. Työmenetelminä myös erilaiset palaverit ja keskustelut (esim. viisikko, esikoulujutut, verkostopalaverit) olivat lisääntyneet eri sektoreilla.

Perhetyö itsessään on myös yksi sosiaalityöntekijöiden työmenetelmä ja -muoto. Se auttaa sosiaalityöntekijöitä heidän työssään. Ryhmähaastatteluissa perhetyöntekijää toivottiin myös terveydenhuoltoon terveydenhoitajien työpariksi.

”Perhetyön merkitys siinä palveluketjussa tai tavallaan, että perhetyö on myös mejän työväline, oikia vai vasen käsikö se siihen nyt on. Mutta että myös niinkö mejän yks keino tehdä työtä perheitten kanssa.”(H12,H3)

Perhetyön työmenetelmänä on myös perheen tueksi verkostoitumista, missä eri viranomaiset työskentelevät yhdessä perheen kanssa yhteiseen tavoitteeseen pyrkien. Eri tahojen perhetyössä koetaan tehtävän samaa tavoitteellista työtä, mutta työvälineet ja -menetelmät vaihtelevat taustaorganisaation, työntekijän ja työn kohteen mukaan.

6.4. Perhetyöntekijä

Monelle eri sektorille on palkattu perhetyöntekijöitä vastaamaan perheiden erilaisiin tarpeisiin. Heidän kelpoisuusehtojaan ei kuitenkaan ole määritelty missään asiakirjassa. Tästä johtuen mm. johdon edustajat kokivat vaikeaksi määritellä perhetyöntekijältä vaadittavaa osaamista ja koulutusta.

Tutkimuksessa joissakin tilanteissa perhetyöntekijöiden koettiin joutuvan vaatimattomalla osaamisella raskasta perhetyötä vaativiin perheisiin. Heidän osaamisensa ei kohdentunut aina perhetyölle esitettyihin vaatimuksiin, kun perheissä joutui kohtaamaan liian vaikeita ja moniongelmaisia tilanteita. Heiltä vaadittiin joustavuutta ja kykyä mukautua uusiin haasteisiin perhetyössä.

¹²¹ vrt. Mattus 1994

”Ku ongelmien laatu muuttuu ja moniongelmaisia on paljon ja joutuu työntekijäkin muuttuun sitten tilanteitten mukkaan. Niin kyllä se vaatii niinkö uskallusta ja rohkeutta lähtä muuttamaan myös sitä omaa työskentelyä. Että ei jäis siihen, että on aina tehty näin ja tässä mennään taas sitt näin. (H12,H3) Kykyä olla ajan hermolla, että ei jämähä siihen vuosien takaseen tapoihin tehdä työtä.” (H12,H1)

Miten perhetyöntekijöitä autetaan toimimaan tilanteissa, joihin heidän kompetenssinsa ei riitä? Mitä perhetyöntekijän tulee perheissä tehdä? Miten toiminta kyetään mukauttamaan perheiden tarpeita vastaavaksi? Miten perheisiin ohjataan työntekijöitä, joilla on riittävä kompetenssi?

Perhetyössä tarvitaan erilaista kompetenssia, jos kyse on ennalta ehkäisevästä perhetyöstä tai sijoitukseen liittyvästä korjaavasta perhetyöstä. Kun siinä on kyse kahden ihmisen kohtaamisesta, se ei haastateltavien mielestä vaadi mitään erityisosaamista tai erityistä ammatillista koulutusta. Kun perhetyöllä tarkoitetaan perinteistä kodinhoitajan työtä, jossa perhe itse on kykenevä huolehtimaan itsestään, sosiaali- ja terveystieteen perustutkinnosta, kuten lähihoitajakoulutuksesta, on hyötyä. Näissä tilanteissa olennaista on perhetyöntekijän taito hoitaa kotia ja lapsia vanhempien ollessa tilapäisesti estyneitä. Samalla heiltä vaaditaan kykyä yhteistyöhön ja vuorovaikutukseen perheen kanssa. Lastensuojelun puolella perhetyössä tarvitaan vahvaa ammatillisuutta, monipuolista koulutusta ja erityisosaamista.

”Kyllä sillä tuolla sosiaalialan peruskoulutusohjalla, niinku terveydenhuollon puolen peruskoulutuksessa tai sosiaalialan koulutusryhmä. Ja sitten tuollaset auttaa, ku päihdekoulutus ja mielenterveyskoulutusta. Ne on yleensä siellä niinku siinä perheitten. Että ois niinku hyvä, pystyis kohtaamaan sellaisen henkilön just, jolla on mielenterveysongelmia tai päihdeongelmia, että ei olis ihan. (H12,H4) Ja tuohon koulutusluetteloon vielä lisäisin tämmösen kasvatuksellisen puolen, että ois jotakin perusopintoja, että ymmärtää lasten kehitysvaiheita ja niinku lapsista ylipäätänsä. Nehän on lapsiperheitä. Ett monenlaista osaamistahan ne tarvitsevat työssänsä.

(H12,H3) Kuitenkin, kun se on enempi käytännönläheistä se tämä mejän työ, esimerkiksi niin koulutuksessakin jo sen huomioiminen onkin, että sitä käytäntöä.” (H12,H2)

Ryhmähaastatteluissa koettiin sosiaalipuolen koulutuksesta yleensä olevan hyötyä perhetyöntekijälle. Usein rekrytoitaessa ihmisiä perhetyöhön kelpoisuuden suosituksena pidetäänkin sosionomin tai muuta vastaavaa koulutusta. Koulutuksen lisäksi ryhmähaastatteluissa korostettiin myös käytännön taitoja.

Perhetyöntekijän kyky mukautua muuttuviin haasteisiin ja olosuhteisiin perheissä on olennaista perhetyön onnistumisessa ja vaikuttavuudessa. Pystyäkseen vastaamaan erilaisiin tarpeisiin perhetyöntekijät tarvitsevat itsensä kehittämistä ja kouluttamista. Perusammatin lisäksi hyödylliseksi koetaan perheteemaan ja perheiden erityisvaikeuksiin, kuten huume- tai mielenterveysasioihin, liittyvät täydennyskoulutukset sekä työ- ja elämäkokemuksen kautta saatu asiantuntemus. Myös perheterapiakoulus otettiin ryhmähaastatteluissa esille hyödyllisenä lisäkoulutuksena.

”Kyllä siinä pittää olla monipuolinen ihminen, joka tämmöistä perhetyötä tekkee. (H6,H3) Ne (projektin perhetyöntekijät) on kyllä löytäny itellensä oikian ammatin. (H6,H2) Niin se on. (H6,H3) Se on niin menevää, että on hyvä, että niillä on elämäkokemusta ja monenlaista tilannetta nähnyt ja sillai. Kun ne tätä perheestä toiseen, niin siinä koulutautuu kyllä siinä vanhenemisessa. Mutta sitten nämä perhetyöntekijät ovat myös erityisasioita opiskelleet. Mutta tuota sanoisin, että ammattitutkinnolla ei ole niin paljon väliä, ku sillä ihmisen luonteella. Sillä ei kestä olla peukalo keskellä kämmentä, vaan maalaisjärjellä ja vastuun tuntosella ja luotettava (H6,H4) just semmonen topakka.” (H6,H1)

Tutkimuksessa monet ryhmät totesivatkin, että perhetyöntekijä ei saisi mielellään olla kovin nuori vailla elämäkokemusta ja laajempaa näkemystä elämästä. Perhetyön osaamisen koetaan lisääntyvän koulutuksen, elämäkokemuksen, perhetyötapoihin ja -muotoihin tutustumisen ja kokemuksista keskustelemisen kautta.

”Kunnon peruskoulutusta ja lisäkursseja, kuka mitäki koulutusta sitten käy. Melko moni on käynyt päivähoiton koulutuksen ja sitten on sosionomikoulutuksen käynyt ja sitte on tää ohjaaja. Niin kyllä on huomannu, että koko ajan tarttee koulutusta. Sekin on ollu erittäin hyvä, me ollaan käyty tutustumassa heidän systeemiin, että on kokemusta monesta. (H5,H2) Yleensä kokemusten vaihto toisten kanssa, kun kaikki ollaan jollain tavalla samassa työssä. (H5,H3) Tuo ois aika tärkeä, kattoo miten muut tekee tätä työtä ja sitten kunnan sisällä samaa työtä tekevät kokoontumaan. Jos vaikka on syventävä perhetyönkoulutusta, sitten tää vavu-koulutus ja tämmöset. Että mitä tässä ollaan joskus haaveiltu, niin on vielä perheterapiakoulutus. Siitä ois niinku ollu paljon apua, hyötyä, mutta myös näistä perhetyön koulutuksista ja näistä erikoistumiskoulutuksen huumetyöstä ja tämmösistä.” (H5,H4)

Ryhmähaastatteluissa tuotiin esille perhetyöntekijöiden osaamiseen liittyen tärkeimpänä seikkana persoonallisuus ja luonne. *”Hänellä oli oltava suuri sydän” (H6, H1)*. Perhetyön tekeminen vaatii luontevaa kohtaamista ja myötäelämistä, kun ollaan tekemässä elämään liittyvien herkkien asioiden kanssa. Perhetyöntekijän luonne ja persoonallisuus on perhetyön onnistumisen kannalta jopa tärkeämpää kuin koulutus ja sen kautta saatu osaaminen. Eriyisesti tarpeelliseksi perhetyön vaikuttavuudessa muodostuu perhetyöntekijän omatoimisuus ja perheiden tarpeiden huomioon ottaminen.

”Projektin työntekijä tulee kaikkeen. On yhistelmä, kuuntelemaan neuvoja ja auttaa lastenhoidossa ja tyhjentää tiskikoneen ja täyttää ja auttaa syöttämään lapset ja pukemaan ulos ja raahaa minutkin ulos, joka on iso asia. Että panee siihen niinku ohjelmaa. Ja silloin kun oli oikeen väsyny, niin pisti kävelylle ulos ja pisti järjestykseen meidän elämän aika tavalla.” (H6,H4)

Ryhmähaastatteluissa todettiin, ettei perhetyöntekijä saa tulla perheeseen määrittelemään, mitä hän siellä tekee, vaan kuuntele-

maan ja katsomaan, miten hänen halutaan auttavan. Perhetyöntekijä toimii myös mallina perheissä. Hänen tulee olla motivoitunut työhönsä, sillä puurtamalla ja väkisin tekemällä perhetyö ei onnistu. Perheen kotiin meneminen on aina tunkeutumista perheen yksityiselle reviirille. Erityisen vahvasti perhetyössä tarvitaan luottamusta, joka ei synny hetkessä, vaan vaatii aikaa.

”Ite (perhe) on antanu niin ku ne rajat, minkä verran toinen ihminen saa niinku sanoa, että niin viimeeseen asti suojeltua. (H6,H4) Niin justiin ja se luottamus on hirveen tärkeä asia ja se on kiva, että se rakentuu pikku hiljaa. Että jos sää menet jonneki terapiaan puhumaan asioista, niin se että siellä ollaan niin vähän aikaa. (H6,H3) Siinä pitää olla vähän varuillaan (H6,H2) että sää nyt selität kaikki siellä ja tälleen näin. Ei se niin ku mee sillai. (H6,H3) Ei ne on liian henkilökohtaisia, arkoja asioita.(H6,H2) Ja aina ei oo semmonen tilanteeseen, että haluais puhua kotona.” (H6,H3)

Erityisesti perhetyöntekijältä odotetaan sosiaalisia taitoja, ihmishuuhde- ja vuorovaikutustaitoja. Usein perhetyössä on kyse rinnalla kulkemisesta lyhyemmän tai pitemmän aikaa. Perhetyöntekijän tulee kuitenkin osoittaa perheille muutoksen mahdollisuus, jonka perhe itse toteuttaa, ja jossa perhetyöntekijä heitä tukee ja auttaa. Perhetyöntekijän rohkeus tarttua erilaisiin työtehtäviin ja ammatillisuus olla menemättä niihin mukaan liian tunteellisesti koettiin ryhmähaastattelussa hyvin tärkeäksi ominaisuudeksi ja perhetyön onnistumiseksi ehdoksi.

Perhetyöntekijältä halutaan avoimuutta, joustavuutta ja suvaitsevaisuutta. Perheen asioista puhuminen vaatii empatiaa, kunnioitusta ja perheen arvostamista. Perhetyöntekijän tulee kyetä vuorovaikutukseen kaikkien kanssa. Siinä tarvitaan perheen aitoa kohtaamista erilaisissa tilanteissa, turvan antamista, kuuntelijana olemista ja aitoa luottamusta.

”Verkostoissa sitte tiedon kulku eteenpäi. Niin sekin on yks semmonen taitolaji. Että uskaltaa ja pystyy sanomaan asiat niinku ne on, ja sitte kuitenkin niin, ettei loukkaa missään

puolen ihmisiä. Siinä ollaan niin ku aika lailla siellä välikädessä. (H5,H3) Sillä tavalla sen tilaisuuden ja asian ymmärrys, yhteistyötaidot, siinä on diplomaatin taidot siihen päälle päätteeksi sitte.(H5,H2) Ja se tieto, että mitä missäki voi esittää ja miten. Kaikki tämmöset niin ku luovimiset siellä. (H5,H6) Ja tietää hirveen paljon kaikesta mitä tässäkin kunnassa tapahtuu. Se on ihan palveluneuvojaa, voimia on tässä kovastikin pohdittu.” (H5,H1)

Perhetyöntekijän tulee olla ihminen, joka osaa toimia eri tahojen kanssa yhteistyössä. Tutkimuksessa hänen roolikseen ehdotettiin perheen tukena tarvittavan viranomaisverkoston koordinointia ja ylläpitoa. Perhetyöntekijän haluttiin toimivan vastuun ottajana ja kantajana perheiden tilanteissa, jos perhe itse ei siihen kyennyt. Hän toimii linkkinä perheen ja muiden viranomaisten välillä. Kaikissa ryhmähaastatteluisissa nostettiin esille tarve perhetyön selkeään koordinointiin ja jatkuvuuteen tuttujen viranomaisten ja työntekijöiden tekemänä perhetyönä, jotta sillä saavutettaisiin paremmin vaikuttavuutta.

Ennalta ehkäisevässä perhetyössä on kyse enemmän perustyöstä ja korjaavassa perhetyössä erityistyöstä. Siksi perhetyöntekijä koetaan yleensä perustyötä tekeväksi, jolloin hänen ei odoteta vastaavan perheen erityistarpeisiin. Niistä huolehtivat muut asiantuntijat perheen ympärille rakentuneessa moniammatillisessa verkostossa. Toisaalta järjestöjen työntekijät kokevat perhetyöntekijät jopa erityistyöntekijöiksi, joilla on selvä, tarkasti rajattu toimenkuva perheissä, työyhteisöissä ja verkostoissa.

”Niin ja on siinä varmaan perhetyökin, se on tavallaan niinku taas uudistettu. On ollu niinku uudenlainen ohjeita ja heille varmaan se oman paikkansa löytäminen ja tuota niiden verkostojen luominen ja että oppii tunteen alueen työntekijät ja muut (H9,H4) ja on se ittellekin siellä. Perhetyöntekijä, kun on tottunu siinä, että on kodinhoitajia, niin se tosiaan se perhetyöntekijä, niin se tuntuu jotenkin vähän vieraalta. (H9,H2) Semmonen sen pitäis olla, että se ei oo vaan tämmönen sosiaalisin perustein saatava perhetyöntekijä, vaan nimenomaan se perhetyöntekijä ois kaikille. (H9,H3) Ois eri-

lainen rooli ja tuota (H9,H5) varallisuudesta riippumaton ja tuota (H9,H2) tarpeesta lähtevä. (H9,H5) Niin että miten on tarve (H9,H2) ja niinku ei rahaa siinä sitten olisikaan (H9,H1) niin että kuka tahansa voi sitä pyytää joka sitä tarttee.” (H9,H2)

Ryhmähaastatteluissa tuotiin esille tarve kehittää perhetyöhön omaa koulutusta ja ammattikuntaa. Tämän avulla se erotettaisiin omaksi toimintamuodokseen nykyisistä palvelujärjestelmän sektoreista irralleen tai niihin sijoitettuna. Perhetyöntekijän roolin, paikan ja toimintamallien määrittelemisen tarvitseekin tulevaisuudessa vielä tarkempaa pohdintaa.

Perhetyöntekijöiden omia määritelmiä osaamiselleen

Tutkimuksessa perhetyöntekijät itse määrittelivät merkittäväksi ominaisuudeksi perhetyössä yhteistyötaidon sekä perheen että viranomaistahojen kanssa. Perhetyöntekijän tuli olla kiinnostunut muihin viranomaisiin tutustumisesta, osaamisen ja kokemusten jakamisesta sekä perhetyön toteuttamisesta yhdessä. Työntekijältä odotettiin aitoa perusrakkautta lapsiin ja perheisiin. Sitä koettiin joillakin olevan luonnostaan, mutta sitä ei välttämättä saavutettu koulutuksella.

Perhetyöntekijät itse totesivat alalla olevan ihmisiä, jotka eivät koe alaa omakseen eivätkä halua paneutua siihen riittävästi. Tämän koettiin näkyvän työssä kyynistymisenä ja perheisiin kohdistuvana aliarvioivana asennoitumisena. Perhetyö ei perheiden eikä viranomaisten mielestä toiminut, jos sitä tehtiin ylimielisesti.

”Sitte kuitenkin ennen jo koulutusta pitäis kattoo vähän että minkä luonteinen ihminen lähtee tähän työhön. Että kyllä siellä pitäis olla semmonen perusrakkaus lapseen ja nuoreen olla ihan sydämestä lähtevää, että ei se koulutuksella paljo parane, jos sitä ei oo. Että valitettavasti tännekin tulee sitte semmosia, jotka ei oo kovin vahvasti vihkiytyneitä sitte sille. Että aina tässä työssä pääsee sanomaan, että mitäs minä sanoin. Että siis jos sillä asenteella lähtee tekkeen tämmöistä työtä, niin se on vähän kyynistä sitten. Että jos lähtis teke-

mään työtä sillä mielellä, että no katotaan nyt vielä tai jotenkin näin päin, niin tuota siinä ois sitä toivon näkemystä vielä.” (H5,H6)

Perhetyöntekijän olennaisimmaksi piirteeksi perhetyöntekijät nimesivätkin perheen kunnioittamisen ja luottamuksen perheen omien voimavarojen vahvistumiseen. He kokivat, että perhetyön onnistumisen kannalta oli hyvä, jos perheellä säilyi tunne siitä, että he saivat olla määrittelemässä perhetyön tavoitteita ja menetelmiä, eli sitä, miten heidän kanssaan toimittiin.

”Elikä sisäistämään sen mitä esimerkiksi vavunkin periaatteissa ne on, että se täytyy niinku sisäistää ite se ajatus, että oikeesti kunnioittaa sitä perhettä. Välillä oikeesti on ihan aktiivisen työntekijän. Sen asian kun haluaa sisäistää, niin kyllä se näkyy sitte siinä työn jäljessä.” (H5,H1)

Oman työnsä tueksi perhetyöntekijät tarvitsevat palavereita ja vertaistukea muilta työntekijöiltä. Kun työtä usein tehdään yksin, on hyvä välillä pysähtyä pohtimaan sen ulottuvuuksia muiden kanssa. Kokemusten, tietojen ja ideoiden jakaminen koettiin ryhmähaastattelussa hyödylliseksi.

”Se on niinku H3 sanoi, että kaikki perhetyöntekijät vois koontua. Ja jakaa niitä kokemuksiaan ja tietoja ja puhua (H5,H5) ja ideoita nimenomaan.” (H5,H6)

Myös työparityöskentely on heidän mielestään kannatettavaa, mutta siihen liittyy myös haasteita. Esimerkiksi roolien jakaminen perheissä vaatii selkeitä pelisääntöjä, jos perheessä toimii kaksi eri alan työntekijää yhtä aikaa. Tässä tarvitaan vahvaa keskinäistä luottamusta ja osaamisen tasavertaista jakamista.

Perhetyöntekijä perheiden kokemana

Perheet itse nostivat ryhmähaastatteluissa esille perhetyöntekijän hyvinä ominaisuuksina rakkauden, aitouden ja omana itsenä toimimisen. Perhetyöntekijän lämmin ja avoin suhtautuminen per-

heeseen tuntuu ystävyydeltä. Perheet kokevat palkitsevaksi, jos perhetyöntekijä on tavallinen ihminen omine heikkouksineen eikä pyri olemaan kaiken taitava tai perhettä ylhäältäpäin katsova asiantuntija. Perhetyöntekijän tulee kunnioittaa perhettä, on se millainen tahansa.

”Ammattitutkinnolla ei ole niin paljon väliä ku sillä ihmisen luonteella. Sillä ei kestä olla peukalo keskellä kämmentä, vaan maalaisjärjellä ja vastuun tuntosella ja luotettava. (H6,H4) Ja just semmonen topakka nimenomaan, kun sinne tullaan semmoseen tilanteeseen, ett siellä toisella on kaaos ja toisella on voimat vähissä. Niin se ei niinku auta mittään, jos tulee sinne kättelemään tai näin. Sitten taas mun kohalla varmaan on ollu tärkeä just semmonen vertaistuki eli sillee että perhetyöntekijän kanssa pystyy puhuun ihan niistä kaikista käytännön jutuista. Niin se ossaa ottaa sieltä äkkiä kiinni, siis tilanteessa olla. (H6,H1) Hän ottaa jossain määrin määrätietoisuutta, että heillä on semmonen asenne. Mä tiedän, että mua tarvitaan tekemään ja heidän toimenkuvaan kuuluu, eikä mulle esitellä, että mä en sitten hoida lapsia. Mä en sitten siivoa enkä laita ruokaa. Sitten mulle tulee semmonen asenne, että mä en tiedä, mitä mä voin kysyä, että voitko tehdä. Vaan ne aina tulee ja tekee ja tarttuu toimeen pyytämättä oma-aloitteisesti nimenomaan. Ja sitten sanotaan, että mä kyllä voin tehdä tonkin tai mä voin kattoo lapsia, että sä voit tehdä ton. Elikkä ohjaa sen minun toiminnan, ett mä voin kyllä kattoo sulle lapsia niin saat tehdä sen. (H6,H4) Nää työntekijät on aivan tavallisia ihmisiä, että heillä on kansomia. Musta on ihana olla ja kuulla, että perhetyöntekijäkin on sanonut heijän pojistaan, että nekin on ollu semmosia rii-viöitä, että ei oo välttämättä aina pärjännytkään. Että samoja ongelmia on ollu periaatteessa, ihan samanlaisia ihmisiä, että ne ei oo mittään ylikoulutettuja minihammeessa, jakkupuvussa, ku ne tulee sinne. Ne on tavallisia.” (H6,H2)

Vanhemmat arvostavat perhetyöntekijöiden uhrautuvaisuutta ja joustavuutta. He nostavat esille myös luontevuuden, mutta samalla määrätietoisuuden ja omatoimisuuden tehtävien suorittamises-

sa. Perhetyöntekijää kuvataan ”psykologiksi, sairaanhoitajaksi, äidiksi, siivoojaksi, ruuan laittajaksi, talonmieheksi” eli poikkeuksellisen monipuoliseksi henkilöksi. Koulutuksen lisäksi perhetyöntekijöiltä odotetaan kutsumusta työhön.

Toisaalta perhetyöntekijöillä täytyy olla luottamusta omaan ammattitaitoon ja toimintakykyyn mitä erilaisimmissa perhetilanteissa. Heidän täytyy osata reagoida ja toimia oikein, kun he huomaavat perheen ääneen lausumattomia tarpeita tai poikkeavaa käyttäytymistä. Perhetyöntekijä on monitaituri, jolla on kykyä katsoa asioita monesta näkökulmasta.

Tutkimuksessa perheet kuvasivat perhetyöntekijää parhaimmillaan ”isoksi enkeliksi (H6,H2)” ja ”perheen nostajaksi elävien kirjoihin (H6,H4)”. Jo pelkkä tietoisuus siitä, että joku jakaa heidän kanssaan tilanteita, tuo turvallisuutta ja auttaa perheitä vaikeuksien yli. Perhetyöntekijöiden tehtäväksi koetaan erityisesti perheen positiivisten voimavarojen esille tuominen, toivon näköalan korostaminen, muttei perheen ongelmien luetteleminen.

6.5. Perheen ja viranomaisen suhde perhetyössä

Perheen ja viranomaisen välinen suhde on erilainen, jos perhe on hakeutunut itse perhetyön piiriin tai jos sen ovat ohjanneet sinne viranomaiset tai läheiset.

”Mutta se ei ole niin sanottua systemaattista perhetyötä. Se on, perhe haluaa sitä. Meille tulee sosiaalipuolella siis, vaikkei perhe välttämättä halua. Siinä on vähän, vissi ero. (H5,H6) Niin ja näinhän on meidänkin työssä (projekti) verrattuna teidän. Meillehän kans perhe haluaa. Perhe kokee tarvitsevänsä tukea. Perhe on myös joskus ohjautunut meille, mutta yleensä perhe itse hakee. (H5,H2) Ja meille ne tulee sosiaalityöntekijöiden kautta. (H5,H3) Niin tämä on hyvin erilainen. (H5,H2) Se on aika isokin juttu.” (H5,H1)

Myös viranomaisten suhtautuminen perhetyöhön sekä sen tavoitteiden asetteluun ja suuntaamiseen muuttuu, kun he ajattelevat asiaa ammattilaisen näkökulmasta tai oman perheen asiakkuuden kautta. Lisäksi kun heidän omalla kohdallaan oli ollut perhetyön

tarvetta, muistettiin vielä pitkänkin ajan kuluttua, jos apua oli saatu tai jos tarjonta ei ollut vastannut heidän tarpeeseensa.

”Tää, onko niinku, mitä se pahimmillaan se perheen asema, miten ja kuinka sen pitäisi olla, niin se on sitten. En mä ainkaan haluais olla kohteena, mitä ja kuinka tulis olla, taikka minkälaisia töitä meillä tehtäis. Mää haluaisin selvittää siinä ne perheen tarpeet. Jos minä tarvitten vaikkapa siivousta ja mulle tarjotaan ruuanlaittoa. Mää muistan. Mää olen kerran kodinhoitajan saanut sillon kolkyt vuotta sitte. Ja mä sain sen siihen tilanteeseen, että puolitoista vuotias oli esikoinen ja sitte synty seuraava. Mää sitte tilasin sitä, että ku mä lähdin sairaalaan. Sitte mä muistan siitä pari kolme vuotta eteenpäin, kun mä olin yli kolmenkymmenenasteen kuumeessa ja mulla oli kaks pientä lasta, toinen oli alle vuoden ikäinen ja toinen oli puolitoista vuotta vanhempi. Niin ei tullu kuuloonkaan. Mää oli kotona ja mä kyllä muistan ikäni sen, että kun me, tuota lapset oli siinä sängyn ympärillä ja mä en päättä jaksanu nostaa ja mä aattelin, että ne lapset yrittäis siinä sängyn vieressä olla sen päivän ja sit jotaki syyä. Semmoseen tilanteeseen ei saanu kotipalvelua. Mää en ihan ihan tarkkaan tiiä, ett mitkä perheet sitä sillonki sai ja varmaan oli painottunu niihin perheisiin joissa oli jo jotakin, esimerkiksi ongelmaa. (H4,H2) Aika usein se oli sillon suunniteltu, ett se tähtäs, että nämä menot ja sitte nää akuutit tilanteet saatais tasapainoon. (H4,H3) Joo (H4,H2) molempiinhan sitä apua silloin suunnattiin.” (H4,H1)

Perhetyön eri muodot vaihtelevat perhe- ja viranomaislähtöisyyden välillä. Kun perhe hakee perhetyötä itse, kyse on usein lyhytkestoisen tuen, esimerkiksi kodin- ja lastenhoidollisen avun tai virikkeiden, virkistuksen, lomien ja vertaiskontaktien tarpeesta. Tällöin tarpeet ovat perheestä lähtöisin. Toisaalta perhetyö on ammattilaislähtöistä toimintaa, jossa ammattilainen havaitsee perheessä haitan tai ongelman, jota seurataan ja johon puututaan. Perhetyötä tehdään myös olemassa olevilla palveluilla viranomaiskeskeisesti, jolloin asiakasperheillä ei välttämättä ole mahdollisuuksia määritellä perhetyön tarpeitaan ja saada sellaista apua

kuin he tarvitsevat. Sitä apua saadaan, mihin on ammattilaisia, asiantuntijoita ja viranomaisia. Mm. johdon näkökulmasta perhetyön toteutuminen tällä hetkellä on pirstaleista ja ammatillisesti määriteltyä. Se ei huomioi aina riittävästi perheitä. Samalla perhetyössä tarvitaan kuitenkin myös viranomaisten otteella huoltamista silloin, kun perheen kyky oman elämänsä hallintaan toteutuu heikosti tai on kadonnut. Mm. lastensuojelulaki¹²² velvoittaa huolehtimaan lapsesta, ja lapsen edun nimissä perheiden tilanteisiin on puututtava.

Perhetyön ammatillisuus näkyy johdonmukaisuutena ja perheiden kunnioittamisena. Parhaimmillaan perheen ja viranomaisten välinen suhde muodostuu tutuksi, pitkäjänteiseksi ja luottamukselliseksi. Asioista pystytään puhumaan avoimesti kaikkien osapuolten kesken. Sekä perheiden että työntekijöiden mielestä perhetyöllä ei ole onnistumisen mahdollisuuksia, jos perheisiin tullaan neuvomaan, ohjaamaan ja määräämään niiden elämää ylhäältä päin. Viranomaisilta toivotaan perheiden erilaisten arvojen, arvostusten ja toimintatapojen hyväksymistä.

¹²² 1983

Perheetkö ongelmia?

Oheiseen taulukkoon on koottu numeerinen tieto haastatteluissa esiintyneistä maininnoista lapsiperheiden tilanteisiin liittyen.

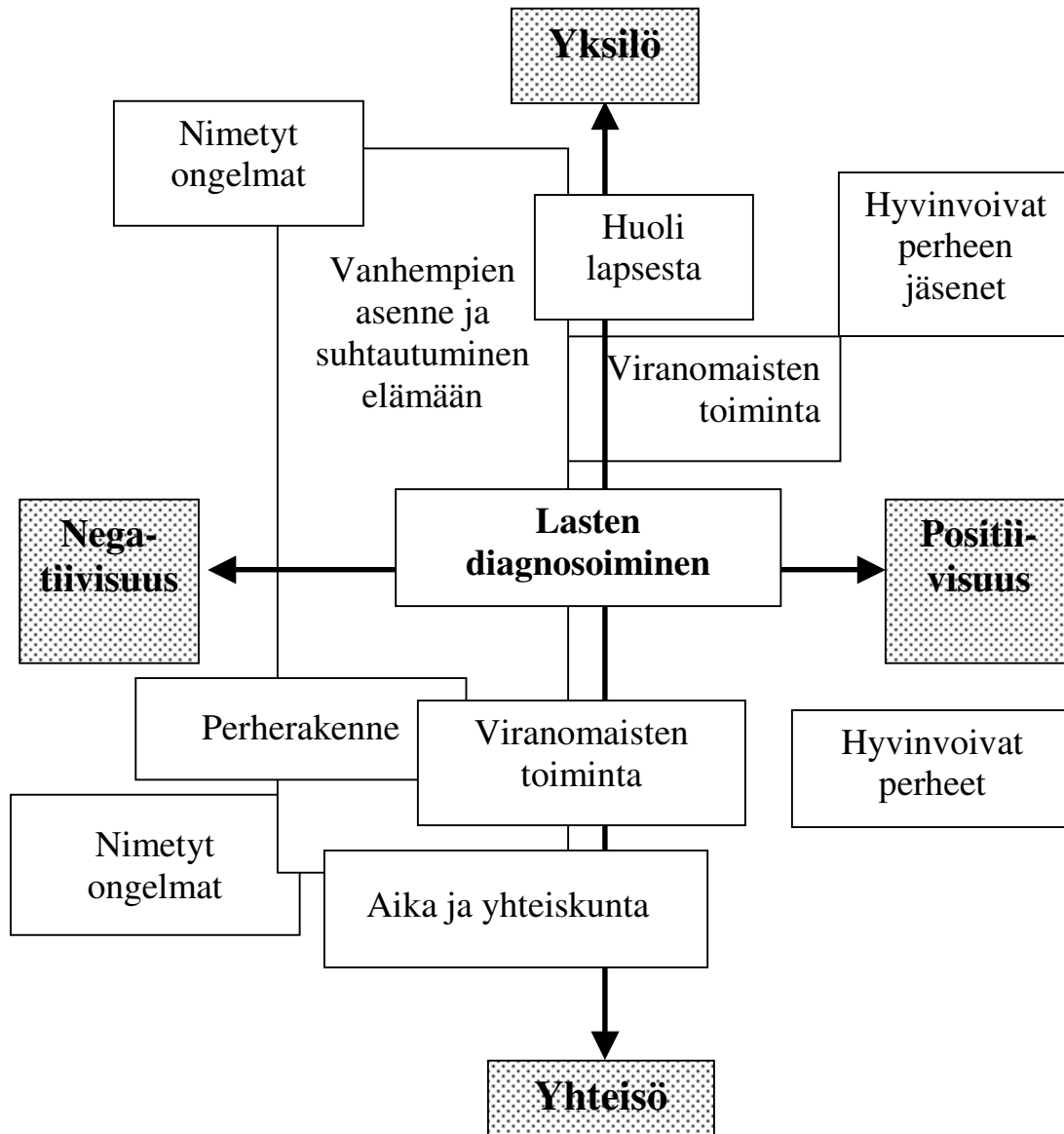
Taulukko 6. Lapsiperheiden tilanne tällä hetkellä¹²³

	jo	nt	op	ptt	ph	th	kp	st	järj	srk	vanh	Yht
Perherakenteeseen liittyviä mainintoja	4	3	17	4	8	8	3	1	-	-	8	56
Nimettyjä ongelmia	13	6	20	20	16	29	7	12	7	7	26	163
Vanhempiin liittyviä mainintoja	2	-	15	8	10	17	4	6	3	4	4	73
Lapsiin liittyviä mainintoja	7	1	12	5	7	10	6	4	6	-	5	63
Viranomaisiin liittyviä mainintoja	4	-	8	6	5	20	12	11	4	-	8	78
Aikaan ja yhteiskuntaan liittyviä mainintoja	19	13	21	13	36	58	17	17	18	26	24	262
Hyvinvointiin liittyviä mainintoja	2	-	-	-	2	2	-	1	4	5	2	18
Yhteensä	51	23	93	56	84	144	49	52	42	42	77	713

Taulukossa lapsiperheiden perherakennetta kuvaavat maininnat merkitsevät yksinhuoltajuutta, monilapsisuutta, nuoria äitejä, uusioperheitä ja erilaisia perherakenteita. Nimettyjä ongelmia ovat kriisit, väsymys, avioerot, rahattomuus, työttömyys, alkoholi-

¹²³ taulukossa ylhäällä olevat jo tarkoittaa johdon edustajien, nt nuorisotyön, op opettajien, ptt perhetyöntekijöiden, ph päivähoiton, terveydenhoitajien, kp kotipalvelun, st sosiaalityöntekijöiden, järj järjestöjen, srk seurakunnan työntekijöiden ja vanh vanhempien ryhmähaastattelua

päihde- ja mielenterveysongelmat. Vanhempiin kohdistuu näemyksiä epävarmuudesta, uusavuttomuudesta, aggressiivisuudesta, toivottomuudesta ja välinpitämättömyydestä. Haastateltavilla on myös huoli lapsista ja heidän diagnosoinnistaan. Viranomaisiin kohdistetaan kritiikkiä holhoavaa, negatiivista ja epäselvää toimintatapaa kohtaan. Lapsiperheiden tilanteissa aika ja yhteiskunta esiintyvät kokemuksina leimaantumisen, alueiden kahtiajakautumisesta, kiireestä, työ- ja uraputkista ja arvojen muuttumisesta. Kun taulukkoa analysoitiin ja tulkittiin, lapsiperheiden nykyistä tilannetta voitiin kuvata seuraavalla kuviolla.

Kuvio 7. Lapsiperheiden tilanne ryhmähaastattelujen mukaan

Kuvioon 7 on sijoitettu ryhmähaastatteluissa esille tulleet maininnat perheiden tilanteista. Maininnat on tiivistetty kuvion laatikoissa oleviin luokkiin. Luokkia kuvaavat laatikot on sijoitettu kuvioon sen mukaan, kuvataanko lapsiperheiden tilanteet positiivisiksi vai negatiivisiksi. Samalla otetaan huomioon se, kohdistuuko puhe yksilöön, yhteisöön vai koko perheeseen.

Viranomaisten toiminta ja ajattelu ovat vahvasti huoli- ja ongelma-keskeistä. Puhe ei liity suoranaisesti heidän kohtaamiinsa perheisiin eli esimerkiksi lastensuojelun haastavien ongelma-perheiden kanssa työskentelevät eivät koe lapsiperheiden tilanteita sen vaikeammiksi kuin muut haastateltavat. Ammattiryhmistä erityisesti terveydenhoitajat, päivähoidon työntekijät ja opettajat näkevät perheiden tilanteen hyvin negatiivisena. Toisaalta he myös mainitsevat hyvinvoivat lapsiperheet. Ammattiryhminä he kohtaavat kaikenlaisia perheitä. Vaikuttaa siltä, että tilanteiden näkeminen negatiivisena johtunee heidän työnsä vaikeutumisesta ja uudenlaisista haasteista perhetilanteiden monimuotoistuesssa. Nuorisotyöntekijöiden, järjestöjen ja seurakunnan työntekijöiden näkemykset lapsiperheiden tilanteista ovat kaikista positiivisimmat.

Kaiken kaikkiaan lapsiperheiden tilanne koettiin ryhmähaastatteluissa nykyisin hyvin negatiiviseksi. Esimerkiksi nimetyt ongelmat sekä aikaan ja yhteiskuntaan liittyvät maininnat tulivat esille kaikissa ryhmähaastatteluissa. Perheet koettiin ongelmiksi, jopa niin, että koko yhteiskunta oli täynnä lapsiperheiden ongelmaa.

”Tuossa oli puhetta siitä perhetyön muuttumisesta ja siitä. Niin kyllä tänä päivänä, kun kuuntelee naita tiedotusvälineitä ja muita, niin semmosen hoitavan perhetyön piiriin lukeutuu koko kansa tavallaan. Että siellä on hyvinvoivia, siellä on huonoa vointia ja kaikilla on semmonen sama ongelma. Lapset kasvaa minkälaisiksi tahansa ja mitä tänäkin aamuna ne oli lihonut liikaa ja (naurua) (H13,H1) tekee läksyjä liian vähän ja nukkuvat liian vähän, kuntoilevat liian vähän. (H13,H3) Niin että se on koko yhteiskuntaa koskettava joku semmonen hirveen suuren tuntuinen ongelma nykyään, että ei mittään muuta oookkaan ku tätä perheiden ongelmaa koko sys-

teemi täynnä ja perhetyön tarvetta laijasta lukkiin jokkaine on sitä vailla ja tarpeessa.” (H13,H1)

Negatiivinen puhe perheistä saattaa johtua siitä, että osallistujat tulivat keskustelemaan perhetyöstä, minkä he mielsivät kohdistuvan erityisesti ongelmaperheisiin. Herää kuitenkin kysymys, miksi lapsiperheiden tilanteet nähdään näin negatiivisina? Onko yhteiskunta todellakin täynnä lapsiperheiden ongelmaa? Olisiko kaikki hyvin, jos lapsiperheitä ei olisi lainkaan?

Viranomaiset perhetyön määrittelijöinä

Perheen kotiin meneminen ja perheen omalle areenalle ja yksityisyyteen astuminen asettaa omat haasteensa ammattilaisille. Luottamus perheen ja työntekijän välillä on välttämätöntä onnistumisen kannalta. Se syntyy helpoiten, kun toimitaan perheen kotona arjessa ja haetaan yhteinen linja perhetyölle. Luonnollista suhdetta edistää saman työntekijän toimiminen saman perheen kanssa. Perhetyöhön muodostuu turvallinen ja luottamuksellinen ilmapiiri, kun viranomaisen ei lähde liian tunnepitoisesti perheen tilanteisiin mukaan, vaan toimii niissä ammatillisesti.

Miten viranomaisten toimenkuvat ja heidän perhetyölle asettamansa periaatteet sekä työtavat soveltuvat perheiden omiin tarpeisiin? Ryhmähaastattelujen mukaan perhetyössä viranomaiset kysyvät harvoin perheeltä itseltään, miten se tilanteet kokee ja mitkä ovat sen näkemykset perhetyön toteuttamisesta. Perheiden tarpeet eivät esimerkiksi noudata virastoajoja, jolloin yhteydenotto perheeseen on toisinaan mahdotonta. Ryhmähaastatteluissa perhetyöntekijän kerrottiin myös tulevan kotiin keskustelemaan, kun perheen todellinen tarve kohdistui konkreettiseen arjen apuun. Nämä määritelmät perhetyölle lähtevät osaltaan viranomaisten ja palvelujärjestelmän tarpeista eivätkä välttämättä perheen näkökulmasta. Kunnan johto ja ammattiyhdistykset ovatkin usein määritelleet tiukasti perhetyöntekijöiden toimenkuvia. Projektit ovat tässä suhteessa poikkeus: niiden koetaan olevan joustavia, erityisen perhekeskeisiä ja perheiden tarpeista lähteviä.

”Kun just sinne tullaan semmoseen tilanteeseen, ett siellä toisella on kaaos ja toisella on voimat vähissä. Niin ei se niinku auta mittään, jos tulee sinne niinku kättelemään tai näin. (H6,H1) Nimenomaan se, että hän ottaa määrätietoisuutta. Niin ku muistan tapaa, millä projekti tuli sisään ovesta. Ett siinä esiteltiin koko perheen kanss ja sitte toinen keskitty lapsiin ja toinen keskitty vanhempiin, jolloin se tilanne saatiin niinku auki. Vanhemmat pysty kertoon sen tilanteen ja lapset pysy siinä ja sitten niinku myöhemminkin. Ne on aina niinku ottanut sen heti, kun meillä on käyny monenkinlaista tuossa. Niin tämä on niinku poikennut muusta, että heillä on semmonen asenne. Mä tiedän, että mua tarvitaan tekemään ja heidän toimenkuvaan kuuluu, eikä mulle esitell,ä että mää en sitten hoida lapsia, mää en sitten siivoa enkä laita ruokaa. Ja sitten mulle tulee semmonen asenne, että mää en tiedä, mitä mää voin kysyä. Että voitko tehdä. Vaan ne aina tulee ja tekee ja tarttuu toimeen pyytämättä, oma-aloitteisesti nimenomaan.” (H6,H4)

Haastatteluissa niin viranomaisryhmät kuin perheetkin kokivat viranomaisten toiminnan kriisiperheissä olevan jopa keskeisintä koko perhetyössä. Perhetyö voi olla vahvistamassa viranomaisten omaa asemaa ja toimintaa. Perhettä joudutaan toisinaan myös sitouttamaan perhetyöhön. Tehostetussa ja korjaavassa perhetyössä perheen koettiin olevan velvoitettu ottamaan perhetyötä vastaan.

”Se lähtis vanhempien tarpeesta niin että ne tarttee sen ja ite haluavat sen ihmisen sinne. Silloinhan se ois keskeinen se, mutta tässä nyt on sillai, ku se on vähän pakolla, niin se keskeinen onkin sitte tavallaan nää ulkopuoliset.”(H9,H2)

Helposti näkemykset perhetyöstä ja sen toteutustavoista myös yleistetään kaikkia perheitä samalla tavalla koskettaviksi, jolloin ne eivät välttämättä ole perusteltuja ja vaikuttavia yksittäisen perheen kokonaistilanteen kannalta. Perhe saatetaan ”alistaa” viranomaisten näkemyksille, eikä aina oteta huomioon perheen itsemääräämisoikeutta. Viranomaisten puhe on perheitä moralisoivaa esimerkiksi perheen hyvinvoinnin ehtoja määriteltäessä. Viran-

omaisten omat arvot tuntuvat oikeilta, jolloin perheen näkemykset jäävät joskus huomioimatta. Miksi perheet nähdään helposti ongelmina, tekevät ne mitä tahansa tai ovat ne millaisia tahansa?

Eri ikäluokkien välillä on nähtävissä myös erilaisia arvovalintoja. Esimerkiksi subjektiivinen päivähoito-oikeus (mikä osaltaan koettiin yhdeksi perhetyön muodoksi) aiheutti tutkimuksessa ristiriitaisia näkemyksiä siitä, mikä on perheen oma oikeus käyttää palvelua ja määritellä tarvettaan, kun kotona on esimerkiksi vauva. Kenellä on oikeus määritellä arvovalintoja tai tarpeita? Kuinka usein tätä ulkopuolelta tulevaa määrittelyä todellisuudessa tapahtuu?

Eri toimijoiden välillä onkin erilaisia näkemyksiä siitä, miten ja mihin perheen elämää tulisi suunnata. Kaikki haluavat edistää perheiden hyvinvointia, mutta sen tavoiteltava suunta ja keinot vaihtelevat. Ryhmähaastatteluissa koettiin hyväksi, jos perheet voisivat olla perhetyössä tasavertaisesti mukana. Onko perhetyöllä mahdollisuuksia onnistua, kun siinä usein on vain yksi perhe ja monta viranomaista? Muodostuuko perhetyöstä ammattilaiskeskeistä, kun suurin osa osallistujista tulee perheen ulkopuolelta? Mikä on perheen oma asema? Kuinka avointa yhteistyö perheen ja muiden viranomaisten kanssa on?

Perheen ja viranomaisten kokemukset palvelujärjestelmän eri sektorien perhetyöstä ja verkostoissa tehtävästä työstä saattavat tutkimuksen mukaan olla negatiivisia, jolloin heidän luottamuksensa toimintaan on horjunut. Perheen asenne viranomaisiin saattaa olla epäilevä, koska perhe on joutunut kohtaamaan monia viranomaisia eikä se koe avusta olleen kovinkaan paljon hyötyä. Se ei enää luota perhetyön ja palvelujen vaikutusmahdollisuuksiin, mistä on seurauksena vastahakoisuutta niitä kohtaan. Toisinaan perhetyö ja eri ammattilaisten yhteistyö koettiin myös yliampuvaaksi, jolloin perhe hukkui sen alle. Perheessä toimi liian paljon asiantuntijoita, ja asiakkaan ja ammattilaisen suhde muuttui helposti viranomaispainotteiseksi.

Viranomaisten keskinäinen yhteistyö ei aina onnistu mm. vaihtolovelvollisuuden takia. Tämän johdosta tietoja saatetaan salata viranomaisten välillä, vaikka se koetaan perheen kokonaistilanteen hallitsemista haittaavaksi. Hankalaksi tutkimuksessa koettiin myös se, että perheen tuli olla tietoinen asioidensa käsittelemises-

tä viranomaisverkostossa. Lisäksi viranomaisten asiantuntijuuden vaatimukset asettivat joskus liian suuria odotuksia ammattilaisten osaamiselle. Täytyykö viranomaisen olla kaiken asiantuntija? Voiko hän osoittaa oman tietämättömyytensä ja heikkoutensa? Voiko ammattilainen kysyä apua muilta?

Perheen asema perhetyössä

Tutkimuksessa perhetyö koettiin toiminnaksi, jonka lähtökohtana ovat perheen tarpeet etenkin ennalta ehkäisevänä työmuotona. Perheen haluttiin olevan pääroolissa perhetyössä ja muiden toivottiin pysyvän sivurooleissa, mutta tilanne saattoi olla myös päinvastainen. Miten todellisuudessa perheet itse voivat määritellä, mitä perhetyöltä halutaan?

Ryhmähaastatteluissa perheet kokivat perhetyön myös kontrolliksi ja omaa asemaansa heikentäväksi ja leimaavaksi, vaikka sen tavoitteena oli ennalta ehkäisy, ja vaikka perhe itse sai osaltaan olla määrittelemässä tarpeitaan. Esimerkiksi ryhmähaastatteluissa otettiin esille neuvolan kotikäynnit. Perhetyöntekijän tai terveydenhoitajan koettiin tulevan kotiin tarkkailemaan, miten siellä menee. Perheillä itsellään ei ollut todellisia mahdollisuuksia kieltäytyä niistä (ainakin hiljaisesti koettiin heitä epäiltävän, jos niihin ei suostuttu).

” Mää mietin sitä perhetyötä. Nyt tuntuu hassulta, ett meille on tulossa ensimmäinen lapsi. Nyttēn ihan odotellaan, mikä päivä tulee. Ja puhuttiin eilen siitä vaimon kans, ett kaks viikkoo sitte siitä ku päästään kotiin, niin tulee terveydenhoitaja kattomaan, että miten meillä menee kotona. Se tuntuu, ett se on varmaan ihan hyvä, että niin ku seurataan, että miten siell lähtee. Mutt olis ollu kuuskyltluvulla tämmönen sama juttu, niin oltais varmaan niinku mietitty, ett mitä tää. Minkälainen holhousyhteiskunta tämä on niinku, että tullaan tuolta noin vaan toisen kotiin ja kattomaan, että onko alkanu hyvin. (H3,H2) Kontrollimaisesti (H3,H1) Niin tuo on, ei me henkilökohtaisesti koeta sitä niin, mutt puhuttiin just siitä, ett onhan se aika. Sehän on kontrollointia samalla, että hyväähän siinä tarkotetaan, mutta ennen vanhaan on ollu tosiaan ne

sukulaiset ja muut, jotka on seurannu. Ja jos on näyttäny pahalta, niin sitte on tullut isoäiti, joka on näytelly roolia isompaa.” (H3,H2)

Kun perhetyö kohdistuu viranomaiseen itseensä ja hänen perheeseensä, hänen suhtautumisensa siihen muuttuu perheen omaa asemaa ja tarpeita korostavaksi.

Perheen oman aseman kunnioittaminen niin, ettei perheeseen mennä ilman lupaa, koettiin tutkimuksessa vahvaksi ammatillisuudeksi. Perhe on jokaiselle oma ainutlaatuinen kokemuksensa, joten viranomaisilta vaaditaan erityistaitoja aistia erilaisia tilanteita perheessä. Jos viranomainen on itse kokenut samoja ongelmia, perheet kokevat hänen kauttaan tulevan avun ja tuen merkitykselliseksi ja vaikuttavaksi. Viranomaisten ei haluta olevan kaikkietäviä ja osaavia, vaan tavallisia ihmisiä omine heikkouksineen ja puutteineen.

”Meillä kans nää työntekijät on aivan tavallisia ihmisiä että heillä on kans omia. Musta on ihana olla ja kuulla, että ku perhetyöntekijäkin on sanonut heijän pojistaan, että nekin on ollu semmosia riiviöitä, että ei oo välttämättä aina pärjännytkään, että samoja ongelmia on ollu periaatteess. Ihan samantlaisia ihmisiä, että ne ei oo mittään ylikoulutettuja minihammeessa, jakkupuvussa, ku ne tulee sinne. Ne on tavallisia.” (H12,H1)

Perhetyössä perheestä saattaa kuitenkin tulla ulkoapäin vaikuttamisen kohde, mikäli se ei sovi yhteiskunnan yleisiin arvoihin.

”Niin ja sen perheen sisäiset tarpeet voi olla ihan erilaiset kuin yhteiskunnan arvot. Useesti me toimitaan sen mukaan, mitkä on niinku yhteiskunnan arvot ja mikä meidän mielestä on oikein ja väärin. Ja sitte jos joku perhe aatteleeki vähän eri tavalla asiat, niin aatellaan, etteihän nämä asiat voi olla-kaan hyvin noi aattelee.” (H3,H2)

Onko tämä hyvinvointivaltion ihmisarvon mukaista toimintaa? Voiko yhteiskunta määritellä jokaiselle perheelle oikean tavan

elää hyvää elämää? Perheiden omasta näkökulmasta kaikkiin perheisiin samanlaisena kohdistuvat toiminnot eivät ole välttämättömiä ja oikeudenmukaisia.

”No toisaalta vielä se, että se perhe ois semmonen luonnollinen asia, että sitä ei liikaa problematisoida ja ongelmoida, tehdä semmoseksi omaksi osiokseen pois jostain yhteiskunnallisesta tilasta. Että se ois kuiteski luonteva asia, vaikka niitä perheitä on monenlaisia ja heillä voi olla kaiken näköistä. Mutta se ei silti oo ongelmaperhe, että kaiken näköistä sattuu. Että toivottavasti lapsi ei mee pesuveden mukana nyt tässä perhetyön huumassa.” (H10,H1)

Perhettä ei kuitenkaan haluta aliarvioitavan, on se millainen tahansa. Lasten koetaan olevan aina lojaaleja vanhemmilleen ja vanhempien puolestaan tavalla tai toisella aina välittävän lapsistaan, vaikkei heillä aina ole keinoja ja resursseja sitä osoittaa. Haastateltujen viranomaisten mielestä tarvitaan kuitenkin koulutusta perheen perustamisesta ja vanhemmaksi tulemisesta. He ehdottavat esimerkiksi kaikille pakollisen perhekortin suorittamista. Perheen tilanteisiin on myös puututtava, jos sen jäsenten fyysinen tai psyykinen hyvinvointi on vaarassa. Kuka määrittelee, missä ylitetään normaalin ja epänormaalin raja? Milloin voidaan katsoa fyysisen ja psyykkisen terveyden vaarantuvan? Määritteleekö sen viranomainen vai perhe itse?

Tasavertainen suhde, utopiaako?

Parhaimmillaan perhetyössä on molemminpuolinen, avoin ja toimiva suhde viranomaisten ja perheen välillä. Jo pelkkä tunne, että perhe huomataan ja perheestä välitetään, auttaa perhettä ja sen yksittäisiä jäseniä.

”Siis syttymistä asialle ja tän asian tärkeäksi näkemistä. Kun on oikea asenne ja tämmönen halu kohdata niitä ihmisiä, jotka sinne kerhoon tulevat ja halu toivottaa tervetulleeksi sekä sen aikuisen että sen lapsen. Että heille tulee fiilis, heidän on kiva tulla tänne kerhoon ja nuo oikeesti odottivat meitä tänä

Perhetyössä on kyse siitä, että perhe lähestyy ammattilaisia erilaisilla haasteilla. Ammattilaiset vastaavat näihin haasteisiin ja lähtevät mukaan omalla ammattitaidollaan, mutta eivät ylhäältäpäin määritellen. Ratkaisun avaimet ovat perheessä itsessään, sen voimavaroissa ja niiden vahvistamisessa. Perhetyöhön muodostuu tasavertainen suhde perheen ja viranomaisten välille.

”On ihana, ku sitte tiesi, että mää vain tulen ja tullaan kokonaisuutena ja nyt minä saatan huutaa ihan punasena tuossa pihalla tuolle pojalle, joka ei tottele minua. Mutta kukaan ei katso, että pitäiskö tuo äiti viii hoitoon ja lapsi lastensuojeluun, vaan tiedetään, mistä on kyse. Semmonen just niin ku se tasavertasena olo.” (H6,H4)

Ryhmähaastattelujen mukaan perhetyö vaatii sekä perheeltä että viranomaisilta ymmärrystä ja kärsivällisyyttä. Tuttuus ja luotettavuus helpottavat vuorovaikutusta ja perhetyön toteuttamista perheen ja työntekijöiden välillä sekä eri viranomaisten kesken. Luottamusta rakennetaan koko ajan yhdessä. Tavoitteiden saavuttamisessa edetään vähitellen. Perheen oma motivaatio on tärkeä, ja viranomaisten kyky motivoida perhettä muodostuu merkittäväksi. Suurin työ voidaan joutua tekemään siinä, että perhe suostuu kokeilemaan perhetyötä. Myös viranomaisten tulee kokea perhetyö tärkeäksi työtavaksi. Perhetyön halutaan olevan perhettä huomioivaa ja sitä kannustavaa. Miten tätä voitaisiin edelleen kehittää ja vahvistaa?

Kun perhetyössä on kyse palveluista tiedottamisesta, viranomaisen tehtävä on kertoa perheiden käytettävissä olevista palveluista. Perhe itse on usein aloitteellinen kysyessään tietoja erilaisista palveluista. Perhe valitsee, mitä se haluaa käyttää ja ottaa vastaan. Tutkimuksessa perheiden koettiin joskus toimivan kuin lasten. He eivät itse tiedostaneet omaa tilannettaan, joten ulkopuolisten oli se heille kerrottava. Suhde ei kuitenkaan ollut alisteinen, vaan viranomaisen palveli perhettä omalla osaamisellaan. Tilanteet olivat vuorovaikutteisia.

Järjestöjen perhetyötä ostetaan, jolloin siinä on selvät roolit

ostajan ja myyjän välillä. Perhetyön tuottaja pyrkii täyttämään sille asetetut vaatimukset, jolloin asiakasperheen ja ammattilaisen välille muodostuu tasavertainen suhde. Projektien, järjestöjen ja seurakunnan perhetyön yhdeksi vahvuudeksi tutkimuksessa mainittiin työntekijöiden läheinen suhde perheeseen, tuttuus ja jopa kavereus. Toisaalta esimerkiksi sosiaalityön viranomaiset sanoivat olevansa perhetyössä työntekijän roolissa, ei kavereina. Onko työntekijä perhetyössä ammattilainen, kaveri vai näitä molempia? Voiko työntekijän ja perheen välinen suhde muodostua tasavertaiseksi?

Tasavertaisuus eri osapuolten välillä on hyödyllistä kaikissa perhetyön toimintamuodoissa. Asiantuntijoilta kysytään ammatillisuutta tilanteissa, joissa huomataan perheiden tai joidenkin viranomaisten näennäinen sitoutuminen perhetyöhön. Miten näissä tilanteissa voidaan mennä eteenpäin? Miten suhtautua perheeseen, jos se itse ei koe avun tarvetta eikä halua muutosta elämäänsä? On myös hyvä osata tarvittaessa luopua perhetyöstä, jos eri osapuolet eivät sitoudu siihen, se ei auta perhettä tai se osoittautuu liian vähäiseksi tueksi perheelle.

Perhetyössä perheet voivat kokea, että he saavat itse vaikuttaa asioihin tai että viranomaiset tulevat määräämään heidän elämänsä ja kaikkea tältä väliltä. Perhetyö saattaa olla perheeseen kohdistuvaa perhetyötä, jossa suhde on tutkimuksen mukaan usein viranomaislähtöinen. Perhettä koskevassa perhetyössä ja perheen kanssa yhdessä tehtävässä perhetyössä suhde on tasavertainen. Perheen tarpeesta lähtevässä ja perheen omasta halusta tehtävässä perhetyössä suhde on yleensä perhelähtöinen. Muuttuko perheen ja ammattilaisen suhde, jos viranomaisen rooli on havainnoida perhettä? Onko perhetyö silloin vain kontrollia? Näkeekö ulkopuolinen perheen tilanteen subjektiivisesti vai objektiivisesti? Kumpaa uskotaan enemmän, viranomaista vai perhettä itseään? Perhetyössä joudutaan kohtaamaan koko ajan eri tahojen välisiä jännitteitä ja niiden suhteita toisiinsa.

Ryhmähaastatteluissa nostettiin selvästi esille perhetyön onnistumisen ehtona hyvä yhteistyö ja kaikinpuolinen kunnioitus. Perhetyön koettiin onnistuvan parhaiten, jos asiakkaan ja ammattilaisen välinen suhde muodostuu tasavertaiseksi vuorovaikutukseksi, jossa molemmat osapuolet ovat mukana sekä antavina että

saavina osapuolina. Ennen kaikkea viranomainen ei saa toimia vanhempien ohi.

7 MIHIN PERHETYÖTÄ TARVITAAN?

Laajimmillaan perhetyö merkitsee ihmisen ihmisenä kohtaamista, suppeimmillaan jonkin sektorin perhetyöntekijöiden tietylle perheelle tai kohderyhmälle tuottamaa työtä. Aineiston perusteella keveimmillään perhetyö merkitsee perheen arjen tukemista. Toisessa ääripäässä on selvästi perheiden ongelmien ratkaisemiseen kohdistuva toiminta, mitä tapahtuu sekä perhetyönä että erityispalveluihin ohjaamisena. Perhetyötä tarvitaankin eri tilanteissa rinnalla kulkemisesta ongelmien poistamiseen.

Yhteiskunnan muutosten myötä perheiden elämää värittävät mm. urakeskeisyys, lasten saaminen vanhoina ja yksinhuoltajuus, asuinalueiden polarisoituminen, muuttoliike, uusavuttomuus ja perherakenteiden monimuotoisuus, jotka kaikki asettavat omat vaatimuksensa ja haasteensa perhetyölle.

”On hirveen paljon tämmösiä nuoria, jotka miehet tekkee hirveen pitkää työpäivää ja kaikki sukulaiset on jossaki eri osassa Suomessa. Ja sitte tämmösiä uraäitejä ja ne saa siinä komenkymppin jälkeen lapsia ja apua ei saa sitte täällä mistään. (H9,H2) Silloin kun lama tuli yheksänkytä luvun alussa, niin silloihan kaikenlainen tuki, avustajat, kodinhoitajat otettiin lapsiperheiltä pois, jolloin ne niinku tipahti. Ja se on kylä työssä näkynyt, että niitä tarvittas ehdottomasti, mutta vielä ei oo muuta kuin näitä projekteja, ei se riitä. (H9,H1) Niin on eri tyyppisiä alueita, elikkä toisella alueella on hyvin paljon yksinhuoltajia ja niillä on kaiken näköistä, on pulmaa. Ja toisella puolella on sitte enempi kokonaisia perheitä, mutta että sitte sielläkin on kaikennäköistä pulmaa. Aika rankkoja tilanteita on niinku perheillä. Ei varmaan kovin helppoo oo tänä päivänä. Sitte tavallaan se kellä isovanhemmatki ja muut asuu kaukana, eikä oo tätä tukiverkostoo sitten käytettävissä. (H9,H4) Mun alueella on sitte tää yksinhuoltajuus, monion-

gelmaisuus, tavallaan eräänlainen avuttomuus, ei osata arvioida asioita. Onneksi on sitte tavallisiakin perheitä. Mutta kyllä ilman muuta, siinähan on ylimääräistä työtä, jota voisi olla. Että semmosta isoja ongelmia.” (H9,H5)

Ryhmähaastatteluissa perhetyötä koettiin erityisesti tarvittavan lapsiperheiden kotipalveluna, mikä ei toteutunut riittävästi perheiden, johdon edustajien eikä työntekijöiden näkökulmasta. Perhetyötä tarvittiin myös perheiden tukiverkoksi, kun niiden luonnolliset verkostot olivat pienentyneet ja etääntyneet. Näin oli erityisesti nuorissa perheissä. Perheet olivat muuttaneet paikkakunnalta toiselle työn perässä. Heillä ei ollut sukulaisia tai tuttaviam elämänsä tukena, joten tarvittiin julkisten palvelujen väliintuloa.

*”Se perhetyö on sen takia, koska ei oo enää niitä, semmosia, todellakin niitä verkostoja hirveesti ihmisillä, jotka tulee varsinakin mejän alueelle. Kyllä ne on aika yksin. Ne tulee sieltä tai täältä. Ja siellä ne sitten on yrittävät kestää. (H1,H1)Ja ei oo sitä perinteen siirtoa ja eikä oo ketään, joka omalla ajalla tarjoidu sitten, olis ylimääräisenä sylinä siinä. Ja sitten tätä tarinan, perimän kerrontaa, ainakin se minusta tuntuu aivan hirveen kurjalta, ku sitä ei oo. (H1,H2) Eikai sitä (H1,H3) kiikkustuolissa mummun ja papan sylissä ja siinä kaikki raa-
taa. -- Niillä saattaa olla kolme, neljä mummua, pappaa ja ne on jossakin tuolla. Näin ne lapset yleensä kertoo. Ne on josaki tuolla. (H1,H2) Eikä välttämättä ne mummot ja papatkaan oikein ossaa olla siellä enää apuna ja tukena, ku niillä on itelläki monilla hirveen vaikeeta ja hankalaa, että ne on itekin tuen piirissä. (H1,H1) Niin ne on, (H1,H2) varmaan ne on (H1,H1) irrallistuneet, löyhtyneet.” (H1,H2)*

Perheiden sosiaaliset siteet ovatkin löystyneet. Isovanhempia ei enää ole siirtämässä perinnettä ja auttamassa arjessa monien syiden takia. Perheet eivät saa mistään kodin- ja lastenhoidollista apua. Lisäksi nuoret perheet eivät osaa tai uskalla kysyä apua, jolloin viranomaisten tehtävänä on erilaisiin palveluihin ja tukimuotoihin ohjaaminen. Nyky-yhteiskunnassa perheiden koetaan ajautuvan vaikeuksiin vähäisten sosiaalisten suhteiden vuoksi. Kun-

nan palvelujärjestelmän yhdeksi tärkeäksi tehtäväksi on tullut kohtaamispaikkojen ja -mahdollisuuksien järjestäminen perheille. Viranomaiset ohjaavat perheitä vertaisten pariin. Tuetun alun jälkeen kontaktien pito jää perheiden omalle vastuulle.

Tarpeet perhetyölle ovat erilaisia, jos perheessä on pulaa elämän perusedellytyksistä, tai jos sen kautta haetaan perheen elämään jotakin ylimääräistä. Elämän perusedellytysten turvaaminen tulee esille mm. lastensuojelun perhetyössä sekä varhaisen puutumisen tilanteissa, jolloin puutetta esiintyy turvallisuudessa, toimentulossa, ravinnossa, rakkaudessa yms. Vahvimman intervention kohteena olevissa perheissä tarvitaan muutosta perheen elämäntapoihin ja ongelmiin.

Perheissä, jotka hakeutuvat itse perhetyöhön, elämän perusedellytykset ovat yleensä kunnossa. Ne tarvitsevat perhetyötä tilapäiseen tarpeeseen, mutta muutoin hyvinvointi on sekä itse koettuna että muiden näkökulmasta katsottuna riittävää. Perheillä itsellään on kykyä huolehtia elämästään itsenäisesti. Osa perheistä tarvitseekin perhetyötä yhteistyökumppaniksi elämäänsä.

Perheiden omasta näkökulmasta perhetyön tarve kohdistuu yleensä akuutteihin, tilapäisen avun tarpeisiin. Tutkimuksessa he kokivat, että nykyisen palvelujärjestelmän puitteissa esimerkiksi väsymiseen tarjottiin vain hoitoa mielenterveyspuolella tai sairaalassa. Ei oikein ollut mitään tahoja, jonka tehtäviin kuuluisi huolehtia lapsista äidin väsyessä, sairastuessa tai joutuessa sairaalaan. Perhe mieluummin ohjattiin kodin ulkopuolisiin palveluihin, kuin että kotiin olisi annettu apua.

”Semmosia apusektoreita on hirveän vähän. Niinku täällä minusta tämä projekti toiminta oli hirveen tervetullut. (H6,H1) Jos on esimerkiksi semmonen tilanne tulis, että olis niin pulmallinen se tilanne siellä kotona ja olis väsynyt ja muuta ei siis yksinkertaisesti ois mittään, mihin niinku menis sanomaan (myöntelyä) ja sitte jos menis niin ne yrittäis varmaanki johonki hoitoo.” (H6,H3)

Palvelujärjestelmän eri sektorien kautta tehtävälle perhetyölle onkin osoitettu erilaisia tarpeita. Tarpeet kohdistuvat taloudelliseen, fyysiseen, psyykkiseen ja sosiaaliseen tukemiseen sekä konkreet-

tiseen auttamiseen myös virastoajan ulkopuolella. Terveystajien mukaan tarpeissa on eroja kaupunki- ja maaseutuväestön kesken. Heillä on erilaisia arvostuksia, huolen aiheita ja kysymyksiä elämässään. Lisäksi ryhmähaastatteluissa yksinhuoltajaperheillä koettiin olevan omanlaisensa tarpeet, kun perheessä oli ainoastaan yksi aikuinen huolehtimassa lapsista. Myös perheen omat tarpeet ja viranomaisien näkemykset perhetyön toteuttamisesta saattavat poiketa toisistaan.

”Se ei oo, että istutaanpa nyt sohvalla ja puhutaan. Vaan että siinä toimitaan sitten aikuisen kanssa tai lasten kanssa pelataan ja keskustellaan. Niin ne on monesti aika hyviä juttuja mitä tulee esille. (H12,H2) Monestihan valittaa just sitä, että he (perhe) on ihan kyllästynyt siihen, että istutaan olohuoneessa ja jutellaan. Ei jaksa niin ku sitä.” (H12,H3)

Perhetyötä tarvitaan perheiden hyvinvoinnin vahvistamiseksi. Tutkimuksessa viranomaiset sanoivat toimivansa aina erityisesti lapsen edun mukaisesti. Lapsen hyvinvointiin ei koettu voitavan vaikuttaa ja hyvinvointia edistää, mikäli ei otettu huomioon perhettä taustalla. Lapset vaikuttavat vanhempiin ja päinvastoin.

”Lasten hyvinvointia kasvatettua, koska jos vanhemmat ei voi hyvin, ei ne lapsetkaan. (H6,H4) Niin ja sitte varmaan, että jos lapset voi vähän huonosti, niin ei siinä kyllä vanhemmilla oo enää sitä omaa aikaa, ei semmosta enää oo olemasakaan sitte.” (H6,H2)

Joskus perhetyön tarpeesta esiintyy ristiriitaa myös koko perheen ja sen yksittäisen jäsenen näkemysten välillä. Perhetyössä pyritään ottamaan huomioon esimerkiksi lapsen näkökulma aikuisten näkökulmien ohessa. Yksittäistä perheenjäsentä ei haluta unohtaa, vaan kaikkia jäseniä kuullaan ja huomioidaan perhetyössä.

Perhetyötä tarvitaan myös tiedon välittämiseen. Esimerkiksi perhetyöntekijä tuo tietoa perheestä sosiaalityöntekijöille. Nuorisotyöntekijä puolestaan informoi perhettä lapsen käyttäytymisestä. Päivähoidossa ja koulussa on usein kyse yhteistyöstä perheen kanssa, mikä perustuu vuorovaikutukseen ja tiedon välitykseen.

Perhetyön kautta välitetään tietoa mm.

- yksittäisestä perheenjäsenestä muulle perheelle
- saatavilla olevista erilaisista palveluista perheelle
- perheestä muille viranomaisille
- perheen kanssa työskentelyyn liittyvistä asioista muille viranomaisille.

Muut työntekijät tarvitsevat perhetyötä konsultiksi ja kouluttajaksi. Se tuo tietoa perheestä ja työmenetelmistä muille viranomaisyhmille ja verkostoille. Lisäksi perhetyötä tarvitaan palvelujen koordinoimiseen ja kokonaisvastuun kantamiseen.

Tutkimuksessa johdon näkökulmasta oli vaikea sanoa, mistä koko impulssi perhetyön kehittämiseksi oli tullut. Tarpeet perhetyölle ja erityispalveluille olivat lisääntyneet. Toisaalta myös perheiden mahdollisuudet hakea ja saada erilaisia palveluja olivat vahvistuneet. Samalla mahdollisuudet havaita erilaisia tarpeita olivat parantuneet ja helpottuneet. Oliko tarjonta lisännyt kysyntää? Oliko perhetyön kysyntä todella kasvanut? Tarvitaanko perhetyötä kaikkien perheiden auttamiseen ja tukemiseen vai jollakin tavalla rajatumpaan toimintaan? Johdon edustajat ihmettelivät kodinhoidon tarvetta nykyisin. Heidän mielestään kunnan tuottaman perhetyön tehtävä ei ole siivota tai antaa kodin- ja lastenhoitoa perheille. Mihin tarpeisiin kunnan viranomaisten tulee vastata perhetyönä? Mikä on perheiden oma vastuu tarpeidensa ratkaisemisessa? Mikä on riittävää perhetyötä? Näihin ei aineiston perusteella tullut selvyttä eikä yhdenmukaisia käsityksiä.

Perhetyön tulee perustua aina tarpeeseen, jota varten sitä tuotetaan. Tarpeet vaihtelevat perhetilanteiden mukaan. Ne ovat usein aikaan ja paikkaan sidottuja, joten perhetyö vaihtelee peruseriaatteiltaan, toteutukseltaan ja tavoitteiltaan. Erityisesti palvelujärjestelmän toimintaehdot vaikuttavat perhetyön toteutukseen. Sitä palvelua ja perhetyötä saadaan, mitä tuotetaan.

Johdon edustajat nostivat esille nykyisen toimintakulttuurin, jossa resurssit ja tilasäästöt ohjaavat perhetyön kehittämistä enemmän kuin perheiden tarpeet. Ennalta ehkäisevän perhetyön tarpeisiin suunnataan vähän resursseja, mikä on näkynyt mm. terveydenhoitajien työssä. Perhetyön tarpeen ja tarjonnan kohtaa-

mattomuus nousi ryhmähaastatteluissa koko ajan esille. Tarpeita ei pystytä kattamaan riittävästi. Tilastojen valossa näyttää siltä, että lastensuojelutapaukset lisääntyvät ja huostaanottojen määrä kasvaa. Samalla resursseja lapsiperheiden palveluihin lisätään. Saman perheen kanssa toimijoita saattaa olla jopa liikaa. Myös lasten diagnoosien määrä, minkä perusteella perheet saavat perhetyötä, on lisääntynyt valtavasti. Lisäksi perheiden koetaan tarvitsevan perhetyötä tukemaan lasten kanssa olemista, kun perheiden yhdessä oleminen ja tekeminen sekä perinteiden siirtyminen sukupolvelta toiselle ovat vähentyneet.

”Nykyisin on jo niin ku, jos ei sanota, että yli, mutta kuitenkin hyvin diagnosoituja kaikki. Ett kohta käy niin, että ei äiti tiää mitä tehdä, jos ei oo annettu leimaa, lappua, että lapsella on tämä ja tämä. Sekin on niin ku sitä tämä ajan. (H1,H3) Niin, niin. (H1,H1) Siinä sitten pitää kirkastaa se, ettei tule liikaa tai yli diagnosointia. (H1,H2) Niin sitä mä juuri aattelin. (H1,H3) Vanhemmillakin tahtoo tulla vähän se, ettei ryhdyä ite mihinkään. (H1,H1) Niin elikä tavallaan semmonen oman terveen jären käyttö on jollain lailla hukassa. (H1,H2) Niimenomaan (H1,H1) tai ei roheta (H1,H2) joo.” (H1,H3)

Mistä tämä kaikki kertoo? Ryhmähaastatteluissa nostettiin esille tarve selvittää perheiden todellisia tilanteita tarkemmin. Tarvittiin tietoa siitä, millaista apua ja tukea perheet todella tarvitsevat perhetyöltä.

8 YHTEENVETOA PERHETYÖSTÄ TOTEUTUKSENA JA KÄSITTEENÄ

Perhetyö käsitteenä ja toteutuksena näyttäytyy moniulotteisena ja moniäänisenä. Aineiston perusteella perhetyölle pystytään osoittamaan piirteitä, joiden avulla varsinkin sen toteutusta voidaan kuvailla. Erityisesti perhetyö näyttää olevan kytköksissä siihen, missä, miten, mihin ja kenen toimesta sitä annetaan ja tarjotaan.

Perhetyö mielletään usein asiakkuuden kautta: asiakkaana on

perhe, ei pelkästään yksilö. Ongelmalliseksi tämän tekee se, että perhe käsitteenä on hajonnut. On vaikea määritellä, mitä perhe on nykyisin ja keitä siihen kuuluu. Kaikki perhetyön muodot eivät kohdistu koko perheeseen, vaan mukana on myös yksilön kautta perheeseen vaikuttamista. Ryhmähaastattelujen perusteella tätä voidaan kuvata välillisenä ja välittömänä perhetyönä.

Perheet tarvitsevat tukea, mikä todettiin kaikissa ryhmähaastatteluissa. Siksi perhetyön pitäisi kohdistua kaikkiin perheisiin ja olla kaikkien perheiden saatavilla. Tutkimuksessa perhetyö koettiin perustyöksi ja -palveluksi, kun se oli kaikille tarkoitettua. Eriytyistä ja -palvelua se oli silloin, kun sen kohteena oli rajattu asiakaskunta, kun peruspalvelut eivät enää riittäneet tai kun perhetyön kautta ohjattiin perheitä erityispalveluihin ja niiden perhetyön piiriin. Laajimmillaan perhetyö on mitä tahansa, missä iässä tahansa tapahtuvaa, mihin ongelmiin ja asioihin tahansa kohdistuvaa, kunhan siinä on mukana perhe. Perhetyössä ollaan aina perheen kanssa vuorovaikutuksessa jonkin tavoitteen ympärillä. Siihen ei välttämättä liity suoranaista ongelmaa, vaan kyse on usein tilapäisestä haitasta tai tuen tarpeesta.

Perhetyön asema on epämääräinen. Ongelmia aiheuttaa esimerkiksi ennalta ehkäisevän ja korjaavan perhetyön raja. Tutkimuksessa terveydenhoitajat halusivat perhetyöhön selkeää ohjeistusta, kuten heille aikaisemmin oli tullut lääkintöhallitukselta. Heidän mielestään tarvittiin jämäkkää johtoa, ohjeita ja neuvoja, joihin työntekijät voisivat tukeutua ja joilla perustella tekemiään ratkaisuja. Kunnilla on heidän mielestään liian suuri itsemääräämisoikeus palvelujen tuottamisessa, minkä vuoksi esimerkiksi perhetyöstä tulee epätasapuolista ja eri tavoin toteutettua. Heidän mielestään perhetyön saamiselle tarvitaan samanlainen lakisääteinen määritelmä kuin on subjektiivinen päivähoito-oikeus.

Tutkimuksessa perhetyö miellettiin perheeseen systemaattisesti annettavaksi avuksi ja kotipalveluksi, jossa oli mukana jonkinasteista tukea ja ohjausta. Se oli lähinnä apua, jota perhe sai, kun se oli ylikuormitettu tai kriisissä. Perhetyötä koettiin tapahtuvan erityisesti varhaisen tukemisen ja puuttumisen muodoissa. Sitä toteutettiin huolen harmaan vyöhykkeen alueella, jolloin viranomaiset toimivat väliintulijoina ja tekivät interventioita perheisiin. Usein siinä oli mukana järjestöjen, sosiaalityön ja lasten-

suojelun näkökulma. Kaikissa ryhmähaastatteluissa perhetyötä haluttiin tehtävän jo aikaisemmin, ennen kuin perheen tilanteet olivat kriisiytyneet. Ennalta ehkäisevään perhetyöhön ei kuitenkaan ollut resursseja, vaikka sen positiivisiin vaikutuksiin uskottiin ja luotettiin. Vain lastensuojelun pakolliset toimenpiteet tehtiin. Nykyisin perhetyön koettiin olevan ”tulipalojen sammuttamista” ja ”häätäapua”.

Perhetyö on noussut suureen arvoon viime vuosina. Se on lähtenyt kodinhoitajien tehostetusta perhetyöstä. Koko ajan siinä tarvitaan lisää osaamista, jota haetaan erilaisilla koulutuksilla. Samalla kuntiin perustetaan perhetyöntekijän toimia yhä enemmän. Haasteena on perhetyön kohdentaminen, eli se, miten se olisi oikeanlaista ja oikeaan aikaan tapahtuvaa, jotta sillä olisi vaikuttavuutta. Perhetyöstä tarvittavan avun tunnustaminen on joillekin perheille arka asia. Nykyisessä järjestelmässä päivähoidon, perhetyön ja lastensuojelun välille jää perheitä, jotka eivät ole minkään sektorin asiakkaita eivätkä saa apua mistään. He eivät sitä jaksa tai osaa hakea. Toisaalta he eivät vielä ole lastensuojeluperheitä. Olennaista perhetyössä onkin kysynnän, tarpeiden ja tarjonnan kohtaaminen.

Puhuttaessa perhetyöstä viranomaiset näkevät perheet helposti ongelmiksi. He kokevat perheiden tilanteet ongelmallisiksi niin perherakenteiden, nimettyjen ongelmien, lasten, vanhempien ja viranomaisten tilanteiden ja toimintatapojen kuin ajan ja yhteiskunnan näkökulmasta. Järjestöjen ja seurakunnan työntekijät puolestaan näkevät perheet enemmän voimavaroina. He puhuvat ihmillisyydestä, elämän keskeneräisyydestä, ymmärtämyksestä sekä ongelmien johtumisesta ajasta ja yhteiskunnallisesta tilanteesta. Eri ryhmien välillä onkin nähtävissä selviä eroja keskustelun ongelma- tai voimavarapainotteisuuden sekä perheeseen suhtautumisen suhteen.

Perhetyössä on merkityksellistä työntekijän asenne. Tarvitaan aitoa halua ja kunnioitusta perheen kohtaamiseen. Perhetyö on myös hyvin yllätyksellistä, koska perheen tilanteet vaihtelevat nopeasti. Perhe tarvitsee eri aikoina erilaista tukea. Se saattaa joutua ennakoimattomiin tilanteisiin. Perhetyössä täytyy olla joustavuutta, eikä siinä voi olla liian tarkkoja etukäteissuunnitelmia ja ennako-oletuksia. Perhetyön suurimpia haasteita on ihmisen

elämän arvaamattomuus, ennakoimattomuus ja keskeneräisyys. Perheen kannalta jo pienillä toimilla, joiden avulla perhe jaksaa eteenpäin, on merkitystä.

Parhaimmillaan perhetyö on sitä, että perheeseen tulleeseen avun ja tuen tarpeeseen pystytään osoittamaan apua. Perhe ottaa avun vastaan. Sen jälkeen perheelle tulee tunne omien voimavarojen vahvistumisesta ja omillaan toimeen tulemisesta. Perhetyö väistyy syrjään, jolloin sen voidaan sanoa tehonneen ja olleen vaikuttavaa. Perhetyön lähtökohtana on toiveikkuus sekä näkemys paremmasta huomisesta ja perheen omista voimavaroista sen rakentamiseksi.

Perhetyön käsitteellisen ja toteutuksen analyysin perusteella huomataan, ettei perhetyötä voi irrottaa sen taustaorganisaatiosta. Perhetyö on sidoksissa sitä tuottavaan tahoon. Perhetyön toteutusta haittaavat osaltaan alueelliset ja sektorien väliset rajat sekä sisällöllisesti että maantieteellisesti. Eri asuinalueilla ja kunnissa on eriarvoisuutta palvelujen ja perhetyön saamisessa. Perheitä siirretään viranomaiselta toiselle. Perheillä tai viranomaisilla ei ole tietoa, mistä mitään apua voi kysyä. Erityisesti tämä näyttäytyy isoissa kunnissa, joissa toimijoita on paljon. Tähän tutkimuksessa mukana olleet halusivat selkeää koordinoitua ja kokonaisvastuun nimeämistä jollekin taholle.

9 PERHETYÖTÄ ERI SEKTOREILLA

Tutkimusaineiston perusteella perhetyö on läheisesti sidoksissa taustaorganisaatioonsa. Sektorit, jotka ryhmähaastatteluissa nostettiin esille perhetyön tuottajina, ovat sosiaalityö, päivähoito, terveydenhuolto, koulu, järjestöt, seurakunta, erityispalvelut ja kotipalvelu. Lisäksi aineistossa puhutaan projekteissa ja verkostoissa tehtävästä perhetyöstä. Numeerisen analysoinnin¹²⁴ tuloksena syntyi seuraava taulukko:

¹²⁴ Numeerinen analysointi tarkoittaa ryhmähaastatteluissa esiintyneiden asiaa koskevien mainintojen lukumäärää.

Taulukko 7. Perhetyön liittäminen eri sektoreihin

	sosi aali työ	kou lu	päi vä hoito	terv. huol to	koti- pal velu	erit. pal velut	pro jek tit	jär jes töt	srk	ver kos tot	muut
opettajat	5	6		5	1	5	2		2	4	1
nuorisotyö	6	1					3	2		3	2
johdon ed.	5	2	10	3	8	3	3	1	1	3	3
perhetyönt.	5	1	1	2	1		4	3	1		2
vanhemmat	5		7	5	2	4	13	9		5	1
päivähoito	1	2	5	1	1		1			2	1
terv.hoit.	11			3	3		5	4		10	2
järjestöt	2					1	3	15		4	2
kotipalvelu	1	1	1	1	1		1	2		1	1
sos.työnt.	5				1	1	6	6		4	3
seurakunta	1	1	1	1		1	2	1	13	2	2
Yhteensä	47	14	25	21	18	11	43	43	17	38	20

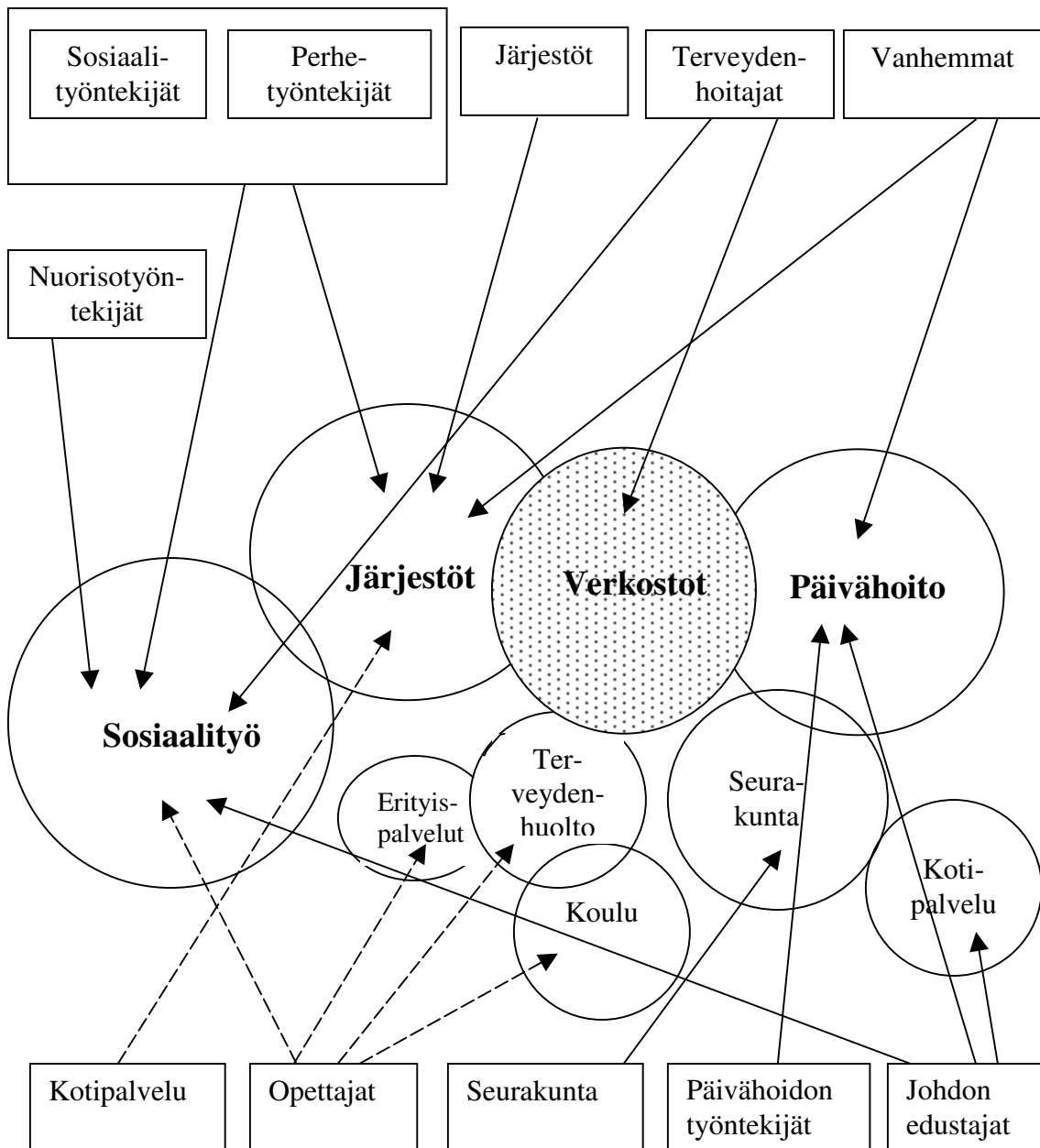
Taulukossa on kuvattu ylhäällä palvelujärjestelmän sektorit, joihin perhetyö ryhmähaastatteluissa liitettiin. Vasemmalla ovat eriteltyinä ryhmähaastattelut. Taulukossa olevat luvut kertovat haastattelussa esille tulleiden mainintojen määrän kullakin sektorilla toteutuvasta perhetyöstä. Näiden lukujen perusteella ei voi tehdä johtopäätöksiä siitä, mitä suurempi luku on, sitä vahvemmin perhetyö liittyy tähän sektoriin. Ryhmähaastattelussa tietynlainen puhe saattaa alkaa toistaa itseään. Sen sijaan numerot kertovat, kuinka monessa ryhmähaastattelussa kunkin sektorin tuottama perhetyö otettiin esille. Ne ilmaisevat ryhmien sisäisen painotuksen: miten vahvasti yksittäisessä ryhmähaastattelussa puhuttiin eri sektorien perhetyöstä?

Kaikissa ryhmähaastatteluissa perhetyö liitettiin sosiaalityöhön, joka sisältää yleisen sosiaalityön, toimeentulotuen, lastensuojelun avohuollon ja sijaishuollon perhetyön. Perhetyö liitettiin vahvasti myös projektien, järjestöjen ja verkostojen työhön. Järjestöjen perhetyö on tuttua yhteistyöstä sosiaalityön kanssa ja ennalta ehkäisevästä perhetyöstä. Projektit nostettiin luonnollisesti esille, koska ne on suunnattu perhetyöhön. Usein niissä on kyse perhetyön työmenetelmien, työtapojen tai kohteen kehittämistä. Verkostoihin perhetyö liitettiin moniammatillisena yhteistyönä.

Ainoastaan perhetyöntekijät eivät puhuneet verkostojen perhetyöstä. He kokivat perhetyön erilliseksi ammatillisuudeksi, professionaaliseksi toiminnaksi. Tämä ei sulje pois heidän tekemäänsä yhteistyötä eri tahojen kanssa. Verkostojen eri tahot haluavatkin edistää perheiden hyvinvointia tukemalla, auttamalla, hoivaamalla, puuttamalla tai korjaamalla perheessä ilmeneviä haittoja ja ongelmia.

Ryhmähaastatteluissa perhetyöstä puhuttiin myös osana päivähoitoa, terveydenhuoltoa ja kotipalvelua, jolloin se merkitsee ennalta ehkäisevää, kaikille avointa toimintaa. Kouluissa perhetyötä tekevät kouluterveydenhoitajat, avustajat ja oppilashuolto. Erityispalvelut, kuten psykologit, perhe- ja kasvatustieteiden neuvolat, terapiat ja päihde- ja mielenterveystyö, mainittiin myös perhetyön toteuttajina. Lisäksi muita toimintamuotoja ovat poliisi, nuorisotyö, ensi- ja turvakodit, sairaalat ja vanhustyö. Perhetyötä toteutetaan kaikilla sektoreilla osana perustyötä, mutta sosiaalityön puolella se on selkeimmin osoitettavissa omaksi työmuodokseen. Muilla tahoilla perhetyötä tehdään perustyön lisäksi.

Seuraava kuvio kertoo, mihin sektoriin ryhmähaastatteluissa perhetyö liitetään ensisijaisesti. Edellisessä taulukossa olevat projektimaininnat on liitetty kunnan toimintoihin ja järjestöihin sen mukaan, mistä projektista on kyse. Kuvion laatikot ilmaisevat ryhmähaastatteluja ja ympyrät palvelujärjestelmän sektoreita.

Kuvio 8. Perhetyön ensisijainen määrittely palvelujärjestelmän eri sektoreille ryhmähaastatteluissa

Kuten kuvista huomataan, eri ryhmien välille muodostuu selviä ryhmittymiä. Vahvoja keskittymiä on esimerkiksi sosiaalityöntekijöiden ja järjestöjen työntekijöiden sekä sosiaali- ja perhetyöntekijöiden kesken. Osa perhetyöntekijöistä onkin sosiaalityön omia, osa järjestöjen kautta tulleita. Heidän keskinäinen yhteistyönsä on luontevaa, tuttua ja monipuolista. Heille on muodostunut jo selkeämpi yhteinen toimintakulttuuri kuin muiden sektorien

välille. Hyvin usein ryhmähaastatteluissa puhuttiin niistä palvelujärjestelmän sektoreista, joiden kanssa oli totuttu tekemään yhteistyötä ja joiden kanssa toimittiin yhdessä. Esimerkiksi vanhemmat eivät nostaneet kouluja lainkaan esille perhetyönä. Syynä ehkä on se, ettei heillä vielä ole kouluikäisiä lapsia, joten koulu ympäristönä on heille vielä vieras.

Perhetyö liitetään ensisijaisesti ja vahvimmin sosiaalityöhön ja järjestöihin. Päivähoidon työntekijät ja opettajat eivät puolestaan nostaneet esille järjestöjä juurikaan perhetyön tuottajina. He puhuivat ainoastaan alueella vaikuttavasta projektista. Mistä tämä kertoo? Hyödynnetäänkö eri tahojen toimintaa perhetyössä tehokkaasti? Myös seurakunnan toiminta on heikosti tunnettua tai sitä ei ainakaan kovin usein mainittu ryhmähaastatteluissa. Toisaalta myöskään sosiaalityöntekijät eivät puhuneet perhetyöstä koulussa, päivähoidossa tai terveydenhuollossa. He mielsivät perhetyön selkeästi omaan toimintakulttuuriinsa liittyväksi, nimetyksi työmuodoksi.

Terveydenhoitajat kokivat perhetyötä olevan sosiaalityön lisäksi verkostoissa yhdessä tuotettuna. Vanhemmat, johdon edustajat ja päivähoidon työntekijät kokivat perhetyön kuuluvan vahvasti päivähoitoon. Johdon edustajat puhunevat perhetyöstä päivähoidossa siksi, että he ovat liittäneet perhetyön päivähoitoon organisatorisesti. Johdon edustajat toivat kuitenkin esille, että näin toimittaessa ei mietitty sen enempää, mitä perhetyön liittäminen päivähoitoon tarkoittaa. Tausta-ajatuksena oli ollut halu lapsiperheiden palvelujen keskittämisestä tietyn yksikön alaisuuteen. Näkemys perhetyöstä päivähoidossa ei ollut vielä selkiytynyt eikä levinnyt muihin viranomaisryhmiin.

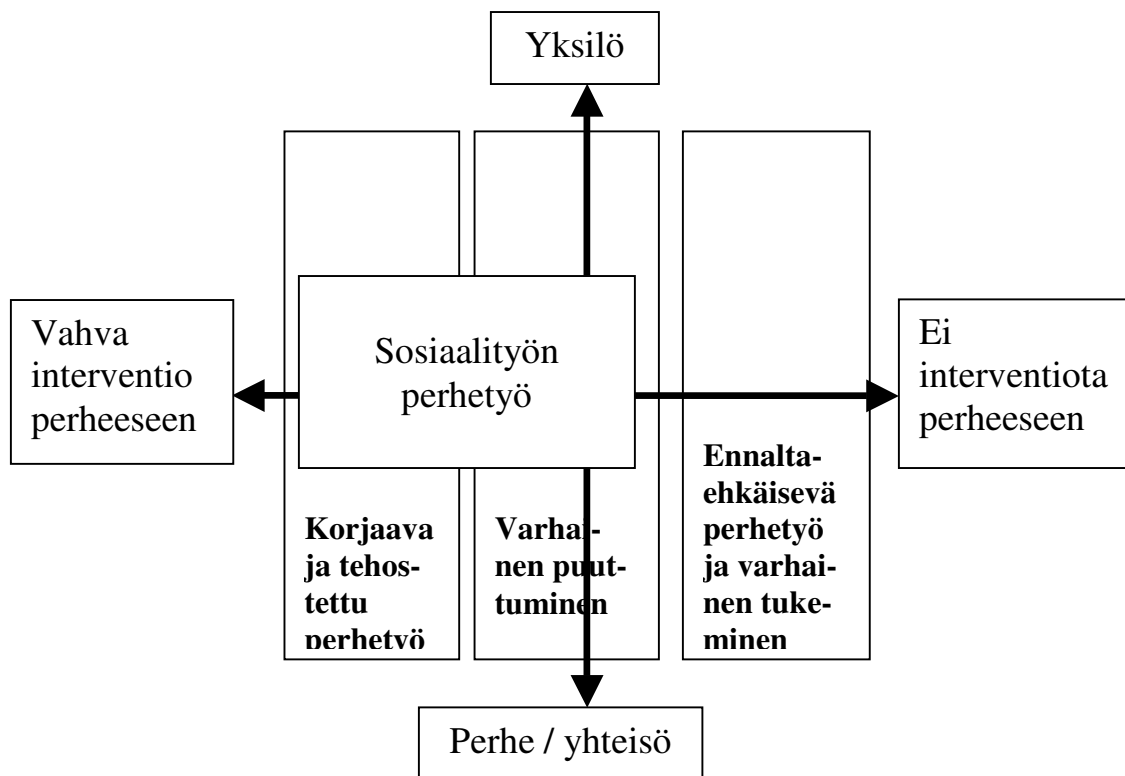
Johdon edustajat puhuivat perhetyöstä myös kotipalveluun liittyvänä toimintana, vaikka sitä ei tuolla hetkellä ollut saatavissa lapsiperheille. Seurakunnan ja järjestöjen työntekijät puhuvat omasta perhetyöstään, sillä heidän on etsittävä paikkaansa palvelujärjestelmässä ja markkinoitava omaa toimintaansa muille. Heidän tehtävänä on tuoda esille tekemäänsä työtä perheiden parissa. Kotipalvelun työntekijöiden ja opettajien puheesta puolestaan ei löytynyt selvästi perhetyöhön painottunutta toimialaa, vaan he liittivät perhetyön useisiin eri sektoreihin.

9.1. Perhetyötä kunnallisilla sektoreilla

Seuraavissa luvuissa kuvataan perhetyötä ja sen toimivuutta eri sektoreilla ryhmähaastattelujen perusteella. Palvelujärjestelmän eri sektoreilla tuotettu perhetyö sijoitetaan perhetyön mallinnukseen. Perhetyötä eri sektoreilla jäsennetään perhetyön kohteen ja tuotettavan intervention vahvuuden perusteella.

Perhetyö sosiaalityössä

Vahvimmin perhetyö määriteltiin kuuluvaksi sosiaalityöhön, mikä nostettiin esille kaikissa ryhmähaastatteluissa.

Kuvio 9. Sosiaalityön sijoittuminen perhetyön malliin

Kuten kuviosta huomataan, sosiaalityön perhetyö liittyy sekä yksilön kautta perheeseen että suoraan perheeseen tai yhteisöön tehtävään työhön. Tämä perhetyö on pääasiassa varhaista puuttumista, tehostettua tai korjaavaa perhetyötä. Se kohdistuu perheisiin, joissa on selviä haittoja ja nimettyjä ongelmia. Tässä yhteydessä käytetään nimitystä sosiaalityö, jolla viitataan koko sosiaalityön

toimintakenttään. Mm. yleisen sosiaalityön toimeentulotuet, sosiaalityön erilaiset toimintamuodot ilman lastensuojelun asiakkuutta, vammais- ja vanhuspuolen perhetyö kuuluvat sosiaalityöhön lastensuojelun perhetyön lisäksi.

Aineiston mukaan perhetyöntekijän ammattinimike on käytössä erityisesti sosiaalityössä järjestöjen lisäksi. Heidän koulutuksensa saattaa kuitenkin vaihdella.

”Kunnon peruskoulutusta ja lisäkursseja, kuka mitäki koulutusta käy, ett pitää nykyään käyä. Melko moni on käynny päivähoiton koulutuksen ja sitten on sosionomikoulutuksen käynny ja sitte on ohjaaja. Kyllä on huomannu, että tässä koko ajan tarttee koulutusta.” (H5,H2)

Sosiaalityön perhetyön on sekä taloudellisten edellytysten että muulla tavoin perheen hyvinvoinnin turvaamista ja edistämistä sekä ongelmien korjaamista. Se on muuttunut perheiden ja viranomaisten näkökulmasta leimaavammaksi, koska se keskittyy resurssipulan takia korjaavaan perhetyöhön. Perheessä täytyy olla selvä ongelma, johon perhetyö osoitetaan.

Tutkimuksen toiminta-alueella oli sosiaalityössä tapahtunut monia organisaatiomuutoksia. Nykyisessä rakenteessa oli erotettu yleinen sosiaalityö ja lastensuojelu toisistaan eri työntekijöille. Tämän koettiin selkiyttäneen työntekijöiden toimenkuvaa, mutta perheiden kokonaistilanteiden kannalta toiminta oli vaikeutunut.

Sosiaalityön perhetyö oli myös samalla alueellistettu. Tämä muutos (sama työntekijä toimi kaikenikäisten parissa) mahdollisti koko perheen huomioimisen paremmin. Sosiaalityöntekijöiden ja perhetyöntekijöiden sekä perheiden tiimiytyminen oli helpottanut vuorovaikutusta sekä yhteistyötä kuten tutkimuksessa todettiin. Viestien kulku helpottui ja nopeutui. Toisaalta perhetyöntekijät itse kokivat, että resurssit suuntautuvat nykyisin pääosin pikkulapsiperheisiin, jolloin esimerkiksi nuorten asiat ja ongelmat jäivät vähemmälle huomiolle.

Sosiaalityössä tapahtuneet muutokset ovatkin osaltaan vaikeuttaneet yhteistyön tekemistä niin sosiaalityön ja perheiden kuin palvelujärjestelmän muiden sektorien kanssa. Eri tahoilla ilmenee epätietoisuutta sosiaalityön työnkuvasta, kohteesta, toiminnan pe-

rusteista ja toiminta-alueesta. Ei oikein tiedetä, kuka työntekijä vastaa mistäkin asiasta perheessä ja kenen puoleen missäkin asiassa voidaan kääntyä.

Sosiaalityön perhetyön mahdollisuudet

Sosiaalityön perhetyö on vastuullista, vaativaa ja monimuotoista perheiden tukemista, auttamista, hoivaamista, puuttumista ja ongelmien korjaamista. Se sijoittuu tehostetun ja korjaavan perhetyön puolelle, jolloin se vaatii vahvaa ammattitaitoa. Perhetyön kohteena ovat perheet, joita muilla sektoreilla ei pystytä auttamaan. Yleensä muilta sektoreilta ongelmaperheet ohjataan sosiaalityöhön, kun heidän omat keinonsa eivät enää riitä, ja kun tarvitaan lastensuojelullisiin ongelmiin liittyvää erityisosaamista ja -tukea perheille. Vain sosiaalityö pystyy perheitä velvoittamaan perhetyöhön. Haastatteluissa tuotiin esille kontrollin läsnäolo sosiaalityön perhetyössä, mistä perheiden sanottiin olevan tietoisia. Niiden mukaan vanhemmat yleensä hyväksyvät sen läsnäolon lasten edun takia. Voidaankin sanoa, että sosiaalityön perhetyö on erityispalvelua perheille nykyisten toimintamahdollisuuksiensa takia. Halua sillä on suuntautua kaikille perheille tarkoitetuksi matalan kynnyksen tukimuodoksi.

”Me (sosiaalityöntekijät) ei ainakaan voi olla ilman. Se (perhetyö) on ainakin meille oikia käsi. (myöntelyä) (H12,H1 Että kyllähän, siinähan on oikeestaan isoki asema, että se on se ensimmäinen palvelu, mitä me perheelle yleensä tarjotaan. (H12,H2) Niin se on yks näitä avuhuollon tukimuotoja ja palveluja, mitkä on tarjolla. (H12,H4) Mutta yleensä sillai riittämätöntä, että perheet joutuu jäämään jonoon. Niin silloin se kertoo, että tarvetta on enemmän mitä tarjontaa on” (H12,H3)

Toisaalta sosiaalityön perhetyön kohdistumisesta lastensuojelullisiin perheisiin on seurauksena asiakaskunnan selkeä raja. Perhetyö liittyy sijoitukseen/huostaanottoihin joko ennen sijoitusta, sen aikana tai sen jälkeen. Sosiaalityön asiakkuuksista syntyy pitkäaikaisia yhdessä tekemisen kokemuksia. Perheen ja työnteki-

jöiden keskinäinen tuttuus auttaa perheiden hyvinvoinnin edistämisessä. Perhetyö perustuu suunnitelmallisuuteen ja tavoitteellisuuteen. Sen saamiselle löytyvät selvästi osoitettavat perustelut ja tarpeet.

Viime vuosina sosiaalityön perhetyötä on haluttu muuttaa moniammatillisemmaksi, systemaattisemmaksi ja monimuotoisemmaksi kuin ennen. Silloin kun resurssit riittävät, siitä ei enää haluta vain lastensuojelun perhetyötä, vaan enemmän kaikkiin perheisiin kohdistuvaa auttamis- ja tukemistyötä. Lisäksi sosiaalityö on lisännyt yhteistyötä eri sektorien kuten järjestöjen, päivähoidon ja projektien kanssa. Usein yhteistyön koetaan toimivan hyvin. Sosiaalityön leimaavuus on vähentynyt. Haastatteluissa nostettiin esille joitakin esimerkkejä joustavasta palveluketjusta järjestöjen ja sosiaalityön välillä.

”Joskushan meillä (sosiaalityössä) menee niinkin, että meillä alkaa jollain järjestön perhetyöllä ja se niinku tukee saumattomasti tätä omaa perhetyötä. Tai sitten että meillä on joku projekti, projektiperhe ja huomataan sitte siellä projektissa, että siinä perheessä onkin niin paljon ongelmia, että he ei sillä omalla perhetyöllään pysty auttamaan niin paljon sitä. Sitten siirtyy tähän meidän omaan toimintaan. On niitä saumattomia yhtymäkohtia.” (H12,H1)

Myös asiakkaat ovat antaneet positiivista palautetta avohuollon tukitoimena annetusta perhetyöstä. Siitä on muodostunut sosiaalityöntekijöiden työväline, jota ilman sosiaalityöntekijät eivät enää tule toimeen. Sen avulla on voitu välttää tai ainakin hidastaa sijoitusprosesseja, eli sillä on ollut myös taloudellista vaikuttavuutta. Avohuollon tukitoimena annettu perhetyö voidaan myös lopettaa, mikäli perhe itse haluaa. Perhe ei aina ole ”pakotettu” ottamaan apua vastaan.

”No tuota onhan heillä siinä mielessä sitä vaikutusvaltaa siihen perhetyöhön, että jos asiakkaat tai perheet kokee, että he ei halua perhetyötä. Tavallaan on joskus sitten keskeytetty se perhetyö niinkö vanhempien toiveesta. Esimerkiksi ett siinä on ollu näkemyseroja tai se ei oo ollu kannattavaa eikä tuot-

tavaa, niin se on sitte keskeytetty. Ett heijän perheen kottiinhan tulee tavallaan vieraita ihmisiä. Niin tietenkin niistä kodin asioista saa itte päättää, jos se on avohuollon tukitoimi eikä se silla lailla oo pakollista. Kyllä heillä on valtaa keskeyttää perheellä itellä.” (H12,H4)

Merkittävää sosiaalityön perhetyössä on sen kohdistuminen koko perheeseen aikaisemman lapsi- tai yksilönäkökulman sijaan. Se ei vaikuta perheeseen vain lapsen kautta tai takia, vaan pyrkii koko perheen hyvinvoinnin edistämiseen.

Sosiaalityön perhetyöhön erityisesti lastensuojelun puolella liittyy suunnitelmallisuus ja tavoitteellisuus, joten se vaatii sitoutumista sekä perheeltä itseltään että viranomaisilta. Siinä tehdään hoitosuunnitelman lisäksi perhetyön suunnitelma, jossa määritellään perhetyön sisältö, tavoitteet ja menetelmät. Samalla perhetyössä toteutetaan systemaattista seurantaa ja arviointia. Perheet voivat osaltaan olla suunnittelemassa ja vaikuttamassa perhetyön toteuttamiseen. Toisaalta suunnitelmien lisääntyminen on vahvistanut viranomaislähtöisyyttä, jolloin tavoitteet eivät aina ole perheen itsensä määrittelemiä. Tähän on kuitenkin monissa yhteyksissä pyritty kiinnittämään huomiota lisäämällä perhekeskeisyyttä.

Sosiaalityön perhetyön haasteet

Sosiaalityön perhetyön haasteeksi nousi tutkimuksessa resurssien, keinojen ja välineiden väheneminen viime vuosina. Perhetyön saamisen ehtona sosiaalityössä ovat lastensuojelulliset perusteet ja erilaiset diagnoosit. Perheet joutuvat jonottamaan palvelua jopa kuukausia, ja heidän tilanteensa saattaa kriisiytyä huostaanottoa vaativaksi. Perhetyön asiakkaiksi perheet ohjautuvat liian myöhään, ja perheiden ongelmat ovat kasautuneet ja kriisiytyneet. Toisinaan perhetyö koetaan riittämättömäksi tukikeinoksi moniongelmaisissa perheissä, joissa se vain viivästyttää sijoitus- ja huostaanottoprosesseja. Toisaalta joidenkin perheiden tilanne voi myös ratketa odottamisen aikana itsestään perheen omin avuin tai muuta kautta saadun tuen voimalla. Onko kuitenkaan taloudellista, tehokasta, vaikuttavaa ja eettisesti kestävää toimintaa antaa perheiden jonottaa perhetyötä? Toteutuuko lapsen etu näissä tilan-

teissa?

Perheen velvoittaminen vastaanottamaan sosiaalityön perhetyötä aiheuttaa työhön omia jännitteitään. Myös perhetyön organisoituminen sosiaalityön sisällä vaikuttaa epäselvältä, kun sitä on kaikkialla, mutta toisaalta se on nimetty tietyksi toimintamuodoksi, jota tekevät perhetyöntekijät avohuollon tukitoimena. Sosiaalityön puolella on myös epäselvyyttä eri koulutustaustaisten työntekijöiden tehtävistä perheissä. Tehtävät sekottuvat, kun samassa työssä on sosiaalityöntekijöitä, ohjaajia ja perhetyöntekijöitä. Seurauksena on, ettei viranomaisen tai asiakas aina tiedä, millaisesta perhetyöstä perheen kohdalla on kyse. Se aiheuttaa lastensuojelun pelkoa ja ahdistusta. Toiminta saattaa jopa laitostaa perheitä ja niiden lapsia.

Perhetyöntekijöitä on liian vähän sosiaalityössä. Tutkimuksessa he kokivat työnsä yksinäiseksi eikä heillä ollut riittävästi mahdollisuuksia vertaistukeen. Erityisesti he kaipasivat säännöllistä työnohjausta, koska työ oli usein yksinäistä. Osa perhetyöntekijöistä oli siirtynyt työhön muista tehtävistä. He kokivat, ettei heidän osaamisensa riittänyt sosiaalityön asiakasperheiden tarpeisiin. Tästä oli ollut seurauksena työssä uupumista. Ryhmähaastattelujen mukaan osalla työntekijöistä perheen kunnioittaminen ja omaan työhön sitoutuminen tuntui olevan vähäistä.

Myös sosiaali- ja perhetyöntekijöiden vaihtuvuus on suurta, jolloin perhetyön pitkäjänteisyys, tuttuus ja johdonmukaisuus kärsivät. Ryhmähaastattelussa perhetyöntekijät kokivat, että heiltä oli vähennetty perhetyön välineitä. Työ oli muuttunut kankeaksi, hitaasti toimivaksi, byrokraattiseksi, erilaisten hakemusten täyttämiseksi. Maksusitoumukset vain lisäsivät monen eri tahon työntekijöiden työmäärää. Lisäksi sosiaalityön perhetyössä koettiin ongelmalliseksi mm. työaikojen joustamattomuus, tiukat aluejaot, sosiaali- ja perhetyöntekijöiden välinen epätasavertaisuus sekä yhteistyön vähäisyys eri tahojen kanssa. Perhetyöntekijät toivoivat, että työtiloja ja palkkausta parannettaisiin.

Haasteeksi osoittautuivat myös perhetyöntekijöiden kokemukset siitä, etteivät sosiaalityöntekijät arvostaneet heidän työtään ja osaamistaan. Sosiaalityöntekijät määrittivät, kuinka kauan perhetyötä jatkettiin, miten sitä suunniteltiin, millaisia toimintatapoja käytettiin jne. Perhetyöntekijät kokivat, ettei heille annet-

tu mahdollisuuksia tehdä niin laadukasta työtä, kuin he kykenivät. Yhteistyön toimivuus nouseekin merkitykselliseksi seikaksi perhetyön onnistumisessa niin perheen ja viranomaisten kuin eri viranomaisten välillä. Usein tässä on kysymys myös henkilökemioiden toisiinsa sopimisesta, mikä tuntuu perheen kannalta jopa pelottavalta. Onko pelkkää sattumaa, miten perhetyö onnistuu ja toteutuu perheen kohdalla? Sosiaalityön kanssa tehtävässä perhetyössä ja yhteistyössä muiden tahojen kanssa ongelmalliseksi koetaan myös vaihtoehtoisuus ja sen taakse kätkeytyminen. Uskomukset ja perustelut siitä, ettei perheiden asioista voida keskustella yhdessä, haittaavat toisinaan perhetyön toteutumista joustavasti eri toimijoiden välillä.

Lisäksi tutkimuksessa perheet esittivät kritiikkiä sosiaalityön perhetyön liiasta keskustelu- ja kuuntelupainotteisuudesta, koska perheissä oli tarvetta erityisesti konkreettiselle avulle. Heidän mukaansa toimimisen ohessa olisi voitu paremmin keskustella erilaisista perheen tilanteeseen vaikuttaneista seikoista kuin sitä varten erikseen järjestetyissä tilanteissa.

Sosiaalityön perhetyötä toteutetaan sekä itse että ostaen sitä mm. järjestöiltä. Ostetussa perhetyössä toimitaan niissä puitteissa, jotka on etukäteen sovittu. Jos tämä ei toimi, siirrytään muihin palveluihin ja perhetyön muotoihin. Ostetussa perhetyössä eri toimijoiden välillä tuntuu olevan selvemmät työnkuvat ja -jaot kuin omana työnä toteutetun perhetyön kanssa. Niin kunnalliset kuin järjestöjenkin perhetyöntekijät kokevat, että sosiaalityöntekijöiden asenne on erilainen järjestöiltä ostettua palvelua kuin sosiaalityön omaa perhetyötä kohtaan.

”Määki ku oon ollu yhen projektin perhetyöntekijänä, oli täältä kunnan puolelta. Koko aika teen semmosta vertailua, että silloin kun olin projektissa, niin silloin tunsin itse, että sun työtä arvostettiin ja nyt ku oon toiminu täällä sosiaalipuolella. Se oli semmosta avointa ja kaikkea. Nyt on sitte, että joka asiaan pittää kysyä joltaki lupa (H5,H5) ja sitteki epäillään. (H5,H6) Niin koko ajan on semmosta, että tuntuu jotenki että (H5,H5) tämä ei ole ollu ku nyten vasta kesäkuusta. -- Meillä on ollu tosi avoin ja hyvä, tuota hyvä systeemi tähän ja (H5,H3) luotettiin siihen työntekijän omaa arvostelukykyyn

puolin ja toisin. (H5,H4) On vaikea sitte sitä tukea saaha, ku on ihan erilainen nyt. (H5,H3) Mutta järjestöltä niinku ostettiin se palvelu, totta kai se on erilainen. Me ollaan niinku itsestään selevyys siinä vaan (H5,H5) Sitte semmonen vinha ero on. (H5,H1) Onhan se. Siellä niinku itsenäisesti tehtiin sitä työtä. Tuossa koko ajan ollaan kyselemässä ja sitten sosiaalityöntekijöille jankkaamaan, mutta se oli vapaampaa josakin mielessä siellä puolella. Ja paljon enemmän tuntu, että sosiaalityöntekijöiden, niitten kanssa joitten kanssa nytkin tekkee työtä tuolla sosiaalipuolella, niin tuntu silloin, olihan se niin vähän erilainen asema sillon.” (H5,H5)

Ongelmaksi ostetussa perhetyössä osoittautuu työn pitkäjänteisyyden ja jatkuvuuden heikentyminen. Sekä sosiaalityön sisäinen että eri sektorien välinen perhetyö eivät aina ketjuunnu joustavasti, vaan niiden toiminnoissa on katkoksia, päällekkäisyyksiä ja aukkoja. Osa selkeästi avun tarpeessa olevista perheistä jää eri toimijoiden tai sektorien väliin.

Ryhmähaastattelujen mukaan lapsi on ollut sosiaalityön perhetyössä lähes näkymätön sosiaalityön ottaessa kantaa perheiden sisäisiin ongelmiin. On totuttu luottamaan vanhemman tai muun aikuisen kertomuksiin. Todellisuudessa lapsen kertomus tilanteista saattaa olla aivan toinen kuin aikuisen.

”Mää olin viistoista vuotias, niin minun isä löysi työnsä kautta uuden naisen ja hän muutti sitten meille ja asu parisen vuotta. Niin silloin oli semmonen vaihe, että koska tämä minun äitipuoli oli väkivaltanen, niin hän hakkasi minua. Niin minä lähin kotoa pois ja olin kaks kuukautta poissa. Ja tuota tuln sitten tai siis olin kaupungilla, pyörin kavereitten luona. Sitten sosiaalityöntekijät ottivat yhteyttä minun kaverin äitiin, joka oli niinku minut ottanut siipeinsä suojaan. Niin sitten sinne, ja ne vaan niinku puhuvat sen, että ok, että sinä muutat kottiin nyt takasin. Se oli aivan järkyttävä. Siis se oli mulle niin hirviä tilanne, että ei vois kauhiampaa olla, että muutat kotia takaisin semmosessa tilanteessa. He eivät ottaneet olenkaan sitä niinku mitä minä sanoin. Tosin siinä oli kaks sosiaalityöntekijää, siinä oli nainen ja mies. Mies sano, että

mulle pitäis hankkia oma asunto. Saaha se minun oma elämä siitä liikenteeseen. Mutta tämä nainen oli sitä mieltä, että sinä muutat kotia takasin. Kun minä selitin sitten siitä, että siellä ollaan väkivaltaisia ja näin pois päin, niin minua ei uskottu, koska tämä oli korkeasti koulutettu tämä nainen, niin hänet otettiin tosissaan. (H6,H3) Ajateltiin pelkästään että murrosikäinen (H6,H2) Joo, että sinä olet karkuri ja tälleen näin, että keksit asioita. Kuustoista vuotiaana sitte muutin kotoa pois, koska ihan tarkoituksella hain toiselta paikkakunnalta opiskelupaikkaa. Se oli oikeestaan semmonen, äitipuoli oli aivan mieleissään siitä tilanteesta. Mutta sitte heti erosivat. Minun pikku veli on sitte ollu, oliko hän nyt yhdeksän kymmenen, oisko ollu yhdeksän vuotias, siitä asti ollu, että on taas edelleenkin käyneet sosiaalitoimistosta kotona, kun siellä on esimerkiksi jonkun kaverinsa mopon pakoputken päällä lämmittänyt pitsaa kaupan ulkopuolella. Kun ei oo ruokaa ollu ja tälleen, aivan tuuliajolla. Ainoa mikä on, niin oon minä sitte huolehtinut ja kattonu perään, mitä oon pystynyt. Hän on nyt lukiossa, kirjottaa nyt syksyllä ja silleen, siis hirviän vahva ihminen. Ett se on jännä, että toiset lapset on, että ne kasvaa sitte. Perhetyö, niin minun mielestä se rajottu siihen sosiaalityöntekijöitten käyntiin kotona, tai sitten justiin se, että oltiin hirveen epäoikeudenmukaisia minun mielestä, että ei, kun luulis, että ne ottaa lapsen ensisijaisesti, kuunnellaanko sitä. Harvemmin lapsi valehtelee. Se varmaan ajatteli, että koska tämä nainen osasi olla hyvin vakuuttava ja oli ihan hyvässä työssä.” (H6,H3)

Vanhempien koetaan toisinaan olevan myös liikaa kiinni omissa kriiseissään ja tunteissaan, eivätkä he aina kykene havaitsemaan perheen kokonaistilannetta. Lapsi saattaa olla koko perheen ongelman oirehtija, jonka ongelmiin viranomaiset vain puuttuvat. Ongelmat perheissä on totuttu ratkaisemaan mm. sijoittamalla lapsi pois perheestä, jolloin hänestä on tullut ongelmien syy ja ehkä jopa sijaiskärsijä. Useissa paikoissa onkin havahduttu tähän. On haluttu kohdentaa perhetyötä paremmin koko perheeseen. On myös haluttu miettiä ratkaisuja lapsen kuulemiseksi paremmin asiakasprosesseissa.

Lastensuojelu sosiaalityön perhetyössä

Lastensuojelun näkökulma sosiaalityön perhetyössä asettaa monia vaatimuksia toteutettavalle työlle. Tutkimuksessa sitä kohtaan osoitettiin pelkoa, ahdistusta, turhautumista ja vastahakoisuutta. Monissa haastatteluissa nostettiin esille mm. epäselvyys siitä, milloin oli kyseessä lastensuojelu, milloin ei. Viranomaiset eivät olleet tietoisia siitä, oliko sosiaalityöstä kysyminen lastensuojeluilmoituksen tekemistä vai konsultaatiota. Lastensuojeluilmoitukseen liittyi myös epäselvyyksiä juridisesta näkökulmasta: kuinka nopeasti ja millaisilla perusteilla sen voi tai tulee tehdä? Tarvitaankin selkeät pelisäännöt lastensuojeluilmoituksista ja niiden tekemisestä. Tähän on jo olemassa määritelmiä, mutta niiden tulkitseminen on usein työntekijän subjektiivinen ratkaisu. Erityisesti tästä on seurauksia ja paineita sosiaalityöntekijöille, kun heidän tehtävänsä on reagoida jokaiseen lastensuojeluilmoitukseen ja päättää siihen liittyvistä jatkotoimenpiteistä.

Perheetkään eivät aina uskalla lähestyä sosiaalityötä, koska ne pelkäävät lastensuojelun asiakkuutta ja leimaa. Toisaalta perheillä on enemmän luottamusta sosiaalityön perhetyöntekijöitä kuin sosiaalityöntekijöitä kohtaan. Perhetyöntekijät koetaan enemmän perheen puolella oleviksi.

”Sillee ois semmonen jotenki varpaillaan, varuillaan, ku ois se sosiaalityöntekijä, mutta ku tulee perhetyöntekijä, niin se antaa. (H6,H3) On siinä on aika selvä ero. (H6,H1) Se on aivan eri asia, että voi olla aivan rennosti ja sanoa tosiaan, että väsyttää, mutta että ei uskaltais kertoakaan jolleki sosiaalityöntekijälle sitt,e että väsyttää aivan älyttömästi. (H6,H3) No ei, (H6,H1) että luulis heti. Totta kai siinä on se pelko, että ne ottas lapset pois tai jotakin muuta tämmöstä. (H6,H3) Mulla on kans (H6,H1) ja mulla on tämä ikä homma just, että ku oon teiniäiti, niin sillähän minut leimataan joka paikassa (H6,H2) sama juttu.” (H6,H3)

Lastensuojelu asettaa monenlaisia vaatimuksia perhetyön toteuttamiselle. Mukana työssä on aina tuen lisäksi kontrolli. Sosiaalityön tehtävä on valvoa sääntöjen ja lakien toteutumista perheissä.

Perhetyön tehtävä on tarkkailla ja arvioida perhettä lastensuojelullisesta näkökulmasta. Perheiden sanottiin ryhmähaastatteluissa olevan tietoisia kontrollin ja lastensuojelun läsnäolosta, mutta perheet itse eivät sitä kokeneet aina positiiviseksi. Ryhmähaastatteluissa koettiin melko vaikeasti määriteltäväksi, milloin perheiden tilanteet olivat tilapäisesti, milloin jatkuvasti lapsen kannalta puutteellisia. Riittikö yksi, kaksi, kolme kertaa vai tarvittiinko enemmän? Tilanteet, joissa lapsen henki on vaarassa, tiedostetaan hyvin, mutta entä muulloin? Milloin lapsen saama sosiaalinen tuki on riittävää? Samoin tutkimuksessa pohdittiin perheen lastensuojelunasiakkuuden jatkumista; varjostaako se perhettä koko elämän ajan? Onko perheellä mahdollisuuksia muuttua, vai leimaako lastensuojelun asiakkuus heitä aina?

Lastensuojelun läheisyys ja resurssien vähäisyys määrittelevät sosiaalityön perhetyötä vahvasti korjaavaksi perhetyöksi. Perheet ovat pakotettuja ottamaan vastaan perhetyötä, mikä ei aina mahdollista työlle hedelmällistä maaperää. Sosiaalityön perhetyö erityisesti lastensuojelun osa-alueena koetaankin usein asiantuntijakeskeiseksi. Jossakin määrin tutkimuksen aineistossa havaittiin perheiden asettamista tiettyyn, ulkopäin annettuun muottiin hyvästä elämästä ja hyvinvoivasta perheestä. Luonnollisesti lastensuojelu osaltaan tätä vaatiikin. Samalla kuitenkin puuttumiseen liittyvät subjektiiviset tulkinnat aiheuttavat epäselvyyksiä. Perheen oma motivaatio, joka on olennaista työn onnistumisen kannalta, jää toisinaan vähäiseksi.

Ongelmana sosiaalityön perhetyössä osana lastensuojelua on normaalin ja epänormaalin välisen rajan määrittäminen. Mikä on riittävää hyvinvointia perheessä? Onko sille asetettavissa selkeitä määritelmiä ja normeja? Voiko se olla objektiivisesti määritelty vai subjektiivinen kokemus? Sosiaalityön perhetyössä joudutaan liikkumaan koko ajan tukemisen, auttamisen, puuttumisen ja korjaamisen välimaastoissa. Siinä pyritään löytämään tasapaino näiden osa-alueiden välille.

Kaiken kaikkiaan sosiaalityön perhetyö on tuloksellista työtä. Sitä tarvitaan omana erityisalueenaan. Sillä on selkeä kohderyhmä, jonka parissa muut tahot eivät juuri työskentele. Sosiaalityössä myös perheiden varhainen tukeminen ja puuttuminen koetaan merkitykselliseksi ja taloudellisesti vaikuttavaksi, joten siihen tu-

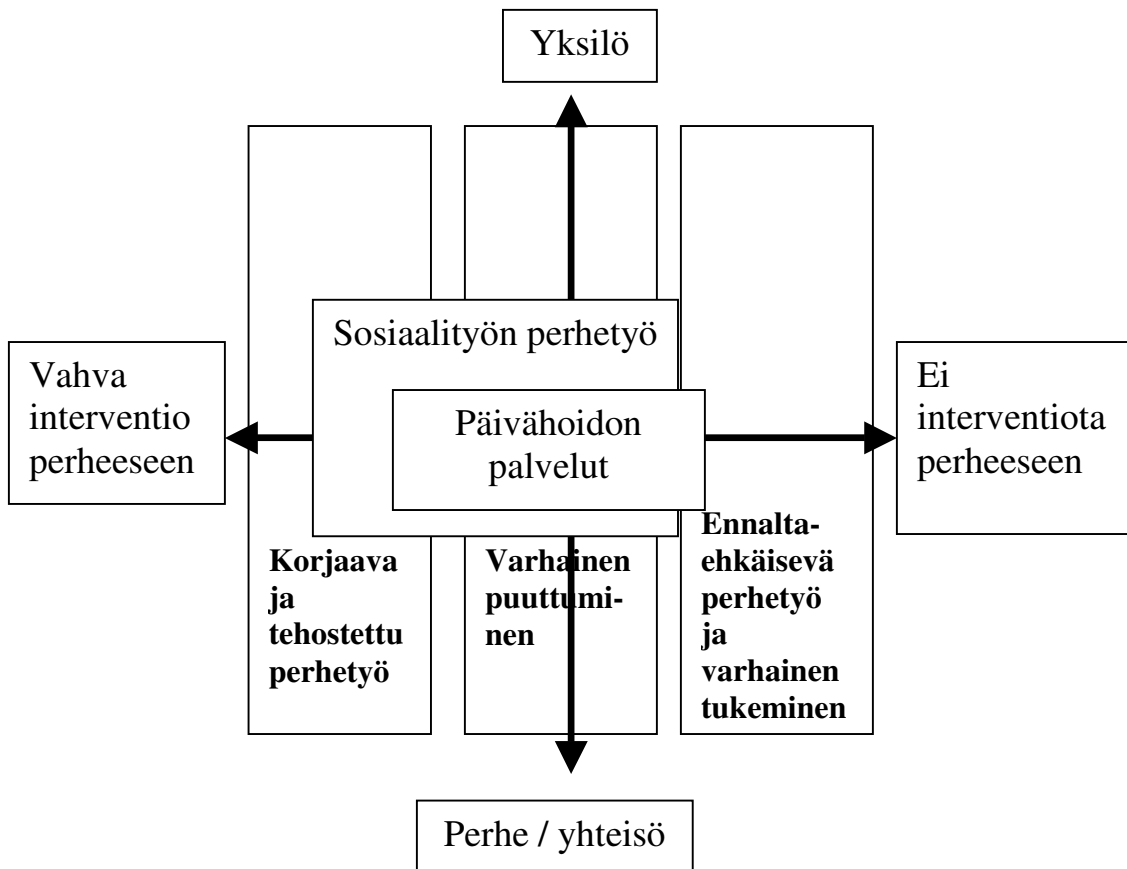
lisi suunnata resursseja tulevaisuudessa. Samalla ei saisi unohtaa sosiaalityön perhetyön omaa erityisaluetta vaikeissa elämäntilanteissa kamppailevien perheiden kanssa.

Perhetyötä vai päivähoitoa

Kuudessa ryhmähaastattelussa perhetyö yhdistettiin päivähoitoon¹²⁵. Perhetyö päivähoidossa aiheutti kuitenkin ristiriitaisia näkemyksiä eri ryhmähaastattelujen välillä ja sisällä. Argumentteja sen puolesta ja sitä vastaan tuli esille vanhempien, johdon edustajien, päivähoidon ja kotipalvelun työntekijöiden, perhetyöntekijöiden ja terveydenhoitajien ryhmähaastattelussa. Mielenkiintoista on, että esimerkiksi sosiaalityöntekijät eivät puhuneet päivähoidon perhetyöstä, kun kysyttiin, ketkä tekevät perhetyötä. Kuitenkin sosiaalityö on jo pitkään käyttänyt päivähoitoa mm. avohuollon tukitoimena lapsille.

Päivähoidon paikka perhetyön mallissa määrittyy sen mukaan, miten se sijoittuu kohteen ja tehtävän ulottuvuuksiin nähdessä. Päivähoidon perhetyön palveluja on sekä yksilön kautta perheeseen suunnattuna että koko perheelle tarjottuna. Lisäksi päivähoito on ennen kaikkea ennalta ehkäisevää perhetyötä ja varhaista tukemista, mutta sen asiakaskunnassa on myös korjaavan perhetyön piiriin kuuluvia, moniongelmaisia perheitä.

¹²⁵ ks. taulukko 7

Kuvio 10. Päivähoidon palvelut perhetyön mallissa

Erityisesti päivähoitossa koettiin perhetyötä olevan sen omien työntekijöiden, vanhempien ja johdon edustajien mukaan. Osa haastateltavista mielsi perhetyön ja päivähoitonsa samaksi, osa kahdeksi erilliseksi työmuodoksi päivähoitonsa sisällä. Kaksi päivähoitonsa työntekijää nosti esille myös kokopäivähoidon perhetyönä, koska siinä tehtiin yhteistyötä perheen kanssa. Muutamat päivähoitonsa työntekijät halusivat puolestaan kieltää perhetyön päivähoitossa, koska päivähoito oli heidän mielestään lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen mahdollistamista, ei perhetyötä. Perhetyön sijoittumisesta päivähoitoon olikin ristiriitaisia näkemyksiä. Vanhempien kokemukset perhetyöstä tulivat puolestaan heidän kokemuksistaan päivähoitonsa vaihtoehtoisista palveluista kuten avoin päiväkotiki, erilaiset kerhot ja kotiin annettava perhetyöntekijä.

Haastatteluaikojensa perusteella päivähoitossa tehty perhetyö on perheen tukemista ja perheeseen jossakin määrin vaikuttamista

yleensä lapsen kautta, mutta ei perheen ongelmien ratkaisemista. Olennaisin kysymys perhetyön liittämistä päivähoitoon kohdistuu päivähoiton perustuksen ja perhetyön välisiin suhteisiin. Jos perhetyö sijoitetaan osaksi päivähoiton toimintaa, miten se yhdistyy sen perustehtäviin? Päivähoiton perustehtäväksi koetaan lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen tukeminen sekä päivähoitopaikan tarjoaminen sosiaalipalveluna perheille. Päivähoiton sisällä näyttääkin olevan käynnissä keskustelu perustehtävän mahdollisesta uudelleenmäärittämisestä. Osa työntekijöistä haluaa suunnata päivähoitoa sivistystoimeen korostaen lapsen kasvatusta, oppimista ja siihen liittyvää jatkumoa. Toisaalta osa on liittämässä päivähoitoon perhetyötä, joka on selkeämmin sosiaalipalvelua perheille, jolloin toimenkuva kohdistuu enemmän perheisiin vaikuttamiseen ja intervention tekemiseen. Onko päivähoiton ensisijainen tehtävä kuunnella vanhempaa vai olla lasten kanssa? Onko työn kohde lapsi vai perhe? Vaikutetaanko päivähoitossa perheeseen?

Kysymyksen perhetyöstä päivähoitossa liittyy erityisesti toiminnan kohteen määrittelyyn. Kenen kanssa työtä tehdään? Onko olennaisempaa auttaa ja tukea vanhempia vai lasta? Tutkimuksessa työntekijät itse kokivat, ettei heillä käytännön työssä ollut aikaa eikä mahdollisuuksia keskittyä vanhempiin, kun perustehtäväksi koettiin lasten kanssa oleminen. Kohdistuuko päivähoito ja sen perhetyö lapsen kautta perheeseen vai perheen kautta lapseen? Onko perhetyöstä päivähoitossa puhuttava perhepalveluna tai perhetukipalveluna enemmän kuin perhetyönä? Kuinka vahvaa intervention tulee olla, jotta se katsotaan työksi, ei palveluksi? Perhetyössä joudutaan käymään keskustelua siitä, mikä on normaalia perheissä ja perheiden tilanteissa erityisesti silloin, kun perhe itse ei siihen pyydä apua. Onko päivähoiton tehtävä puuttua näiden perheiden tilanteisiin perhetyötä tekemällä?

Miksi perhetyötä päivähoitossa?

Perhetyön liittäminen päivähoitoon on luontevaa, koska siellä toimitaan lasten kanssa, jotka ovat aina osa perhettä. Toimintatapoihin on kuulunut jo pitkään yhteistyön tekeminen kotien ja vanhempien kanssa. Päivähoiton palvelut ovat tasavertaisesti saatavilla subjektiivisen päivähoito-oikeuden myötä. Se ei leimaa ke-

tään käyttäjää. Päivähoidon vahvuutena pidetäänkin sen mahdollisuutta tarjota nopeasti päivähoitopaikka lapselle, kun perhe sitä tarvitsee. Toisaalta vanhemmat nostivat ryhmähaastattelussa esille, ettei päivähoidolla ollut ollut tarjota mitään apua heille, kun he olivat kysyneet apua ja tukea perheelleen päivähoidosta.

”Soittelin ja kyselin näistä mahdollisuuksista. Niin joku päiväkodinhoitaja, eikö soitinko minä tuohon perhepäivähoitohajaajalle, niin hän sano, että tuota ei oo niinku mahdollisuutta mittään.” (H6,H3)

Päivähoitoa perhetyönä perustellaan lastensuojelun avohuollon tukitoimena annetulla päivähoitopaikalla, mihin tarpeeseen se pystyy hyvin vastaamaan. Päivähoidon perustyöhön ei kuitenkaan kuulu intervention tekeminen suoraan perheeseen muuten kuin lastensuojelullisissa tilanteissa. Päivähoito itse ei yleensä tee näisäkään tilanteissa ratkaisuja, vaan toimii välittävänä viranomaisena tai yhtenä verkoston jäsenenä. Päivähoidolla ei ole myöskään valtuuksia mennä tekemään interventiota perheeseen, vaikka tarve on kuinka selvä tahansa. Sen tulee tehdä näissä tilanteissa lastensuojeluilmoitus. Vastuu interventiosta jää sosiaalityölle.

Perhetyössä osana päivähoitoa tarvitaan selviä sopimuksia yhdenvertaisuudesta perheen ja ammattilaisten välillä, jottei päivähoidossa tehtävä perhetyö muutu liian asiantuntijakeskeiseksi. Tavoitteena päivähoidossa on yhteinen kasvatuskumppanuus, ei perheen alistaminen ammattilaisten näkemysten ja kontrollin alle.

Päivähoidon perhetyön tehtäväksi koetaan myös tiedon välittäminen ja koordinointi lapsiperheiden erilaisista palveluista. Päivähoito on helposti lähestyttävä kanava perheiden ja eri toimijatahojen välillä. Usein päivähoidosta löytyy tietoa eri palveluista ja toiminnoista. Se pystyy helposti ohjaamaan perheitä heidän tarpeidensa mukaisiin palveluihin eri sektoreille. Päivähoito on myös osaltaan mukana erilaisissa verkostoissa, joissa pyritään perheiden tukemiseen laajemmalla rintamalla.

”Mutta kyllä mulla sitten on, ainakin lähivuosina on tullu semmosii tilanteita, ettei se perhe hakis tukea eikä apua jos ei me oltais sitä päiväkodin puolelta pistetty vähän käyntiin ja

tuupattu eteenpäin. Siton pakko tehdä meijänkin, ett vähän herätellä niitä. Kaikkihan ei lähe siihen, että ne ei varmaan välttämättä ite hoksaa edes ajatella, niitten perhe-elämä on tämmöstä. (H8,H5) Varmaankin joo. (H8,H2) Mutta meijän tehtävä on kai tarjota sitä, että semmosiaki työmuotoja on olemassa. Kyllä niinku perhe on, mää aattelen, että perheen asema ois just se, että ne ite sanos, että mitä ne tarvii. (myöntelyä) (H8,H5) Mutta et just ku me katotaan sitä sielt lapsen näkökulmasta. Niin ku huomaa, et asiat ei oo kunnossa. Se lähtee tavallaan sieltä, että emmä tiiä kokeeko perhe sitten sen, lähetään niinku heistä vai nuo nyt taas tuli ne viranomaiset. (myöntelyä) Ett ne on aika vaikeita tilanteita sitten. Tietysti se on aina sillon positiivista, jos se perhe niinku lähtee siihen mukaan.” (H8,H2)

Päivähoidossa on myös vaihtoehtoisia palveluja, kuten avoin päiväkotitoiminta ja erilaisille asiakasryhmälle osoitetut kerhot. Tutkimuksessa niiden koettiin toimivan hyvin ennaltaehkäisevänä perhetyönä, joka tuki perheitä heidän arjessaan. Aikaisemmin selvityksen aineiston keruualueella oli ollut myös palkattuna perhetyöntekijöitä päivähoitoon perheiden tilapäisiin tarpeisiin maksuttomasti ja ilman tarveharkintaa. Toiminta oli osoittautunut erittäin toimivaksi perhetyön muodoksi. Mm. perheet itse olivat kertoneet tilanteidensa laukeamisesta ajoissa kotiin annettavan perhetyön avulla ilman erityispalveluiden pariin joutumista tai siirtymistä. Samalla alueelta oli vapautunut päivähoitopaikkoja. Kotiin annettava perhetyö oli kuitenkin lopetettu ja tilalle oli lisätty muuta päivähoitoa. Kumpi on parempi, auttaa ja tukea perheitä kotona arkipäivässä vai viedä osa perheenjäsenistä muualle? Mikä on kasvatusvastuun kannalta parasta? Mikä ohjaa perheitä parhaiten huomaamaan omat voimavaransa ja tulemaan niiden kanssa toimeen? Päivähoitoon onkin perustettu uudelleen joitakin perhetyöntekijän virkoja, joiden tehtävänä on auttaa ja tukea lapsiperheiden arkea heidän kodeissaan selkeissä avun ja tuen tarpeissa, muttei pelkkänä lasten- tai kodinhoitona. Päivähoidon perhetyöntekijöiden resurssit eivät kuitenkaan riitä perheiden tarpeisiin, eikä heitä ole saatavilla kaikilla asuinalueilla.

Päivähoidon perhetyötä on vahvistettu viime vuosina myös

erilaisten koulutusten ja projektien kautta. Niiden avulla on pyritty selventämään perhetyön liittymistä päivähoitoon niin koko- tai osapäivähoidon kuin uusien toimintamuotojenkin osalta. Selvityksen alueella päivähoidossa oli ollut perhetyön kehittämisprojekti joissakin päivähoitoyksiköissä. Projektin aikana oli saatu aikaan hyviä tuloksia, kuten uusia työmenetelmiä perhetyöhön, yhteistyön tehostamista eri yksiköiden välille, viranomaisten ja perheen lähentämistä toisiinsa jne. Pystytäänkö niitä levittämään ja vakiinnuttamaan pysyviksi toimintamuodoiksi tulevaisuudessa? Jäävätkö ne vain joidenkin yksittäisten työntekijöiden ominaisuuksiksi? Muuttavatko ne koko päivähoitokulttuuria perhetyön suuntaan?

Päivähoidon perhetyön haasteita

Kun on kyse perhetyöstä päivähoidossa, ongelmalliseksi nousee perhetyön käsitteellinen määrittäminen. Riittääkö perhetyöksi perheen huomioiminen lapseen liittyen vai tarvitaanko vahvempaa interventiota suoraan perheeseen? Aineiston perusteella pelkkä yhteistyö ja perheen tunteminen ja tiedostaminen taustakontekstina eivät kuitenkaan riittäneet perhetyöksi, vaan siihen tarvittiin tavoitteellista perheeseen vaikuttamista, väliin tuloa ja jopa puuttumista. Tällöin perhetyön näkeminen osaksi päivähoitoa kyseenalaistuu, sillä päivähoidon perustehtäväksi koetaan hoivan, kasvatuksen ja opetuksen antaminen lapselle yhdessä vanhempien kanssa. Siinä ei puhuta perheeseen vaikuttamisesta tai perheen elämään puuttumisesta, vaan yhteistyön tekemisestä.

Joissakin päivähoidon vaihtoehtoisissa toiminnoissa on selvästi esitetty tavoitteeksi koko perheeseen vaikuttaminen, kuten tavoitteellisesti toimivat kerhot tms., jolloin ne ovat selkeämmin perhetyötä kuin peruspäivähoito. Myös avohuollon tukitoimena annettu päivähoitopaikka on enemmän perhetyötä, koska siinä pyritään myös osaltaan vaikuttamaan perheeseen, sen pulmiin ja ongelmiin. Työ kohdistuu kuitenkin lähinnä lapsen kautta perheeseen. Toisaalta erityisesti näissä tilanteissa päivähoidon tehtävä on tukea myös vanhemmuutta, mikä osaltaan koetaan perhetyön yhdeksi tavoitteeksi. Varhainen tukeminen merkitseekin yleensä tasavertaisuutta, ei perheeseen suoranaista vaikuttamista.

Tutkimuksessa perheiden kannalta ongelmalliseksi osoittautui myös kotiin päivähoidosta saatava apu. Perhetyöntekijä tai perhepäivähoitaja annetaan perheisiin eri perusteilla. Perhepäivähoitajan työ on perheelle maksullista, kun perhetyöntekijän työ on maksutonta. Tästä johtuen oli ollut ristiriitaisia näkemyksiä perheen ja viranomaisten välillä siitä, tarvitaanko perheessä päivähoitoa perhepäivähoitajalta vai perhetyötä perhetyöntekijältä. Viranomaiset halusivat useimmiten näissä tilanteissa osoittaa perheeseen maksullisen perhepäivähoitajan, mutta perheet kokivat tarvitsevansa tilanteeseen apua perhetyöstä, ei päivähoidosta.

Ryhmähaastatteluissa kävikin ilmi, että perhetyötä oli vähän tarjolla päivähoidosta kotiin annettuna palveluna. Päivähoito oli kuormittunut ja sen asiakasmäärät olivat kasvaneet. Lisäksi ongelmaksi koettiin päivähoidossa olevien lasten infektiokierteet. Koska lapsiperheille ei annettu sairaan lapsen hoitoapua muuten kuin maksullisesti järjestöistä, perheet joutuivat viemään lapsia sairaana päivähoitoon. Tätä tapahtui siitäkkin huolimatta, että vanhemmilla on lakisääteinen oikeus ja mahdollisuus jäädä hoitamaan sairasta lastaan kotiin kolmeksi päiväksi. Aika ei kuitenkaan aina riitä lapsen paranemiseksi. Toisaalta töistä ei myöskään ole joka kerta mahdollisuuksia jäädä pois työkiireiden, työkaverien tai johdon painostuksen vuoksi. Infektiokierteiden takia sairaanhoidon ja erityispalveluiden tarpeet vain kasvoivat.

Päivähoidon perhetyössä ei myöskään ole tarjolla riittävästi vaihtoehtoisia toimintamuotoja. Perheillä ja muilla viranomaisilla ei aina ole tietoa alueella olevista erilaisista palveluista ja toimivasta perhetyöstä, kuten kerhoista tai avoimesta päiväkodista. Lisäksi perhetyö päivähoidossa on usein ryhmätoimintaa kodin ulkopuolella, eikä siihen pysty koko perhe osallistumaan. Nämä toimintamuodot perhetyössä eivät kata perheiden erilaisia tilanteita eivätkä sovi esimerkiksi sairaan lapsen hoitotarpeeseen tai koko perheen tukemiseen.

”Niin joka on käyttänyt jotaki muitaki kuin esimerkiksi avointa päiväkotia tai päiväkotia niin se palvelujen saatavuus. Se on ehkä se mitä kaipais. (H7,H2) Niin ja se että esimerkiksi olis näitä ilta-aikoja ehottomasti, että ei kaikki pysty päivällä kulkemaan. Että ei ne perhe-elämään sopis. Sitte kun on töissä,

niin kyllä sitä kaipaa niitä ilta-aikoja. (H7,H1) Joo ja sitte se, että jos puhutaan perheestä, niin perhe ei oo vaan se äiti ja lapset, vaan siihen kuuluu monesti myös se isä. Ei aina, voi se olla myös isä ja lapset. Mutta että, jos silloin kuitenkin toinen vanhemmista käy monesti töissä, vaikka toinen oliski kotona. Että niin kyllä siinäki mielessä niitä ilta-aikoja tai sitä illalla olevaa toimintaa ehkä tarvittas, jos aatellaan että koko perhe vois osallistua sitte näihin juttuihin.” (H7,H2)

Myös päivähoidon rakenteet ja käytännön järjestelyt osoittautuvat toisinaan esteiksi perhetyölle. Toiminnat on keskitetty virastoai-kaan, jolloin työssäkäyvillä ei ole mahdollisuutta osallistua niihin. Päivähoidon puolelta suunnattu perhetyö kohdistuukin enemmän äitiin (tai lastaan kotona hoitavaan isään) ja lapseen tai lapsiin, ei koko perheeseen.

Ryhmähaastatteluissa päivähoidossa sanottiin myös tehtävän perhetyötä ja yksilöllistä asiakaspalvelua perheille, kun vanhemmilta kyseltiin poissaoloja ja hoitotarpeita mm. lomiin liittyen. Onko näiden ensisijainen tavoite palvella perheitä vai hoitopaikkaa? Onko tämä perhetyötä, kuten he itse haastatteluissa sanoivat? Mikä on perheen oma oikeus ja vastuu huolehtia läsnäoloilmoituksista? Totutetaanko perheet liian valmiille, jolloin heidän ei tarvitse itse huolehtia omista asioistaan? Viranomaisten toiminoissa ja työtavoissa on selvästi nähtävissä erilaisia rutiineja, mutta mikä loppujen lopuksi on perhetyötä ja hyvää asiakaspalvelua? Kuka sen määrittelee, asiakas vai työntekijä? Kenen ehdoilla toimitaan?

Ryhmähaastattelujen mukaan päivähoidon työntekijöiden osaaminen, koulutus ja ammatillisuus eivät kohdistuneet suoraan perheisiin vaikuttamiseen, vaan heidän tehtävänsä oli auttaa ja tukea lasta ja lapsen hyvinvointia sekä huolehtia osaltaan lapsen kasvatuksesta ja opetuksesta. Miten perhetyö soveltuu heidän työhönsä? Monet haastateltavat kokivat, ettei päivähoidon kompetenssi suuntaudu suoranaisesti perheisiin. Samoin päivähoidon työntekijät kokivat oman osaamisensa riittämättömäksi moniongelmaisten perheiden tarpeisiin vastaamisessa. Heillä on osaamista kasvatukseen liittyvistä asioista ja vanhempien kasvatuksen tukemisesta, muttei vanhempien ongelmien ratkaisemisesta ja per-

heisiin puuttumisesta. Päivähoidossa tarvitaankin yhteistyötä eri tahojen ammattilaisten kanssa ja täydennyskoulutusta perhetyöhön.

”Jos aatellaan päiväkotia, niin se on lapsen kehityksen ja kasvun lisäksi kokonaisuuden ymmärtämistä. (H8,H2) Varmaan semmonen oppiaineen tai opastaminen arkielämässä. Pitää olla valtavasti taitoja perhetyöntekijöillä, että työelämässä tarvitsisi. Laaja-alainen se on. (H8,H5) Niin elämäkokemuksesta on apua ja hyötyä. (H8,H6) Mulla ainaki kaikessa tulee mieleen kuuntelemisen taito, myötäelämisen taito. Koulutusta varmaan saisi enemmän olla päiväkodin työntekijöille. Tänä päivänä nimenomaan perheitä, (H8,H2) on niin erilaisia perheitä (H8,H4) on niin erilaisia perheitä. (H8,H5) Yhteiskunta muuttuu koko ajan ja eri asiat tulee painotus tulee näihin asioihin. Niin kyllä mejän yhteistyökuviokin muuttuu. Sanotaan, kovasti tekee luovaa työtä, ett löytää aina sen yhteistyökumppanin. (H8,H2) Niin ja nää verkostot, koulutusta varmaan.” (H8,H4)

Päivähoidossa on myös käytössä selkeitä työmenetelmiä, mm. kotikäynnit, joissa on perhetyön piirteitä. Ongelmalliseksi kotikäyntien tekemisessä näyttävät muodostuvan viranomaisien asenteet ja motiivit. Osa päivähoidon työntekijöistä haluaa tehdä niitä siksi, että he pääsevät katsomaan perheen arkea, havainnoimaan ja josakin määrin jopa kontrolloimaan sitä. Toiset puolestaan suhtautuvat tasavertaisemmalla asenteella perheisiin. He haluavat saada kodeista arvokasta tietoa siitä, miten toimia perheen lapsen kanssa päivähoidossa. Kotikäyntien ensisijainen tehtävä onkin lapsen arjen helpottaminen päivähoidossa eikä perheen elämän kontrollointi. Vaarana tästä kontrollin näkökulman mukaan tulosta on tasavertaisen kasvatuskumppanuuden estyminen. Ammattilaisten näkemykset voivat vahvistua jopa niin, että he lähtevät määrittelemään omista lähtökohdistaan ja arvoistaan käsin perheiden elämää ja arjen hyvinvointia.

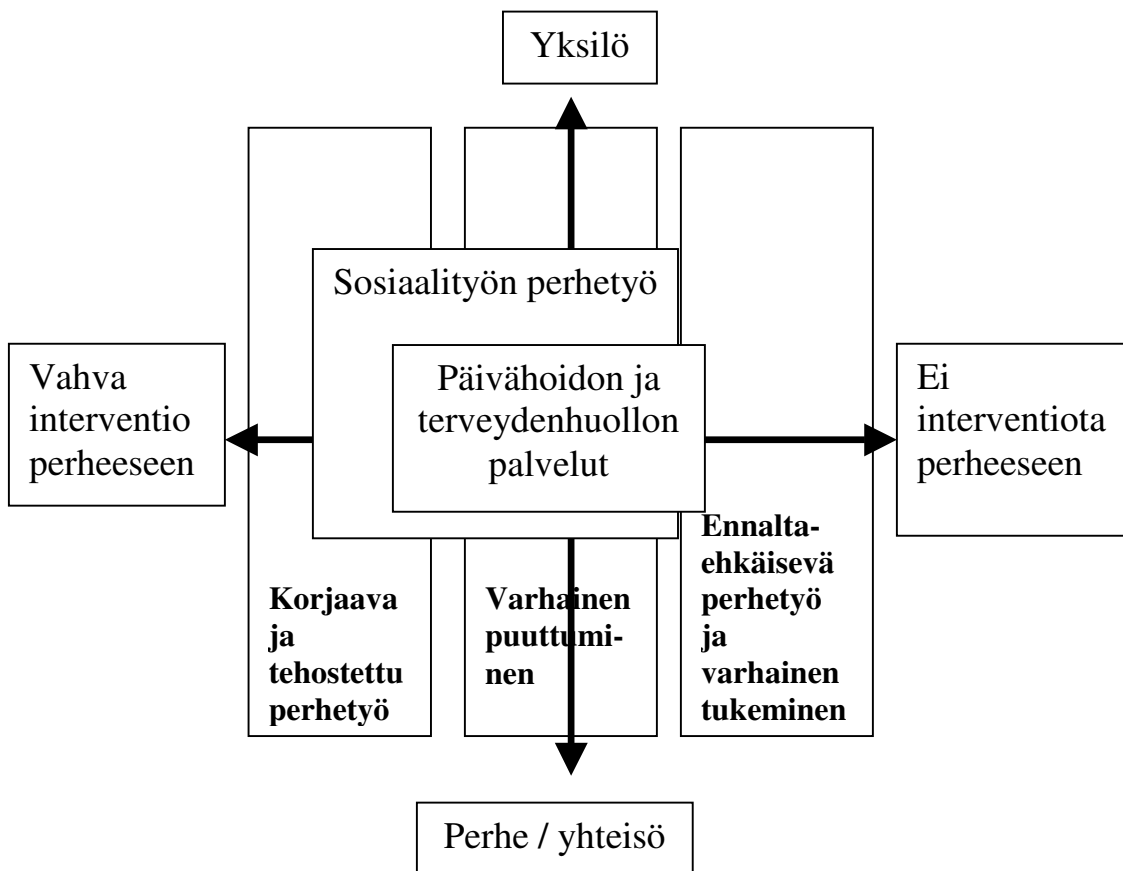
Perhetyön ulottaminen osaksi päivähoitoa asettaa kasvatusvastuun jakamisen epätasapainoon perheen ja päivähoidon viranomaisten välillä. Jos päivähoidon työntekijöiden tehtävä on mää-

ritellä ja vaikuttaa perheeseen, jäävätkö vanhemmat kasvatusvas-
tuussa altavastaajiksi? Jos työ kohdistuu perheeseen ja siihen vai-
kuttamiseen, sen yhtenä tehtävänä on perheen neuvominen, oh-
jaaminen, havainnointi ja jopa kontrollointi. Miten nämä seikat
yhdistyvät päivähoiton perustehtävään ja yhteiseen kasvatus-
kumppanuuteen? Nostaako perhetyö ammattilaisten kasvatuksen
ohi kotikasvatuksen ja perheen omien näkemysten? Olennaiseksi
kysymykseksi ryhmähaastatteluissa nousi: miten ja mihin päivä-
hoitoa ja mahdollisesti perhetyötä sen osana tulevaisuudessa
suunnataan?

Perhetyö terveydenhuollossa

Perhetyö yhdistettiin terveydenhuoltoon lähes kaikissa ryhmä-
haastatteluissa¹²⁶. Ainoastaan nuorisotyöntekijät, sosiaalityönteki-
jät ja järjestöjen työntekijät eivät puhuneet perhetyöstä terveyden-
huollossa, kun heiltä kysyttiin, ketkä tekevät perhetyötä. Myö-
hemmin haastatteluissa nämäkin ryhmät mielsivät terveydenhuol-
lon joitakin palveluja myös perhetyöksi.

¹²⁶ ks. taulukko 7

Kuvio 11. Terveydenhuollon palvelut perhetyön mallissa

Ryhmähaastattelujen mukaan terveydenhuollossa ja erityisesti lapsiperheiden kanssa työskentelevässä neuvolassa lapsi on ollut usein toiminnan kohde. Lapsen sijaan nykyisin pyritään hoitamaan myös perhettä kokonaisuutena. Useimmiten terveydenhuollon toimintatapa on perhekeskeinen, vaikkei tätä nimitystä siitä käytetä. Perhe pyritään ottamaan huomioon kokonaisuutena. Terveydenhuollon perhetyö kohdistuu myös kaikenlaisiin perheisiin.

Kohteen ja tehtävän perusteella perhetyö terveydenhuollossa koetaan samankaltaiseksi kuin päivähoiton perhetyössä. Perhetyön mallissa näiden sektorien tekemä perhetyö kuvataan samantyyppiseksi. Niiden yksittäisissä työtavoissa ja -menetelmissä on kuitenkin eroja. Työ on monipuolista auttamista, tukemista ja hoitamista erilaisissa perheissä ja perhetilanteissa. Perhetyö liittyy selkeästi molempien perustyöhön tuoden siihen lisäulottuvuuksia. Ryhmähaastatteluissa otettiin esille, että nykyisin puhutaan mielellään mm. hyvinvointineuvolasta äitiys- ja lastenneuvolan sijaan.

Merkittäviksi seikoiksi perhetyön toteutumisessa terveydenhuollossa nousevat myös terveydenhoitajien persoonallisuus, asenne ja työtavat. Joidenkin työote on vahvasti perhekeskeinen ja perhettä kokonaisuutena tukeva. Terveydenhuolto ja erityisesti neuvolat koetaan kohtaamispaikaksi, jolloin ne korvaavat osaltaan perheiltä puuttuvia luonnollisia sosiaalisia verkostoja. Sen asiakaina ovat lähes kaikki lapsiperheet. Neuvoloissa toimii yhtä aikaa myös monta työntekijää. Vaikka perheen kanssa normaalisti toimiva viranomaisena ei pysty auttamaan perhettä akuutissa tilanteessa, perhe voidaan ohjata jollekin toiselle. Esimerkiksi aineistossa kerrottiin tapauksesta, jossa asiakas tarvitsi keskustelukumppania. Terveydenhoitaja oli ohjannut hänet lääkärille, jolla oli aikataulussa tilaa, kun hänen oma päivänsä oli täynnä asiakasta. Perheiden tarpeisiin nopeasti vastaaminen mahdollistuu terveydenhuollossa paremmin kuin sellaisessa työyhteisössä, joissa on vain yksittäinen työntekijä. Perheen ohjaaminen toiselle työntekijälle vaatii kuitenkin avoimuutta, rohkeutta ja selviä pelisääntöjä.

Terveydenhoitajat itse kokivat, että perhetyössä keskeistä on perheen ohjaaminen, jota tapahtuu sekä neuvola- että kotikäynneillä. Toisaalta heidän mielestään perhetyö on eri asia kuin pelkät kotikäynnit. Eroa näkemysten välillä on kotikäyntien tavoitteissa ja päämäärissä. Kaikille suunnattuna kotikäynnit eivät ole tavoitteellista perhetyötä, mutta tilanteissa, joissa perheessä on ilmennyt jotakin huolta, ne ovat selkeitä perhetyön toteuttamiskohteita. Perheet itse kokivat kotikäynnit kaikkien osalta ehkä jopa turhiksi. Onko kaikkien perheiden kohdalla toimittava samoin vai voiko näissä tilanteissa olla tarveharkintaa?

Perhetyön mahdollisuudet neuvolassa

Perheille on luonnollista käydä neuvolan terveydenhoitajien luona sekä ennen lapsen syntymää että sen jälkeen. Terveydenhuollon viranomaiset näkevätkin poikkileikkauksen kaikista perheistä. He kokevat pystyvänsä havaitsemaan perheiden erilaisia tarpeita, mikäli perheet itse ovat avoimia tai ne muuten tulevat tapaamisissa esille. Näissä tilanteissa on myös mahdollisuus huomata vahvemman tuen tarpeessa olevat perheet, kun heitä voidaan vertailla

muihin perheisiin. Neuvolat toimivat elämän pohjustajina lapsiperheille. Ne koetaan luottamuksellisiksi paikoiksi, joissa on helppo puhua aroistakin asioista. Perheille ei muodostu kynnystä ottaa vastaan terveydenhuollon tarjoamaa apua, kun se on tarkoitettu kaikille.

Tutkimuksessa neuvolan perustoiminnan koettiin toteutuvan perhetyönä, jos terveydenhoitaja oli omistautunut työlleen, halusi nähdä lapsen osana perhekokonaisuutta ja suuntasi työtään koko perheeseen. Kokemukset neuvolan kautta tehtävästä ennalta ehkäisevästä perhetyöstä olivat olleet rohkaisevia ja toimivia, kuten haastateltavat totesivat. Esimerkiksi neuvolan kautta tuleva perhetyöntekijä oli voinut mennä perheeseen siksi aikaa, kun äiti oli käynyt asioilla.

Terveydenhoitajat myös välittävät tietoa perheille suunnatuista erilaisista palveluista ja ohjaavat heitä tarvittaessa niiden pariin. Joillakin alueilla on myös ollut mahdollisuus antaa perheille yhteystiedot jostakin projektista tai järjestöstä, joiden kautta perheet saavat apua. Tämä helpottaa terveydenhoitajien työtä, kun on paikka, johon ohjata lapsiperheitä avun tarpeissa. Kaikkiällä tämä ei kuitenkaan toteutudu, mistä seuraa eriarvoisuutta asuinalueiden ja kuntien välillä.

Perhetyön ongelmakohtia terveydenhuollossa

Haastatteluissa koettiin ongelmalliseksi perhetyön liittäminen terveydenhoitajien perustyöhön. Miten resurssit riittävät kaikkeen? Terveydenhuolto toimii toisinaan rutiininomaisesti tehden vain välttämättömimmät toiminnot kuten lapsen kasvun seurannan. Perheiden tilanteiden hahmottaminen kokonaisuutena sekä akuutteihin kriiseihin vastaaminen ei aina ole mahdollista, kun perheet käyvät vastaanotoilla kuukauden tai pitemmän ajanjakson välein. Samoin kritiikkinä mainittiin, että terveydenhuolto kohdistuu yleensä lapsiin ja äitiin, vaikka se pyrkii ottamaan huomioon perheen kokonaisuutena. Isät jäävät ulkopuolelle. Myös äidin ja hänen hyvinvointinsa tukeminen vähenee raskauden jälkeen.

”Musta on tosi hienoa, että nyt on tullu näitä esikkoryhmiä, että siellä on tavallaan sitä vertaistukea (H7,H2) nuorille,

miksei myöskin vanhoille, mutt siis ensimmäisen lapsen saaneille äideille, miksei myös isilleki. (H7,H3) Koska se on hirveen tärkeätä niille kaikille. (H7,H2) Niin isät tuntuu, ainaki meistä tuntuu, että koko tämä systeemi pyörii, kyllä tää on, tuntuu että sitä on kyllä niin naista, äitiä. Mulla ainaki, silloin ku ite kulki äitiysneuvolassa, esimerkiksi mies koki, että hänet jätetään aivan ulkopuolelle. Ei hän jaksanu enää kulkea.(H7,H1) Joo ja yhesti kävi meilläki ja se sano, että neuvola, siis tämä terveydenhoitaja sano, että älä tule. Täällä menee niin kauan aikaa, meeppä vaikka kahville. Siis niinkö tavallaan, että se aika on vaan, että me vaan niinku halutaan keskittyä tähän äitiin. (H7,H3) Meillä oli just tuossaki, että meillä oli mies matkassa äitiysneuvolassa. Ja sitte oikein niinku harmitti, ku toisen kohdalla se ei enää ollu mahdollista, kun toinen juoksi koko ajan jaloissa, niin ei sitä voi koko perheellä lähteä sitte. (H7,H4) Mutta että se on niin henkilöstä näköjään kiinni, kuka ottaa mukaan. Että ei mustakaan ois kiva käyä semmosessa paikassa, joka puhuu mun ohi koko ajan ja noteraa, ettet oo kukaan. (H7,H1) Meillä oli tuolta äitiysneuvolasta lähtien, siis huomioitiin, kyseltiin, että miltä susta tuntuu ja haluaisitko nää mennä johonki isäryhmäkeskusteluihin ja kaikkee tämmöstä.(H7,H4) Aika ihana jos on semmosiaki, kiva kuulla. (H7,H1) Kyllä meillä (H7,H2) eli se tieto siis se tieto on jossain, mutta sen saatavuus on aika vaikeaa. (H7,H3) Niin eikä se löydä miehiä eikä kaikkia.” (H7,H1)

Neuvolan perustyö on muuttunut viime vuosina, mistä on terveydenhoitajien mukaan seurannut aika- ja resurssipulaa. Yksittäisen terveydenhoitajan asiakasmäärät ovat kasvaneet. Heillä ei ole enää riittävästi aikaa paneutua yhden perheen asioihin. Lisäksi työhön on tullut koulutuksia, palavereita yms. Mahdollisuuksia perheiden kuuntelemiseen ja arjessa auttamiseen tuntuu olevan vähän. Samalla perheiden tilanteet ovat monimutkaistuneet ja vaikeutuneet. Terveydenhoitajat sanoivatkin kokevansa voimattomuutta, kun he huomasivat perheissä avun tarvetta, mutta heillä ei ollut keinoja tai mahdollisuuksia tarttua siihen. Ei ollut paikkaa, mistä kysyä apua perheelle. Myös mahdollisuudet havaita

perheiden tarpeita koettiin heikoksi. Ei ollut uskallusta viedä perheiden asioita eteenpäin, jos tarpeesta ei ollut selkeää näyttöä.

Julkiset palvelut terveydenhuollossa koettiin joissakin haastatteluissa toiminnoiltaan puutteellisiksi, hitaasti toimiviksi ja heikompilaatuisiksi kuin yksityisen puolen palvelut. Perheet ovat kääntyneet yksityisten palvelujen puoleen, mikä ei ole kaikille mahdollista maksullisuuden vuoksi. Yksityiset palvelut joutuvat satsaamaan tuottamiensa palvelujen laatuun, toimivuuteen ja joustavuuteen perheiden tarpeissa, jotta ne tunnettaisiin ja niitä käytettäisiin.

Haastattelujen mukaan kaikki perheet pyritään terveydenhuollossa jossakin määrin määrittelemään samanlaisiksi. Perheet ovat kokeneet terveydenhoitajien asenteen negatiiviseksi heitä kohtaan, jos perhe ei täytä ideaaliperheen kriteerejä (isä, äiti ja kaksi lasta, vanhemmilla ammatit ja työtä). Äidille on esimerkiksi ehdotettu aborttia tai adoptiota, kun hän on tullut raskaaksi nuorena tai jos on oletettavaa, että lapsi ei ole aivan terve. Muita vaihtoehtoja ei aina edes ole tarjottu, minkä äidit ovat kokeneet hyvin negatiivisesti. Perheillä ei myöskään ole mahdollisuuksia päästä irti saamastaan leimasta. Lisäksi päätökset intervention tekemisestä perheisiin terveydenhuollosta kohdistuvat toisinaan yksittäisiin tapaamisiin. Päätelmät saattavat olla myös virheellisiä.

”Kun kävin silloin tätä ensimmäistä lasta oottaessa nuorena, siellähän (neuvolassa) oltiin aivan mahottomia joskus, vaikka minäkin kuitenkin otin hirveen vakavasti sen lapsen syntymän. Olin tosiaan ensimmäiset kaks vuotta, ku tyttö eli, niin mä olin niin keskittynyt siihen äitinä olemiseen. Niin kuitenkin ei neuvolassa, jotenkin koko ajan oltiin sillai, että nuoria, miten sinä nyt pärjääät. Että jotenkin mulle ainakin negatiivinen oli se asenne siinä. (H6,H3) Minä kävin nuorten neuvolassa silloin eka kertaa, niin siellä oli kaks vaihtoehtoa, adoptio tai abortti. (H6,H2) Joo. (H6,H3) Minä kattelin, ku tuntu, että ei oo kyllä kumpikaan mun vaihtoehto. (H6,H2) Niin ja minulle tarjottiin aborttia silloin, kun kävin ehkäisyneuvolassa eka kerran, siihen rataan. (H6,H3) Sitä on ollu jo silloin, ku minä olin nuori, kun mun äiti ootti. (H6,H4) Mää oon kyllä luojaani kiitellyt, että pidin oman pääni. Kuitenkin

asiat on ihan hyvin. (H6,H3) Sitä painostusta myös minun ystävänä sai tuolla alueella, ku oli vammaisen lapsi, niin tuota ne aivan väkisin yritettiin junnata läpi, että tehdä. (H6,H4) Eihän sitä kenenkään syy tietää, kenen lapsi olis puoliksikaan niin vammaisen, kun se syntyy. (H6,H3) Mulle on käynyt tuttavalle samanlailla, että aborttia ja yhdellä pienellä leikkauksella niin normaali lapsi ku olla ja voi” (H6,H2)

Terveydenhoitajat toivat tutkimuksessa esille halunsa puuttua perheiden tilanteisiin jo ennen lapsen syntymää, jos äitiysneuvolassa havaittiin siihen tarvetta. Toisaalta perheiden elämään puuttuminen ohjaa perheitä avuttomuuteen ja toimimaan odotusten kaltaisesti. Miten perhetyö voisi ja osaisi toimia oikeaan aikaan oikeassa paikassa? Terveydenhuollon perhetyössä joudutaankin koko ajan tasapainoilemaan sen kanssa, että perheitä tuetaan ajoissa, muttei liikaa eikä liian leimaavasti.

Ryhmähaastattelussa terveydenhoitajat kertoivat kokevansa yhteydenpidon eri tahoihin vaikeaksi. Yhteyden saaminen viranomaisiin puhelimitse, soittoaikojen sopiminen omiin aikatauluihin ja palaverien runsaus vaikeuttavat yhteistyötä. Samalla ne verottavat osansa työajasta. Lisäksi tiedottaminen palveluista perheille tai muille viranomaisille sekä perheestä muille viranomaisille ei aina saavuta eri tahoja. Erityisesti erilaisissa siirtymätilanteissa tiedon kulku saattaa katketa tai viivästyä. Jonkin verran on myös nähtävissä epäselvyyksiä terveydenhuollon ja muiden viranomaisten roolien määrittelyssä. Ei aina ole tietoa siitä, kenen tehtävä on tukea perhettä missäkin asiassa. Tästä on seurauksena päällekkäisyyttä ja toisaalta väliinputoamista. Perheiden saama apu saattaa viivästyä.

Tutkimuksessa terveydenhuollossa perhetyön näkökulmasta koettiin ongelmaksi myös kouluterveydenhuolto. Perheet eivät käy kouluterveydenhuollon vastaanotoilla samoin kuin neuvoloissa, vaan lapset ja nuoret käyvät siellä useimmiten yksinään. Koko perheen havainnoiminen ja huomioiminen ei enää ole niin helppoa kuin se on neuvolassa. Mistä kouluikäisten lasten perheet saavat nykyisessä palvelujärjestelmässä tietoa erilaisista palveluista ja perhetyöstä? Miten heitä tuetaan ja autetaan perheenä?

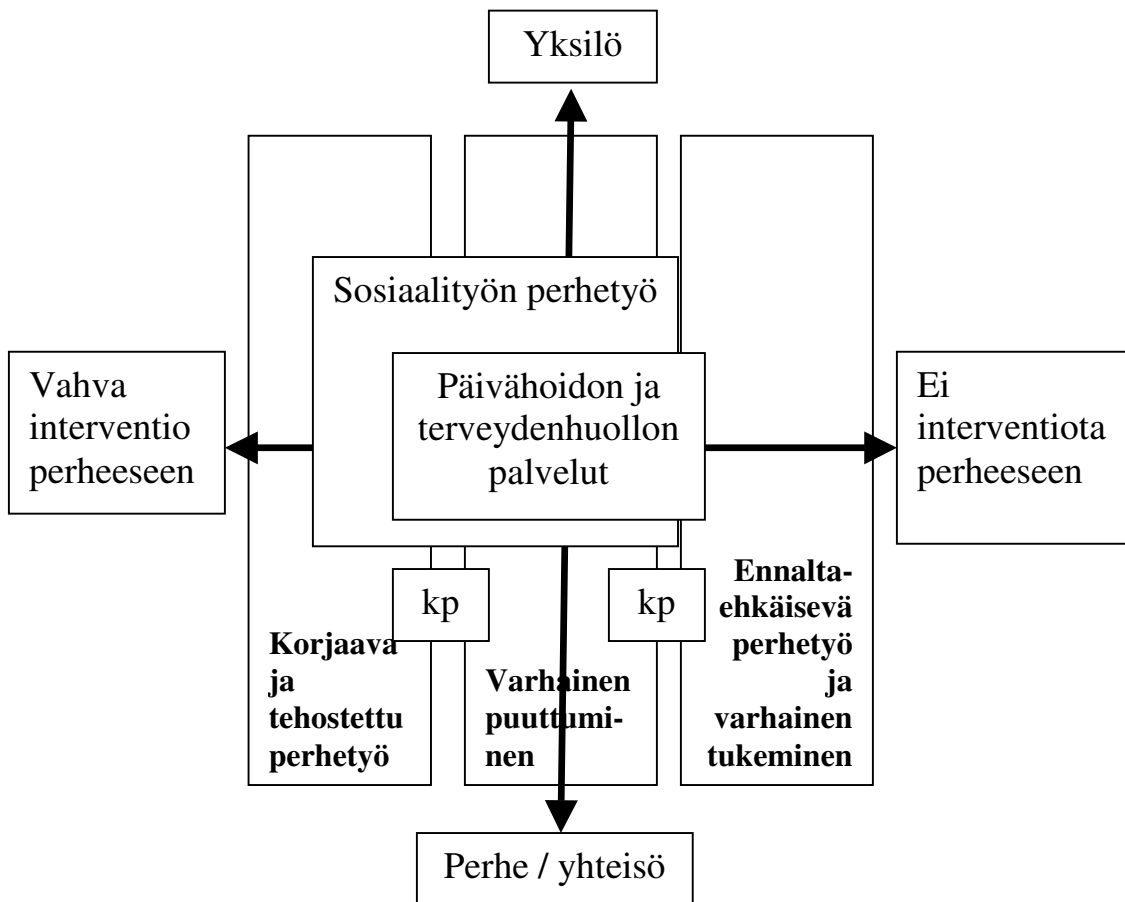
Terveydenhuolto onkin aloittanut ajankohtaisen keskustelun

perhetyöstä, kun se on kokenut omien keinojensa, resurssiensa ja osaamisensa riittämättömyyden. He eivät kykene vastaamaan perheiden tarpeisiin ja haasteisiin. Siihen tarvitaan omia perhetyön erityisosajia toimimaan terveydenhoitajien työpareina. Onnistukseen tämä vaatii selkeitä rooleja ja sopimuksia työnjaosta. Terveydenhoitajan ja perhetyöntekijän halutaan olevan tasavertaisia suhteessa toisiinsa ja perheeseen. Kummastakaan ei saa muodostua toisen työväline, vaikka toisaalta terveydenhoitajat toivoivatkin perhetyöntekijöitä itselleen työvälineeksi.

Perhetyö kotipalvelussa

Lähes kaikissa ryhmähaastatteluissa liitettiin perhetyö kotipalveluun, joka perhetyön malliin on lyhennetty kp:nä. Vain nuorisotyöntekijät ja järjestöjen ja seurakuntien työntekijät eivät maininneet sitä, kun kysyttiin, ketkä tekevät perhetyötä¹²⁷. Myöhemmin haastattelun aikana myös he puhuivat kotipalvelusta perhetyönä. Sosiaalityöntekijät eivät kokeneet kotipalvelua sisällöllisesti perhetyöksi, koska heidän mielestään perhetyö liittyi ongelmaperheisiin, ei pelkkään lasten- tai kodinhoitoon. Johdon edustajat puolestaan mainitsivat kotipalvelun päivähoidon ja sosiaalityön ohessa perhetyön muotona. Perhetyön koettiin kehittyneen kodinhoitajien tehostetusta työstä ja siirtyneen vähitellen sosiaalityön alaisuuteen.

¹²⁷ ks. taulukko 7

Kuvio 12. Kotipalvelun perhetyön sijoittuminen malliin

Mikä on kotipalvelun paikka palvelujärjestelmässä nyt ja tulevaisuudessa? Selvityksen tekokunnassa ei ole tällä hetkellä tarjolla lapsiperheiden kotipalvelua lainkaan, vaan sen resurssit menevät vanhustyöhön. Vain yksittäinen lastensuojelu- tai vammaisperhe saa kotipalvelua, kuten kuviostakin voi havaita. Toisaalta kotipalvelua oltiin myös siirtämässä osaksi päivähoitoa, koska sinne oli suunniteltu kotiin annettavan perhetyöntekijän toimia. Ryhmähaastatteluissa kotipalvelun perhetyön koostui monipuolisesta ja konkreettisesta perheen tukemisesta arjessa. Myös vahvempi auttaminen ja puuttuminen olivat läsnä, kun sen resurssit ohjautuivat nimenomaan lastensuojeluperheisiin.

Tutkimuksen teko kunnassa kotipalvelusta oli vähennetty lapsiperheille tarjottua kodinhoitajan apua. Työntekijöitä oli siirretty ja lisätty sosiaalityön puolelle tehostettuun ja korjaavaan perhetyöhön. Tästä oli seurannut työntekijöiden uupumista. Heidän koulutustaustansa ei vastannut nykyisen työn vaatimuksia, kuten

he itse ryhmähaastattelussa totesivat. Kodinhoitajat halusivat asiakaskunnaksi erilaisia perheitä pikkulapsista vanhuksiin työmotivaation ja työssä jaksamisen lisäämiseksi. Lisäksi kodinhoitajat kokivat nykyisessä työssään ongelmaksi jatkuvan kiireen, työnohjauksen puutteen ja vertaiskontaktien vähäisyyden. He kokivat, että heillä ei ollut mahdollisuuksia muuhun kuin välttämättömimpään. Olosuhteet eivät antaneet mahdollisuuksia tehdä niin laadukasta työtä, kuin mihin he pystyivät.

Kodinhoitajat itse kokivat, että heitä oli myös heitelty lapsiperheiden ja vanhustyön välillä sattumanvaraisesti. He kertoivat esimerkiksi, että ollessaan lapsiperheissä heidät oli määrätty yhtäkkiä siirtymään vanhusperheisiin, koska niiden tarpeet nähtiin johdon taholta ensisijaisiksi. Nykyinen linjaus kotipalvelun suuntaamisesta vanhustyöhön osoitti kunnan tekemiä arvovalintoja. Johto perusteli kotipalvelun vähentämistä lapsiperheiltä päivähoidon lisäämisellä. Subjekttiivisen päivähoito-oikeuden jälkeen lapsiperheillä ei uskottu enää olevan tarvetta kotiin suunnatulle palvelulle. Tämä on kuitenkin osoittautumassa harhaksi, sillä käytännössä lähes puolet lapsiperheistä on kunnallisen päivähoidon ulkopuolella. Kuka auttaa näitä perheitä heidän tarvitessaan apua tai tukea?

Lisäksi ryhmähaastatteluissa kritiikkinä nykyisiä perhetyön toimintatapoja ja kotipalvelun vähäisyyttä kohtaan osoitettiin esimerkkitapauksia, joissa perhe oli ohjattu mieluummin laitoshoitoon kuin että kotiin olisi annettu apua. Ovatko nämä ratkaisut pitemmän päälle perheen hyvinvoinnin kannalta vaikuttavia?

”Tai siis sairastetaan paljon tai on kaksoset tai kolmoset tai jotain tämmöstä. Tai sitte, että sairastaa ja vanhemmat on siihen ihan lopussa, niin siihen ei löydy mitään apua. Joko viet lapset laitoshoitoon tai sitte menet ite mielenterveystoimistoon, ei ole muuta keinoa. Että semmonen tilanne täällä. Multa otettiin laps muutamaks päiväks sairaalaan, että mää sain nukkua.” (H6,H3)

Kotipalvelun tyyppistä perhetyötä tarvitaan sekä suunniteltuihin että akuutteihin tilanteisiin. Sitä on ollut paremmin saatavissa lapsiperheisiin aikaisemmin, kun ne ovat saaneet apua jopa pyytä-

mättä, kun perheeseen esimerkiksi oli syntynyt uusi lapsi. Kotipalvelun työntekijät kertoivat ryhmähaastatteluissa siitä, kuinka perheiden äidit olivat vielä vuosien päästä tulleet kertomaan kotipalvelun vaikuttavuudesta perheelleen. Tällainen kotipalvelu koettiin toimivaksi ennalta ehkäiseväksi perhetyön muodoksi.

Kotipalvelu perhetyönä on kannattavaa. Perhetyöntekijät pystyvät nostamaan esille asioita arkitouhujen lomassa. Näissä tilanteissa suhde muodostuu luontevaksi ja luottamukselliseksi, kun asioista ei tarvitse keskustella varta vasten, vaan ne tulevat esille muun toiminnan ohessa. Kodinhoitajat näkevät, kuulevat ja havaitsevat enemmän kuin virastoissa työskentelevät viranomaiset. He pystyvät ohjaamaan tarvittaessa perheen muiden palvelujen piiriin.

Kotipalvelussa on myös selkeät pelisäännöt ja sopimukset työn maksullisuudesta. Maksun ei haluta muodostuvan esteeksi perheille, sillä kaikilla perheillä ei ole mahdollisuuksia käyttää järjestöjen maksullista kotipalvelua elämänsä tukena. Siten kotipalvelua tarvitaan tulevaisuudessa maksuttomasti kunnan tuottamana, jotta se olisi tasavertaisesti kaikkien käytettävissä.

Millä kriteereillä perhetyötä kotipalvelussa voitaisiin tuottaa? Osa haastateltavista oli sitä mieltä, että kaikkeen tarpeeseen ei voida eikä tulekaan vastata julkisen palvelujärjestelmän puolelta. Nykyinen käytäntö kotipalvelun antamisesta ongelmaperheisiin ei kuitenkaan vastaa tarpeita, eikä sillä ole kovin paljon vaikuttavuutta perheisiin. Haastatteluissa nostettiin selkeästi esiin tarve kotipalvelun alueellistamisesta ja kohdistamisesta kaikille lapsiperheille, jotta samat henkilöt voisivat toimia samojen perheiden parissa. Tämän koettiin lisäävän luottamusta ja johdonmukaisuutta viranomaisten ja perheiden välillä.

Kotipalvelu perhetyönä on tärkeä ja hyödyllinen työmuoto lapsiperheille. Mm. terveydenhoitajien mielestä kotipalvelun poistamisen vaikutukset olivat näkyneet perheiden hyvinvoinnin heikkenemisenä. Monet kantoivat huolta kotipalvelun tulevaisuudesta, sillä se koettiin katoavaksi ammattikunnaksi. Miten osoittaa euromääräisesti työn tuottavuus, kannattavuus ja vaikuttavuus? Mistä saada lisää resursseja nimenomaan lapsiperheiden kotipalveluun? Myös perheet itse ovat havahtumassa kotipalvelun puutteeseen, mikä on nähtävissä mm. mediassa monella tavalla. Sa-

moin vaalien alla poliittiset tahot kirjoittivat voimakkaasti kotipalvelun ja perhetyön lisäämisen puolesta. Yhteistä tahtoa ja tarvetta kotipalvelun perhetyön lisäämiselle on olemassa. Miten se konkreettisesti toteutuu, jää nähtäväksi.

Perhetyö erityispalveluissa ja muissa palveluissa

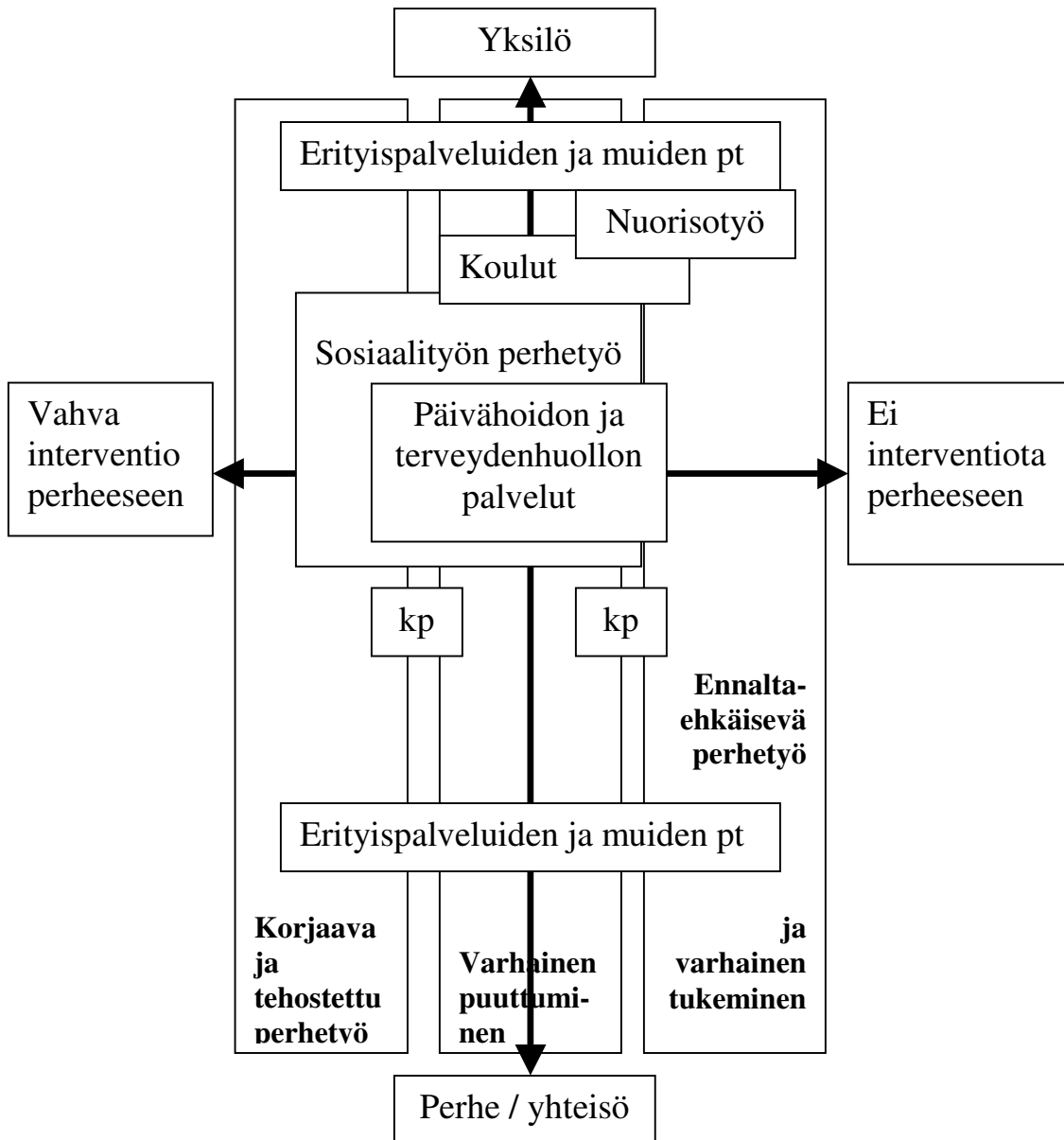
Perhetyö liitettiin ryhmähaastatteluissa myös erityispalveluihin, kuten psykologeihin, perheneuvolaan, ensi- ja turvakotiin, erilaisiin terapioihin ja mielenterveys- ja huumetyöhön. Niiden toiminta kohdistui tarkasti rajattuihin kohderyhmiin ja perheisiin. Esimerkiksi perheneuvoloiden ja ensi- ja turvakotien perhetyö koettiin kriisiperheissä ja -tilanteissa toimimiseksi. Usein näitä palveluja jouduttiin jonottamaan, mutta kun niitä saatiin, ne koettiin erittäin merkityksellisiksi ja perheiden tilanteita helpottaviksi.

”Se perheneuvola, niin hyvä se on, mutt ne sano, että täällä ois sitten puolentoista viiva kahen kuukauden päästä tuota ensimmäiset mahdollisuudet nyt. Miltäs kuulostais? Niin kyllä se oli aika kamala sitten. -- Niin kyllä se nyt sitte ihan hyvä oli, vaikka se tuli kahen kuukauden viiveellä sitten siitä, mutta siihen taas tilanteeseen esim. jos oli akuutti kriisitilanne ja ei se perheneuvolaa siihen hätään. (H6,H3) Mulla meni kans. Ensimmäistä aikaa sinne soittelin. Niin siihen pyörähti varmaan se kuukausi, puolitoista. Sitte ku pääsi sinne ja selitti kaiken. Niin mullehan kans sanottiin, että no herra jumala ja löyty se aika sitten heti kahen viikon päähän ja aina sovittiin.” (H6,H2)

Perhetyö liitettiin ryhmähaastatteluissa lisäksi nuorisotyöhön, kouluun, sairaalaan ja poliisiin. Koulussa perhetyö on verkoston rakentamista lapsen, kodin ja perheen kanssa yhdessä heidän tukeeseen (vrt. päivähoito). Sairaalan perhetyö on lapsen kohtaamisen lisäksi koko perheen huomioimista sen yksittäistä jäsentä koskevissa terveysasioissa. Poliisin toiminnassa on sekä selvää interventiota perheeseen ongelmatilanteissa että valistustyötä ongelmien ehkäisemiseksi. Se huolehtii osaltaan kaikkien perheiden turvallisuudesta. Toisaalta poliisilla on sosiaalityön ohessa myös

oikeus tehdä väliintuloja perheeseen ilman perheen omaa halua.

Erityispalvelut ja muut palvelut perhetyönä olivat tutkimuksessa kuitenkin yleensä yksittäisiä mainintoja. Perhetyön malliin erityispalvelut ja muut palvelut sijoitettiin yhtenä kokonaisuutena. Niiden palvelut eivät yleensä koskeneet kaikkia, mutta muissa palveluissa oli myös kaikille suunnattua toimintaa, kuten poliisi. Nämä palvelut oli suunnattu yksilöön, sen kautta perheeseen tai koko perheeseen. Lisäksi perhetyön malliin koulut ja nuorisotyö eroteltiin omaksi perhetyön alueen, koska ryhmähaastatteluissa puhuttiin vahvemmin niiden perhetyöstä.

Kuvio 13. Erityispalvelut ja muut palvelut perhetyön mallissa

Perhetyö koulussa

Ryhmähaastatteluissa koulujen perhetyöstä puhuivat erityisesti opettajat itse. Lisäksi sen nostivat esille nuoriso- ja perhetyöntekijät, päivähoidon, kotipalvelun ja seurakunnan työntekijät sekä johdon edustajat. Koulussa perhetyöntekijöinä pidetään erityisesti siellä vaikuttavia muita ammattilaisia kuin opettajia. Esimerkkeinä mainittiin kouluterveydenhoitajat, kuraattorit, psykologit, avustajat ja tukihenkilöt. Heidän toimenkuvissaan täytyy huomioida lapsen taustalla vaikuttava perhe koko ajan.

Opettajat itse eivät kuitenkaan kokeneet tekevänsä perhetyötä kovinkaan paljon.

”Kyllä mä oon sitä mieltä, että kauheen monilla opettajilla, ett jos me tehtäis niinku semmonen kysely esimerkiksi omanki koulun opettajista. Niin kyllä monet on sitä mieltä, että heille ei mikään perhetyö kuulu, eikä he siihen ala eikä he ikinä tee sitä piste.” (H1,H1)

Opettajien työnkuva on laajentunut kasvatuksen puolelle, ja yhteydenpito koteihin on lisääntynyt. Toiminnassa otetaan huomioon perhe lapsen taustatekijänä. Siihen ollaan yhteydessä erilaisissa lasta koskevissa asioissa. Yhteydenpito tapahtuu yleensä koulun ehdoin. Mm. palaverit järjestetään koululla. Hyvin harvoin opettajat kuitenkaan kajoavat perheiden yksityisyyteen. Opettajat eivät halua mennä perheen omalle, yksityiselle areenalle, vaan he toimivat mieluummin koulussa, jossa heillä on enemmän valtaa. Toisaalta he kokevat, ettei heillä ole lupaa mennä perheeseen varsinkaan puuttuvassa tai korjaavassa mielessä. Opettajien tehtävä on erityisesti opettaa. Opettajien mielestä heillä ei ole resursseja ja kompetenssia perhetyöhön, vaan heidän aikansa menee lasten tarpeisiin vastaamiseen, mikä on koulun perustehtävä. Koulujen muiden työntekijöiden koetaan tekevän perhetyötä enemmän kuin opettajien.

”Mää oon aika vähän tekemisissä perheitten kans, ett mitään yhteistyötä. Mutt et kyllä se, vähimmillään opettajan kannaltahan se on kuitenkin ne yhteydenotot perheeseen ja vaikka

ne tullee lasten kautta, niin saattaahan siinäki tulla jo. Aina jonkun kanssa tullee semmosia neuvoja. Mutta että jotenkin tuntuu, ett ite näkkee tosiaan nämä koulun, ne ammattihenkilöt, joilla se on ihan erityisenä. Niinku just aattelee erityisopettajaa ja sitte kuraattoria, terveydenhoitajaa ja näitä ja luokanvalvojahan pääsee lähemmäs koteja ku mitä ihan tälle ite näkisin, että on siinä perhetyössä. (H1,H3) Että kuinka syvälle perhetyöhön joku opettaja, joka opettaa lapsia, pääsee ja jaksaa. En minä ainakaan. Me ollaan niin paljon puhuttu siitä, ett me ollaan niin burn out, että jos mun pitäis vielä mennä siihen perheeseen.(H1,H1) Kyllä se joku raja tulee.(H1,H2) Mää ainaki oon itte ajatellu, ett mää oon kyllä tukena ja oon kertomassa, jos kuulen, ett on hätä jollaki ja auttamassa sillä tavalla. Mutta ett mää en ainakaan itte opettajana. Mulla ei oo resursseja lähtä, tarkemmin uppoutua niihin syövereihin (H1,H1) koska meillä ei oo taitokaan.(H1,H2) Niin sitä mää juuri tarkotinki, ett ku ei oo taitoo, niin tullee stressiä enemmän. Kyllä mää niinku(H1,H1) helposti konsultoi jotaki ja siirtää sitä toiselle ja kysyy toiselta ja vaihtaa mielellään sitä, että kun joku, on se vaikka terveydenhoitaja sitten tai sosiaalipuolen tekijä, lastenvalvoja tai (H1,H2) kyllä(H1,H3) Näin on iliman muuta. (H1,H1) Kyllähän tässä jo OAJ:kin ja muutkin niin alakaa kyseleen, jos me ruvetaan sanna, ett se on perhetyötä. Ett silleen, ette missään tapauksessa tee.(H1,H2) Niin ei se varmaan ois oikeen meidän työtä. (H1,H1) Niin kyllähän se lähtee väärästä päästä. Niiden koulutus on eri (H1,H3) Kyllä on, että eihän meillä, ei ole taitookaan siihen.” (H1,H2)

Nykyisin koulut joutuvat tekemään paljon muutakin työtä kuin opetusta. Siellä kohdataan monenlaisia perheiden ongelmia ja tilanteita välillisesti lasten kautta. Lapset reagoivat omalla käyttäytymisellään kotioloihin, ei välttämättä omaa ongelmaansa. Koulut ovat varhaisen tukemisen ja puuttumisen paikkoja lapsen välityksellä ja lapsen asioissa. Erityisesti niiden oppilashuollolla on mahdollisuuksia perhetyöhön. Koulujen ja opettajien tehtäväksi perhetyössä on muodostunut lapsen tai perheen asioiden eteenpäin vieminen. Opettajat näkevät ongelmien heijastuvan lapseen

ja hänen käyttäytymiseensä, mihin he kokevat tarvetta puuttua. Osa opettajista on hakenut myös lisäkoulutusta perhetyöhön liittyen mm. perheiden kohtaamisesta ja huolen puheeksi ottamisesta.

Koulut ovat myös verkostoituneet muiden viranomaisten kanssa. Perinteisesti koulu on kuitenkin tottunut toimimaan itseksensä. Voiko kouluun tulla muita toimijoita tekemään perhetyötä yhdessä opettajien kanssa? Onko koulu valmis vastaanottamaan muita työntekijöitä ja verkoston jäseniä osaksi omaa toimintaansa? Kouluissa ei aina myöskään ole tietoa alueen muista toimijoista ja palveluista, joihin perheitä voidaan ohjata. Koulu yksinään ei kykene vastaamaan tällä hetkellä sille osoitettuihin perhetyön tarpeisiin ja vaatimuksiin. Tarvitaankin yhteistyön lisäämistä, kehittämistä ja verkostoitumisen edistämistä tulevaisuudessa, mikä nostettiin tutkimuksessa koulujen keskeiseksi perhetyön kehittämishaasteeksi.

Perhetyö nuorisotyössä

Perhetyöstä nuorisotyössä puhuivat sekä nuorisotyöntekijät itse että johdon edustajat. Perhetyöksi koettiin nuorisotaloilla tapahtuvan toiminnan lisäksi koululaisten iltapäiväkerhot sekä erilaiset projektit ja kampanjat, joita nuorisotoimessa oli ollut. Esimerkiksi johdon edustajat puhuivat ”Pullo pois” -kampanjasta perhetyönä.

Tutkimuksessa nuorisotyön puolella ei koettu tehtävän perhetyötä sen varsinaisessa merkityksessä. Nuorisotoiminta on lähinnä lasten ja nuorten kohtaamispaikka, johon lapset ja nuoret tulevat valvotusti viettämään vapaa-aikaansa tai harrastamaan. Nuorisotyön perhetyössä on useimmiten kyse vanhempien kanssa tehtävästä yhteistyöstä, ei perheeseen vaikuttamisesta. Perheisiin ollaan yhteydessä lähinnä tiedottamisen puitteissa. Yhteydenpito perheisiin on usein ongelmista informointia, kun esimerkiksi nuori on tehnyt jotain luvaton. ”*Sekin vähä, mitä sinne perheisiin kajotaan, tapahtuu yleensä negatiivisten asioiden muodossa.*” (H3,H2)

Nuorisotyössä järjestetyt iltapäiväkerhot toimivat enemmän perhetyömäisesti, sillä niiden toimenkuvaan ja työtapoihin kuuluu selkeästi yhteistyö perheiden kanssa. Nuorisotyöntekijät, jotka

toimivat iltapäiväkerhoissa, kertoivat mahdollisuuksistaan ja resursseistaan perheiden tukemiseen ja tarvittaessa varhaiseen puuttumiseen. Muissakin nuorisotoimen yksiköissä perhetyötä koettiin olevan erityisesti työntekijöiden oman kiinnostuksen, suuntautumisen ja työtteen johdosta. He tekevät työtä perhekeskeisesti.

Myös nuorisotyön järjestämät leirit, kerhot ja kurssit koetaan osaltaan perhetyöksi. Ne toimivat hyvin matalan kynnyksen työmuotoina, joihin kaikki perheet ovat tervetulleita. Ne tukevat perheiden elämää ja hyvinvointia ja auttavat perheitä jaksamaan. Perheille annetaan niiden kautta mahdollisuuksia virikkeisiin, toimintaan ja harrastamiseen.

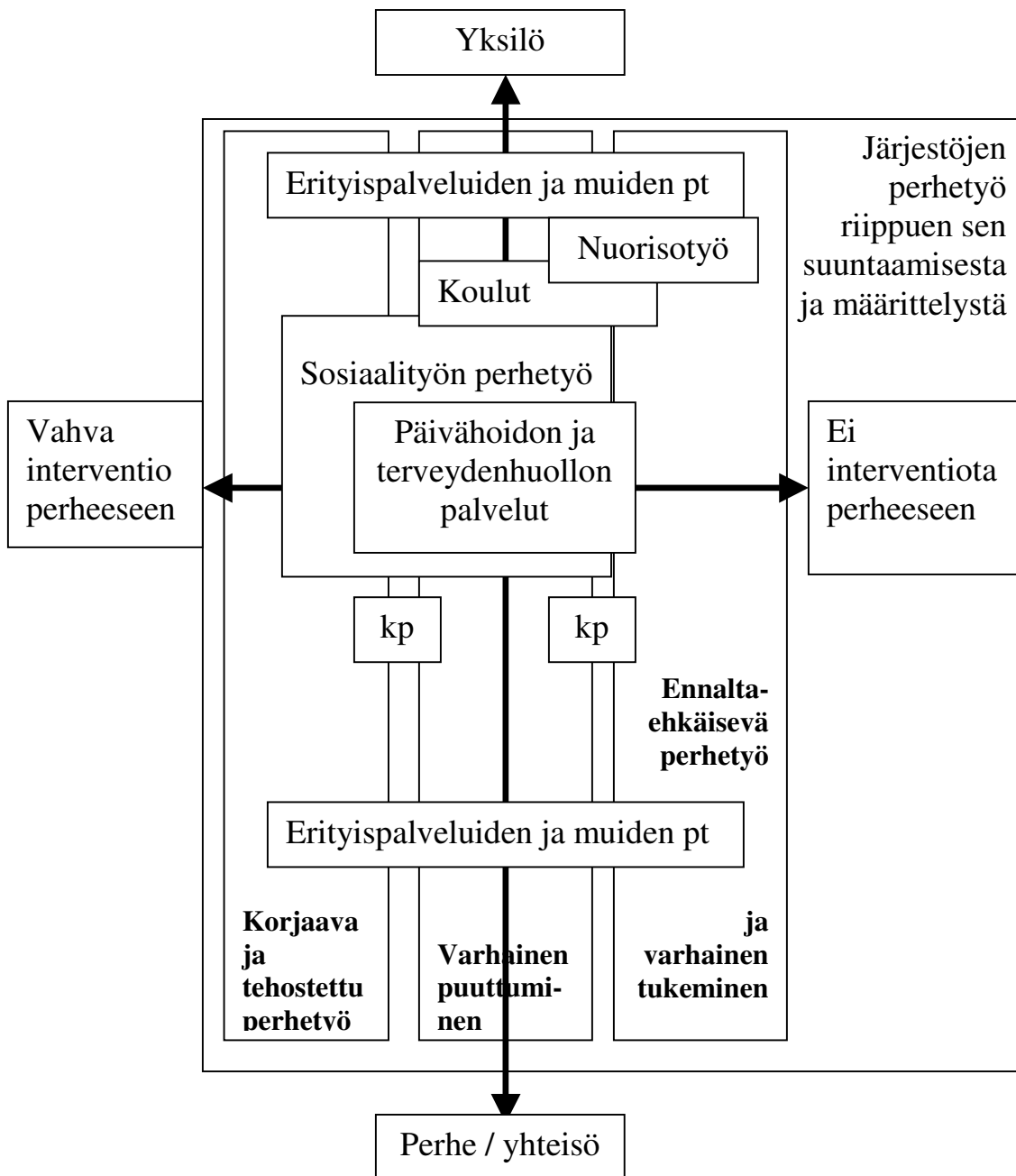
Nuorisotyön perhetyön kohteena on lapsi, nuori tai koko perhe, joten ne toimivat sekä välillisenä että välittömänä perhetyönä. Välillisesti nuorisotyö vaikuttaa perheisiin huolehtimalla ja välittämällä lapsista ja lisäämällä heidän hyvinvointiaan. Välitöntä perhetyötä ovat esimerkiksi viikonloppuleirit perheille. Myös nuorisotyön ja koulun yhteistyö sivuaa perhetyötä. Nuorisotyö on usein mukana myös erilaisissa verkostoissa, joiden toiminta kohdistuu perheisiin.

9.2. Järjestöjen perhetyö

Järjestöjen tuottama perhetyö oli tutkimuksessa tunnettua¹²⁸. Vain opettajat ja päivähoidon työntekijät eivät puhuneet siitä, kun heiltä kysyttiin, ketkä tekevät perhetyötä. Ensisijaisesti¹²⁹ järjestöihin liittivät perhetyön sosiaali- ja perhetyöntekijät, järjestöjen työntekijät ja vanhemmat. Myös projektien perhetyö merkitsi usein samaa kuin järjestöjen tuottama perhetyö, sillä monet perhetyön projektit olivat sidoksissa järjestöihin. Osa tutkimuksen vanhemmista ja perhetyöntekijöistä toimi erään järjestön perhetyöprojektissa. Sen työntekijät oli kuitenkin vakinaistettu kunnallisiksi työntekijöiksi, mutta toiminta tapahtui edelleen enimmäkseen järjestön kautta.

¹²⁸ ks. taulukko 7

¹²⁹ ks. kuvio 8

Kuvio 14. Järjestöjen perhetyö

Perhetyön mallissa järjestöjen perhetyö sijoittuu koko alueelle. Se on yhteydessä sille annettuihin määritelmiin ja suuntauksiin. Järjestöjen ja niiden projektien perhetyö suuntautuu yleensä rajattuun toimintaan ja perhetyön muotoon, mutta sitä on kaikenlaisille perheille suunnattuna. Järjestöjen perhetyö on sidoksissa vahvasti järjestön omaan orientaatioon, perusperiaatteisiin ja ideologiaan. Osa järjestöistä tekee ennalta ehkäisevää perhetyötä lasten-

ja kodinhoitona tai ryhmätoiminnoilla, osa tehostettua tai korjaa-
vaa perhetyötä. Järjestöjen perhetyössä kyse on matalan kynnyk-
sen avusta ja tuesta, mutta myös sijaishuollon perhetyöstä, jonka
kohteena ovat lastensuojelun moniongelmaiset perheet ja huos-
taanotettujen lasten sijoitusperheet sekä biologiset perheet. Järjes-
töjen korjaava perhetyö jää tässä raportissa vähemmälle, koska
ryhmähaastatteluihin tulleista vanhemmista osa tuli järjestön en-
nalta ehkäisevän perhetyön projektin kautta. Myös hanke, jossa
selvitys toteutettiin, suuntautui enemmän varhaiseen tukemiseen
ja ennalta ehkäisyyn. Selvityksen yhtenä tavoitteena oli myös au-
kaista perhetyön toimivuutta ennalta ehkäisevänä työnä.

Järjestöjen perhetyö koettiin ryhmähaastatteluissa etenkin ko-
tiin annettavaksi avuksi sekä ryhmä-, virkistys- ja leiritoiminnak-
si. Tyypillistä sille on eri työmuotojen käyttäminen yhdessä tai
erikseen. Usein järjestöjen perhetyössä hyödynnetään vapaaehtoi-
sia työntekijöitä. Toiminnoissa on aina mukana myös koulutettuja
työntekijöitä, jotka varmistavat työn laadukkuutta, johdonmukai-
suutta ja tarkoituksenmukaisuutta. Järjestöjen toiminnoissa va-
paaehtoisten mukana olo ei muodostu työntekijöiden alaisina toi-
mimiseksi, vaan he ovat tasavertaisia perheiden tukijoita omissa
rooleissaan.

Järjestöt tekevät paljon yhteistyötä eri toimijoiden kanssa.
Hyvin tyypillistä yhteistyön tekeminen on sosiaalityön ja mo-
niammatillisten verkostojen kanssa. Sisällöltään yhteistyö merkit-
see yhteisiä palaverieita, joissa keskustellaan pelisäännöistä, asia-
kastapauksista ja eri tahojen tekemän perhetyön sisällöistä. Tar-
vittaessa järjestöjen perhetyöntekijät myös ohjaavat perheitä
eteenpäin muiden palvelujen piiriin, mikäli kokevat, ettei heidän
oma ammattitaitonsa riitä perheen tarpeisiin. Tarkoituksena on
palvelujen ketjuttaminen joustavasti eri toimijoiden välillä.

Suhtautuminen järjestöjen perhetyöntekijöihin on usein
avoimempaa ja luottamuksellisempaa kuin esimerkiksi sosiaali-
työntekijöihin tai sosiaalityön perhetyöntekijöihin. Tutkimuksessa
perheet kokivat, etteivät järjestöjen perhetyöntekijät tulleet heidän
koteihinsa kontrolloimaan, vaan katsomaan, onko perhetyölle ja
sieltä saatavalle avulle ja tuelle tarvetta. Asiakasperheiden ja
työntekijöiden välinen suhde perustui tasavertaisuuteen ja mo-
lemminpuoliseen kunnioitukseen. Vanhemmat toivat ryhmähaas-

tatteluissa esille järjestöjen perhetyöntekijöiden vahvuutena sen, etteivät työntekijät pyrkineet olemaan yli-ihmisiä, vaan tavallisia vertaisia perheille. He uskalsivat olla avoimia ja vajavaisia ilman ammatillisuuden ylikorostamista. He toivat esille myös oman elämänsä vaikeuksia.

Järjestöt ovat lisävoimavara julkisten palvelujen tekemälle työlle perheissä. Useimmiten järjestöjen perhetyö toimii ostopalveluna, ja sille on määritelty selkeät sisällöt ja tavoitteet. Ostajana on perhe tai kunnan viranomaisena. Osapuolet ovat tietoisia siitä, mihin järjestön perhetyöllä pyritään ja mitä sillä tarkoitetaan. Ostettua perhetyötä myös arvostetaan, sillä mitä rahalla ostetaan, sen halutaan ja koetaan olevan hyvää. Toisaalta ostopalveluna toimimisesta seuraa perhetyölle omia haasteita, kuten maksusitoumusten saamisen monimutkaisuutta, perhetyön päättymistä rahojen loputtua jne. Ostopalveluihin liittyy aina myös kilpailuttaminen. Mitä se merkitsee perhetyölle, sen toteutukselle ja vaikuttavuudelle? Onko tästä seurauksena erittäin lyhytkestoisia asiakassuhteita? Katkeavatko hyvin alkaneet prosessit perheissä?

Järjestöt täydentävät hyvin julkisia palveluja. Ne pitävät usein yllä keskustelua arvoista, yhteisvastuusta sekä perheiden arvostuksesta. Ne tuovat myös esille palvelujärjestelmässä olevia väliinpuotoajia eli perheitä, jotka eivät vielä ole lastensuojelun asiakkaita, mutta joilla on tuen ja avun tarvetta, johon olemassa olevilla palveluilla ei pystytä vastaamaan. Usein tällöin on kyse esimerkiksi ennalta ehkäisevästi kotiin annettavasta perhetyöntekijästä varhaisen tukemisen tai puuttumisen toiminnoissa ja perhetyömuodoissa.

Miksi perhetyötä järjestöistä?

Järjestöjen kautta saatava perhetyö on helposti saavutettavissa niin perheiden itsensä kuin muiden viranomaisten näkökulmasta. Monenlaisia toimintamuotoja käytetään joustavasti perheiden hyväksi. Se toimii tehokkaasti mm. varhaisena tukemisena. Perhetyö toimii perheille erityisesti sosiaalisena tukiverkkona. Järjestöjen toiminnat tuovat tutuiksi samalla alueella asuvia ja vertaisperheitä, jolloin niiden keskinäinen tuki mahdollistuu. Sosiaaliset suhteet laajenevat oman kodin seinien ulkopuolelle, eivätkä perheet

jää yksin vaikeuksiensa kanssa.

Kaupungin virastoista erillään oleva perhetyö koettiin tutkimuksessa turvalliseksi ja luotettavaksi. Järjestöjen perhetyöntekijät kokivat, että heidän työnsä vahvuus oli siinä, ettei heillä ollut viranomaisvelvoitetta valvoa sääntöjen ja lakien toteutumista perheissä. He halusivat korostaa perheen omia voimavaroja ja tukea niiden löytymistä. Perheet itse saivat olla mukana määrittelemässä perhetyön kestoa, intensiteettiä ja sisältöjä.

Järjestöjen perhetyötä kuvattiin ryhmähaastatteluissa asiakasta kunnioittavaksi, luottamukselliseksi ja asiakaslähtöiseksi toiminnaksi. Vanhempien mukaan sen avulla oli pelastettu monia perheitä ”*elävien kirjoihin*” (H6,H4). Järjestöjen perhetyössä perhe on koko toiminnan keskiössä. ”*Perhe on kuningas.*” (H5,H1) Perheitä arvostetaan oman elämänsä asiantuntijoina.

”Sillai kun tavallaan se perhe on myös, vaikka se ei oookaan se palkan maksaja, niin se on tietyllä tavalla kuitenkin se työnantaja. Se sanoo omalla tavallaan sitte ne raamit, missä se tarvitsee apua ja minkälaista apua tarvitsee, mitä meillä tehään nyt.” (H6,H4)

Usein perheet itse ovatkin hakeneet apua ja tukea järjestöiltä omaan elämäntilanteeseensa ja siihen liittyviin haasteisiin. Tällöin perheen oma sitoutuminen perhetyöhön toteutuu helpommin kuin jos perhe ohjataan tai jopa velvoitetaan perhetyöhön.

Järjestöjen perhetyö pystyy reagoimaan nopeasti perheiden ennakoimattomiin tarpeisiin. Työajat ovat joustavia, samoin toiminta-alueet ja työmenetelmät. Järjestöjen toimintamuodot pyrkivät koko perheen huomioon ottamiseen ja siihen vaikuttamiseen siten, että toimintoja järjestetään myös iltaisin ja viikonloppuisin. Lisäksi järjestöjen työntekijöiden työnkuva ei ole tarkasti määritelty. Aineistossa tuli esille esimerkkinä, että kun järjestön perhetyöntekijä tuli kotiin, hän aloitti heti hommat siitä, mikä näytti sillä hetkellä akuuteimmalta. Hän ei valikoinut töitä sanomalla: ”*Tämä ei kuulu minun toimenkuvaan*”, kuten ryhmähaastattelujen mukaan muilta tahoilta tulevat työntekijät saattoivat tehdä.

Järjestöjen perhetyössä yleensä samat työntekijät toimivat koko ajan saman perheen kanssa eri toimintamuuodoissa. Asiak-

kaan ei tarvitse joka kerta kertoa perheensä tarinaa, vaan työntekijät tuntevat heidät jo ennakolta. Toisaalta joissakin järjestöissä lasten- ja kodinhoito perhetyönä toteutetaan osittain vapaaehtoisvoimin, jolloin työntekijä saattaa vaihtua joka kerta. Hänen osaamisensa ei aina myöskään ole riittävää suhteessa tarpeeseen. Tutkimuksessa järjestöjen perhetyöntekijöiden koettiin kuitenkin omistautuvan kokonaisvaltaisesti työhönsä. He olivat helposti lähestyttäviä, luottamuksellisia ja työhönsä hyvin motivoituneita. Heistä muodostui perheelle tuttuja ja turvallisia tukijalkoja, joihin saattoi nojata tarpeen tullessa. Myös projektien perhetyöntekijät itse kokivat työnsä erittäin merkitykselliseksi ja motivoivaksi.

Järjestöjen perhetyössä käytetään usein myös työparityöskentelyä ja vapaaehtoisia, mikä mahdollistaa toisen työntekijän keskittymisen lapsiin ja toisen vanhempiin. Näin koko perhe tulee huomioiduksi yhtä aikaa. Asiakkaiden tarpeisiin vastaaminen on joustavaa. Miten muut toimijatahot voisivat ja osaisivat hyödyntää enemmän järjestöjen ja vapaaehtoisten osaamista perheiden hyväksi?

Järjestöjen perhetyön ongelmakohtia

Järjestöjen perhetyön ongelmaksi koettiin ryhmähaastatteluissa niiden määräaikaisuus, eikä pitkäjänteinen työskentely perheissä aina mahdollistunut. Määräaikaisuudesta on seurauksena myös saavutettavuuden ja tunnettavuuden ongelmia. Alueilla ei ole tietoa kaikista siellä vaikuttavista järjestöistä ja niiden palveluista. Tiedottaminen onkin järjestöjen keskeinen tehtävä. Miten kertoa oman perhetyön toimenkuvaan liittyvät määritteet asiakasperheille ja muille viranomaisille mahdollisimman selkeästi?

Ryhmähaastattelujen mukaan joissakin järjestöjen perhetyön muodoissa maksullisuus haittaa niiden käyttämistä, eivätkä ne ole tasapuolisesti kaikkien saatavilla. Toisaalta maksullisuuden koetaan karsivan perhetyön tarpeista esille vain todellisen. Todellinen tarve saattaa myös jäädä kodin seinien sisäpuolelle, kun siihen ei ole uskallusta hakea apua tai apua ei ole mahdollista ostaa. Tällöin tilanteet perheessä saattavat kasautua. Perheen ongelmiin on myöhemmin puututtava maksuttoman, mutta kalliin erityispuolun kautta.

Järjestöjen perhetyötä käytetään kunnan oman palvelujärjestelmän tukena, mutta aina sen yhdistyminen kunnallisten sektorien toimintaan ei toimi. Yhteistyö eri tahojen välillä voi ontua. Jotta järjestöjen perhetyö yhdistyisi joustavasti ja tarkoituksenmukaisesti muihin toimijoihin, ryhmähaastattelujen mukaan tarvitaan yhteisiä palaverieja, avoimuutta ja jokaisen asiantuntemuksen arvostamista. Kaikki palvelujärjestelmän sektorit eivät hyödynnä järjestöjen perhetyötä. Järjestöjen perhetyötä ei myöskään ole saatavilla kaikkialla, joten asuinalueet ovat keskenään eriarvoisia. Järjestöt saattavat vaikuttaa aikansa alueilla, eivätkä niiden kehittämät työmuodot välttämättä vakiinnu. Epävakaisuuteen tarvitaan muutosta, jotta hyvin alkaneet prosessit eivät katkeaisi esimerkiksi projektien päättymiseen, vaan vakiintuisivat pysyviksi toimintamuodoiksi. Edellytyksenä toimivalle perhetyölle on luottamuksellisuus ja tuttuus, mitkä edellyttävät perhetyöltä pysyvyyttä ja jatkuvuutta.

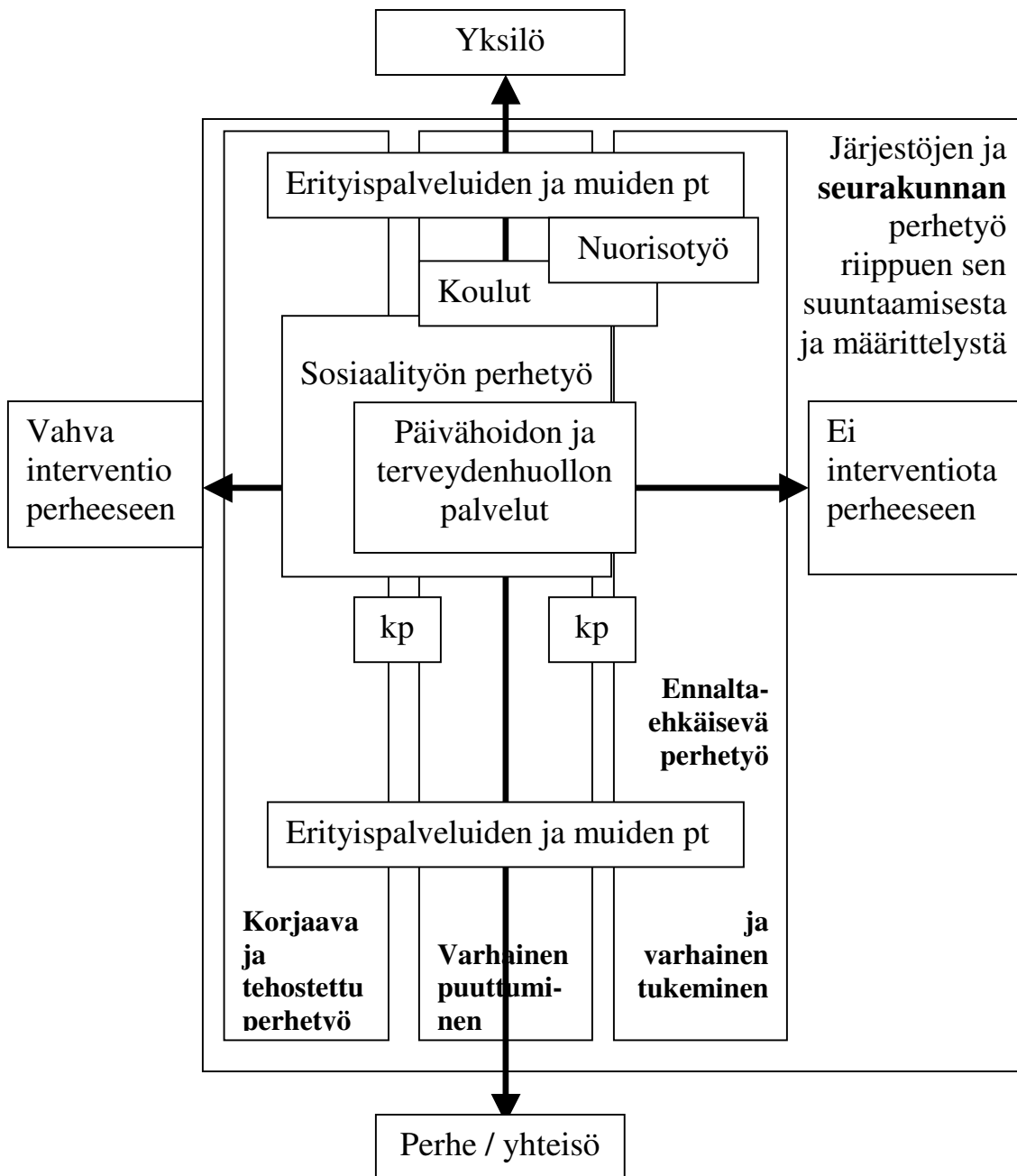
9.3. Perhetyö seurakunnassa

Seurakunnan perhetyöstä ryhmähaastatteluissa puhuivat erityisesti seurakunnan omat työntekijät¹³⁰. Lisäksi sen nostivat esille vanhemmat, johdon edustajat, opettajat ja perhetyöntekijät¹³¹.

Seurakunnan perhetyön toiminnan kohteena on koko perhe tai sen yksittäisiä jäseniä. Myös intervention puolesta seurakunnan toiminnassa on mukana kaikenlaista perhetyötä. Siksi se sijoittuu perhetyön malliin kaikkialle eri muotoja koskevan tarkemman määrittelyn ja suuntaamisen mukaisesti.

¹³⁰ ks. kuvio 8

¹³¹ ks. taulukko 7

Kuvio 15. Seurakunnan palvelut sijoitettuna perhetyön malliin

Seurakunnan perhetyössä on oma erityinen alueensa, sanan julistus, joka ei ole muiden toimijoiden tehtävä. Se liittyy kristilliseen uskoon ja kasvatukseen, jolloin sen keskeisenä tehtävänä on hyvästä, rakastavasta Jumalasta kertominen. Seurakunnan toimintaa leimaavan uskonnollisuuden koettiin osaltaan rajoittavan sen käyttämistä joissakin perheissä. Perhetyö liittyykin seurakunnan

sisällölliseen sanomaan läheisesti. Tätä pidetään edelleen ohjavana periaatteena kirkon perhetyössä.

”Kirkolla ja seurakunnalla on tietyt perustehtävät, jotka on määritelty kirkkolaissa. Jos tätä nyt lähtee koko kirkon perus-idea, niin kysehän on yksinkertaisesti Jumalan sanan ja sakramenttien jakamisesta ja siitä että ihmisiä hoidetaan näillä välineillä ja elementeillä. No siitä tietenkin sitten seuraa monenlaisia työmuotoja ja työtapoja kirkonkin sektorilla. Mutta nyt on sillä tavalla että kirkkolain puitteissa ei oikeastaan oo lain luomaa perustaa tällaselle työmuodolle, jota kutsuttaisiin perhetyöksi. Että siellä puhutaan kyllä kristillisestä kasvatuksesta ja siellä puhutaan tosiaankin kirkollisista toimituksista, avioliittoon vihkimisestä, hautaamisesta ja niin edes päin jumalanpalvelusten pitämisestä ja jopa puhutaan diakoniastakin siihen saakka että jokaisessa seurakunnassa tulee olla diakonian viran haltija, joka sitten tavallaan niin kun tätä uskon käytännöllistä puolta elikkä lähimmäisen rakastamista toteuttaa. Että sitten niin kun sellaista sanamuotoa tai velvotetta sieltä, että kirkon tai seurakunnan tulisi tehdä jotenkin nimenomaan sitä perhetyötä, niin sieltä ei sellaista löydy. Mutta kuitenkin on hyvin pitkään, ja oikeastaan vois sanoa, että jotenkin aina jo alkaen Herramme Kristuksen tavasta tehdä työtä. Niin koko perhe kokonaisuus on ollu semmonen merkittävä asia kirkon toiminnassa ja lapsen kastaminen tai avioliittoon vihkiminen niin kun syvimmältään on kuin sen perheen perustamiseen tai sen eri vaiheisiin vahvasti liittyvää työtä. Mutta että ehkä sitten vähän niin kun tämmönen spesifimpi työote ja työnäky niin kun tämän perhetyön tiimoilta on alkanu hahmottua joskus päiväkerhon syntymisen aikoihin.”
(H13,H1)

Kirkkolaissa puhutaan yleisellä tasolla kristillisestä kasvatuksesta ja kirkollisista toimituksista, jotka ymmärretään ja määritellään perhetyöksi ryhmähaastatteluissa. Seurakunnan perhetyön, kuten kirkon koko toiminnan, peruslähtökohtana on Jumalan sanan ja sakramenttien levittäminen sekä ihmisten ja perheiden hoitaminen näillä välineillä ja elementeillä. Seurakunnan perhetyö lähestyy

ihmisiä elämänkaaren erilaisten tapahtumien, kuten kasteen, konfirmaation, avioliittoon siunaamisen ja hautajaisten kautta. Näissä tilanteissa se tulee lähelle perhettä, kulkemaan hetken aikaa rinnalla. Erityisesti pappien työssä on lyhytkestoisia perhetyön työmuotoja kuten surun keskellä tukemista, turvan antamista ja kuuntelijana olemista, jotka kaikki koetaan perhetyön osa-alueiksi.

Seurakunnan työntekijät ovat sitoneet itsensä ja omat resurssinsa perheiden elämän tukemiseen jo kastetilaisuudessa, kun perheeltä kysytään halua yhdessä kasvattaa lasta seurakunnan kanssa. Kristillisellä kasvatuksella vahvistetaan ja tuetaan vanhempien välistä sekä lasten ja vanhempien välistä suhdetta. Seurakunnan työntekijät kokevat velvollisuudekseen tukea perheitä vastoinkäymisissä, kun he ovat olleet saattamassa ja siunaamassa näitä yhteisen elämän alkuun.

Seurakunnan perhetyö perustuu lähimmäisenrakkauteen. Yhtenä lähtökohtana on ajatus huolien määrystä vakiona, eli perhetyötä tarvitsevat kaikki perheet jossakin elämänsä vaiheessa. Se ei saa leimata ketään käyttäjää huonommaksi kuin muut perheet. Myös perheet osaltaan antavat tukea ja voimaa työntekijöille. Kirkon perhetyön työmuodot eivät pyri määrittelemään perheiden toimintatapoja, vaan ne kulkevat perheiden rinnalla. Seurakunnan työntekijöiden näkökulmasta heillä ei ole resursseja, tahtoa, valmiuksia eikä halua määritellä perheiden hyvän elämän ehtoja. Heillä ei ole myöskään siihen viranomaisvelvoitetta kuten esimerkiksi sosiaalityöllä. Perhetyön halutaan olevan vuorovaikutteista ja tasavertaista työskentelyä, josta molemmat osapuolet hyötyvät ja saavat itselleen voimia.

Seurakunnan perhetyö on arkipäiväistynyt naispappeuden ja lapsityön myötä. Määritellympi työote ja -muoto ovat hahmottuneet lapsityön myötä. Sen kivijalka muodostuu perhekerhotyöstä. Seurakunnan perhekerhotyössä suurin osa osallistujista on hyvinvoivia perheitä, joiden elämän perusedellytykset ovat kunnossa. He hakeutuvat perhekerhoihin itse. Toisaalta ryhmähaastatteluissa nostettiin esille tarve hakea perhekerhoihin mukaan myös perheitä, jotka eivät sinne kykene itsekseen tulemaan. Seurakunnan työntekijöiden mukaan heillä ei kuitenkaan ole resursseja tähän.

Seurakunnan perhetyössä on tapahtunut muutoksia. Kirkon

arkinen yhteentulo tavallisissa asioissa on uutta verrattuna aikaisempaan juhlapainotteiseen perhetyöhön kirkollisissa toimituksissa. Seurakunnan perhetyö koetaan nykyisin erityisesti arjen kysymyksistä yhdessä keskustelemiseksi. Diakonian tekee uskon käytännöllisempää puolta eli lähimmäisen rakkauden pohjalta tehtävää perhetyötä. Siinä mennään konkreettisesti sinne, missä hätä on suuri. Perhe kohdataan ongelmiensa ja kriisiensä keskellä. Lisäksi työmuotoina ovat perheasiainkeskuksen perheneuvonta ja parisuhdetyö, jotka ovat terapeutista ja hoitavaa perhetyötä, kuten kasvatus- ja perheneuvoloissa. Perhetyö on erilaisissa parisuhdekriiseissä tukemista, auttamista ja hoitamista. Tavoitteena kirkon perhetyössä on perheen yhdessä pysyminen.

Toisaalta kirkon erilaisten toimitusten muodossa seurakunnan perhetyö on mukana lähes kaikkien perheiden elämässä ihmisen elämänkaaren eri vaiheissa ja tilanteissa. Työmuotona seurakunnan perhetyö on sekä ennalta ehkäisevää että ongelmakeskeistä kriisiperheissä tehtävää perhetyötä. Vaikka perhetyön tehtävänä onkin kristillisen sanoman välittäminen, se ei edellytä perheiltä kirkon jäsenyyttä. Seurakunnan työntekijät määrittivät perhetyönsä keskeisen tehtävän seuraavasti:

”Tukea selviämään arjessa, rohkaista matkaa eteenpäin elämässä, vahvistaa elämän sietämistä, levittää elämäntunnetta kypsynyttä tietoa ja taitoa perheiden tueksi.” (H13,H2)

Perhetyössä seurakunnassa on erityisesti kyse arkisesta, matalan profiilin tuesta perheiden arjessa. Tavoitteena on perheen omien voimavarojen vahvistaminen ja elämästä selviytyminen.

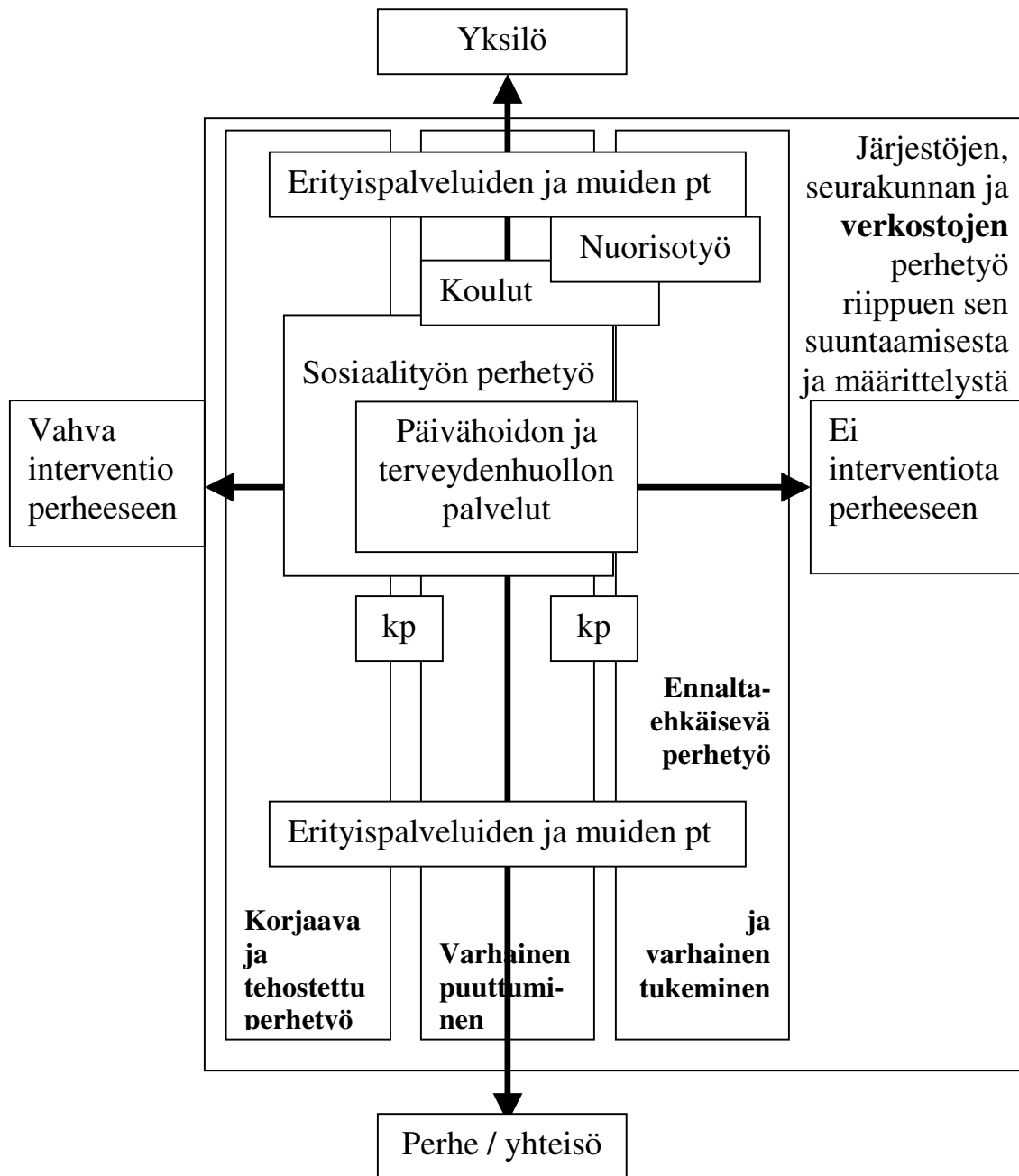
9.4. Perhetyö verkostoissa

Perhetyöstä verkostoissa puhuivat lähes kaikki ryhmät¹³². Ensimmäisistä sen yhdistivät verkostoihin terveydenhoitajat¹³³. Perhetyöntekijät eivät maininneet perhetyötä verkostotyönä, kun heiltä kysyttiin, ketkä tekevät perhetyötä. He näkivät perhetyön ammatillisuutena, joka oli tietyn viranomaisryhmän tehtävä.

¹³² ks. taulukko 7

¹³³ ks. kuvio 8

Perhetyötä verkostoissa koettiin olevan kaiken kattavasti eri tasoilla riippuen siitä, millaiseksi verkosto määriteltiin ja keitä toimijoita siihen otettiin mukaan.

Kuvio 16. Perhetyötä verkostoissa

Ryhmähaastattelujen mukaan verkostojen tekemä perhetyö keskittyy usein asiakasperhetyöhön moniongelmaisissa perheissä ja kriiseissä. Se on hätäapua perheille. Resursseja ei ole ennalta ehkäisevään perhetyöhön, jolloin näihin tarpeisiin on muodostunut

myös yksityisiä verkostoja. Niiden koetaan toimivan jopa fanaattisesti ajamiensa asioiden puolesta. Esimerkiksi terveydenhoitajat kokivat imetysverkot jopa omaa työtään haittaaviksi. Heidän mukaansa perheet ahdistuivat niiltä tulevan tiedon ja hyvää tarkoittavan tuen alle, jolloin nämä verkostot saattoivat vähentää perheiden hyvinvointia.

Perhetyöllä verkostoissa tarkoitetaan eri alojen asiantuntijoiden ja perheen itsensä yhdessä tekemää perhetyötä. Tästä monet käyttävät myös nimitystä moniammatillinen yhteistyö. Verkostotyössä on kuitenkin erona moniammatilliseen yhteistyöhön se, että se on tarkemmin strukturoitua, määriteltyä ja rajattua koskemaan tiettyjä perheitä tai alueita. Moniammatillisella yhteistyöllä voidaan konkreettisen työn lisäksi tarkoittaa yleistä ajatus- tai toimintamallia, jossa pyritään huomioimaan perhettä monesta eri näkökulmasta. Sen kohteena saattaa myös olla yhteisöjä, alueita tai yksilöitä perheiden lisäksi.

Perhetyö merkitsee osaltaan myös yksittäisen työntekijän työtötta ja toimintatapojen peruseriaatteita, kun hän pyrkii otamaan huomioon kokonaisvaltaisesti perheen ja sen tarpeet. Tämä työote vahvistuu, kun perhetyössä pyritään aktiiviseen vuorovaikutukseen eri tahojen kanssa yhdessä.

Nykyisessä järjestelmässä perheen ja perhetyön vaikuttavuuden kannalta ongelmana näyttäytyy kokonaisvastuun kantaminen verkostoissa. Kukaan ei selkeästi ota vastuuta perheen koko tilanteesta, vaan kukin hoitaa omaan toimenkuvaansa liittyvät asiat itseksensä. Pahimmillaan tämä on tarkoittanut yli kahtakymmentä viranomaista perheessä. Perhe on joutunut jopa ristikkäisten tavoitteiden ja ohjeiden kohteeksi perhetyössä.

Sekä perheet että viranomaiset nostivat ryhmähaastatteluissa esille tarpeen lapsiperheiden palvelujen keskittämisestä ja yhteen kokoamisesta. Siihen ajateltiin päästävän esimerkiksi koordinoidulla perhekeskustoiminnalla, verkostomaisella perhetyöllä tai moniammatillisella alueellisella yhteistyöllä. Ryhmähaastatteluissa nämä kaikki koettiin osaltaan samaksi asiaksi, josta käytettiin nimitystä perhetyö. Selvityksen kunnassa perhetyön suuntaamista oli tehty moniammatillista alueellista toimintamallia kehittämällä ja yhdistämällä eri sektorien voimavaroja. Nähtäväksi jää, miten se pystyy tavoittamaan ja toteuttamaan perheiden ja viran-

omaisten perhetyölle osoittamia tarpeita.

Verkostomaisen perhetyön vahvuuksia

Parhaimmillaan verkostomainen perhetyö hyödyntää eri osapuolten voimavaroja ja osaamista perheiden hyvinvoinnin turvaamiseksi. Se täyttää jokaiselta yksittäiseltä sektorilta jäävän aukon. Eri toimijoita ei koeta tilanteissa kilpailijoiksi, vaan yhteistyökumppaneiksi. Verkostossa ovat mukana asiantuntijoista ne, joiden toimenkuvaan ja osaamiseen perheiden tilanteet parhaiten kuuluvat. Haastateltavien viranomaisten mukaan kaikki toimijat usein huomasivat perheessä saman tarpeen. He määrittelivät perhetyölle asetettuja tavoitteita samankaltaisesti. Yhdessä tehtiin sopimuksia, joiden noudattamiseen kaikki osapuolet sitoutuivat. Perheet itse olivat aktiivisia osallistujia ja tasavertaisia kumppaneita. Parhaimmillaan tieto kulkee verkostojen perhetyössä joustavasti eri osapuolten välillä. Mm. verkostopalavereita voidaan pitää myös perheen kotona, eikä vain viranomaisten areenoilla.

Ryhmähaastattelujen mukaan verkostojen perhetyössä eivät riitä yksinään verkoston yhteiset sopimukset ja sitoumukset, vaan tarvitaan perheisiin perhetyöntekijä konkreettiseksi tukijaksi ja rinnalla kulkijaksi. Hän toimii viestin viejänä perheeseen ja perheestä. Hänet koetaan verkostoissa perheen puolestapuhujaksi. Perhetyöntekijät itse puolestaan tarvitsevat tuekseen moniammatillista tiimiä. Verkostot tarjoavat paljon erilaisia kontaktipintoja ja konsultaation mahdollisuuksia perheen ja ammattilaisten kesken. Kenenkään ei tarvitse yksin ratkaista tilannetta, vaan siihen pyritään yhdessä ja yhteisvoimin.

Verkostot mahdollistavat myös palvelujen ketjuuntumisen. Perhetyön koetaan tapahtuvan saumattomasti, kun se esimerkiksi alkaa järjestöjen perhetyöstä, joka riittämättömänä vaihtuu sosiaalityön perhetyöksi. Tutkimuksen mukaan oli tehty mm. saattaen vaihtoja sosiaalityön, terveydenhoitajien ja kodinhoitajien yhteistyönä, jossa perheet itse olivat olleet mukana. Verkostot myös muuttuvat koko ajan, joten tarvitaan koordinoitua yhteistyötä eri tahojen välille. Esimerkiksi perhetyöntekijä koettiin ryhmähaastatteluissa konkreettiseksi koollekutsujaksi ja koordinoijaksi moniammatillisessa yhteistyössä tai verkostojen perhetyössä.

Johdon edustajat toivat esille myös kunnassa jo olemassa olevat monipalvelukeskukset ja niiden hyödyntämisen perhetyössä. Näissä tiloissa toimitaan moniammatillisesti ja alueellisesti. Perheiden on helppo osallistua niissä järjestettävään toimintaan, koska ne ovat kaikille tarkoitettuja matalan kynnyksen tukipaikkoja. Kuitenkaan näiden yksiköiden resursseja ja mahdollisuuksia ei hyödynnetä riittävästi nykyisessä sektorijaotteluun perustuvassa työssä. Yhteistyö ei aina toteudu kaikkien osapuolten kanssa eikä tieto kulje palveluista muille viranomaisille eikä perheille itselleen. Tulevaisuudessa näitä monipalvelukeskuksia halutaan hyödyntää esimerkiksi lapsiperheiden palvelujen keskitetyssä koordinoinnissa ja palvelujen alueellistamisessa.

Monet verkostojen tekemät perhetyömuodot ovat alkaneet erilaisina kehittämisprojekteina ja kokeiluina. Ne ovat toimineet hyvin ja osoittaneet tarpeellisuutensa kokeilun aikana. Niiden käytäntöön vakiinnuttaminen on kuitenkin huomattu haasteelliseksi. Aineiston perusteella tämä kuitenkin voi toteutua, kun osa haastateltavista perhetyöntekijöistä oli aloittanut perhetyön projektissa, jonka jälkeen heidät oli vakinaistettu kunnan työntekijöiksi. He toimivat edelleen alueellaan aktiivisina jäseninä moniammatillisissa verkostoissa ja palveluketjuissa.

Verkostoissa tapahtuvan perhetyön heikkouksia

Aineiston mukaan verkostotyön haitaksi koettiin palvelujärjestelmän eri alojen toiminnan kapea-alaisuus, pirstaleisuus ja hajanaisuus. Laman vaikutuksesta yhteistyö eri tahojen välillä on vähentynyt. Jokainen sektori katsoo perhettä rajatusti omasta näkökulmastaan, jolloin tilanteiden moninaisuus jää huomioimatta. Tällöin perheen saama apu ja tuki muodostuu kapeaksi, mutta samalla monesta paikasta tulevaksi. Jokaisella sektorilla pyritään ”keksimään kaikki itse”. Jokainen sektori haluaa myös tehdä ennalta ehkäisevää perhetyötä, eikä esimerkiksi yksilötyöstä tai korjaavan perhetyön mahdollisuuksista ja tarpeista puhuta kovinkaan paljon.

Verkostojen perhetyön ongelmaksi nykyisessä sektorijakoisessa palvelujärjestelmässä koetaan muodostuvan resurssien, kuten ajan ja kustannuksien jakaminen eri tahojen kesken. Kenen

rahoista katetaan moniammatillisen yhteistyön ja verkostojen kulu? Lisäksi haasteeksi osoittauu yhdistäminen tilaaja-tuottajamalliin. Miten verkostotyö määritellään tuotteiksi? Nykyinen palvelujärjestelmä myös ohjaa perheen ongelmiseen usein erityispalveluihin, esimerkiksi psykologille ja lastensuojeluun, joiden oletetaan hoitavan ongelmat. Tämän seurauksena on syntynyt jopa turhaa diagnosointia, kun perheet eivät muuten saa apua.

Ryhmähaastattelujen mukaan verkostojen jäsenten tasavertaisuus ei aina toteutunut perhetyössä ja vaitiolovelvollisuus vaikeutti yhteistyötä. Myös työntekijöiden vaihtuvuus ja kasvottomuus haittasivat verkostotyöskentelyä. Verkostojen haasteeksi nousi tiedon kulun varmistaminen, missä haastatteluiden mukaan oli viiveitä ja esteitä. Ammattilaiset olivat jopa sulkeneet silmänsä joidenkin perheiden ongelmilta, kun ajateltiin, ettei niihin voitu mitenkään vaikuttaa. Myös viranomaisten asenne erilaisia perheitä kohtaan vaihteli. Kun perhe tuli keskelle moniammatillista areenaa, ei sille jäänyt mahdollisuutta esittää eriäviä näkökulmia tilanteesta, kun verkostossa oli yksi perhe ja jopa kymmeniä viranomaisia läsnä yhtä aikaa.

”Iteki oon ollu jossaki palaverissa, sairaalan palaverissa, jotka on tuntunu hirveen hassuilta, että on yksi pieni ihminen ja äiti ja siinä toistakymmentä moniammatillista ihmistä ympärillä (myöntelyä taustalla) pommittaa ja sanoo ja höpötää. Niin mää oon miettiny ite ihan oikeesti, että onko tuokaan ennää oikeen ihmisarvon tuntusta, että eikö se, jotaki outoo siinä on, että meillä mennee, nyt ammutaan yli näissä kauheissa auttamisjutuissa. Että nyt pittäis olla enempi semmosen, joku joka ihan oikeesti ottaa sen äitin tai sen perheen huostaan sillä tavalla, että se on apuna kaikissa ja kulukee mukana ja auttaa, että päästään homma hoitaan.” (H1,H1)

Verkostojen ongelmaksi koetaankin perheen oma asema viranomaisiin verrattuna. Miten perhe pystyy määrittelemään tavoitteita ja tarpeita perhetyölle? Joissakin tapauksissa verkostot ovat toimineet myös viranomaisten kesken ilman perheen tietoisuutta asiasta. Seurauksena on luottamuspulaa sekä rakentavan perhe-

työn estymistä.

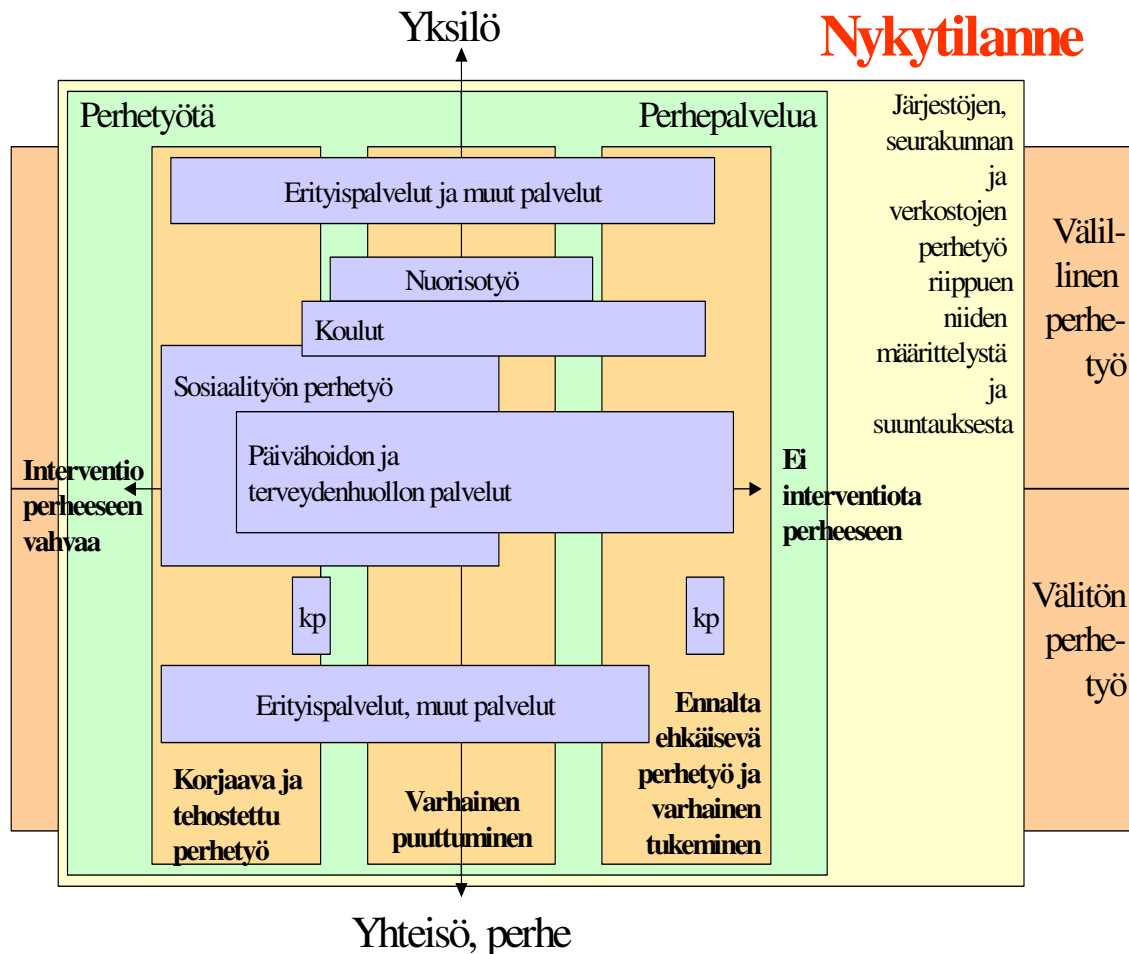
Verkostojen tekemän perhetyön kannalta olennaiseksi muodostuu verkoston kokoonpano: keitä siihen tulee mukaan ja mikä on kenenkin rooli perhetyössä. Nykyisin vallalla oleva ajatus, että kaikkien pitäisi tehdä kaikenlaista työtä, aiheuttaa epäselvyyksiä. Kukaan ei oikein ole tietoinen, miten muut toimivat. Kenenkään asiantuntemus ja osaaminen eivät pääse kunnolla oikeuksiin eivätkä tehokkaasti hyödynnetyksi perheiden tilanteissa. Lisäksi perheillä itsellään on epäselvyyttä siitä, mistä minkäkinlaista apua ja tukea saa. Verkostoissa ei aina myöskään osata hyödyntää eri tahojen esille tuomia näkökulmia ja osaamista. Niissä on myös liian paljon toimijoita, joten niistä muodostuu tehostomia ja kankeita esimerkiksi työskentelemään verkostopalavereissa. Perhetyössä on päällekkäisyyksiä sekä tuen ja avun ketjuuntumattomuutta. Tämän vuoksi on tarvetta palvelujen ja toimijoiden koordinoitumiselle, palvelujen keskittämiseksi ja selkeälle tiedottamiselle. Jo pelkästään tietous erilaisista palveluista ja niiden saatavuudesta koetaan osaltaan vaikuttavaksi perhetyöksi verkostoissa.

Viranomaiset itse kokevat tarvitsevansa verkostoja vertais-tueksi ja keskustelupaikoiksi, joissa asioita voidaan pohtia keskenään. Samalla on huolehdittava asiakastapausten ja tilanteiden anonyymisyydestä, mikä tutkimuksen mukaan ei aina toteudu. Auttamishalussa ja tahdossa oli joskus menty liian pitkälle, ja perheitä tuettiin liikaa ja liian monelta taholta. Perheistä oli tullut jopa viranomaisverkostojen ”uhreja ja pelinappuloita”, kuten ryhmähaastatteluissa todettiin.

Luottamuksen ja arvostuksen syntyminen verkostojen perhetyössä vaatii avoimuutta, selkeää tiedottamista asioista, kaikkien osapuolten tiedostamista ja jokaisen antaman panoksen huomioon ottamista. Ovatko eri toimijatahot valmiita ottamaan muita toimijoita omalle areenalleen? Hyväksytäänkö jokaisen asiantuntemus yhteisen päämäärän hyväksi? Ollaanko avoimia verkostotyölle, jossa kukin toimija antaa oman asiantuntemuksensa yhteiseksi hyväksi yhteisellä areenalla?

10 YHTEENVETO PERHETYÖSTÄ ERI SEKTOREILLA

Empiirisen aineiston analyysin tuloksena syntynyt perhetyön malli kuvaa tämänhetkistä perhetyön käsitettä, toteutumista ja toimivuutta. Mallin ohjaavina ulottuvuuksina ovat perhetyön suuntautuminen yksilöön, yhteisöön tai perheeseen (pystysuora akseli) sekä perheeseen tehtävän intervention vahvuus (vaakasuora akseli), joka vahvistuu siirryttäessä mallissa oikealta vasemmalle.

Kuvio 17. Perhetyön malli ja sijoittuminen palvelujärjestelmän eri sektoreille

Eri sektorien tuottama perhetyö on sijoitettu malliin laatikkoina, joiden paikka määräytyy perhetyön kohdistumisena yksilöön, perheeseen tai yhteisöön. Paikkaa määrittää myös se, kuinka vahvaa interventiota kunkin tahon perhetyö tekee perheeseen. On kui-

tenkin huomioitava, että perhetyö on jokaisella sektorilla vain osa sen toimintaa, yksi toimintamuoto tai -tapa. Kaikkiin perhetyötä tekeviin tahoihin liittyy myös monia muita osa-alueita. Selvimmin perhetyö on omana erillisenä nimettynä toimintamuotonaan sosiaalityössä. Se on osa sosiaalityön perustyötä, kun muilla sektoreilla perhetyö on perustyön lisänä.

Perhetyön malli on tehty selvitykseen kerätyn aineiston perusteella kuvaamaan kyseisen asuinalueen tilannetta. Ryhmähaastatteluissa nostettiin perhetyön tuottajina esille kuviossa olevat palvelujärjestelmän sektorit ja taustaorganisaatiot. Mallin erityispalvelut ja muut palvelut tarkoittavat mm. poliisia, sairaalaa, nuorisotyötä, terapioita ja perheneuvolaa. Toisessa tilanteessa niistä voisi jopa muodostua omia laatikoita malliin, mikäli niiden tekemä perhetyö olisi vahvemmin näkyvää ja tunnettua.

Kun perhetyön mallia tarkastellaan kokonaisuutena, huomataan palvelujärjestelmän eri sektorien perhetyön painottuminen korjaavaan työhön, mikä tulikin voimakkaasti esille aineistossa. Perhetyön tavoitteissa on yhteneväisyyksiä eri toimijaryhmien välillä, mutta myös eroja ja erilaisia nimikkeitä, mikä johtuu taustaorganisaation periaatteista ja toimintatavoista. Lähes kaikki resurssit menevät nykyisin korjaavaan perhetyöhön, mutta haluja kaikilla on tehdä sitä jo aikaisemmin ennen kuin ongelmat ovat kasautuneet ja kärjistyneet perheissä. Tähän ei kuitenkaan vielä ollut riittävästi resursseja.

Lisäksi perhetyön malliin sijoitettiin kaksi erilaista tapaa määritellä perhetyötä käsitteellisesti. Perhetyö nähdään kohteensa perusteella välillisenä tai välittömänä. Perhetyö kohdistuu välillisesti yksilöön sekä sitä kautta tai sen välityksellä perheeseen tai välittömästi koko perheeseen tai yhteisöön (esimerkiksi jonkin yhdistyksen asiakasperheet tai maahanmuuttajat). Perhe- tai yhteisötasolla perhetyö kohdistuu asiakastyöhön (yksittäinen perhe) tai asukastyöhön (yhteisö). Koska perhe on osa laajempaa kokonaisuutta, sen irrottaminen ympäröivästä yhteisöstä ei aina ole mielekästä. Tällöin perheeseen kohdistuva perhetyö saattaa suuntautua siihen myös ympäröivän yhteisön kautta yhdyskuntatyönä. Siinä pyritään vaikuttamaan asukkaiden elinolosuhteisiin ja aktivoimaan heitä vaikuttamaan itse alue- tai yhteisötasolla.

Perhetyön perusteluksi määritellään usein ihmisen ymmärtä-

minen perheen, yhteisön, sosiaalisen kontekstin tai verkoston osaksi. Hyvinvoinnin ilmenemisellä ja sen vaihteluilla on vaikutuksia yhteisöön, perheeseen tai sen yksittäiseen jäseneseen, jolloin huomio kiinnittyy näiden välisiin vuorovaikutussuhteisiin. Hyvinvoinnin saavuttaminen tai ongelman ratkaiseminen ei tapahdu vain yksilössä tai jonkinlaisessa yksilöllisessä umpiossa, vaan koko perheessä tai yhteisössä. Perhetyössä onkin kyse laajimmillaan ihmisten välisestä kohtaamisesta, vuorovaikutuksesta ja heidän suhteidensa tukemisesta.

Perhetyössä pyritään hyödyntämään jo olemassa olevia verkostoja ja luomaan perheille uusia sosiaalisia verkostoja. Useimmiten perhetyö toimii alueellisesti, ja perhetyön tehtävänä on aktivoida ja verkottaa alueen vanhempia ja lapsia. Harvoin toiminta on kuitenkaan avointa kaikille perheille, vaan se suunnataan esimerkiksi yksinhuoltajille, ensimmäisen lapsen synnyttäneille tai lastensuojeluperheille. Jotkut yhdistykset puolestaan suuntaavat perhetyönsä jäsenilleen, joita yhdistää esimerkiksi sama elämäntilanne. Tällainen perhetyö on vaikuttavaa. Perheiden vertaissuhteet ja voimaantuminen ovat lisääntyneet perhetyön kautta.

Perhetyö jaoteltiin käsitteellisesti myös perhetyöksi tai perhepalveluksi. Tässä aineistossa perhetyötä koettiin tehtävän erityisesti silloin, kun perheeseen tehtiin interventiota eli kun ulkopuoliset puuttuivat ja vaikuttivat perheen toimintaan. Pelkkä perheen tukeminen tai yhteistyön tekeminen perheen kanssa ilman suunnitelmallisuutta ja tavoitteellisuutta koettiin enemmän perhepalveluksi. Toiminta muuttui perhetyöksi, kun perheeseen meni joku ulkopuolinen auttamaan tilanteissa, joissa perhe ei enää yksin selvinnyt. Perheessä oli tuen ja avun tarvetta, perheen tilannetta arvioitiin yhdessä ulkopuolisen kanssa ja siihen suunniteltiin jatko-toimenpiteitä. Siinä haluttiin konkreettista tulosta perheen asioihin tai tilanteisiin vaikuttamisen ja puuttumisen kautta.

Perhetyötä tarkasteltiin ryhmähaastatteluissa sekä ongelmälähtöisesti haittoja korjaavana että hyvinvointia tukevana yleisenä palveluna. Perhetyö onkin erityispalvelua, kun sen asiakaskunta on rajattu interventiota ja nykyisin usein myös lastensuojelua tarvitsevaksi. Interventiossa on aina kyse puuttumisesta, ei pelkästään tukemisesta. Palvelujärjestelmässä erityisesti sosiaalityön

tuottama perhetyö on intensiivistä, suunniteltua ja useimmiten luonteeltaan korjaavaa tai kuntouttavaa lastensuojelutyötä jopa pitkittyneissä kriiseissä. Myös perhe- ja kasvatuseuvoissa sekä terapioissa perhetyö kohdistuu tarkasti määriteltyihin perheisiin ja niiden tarpeiden mukaisesti tavoitteisiin. Niiden tarkoituksena on muuttaa perheen toimintaa.

Peruspalveluna perhetyö puolestaan on kaikille tarkoitettua kotipalvelua, päivähoiton ja terveydenhuollon vaihtoehtoisia palveluja, kerhoja ja leirejä. Niiden tehtävänä on tukea perheen yleistä hyvinvointia ja estää ennakoita haittojen ja ongelmien syntyä. Työ on lähinnä arjessa auttamista, neuvomista ja ohjaamista muiden palvelujen piiriin perheen tarpeiden mukaisesti. Samalla pyritään vahvistamaan ja löytämään perheen omat voimavarat haittojen ratkaisemiseen. Tästä toiminnasta käytetään mieluummin perhepalvelujen nimitystä, jotta se ei sekoitu lastensuojeluun ja sen tekemään perhetyöhön.

Vanhempien mukaan perhetyön toteuttamisen kannalta olennaisista ei ole se, kuka tai mikä tuottaa perhetyötä, kunhan se ei ole sosiaalityö. Tämä johtuu lastensuojelun pelosta. Tutkimuksessa vanhemmat kertoivat, että tärkeintä heille oli, että heidän tarpeensa huomattiin ja niihin pyrittiin vastaamaan. Olennaisinta tällöin eivät ole viranomaisstahojen työtavat tai toimintamallit vaan asennoituminen ja halu perheiden auttamiseen.

Nykyinen palvelujärjestelmä muodostuu vahvasti rajatuista, selkeistä sektoreista, jotka perustuvat kunkin omalle erityisasiantuntijuudelle. Tämä sellaisenaan on vaikeasti yhdistettävissä perhetyön moninaisuuteen. Perhetyölle on vaikea osoittaa selkeitä määritelmiä, millaista osaamista se tarvitsee, ja millaista työtä se on. Minkään nykyisen palvelujärjestelmän sektorin työntekijöiden osaaminen ja koulutus eivät sellaisenaan riitä perhetyön vaatimuksiin ja tarpeisiin, vaan siihen kaivataan lisä- ja täydennyskoulutusta. Lisäksi mitä vahvempaa interventiota perheessä tarvitaan ja perheeseen tehdään, sitä enemmän osaamista perhetyöltä vaaditaan. Perhetyö tarvitseekin laaja-alaista asiantuntemusta sekä työntekijältä halua ja asennetta työskennellä perheiden kanssa heittä kunnioittaen.

Perheiden mielestä on sattumanvaraista, millaista apua ja tukea he saavat eri tahojen tuottamana perhetyönä sekä minkä pal-

velun piiriin he ohjautuvat tai hakeutuvat. Kun ei ole tietoa palveluista, apua ei välttämättä löydy mistään varsinkaan ennakoimattomissa tarpeissa. Ryhmähaastattelujen mukaan esimerkiksi äidin väsyessä nykyisestä palvelujärjestelmästä oli vaikea löytää toimintaa, joka pystyisi vastaamaan kodin- ja lastenhoidollisiin tarpeisiin. Ennalta ehkäisevä perhetyö miellettiin usein perheiden itsensä vastuulla olevaksi ja heidän oman lähiympäristönsä varaan.

Perhetyön apu ja tuki eivät välttämättä kohdistu sinne, missä sitä eniten tarvitaan. Perheillä ja viranomaisilla ei myöskään aina ole tietoa, keneltä apua ja tukea voi kysyä. Perhetyön tarve on sellaista, ettei se kuulu suoranaisesti kenenkään perustyöhön, eikä kenelläkään ole tietoa, mihin ohjata perheitä. Perheet saattavat pudota palvelujärjestelmän sektorien väleihin saamatta apua mistään. Myöhemmin he sitten joutuvat turvautumaan erityispalveluihin ongelmien kasautuessa, tai he joutuvat käyttämään kalliita laitospaikkoja¹³⁴ tilanteidensa ratkaisemiseksi. Palvelujärjestelmä toimii usein ongelmakeskeisesti, jossa konkreettiset tarpeet on helpommin osoitettavissa. Järjestelmää on rakennettu viranomaisten toiminnasta käsin, mikä ei välttämättä ota huomioon perheiden tarpeita. Viranomaiset valtaistuvat, vaikka tarkoitus on voimaannuttaa perheitä.

Palvelujärjestelmän sektoreista eniten mainintoja perhetyöstä sai sosiaalityö. Sosiaalityö sisältää sekä yleisen sosiaalityön että lastensuojelun. Sen perhetyö koetaan vahvasti interventiota perheisiin tekeväksi toiminnaksi, mutta lähinnä sosiaalityön toimijoilla itsellään on halu laajentaa sitä ennalta ehkäisevään suuntaan. Sosiaalityö tekee perhetyötä liian vähillä resursseilla ja liian myöhään, jolloin sillä ei enää ole kovin paljon mahdollisuuksia vaikuttaa perheiden tilanteisiin ja hyvinvointiin. Mm. terveydenhoitajien mukaan seitsemän kymmenestä perheestä oli päätynyt viiveellä huostaanottoon. Mitään toimenpidettä ei kuitenkaan koettu perheissä turhaksi; ne olivat olleet vain riittämättömiä perheen tarpeisiin ja tilanteisiin nähden. Toisaalta haastatteluissa tuli myös esille, että joissakin tapauksissa oli jouduttu tekemään huostaanottoja ja sijoituksia perhetyön resurssien puutteen vuoksi, vaikka perhetyö olisi voinut olla parempi ratkaisu lapsen ja per-

¹³⁴ esimerkiksi sairaalahoitoa, lasten sijoittamista lastenkotiin ja erityispalveluja

heen kannalta.

Lisäksi erityispalveluja ja niiden kautta tuottamaa perhetyötä käytetään joissakin erityistilanteissa. Näitä perhetyön muotoja ovat mm. päihde- ja mielenterveyspuolen tuottama perhetyö, erilaiset terapiat, perhe- ja kasvatusneuvoloiden palvelut sekä ensi- ja turvakotien toiminta. Niiden toiminta on korjaavaa ja perheen ongelmia poistavaa. Tällöin perheet kuitenkin saattavat medikalisoitua ongelmiksi, jotka halutaan korjata perhetyöllä ja erityispalveluilla. Perhetyön taustalla voi havaita myös lasten diagnosointia ja määrittelyä ns. lastensuojelutapauksiksi. Toiminnot perustuvat siihen, että perhetyötä annetaan erityispalveluista saadun diagnoosin tai lastensuojelutapaukseksi määrittelyn perusteella. Tämä on osaltaan lisännyt turhaa painetta näille sektoreille. Toisaalta perheiden vaikeuksien taustalla on usein sosiaalisia ongelmia, jotka eivät kovin helposti ratkea hoitamalla ongelma pois varsinkaan, jos sitä ei pystytä osoittamaan tarkasti. Tällöin nimetyksi ongelmaksi voi helposti tulla jokin toissijainen asia perheessä eikä perheen kokonaistilannetta olennaisesti haittaava asia.

Päivähoitoon ja terveydenhuoltoon on perustettu vaihtoehtoisia palveluja perhetyöhön. Niissä perhetyö koetaan uudeksi toimintamuodoksi perustyön ohessa. Erityisesti ne kohdistuvat ennalta ehkäisevään perhetyöhön ja varhaiseen tukemiseen, mutta asiakasperheissä on myös korjaavan perhetyön piirissä olevia. Päivähoidon vaihtoehtoiset palvelut ja perhetyö ovat tulleet korvaamaan jonkin verran kunnasta puuttuvaa kotipalvelua. Nämä toimintamuodot eivät kuitenkaan kata kaikkea tarvetta eivätkä sovi kaikkien perheiden tilanteisiin. Lisäksi ne usein vievät osan perheestä muualla tapahtuvaan toimintaan, joten perheen kokonaistilanne ei kohennu eikä kukaan välttämättä kanno kokonaisvastuuta. Ongelmallista on myös perhetyön yhdistyminen päivähoiton ja terveydenhuollon perustyöhön. Näiden sektorien sisällä käydään vielä kamppailua perustehtävästä ja orientaatiosta. Esimerkiksi päivähoito koetaan hallinnollisesti sosiaali- tai sivistyspalveluksi ja sisällöllisesti sosiaalipalveluksi. Päivähoito mahdollistaa vanhempien työssäkäymisen ja opiskelun sekä toimii pedagogisena palveluna lapsen kasvatuksen ja opetuksen välityksellä. Päivähoidon ja terveydenhuollon palveluilla onkin ollut hyviä vaikutuksia mm. lapsen hyvinvointiin ja sitä kautta perheeseen.

Perhetyön toteutumisessa on myös puutteita, kun se ei kohdistu tällä hetkellä kaikkiin perheisiin. Erityisesti ennalta ehkäisevään perhetyöhön tarvitaan lisää resursseja ja perhetyön suuntaamista. Tämän työn vaikutukset näkyvät viiveellä mm. erityispalvelujen tarpeen vähenemisenä, joten sitä on usein aika vaikea perustella. Ryhmähaastattelujen mukaan on esitetty väitteitä, että perhetyö on loppunut, mutta näin ei kokonaisuudessa ole käynyt. Sitä on vähennetty radikaalisti kotipalvelusta, mutta vastaavaa työtä on siirretty muualle, mm. vanhuksille. Myös päivähoito- ja terveydenhuoltopalveluja sekä sosiaalityötä on kehitetty samanaikaisesti vastaamaan perheiden erilaisiin tarpeisiin omilla toiminta-alueillaan. Seurauksena on kuitenkin ollut perhetyön hajanaisuus. Kukaan ei oikein tiedä, mitä perhetyö itse asiassa on. Lähes kaikista perhetyön toimintamuodosta esitetään sekä puoltavia että vastustavia näkökulmia. Ryhmähaastatteluissakin esitetyt ajatukset olivat keskenään ristiriitaisia.

Perhetyöstä puhutaan myös osana järjestöjä, jolloin sitä on intervention kaikilla asteilla. Se on suuntautunut järjestöjen toimintaperiaatteiden ja ideologioiden mukaan. Osa järjestöistä on keskittynyt ennalta ehkäisevään lasten- ja kodinhoitoon, osa tekee vahvempaa tukemista ja puuttumista mm. perhetyöntekijöiden ja ryhmätoimintojen avulla sekä osa toimii sijaishuollossa ja laitoksissa lastensuojeluperheiden parissa.

Järjestöjen perhetyö on usein ostopalveluna tuotettua, jolloin sillä on oma selkeä alueensa perhetyön kokonaisuudessa. Sen puoleen käännytään, kun kunnan oma toiminta ei riitä. Ostopalveluna tuotettaessa perhetyö joudutaan määrittelemään tarkasti sen suhteen, mitä tarjottu työ tai palvelu sisältää. Siksi järjestöjen perhetyössä tarpeet ja tarjonta kohtaavat toisensa helpommin, kun tiedetään, millaista perhetyötä miltäkin järjestöltä voidaan ostaa. Toisaalta tästä on seurauksena niiden palvelujen tuottamista, joita ostetaan, eivätkä kaikkien perheiden tarpeet välttämättä tule täytetyiksi. Ostopalveluihin liittyy myös puutteita toimintojen ja työmuotojen jatkumoissa ja pysyvyydessä. Kumpi on taloudellisesti ja perhetyön johdonmukaisuuden kannalta kannattavampaa, resurssien suuntaaminen kunnan omaan perhetyöhön vai ostopalveluihin?

Palvelujärjestelmään kuuluvat verkostot puolestaan kuvataan

toimiviksi perhetyön kaikilla osa-alueilla sen mukaan, miten ne on määritelty tai suunnattu. Niiden toimivuudelle on olennaista selkeät pelisäännöt ja perheen tilanteen kannalta tarpeellisten ammattilaisten mukanaolo. Olennaista perhetyön toteuttamisen kannalta on, mihin ne on suunnattu ja millaisia tavoitteita niille on asetettu. Niiden toiminta ei kuitenkaan ole vielä vakiintunut asiakas- ja asukasperhetyön tasoilla.

Verkostoissa tehtävä perhetyö tarkoittaa toisinaan myös samaa kuin moniammatillinen yhteistyö. Siinä perhetyötä ei haluta määritellä minkään yksittäisen sektorin omaksi toiminnaksi vaan yleisesti perheiden kanssa tehtäväksi työksi. ”*Me kaikki teemme perhetyötä.*” Yksittäisen työntekijän kohdalla perhetyössä on kyse myös perhekeskeisestä työtoteutuksesta. Työntekijät tekevät työtä perhekeskeisesti ottaen huomioon koko perheen ja tehden yhteistyötä eri tahojen kanssa. Työtoteutena perhetyötä onkin kaikilla sektoreilla. Tämä asettaa omat haasteensa perhetyölle, eri tahojen väliselle yhteistyölle ja perheiden tarpeisiin vastaamiselle.

Selvityksen aikana nousi esille muutamia perhetyöhön liittyviä kysymyksiä

- Kun ei ole resursseja ennalta ehkäisevään perhetyöhön, joudutaan tekemään sijoituksia, vaikka perhe voisi yrittää vielä tuen avulla eteenpäin. Lisäksi perheet joutuvat hakemaan diagnooseja erityispalveluista tai lastensuojelusta, jotta saisivat apua perheelleen. Seurauksena tästä on erityispalvelujen koko ajan lisääntyvää tarvetta. Onko perusteltua, vaikuttavaa ja kannattavaa ohjata perheitä käyttämään taloudellisesti kalliita ratkaisuja ja erityispalveluja?
- Kohdistuuko perhetyö sitä eniten tarvitseviin perheisiin, kun huostaanottojen määrä koko ajan kasvaa? Kohdistuuko perhetyö perheisiin oikeaan aikaan? Olisiko perhetyötä syytä suunnata varhaiseen tukemiseen ja ennalta ehkäisevään perhetyöhön?
- Miten perhetyön toimintatavat vastaavat perheiden tarpeisiin? Onko perhetyö viranomais- vai perhelähtöistä? Mitä perhetyö merkitsee perhekeskeisenä toimintana?
- Miten yhteistyö, ammattilaisten tiiminä ja työparina toimiminen toimisi paremmin? Miten ja mistä perhetyö löytää paik-

kansa palvelujärjestelmässä? Mikä on perhetyöntekijöiden rooli ja asema? Entä mikä on perheen oma paikka perhetyössä?

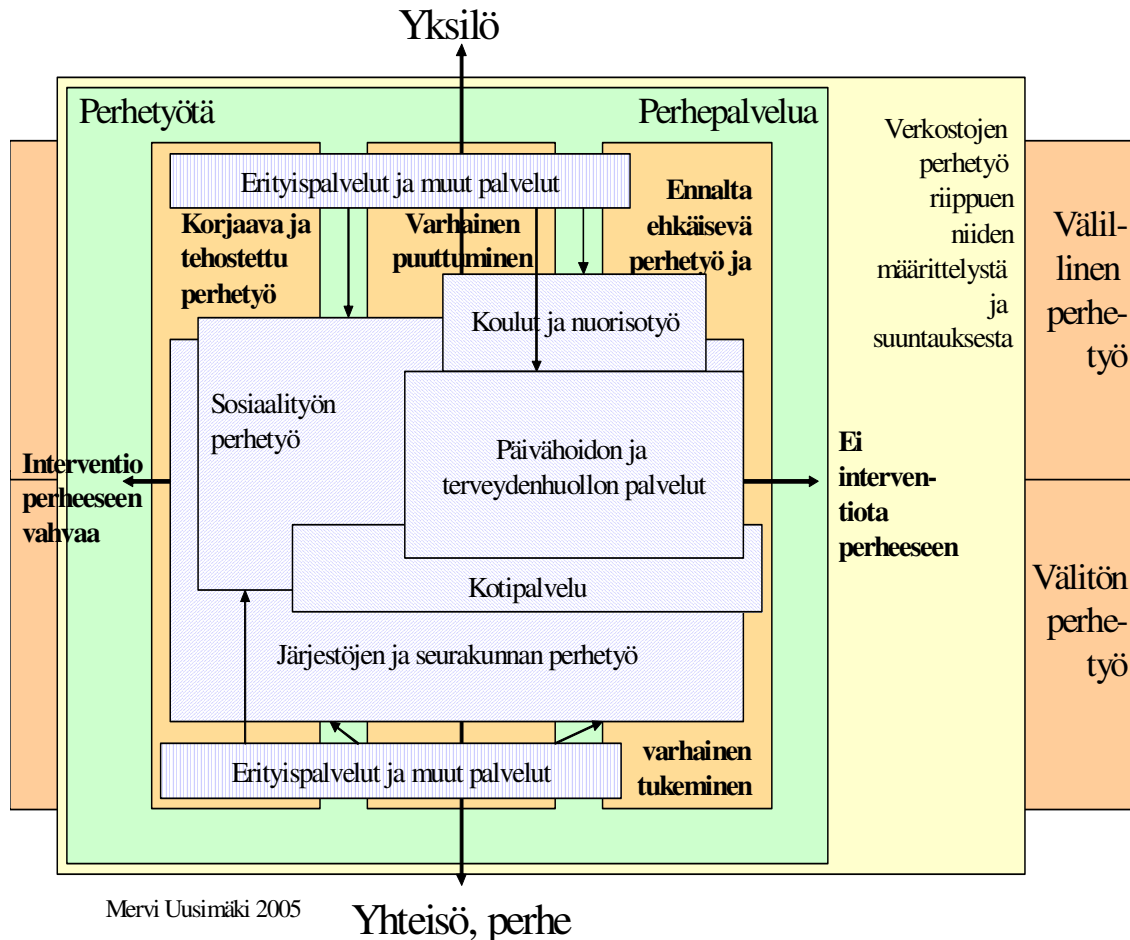
Laajimmillaan perhetyöstä puhutaan kahden ihmisen kohtaamisena. Kuitenkin perhetyössä näyttää olevan kyse myös tietyntylaisesta omasta toimintatavasta ja -kulttuurista. Sillä halutaan myös yhdistää kaikkia niitä toimintoja, jotka kohdistuvat perheiden hyvinvoinnin turvaamiseen ja edistämiseen. Perhetyö onkin monen sektorin yhdessä tekemää toimintaa perheiden hyväksi, mutta myös tarkemmin rajattua tietyn tai tiettyjen sektorien perheisiin kohdistamaa työtä. Siinä tehdään vahvuudeltaan monen asteista interventiota perheeseen, mutta kohteena on aina perhe, eikä vain sen yksittäinen jäsen.

Perhetyötä tarvitaan luontevaksi osaksi palvelujärjestelmää. Sitä ehdotetaan jopa omaksi alueekseen. Sosiaalityöntekijät pohdiskelivat ryhmähaastattelussa, mikä oli oikeaa perusperhetyötä. Vastaukseksi he ehdottivat, että lähinnä sitä oli järjestöjen tekemä perhetyö. Tämä oli myös työtä, jota he itse ostivat järjestöiltä perheille. Toisaalta perhetyö liitettiin vahvasti sosiaalityöhön, jonka toimenkuvaan sekä puuttuminen että korjaaminen olennaisesti liittyivät. Myös neuvolan perinteinen toiminta tuotiin esille vanhimpana perhetyön muotona. Perhetyö kokonaisuutena liittyykin lähinnä varhaiseen tukemiseen ja puuttumiseen, mutta sitä on myös löydettävissä ennalta ehkäisevänä tai korjaavana toimintana. Valtavirtana käsityksissä on kuitenkin perhetyön liittäminen jonkin asteiseen huoleen ja sen aiheuttamaan intervention tarpeeseen perheessä.

11 PERHETYÖN TULEVAISUUS

Ryhmähaastattelujen mukaan perhetyö on hyvin pirstaleista, eikä oikeastaan voi tietää, miten se toteutuu tulevaisuudessa. Se on hajallaan. Sen kehittäminen koetaan tarpeelliseksi, ei niinkään resursseja lisäämällä, vaan kokoamalla yhteen jo olemassa olevia palveluja ja suuntaamalla niiden työnkuvaa perhetyöhön.

Perhetyön toteuttamiselle ja toimivuudelle tulevaisuudessa voidaan esittää tavoitetilan kuvaus perhetyön mallinnuksen pohjalle. Laatikot kuvaavat sitä, miten palvelujärjestelmän uskotaan toteuttavan perhetyötä tulevaisuudessa. Lisäksi malliin on lisätty nuolet erityispalveluista ja muista palveluista kuvaamaan yhteistyötä ja loogista jatkumoa, jota halutaan olevan tietyissä perhetilanteissa näiden toimijatahojen välillä.

Kuvio 18. Perhetyön malli tulevaisuudessa

Kuten kuvio 18 huomataan, eri sektorien tekemän perhetyön painotus on siirtynyt huomattavasti ennalta ehkäisevämmälle puolelle kuin nykyhetken kuvauksessa. Tästä voi olla seurauksena se, ettei kukaan ole tulevaisuudessa halukas tekemään tehostettua ja korjaavaa perhetyötä. Aina kuitenkin tulee olemaan perheitä, jotka ovat moniongelmaisia ja tarvitsevat korjaavaa perhetyötä, vaikkei niin haluttaisikaan olevan. Toisaalta, kun kaikki haluavat

tehdä ennalta ehkäisevää ja varhaista tukemista, seurauksena on yhä enemmän toistensa kanssa päällekkäin meneviä palveluja. Miten perhe itse tulee huomioiduksi tässä moniammatillisessa verkostossa? Tukehtuuko se joissakin tapauksissa avun alle? Entä ne perheet, jotka eivät joistain syystä pääse minkään perhetyön piiriin? Miten erityispalvelujen ja peruspalvelujen perhetyö kohtaavat toisensa? Miten moniammatillinen yhteistyö onnistuu eri tahojen välillä?

Ryhmähaastatteluissa esitetyt toiveet ja ideat perhetyön toteutumisesta tulevaisuudessa asettavat haasteita palveluille ja niiden yhteistyön kehittämiseksi. Perhetyön toimivuuden kannalta koetaan tarvetta selkiyttää eri sektorien työtä ja saada ne toimimaan paremmin yhdessä perheiden hyväksi. Myös selvät linjaukset ja määritelmät kunnan perhetyölle ovat tarpeen. Miten muodostaa perhetyöstä eri sektorien välille toimiva malli, joka ottaisi huomioon myös järjestöjen, seurakunnan ja muiden vapaaehtoisten tuottamat palvelut? Tämän aineiston näkökulmasta tarvitaan perhetyön vahvaa keskittämistä jollekin nimetylle taholle sekä koordinoitua yhteistyötä ammattilaisten välille.

Kaikkien, jotka työskentelevät jollakin tapaa lasten ja perheiden kanssa, voidaan sanoa tekevän perhetyötä nyt ja tulevaisuudessa, mutta kuitenkin se tarvitsee myös tarkemman määrittelyn. Esimerkiksi perhetyöntekijöiden ammatillisuus ja osaaminen koettiin tutkimuksessa hankalaksi määrittellä, jos he sijoittuvat tulevaisuudessa eri sektoreille erilaisiin tehtäviin. Perhetyö omana sektorinaan kokoaisi yhteen niitä palveluja ja osaamista, jotka nyt koettiin perhetyöksi. Toisaalta moniammatillisella alueellisella yhteistyöllä ja voimavaroja kokoamalla voidaan pyrkiä organisoimaan perheille tarkoitettua palveluja perhetyönä. Kaikesta ei voida kuitenkaan puhua perhetyön nimikkeellä, jotta eri palvelut ja toiminamuodot eivät sekoittuisi keskenään. Niin perheillä kuin viranomaisillakin tulee olla tietoa siitä, millaista työtä tai palvelua mistäkin voi kysyä ja saada.

Johdon mielestä perhetyön toimintamalleja tulee kehittää tulevaisuudessa riippumatta nimikkeistä ja tahoista, jotka sitä tuottavat. Esimerkiksi varhaista puuttumista on jo monessa palvelumuodossa, kuten sosiaalityössä, koulujen ja päivähoiton toiminnassa jne. Lisäksi ryhmämuotoisia toimintoja on jo paljon, eikä

niiden kehittämistä koettu enää välttämättömäksi. Olennaiseksi kehittämishaasteeksi tutkimuksessa johdon edustajat kokivat asiakasperhetyön erityisesti kotiin tuotettuna.

Yksittäisiä kehittämisideoita ja -ajatuksia tuotiin ryhmähaastatteluissa esille eri sektoreiden perhetyöhön liittyen. Usein kehittämisideat kuitenkin ovat sellaisia, että ne kuormittavat työntekijöiden perustyötä. Lisäksi ne ovat keskenään koordinoimattomia ja tulevat usein entisten töiden lisäksi. Esimerkiksi joku yksittäinen työntekijä saattaisi tulevaisuudessa joutua olemaan erilaisissa palavereissa ja eri viranomaisten verkostoissa tekemässä yhteistyötä loputtomiin, eivätkä hänen omat resurssit enää riittäisi tähän. Perhetyön kehittäminen näyttää osittain myös satunnaiselta, minkä seurauksena on alueiden keskinäistä eriarvoistumista ja kahtia jakautumista. On muodostumassa alueita, joilla on moninaista perhetyötä ja joilla sitä halutaan edelleen kehittää. Toisaalta on myös alueita, joissa ei ole lainkaan perhetyötä, koska sen kehittämistä ei kukaan koe merkittäväksi eikä ota siitä vastuuta.

Aineiston perusteella voidaan nostaa esille joitakin nykyisen perhetyön toimintaehtoja, joiden koetaan haittaavan perhetyön toteutumista ja joita halutaan kehittää tulevaisuudessa. Perhetyöstä on muodostunut työtehtäviä painottavaa ja suorituskeskeistä. Perhetyön monipuolisuus ja vaikuttavuus on heikentynyt. Siinä tehdään toisinaan vain tiettyjä, ennalta määritettyjä tehtäviä, eikä perheen senhetkistä tilannetta ja tarvetta välttämättä huomioida kokonaisuutena. Perheistä on tullut ”vuoroja”. Tehokkuusvaatimukset ja asiakasta kohden varattu aika eivät anna tilaa perhetyön ennakoimattomuudelle ja tarpeiden vaihtelevuudelle. Siksi perhetyöstä halutaan tulevaisuudessa joustavaa, pitkäjänteistä, perheen asioihin ja tilanteisiin syvemmälle puretuvaa työtä ja palvelua. Ryhmähaastatteluissa koettiin tärkeäksi myös ennakoimattomiin tarpeisiin vastaamisen mahdollistuminen. Perheille tulee tarjota apua heti tarpeen ilmentyessä.

Perhetyön halutaan kohdistuvan eri-ikäisiin ja erilaisiin perheisiin tulevaisuudessa, minkä koetaan osaltaan auttavan työntekijöiden työssä jaksamista. Työ olisi silloin monipuolista, mielenkiintoista ja vaihtelevaa. Työntekijät kokivat, että työssä helposti samaistutaan kohteeseen, joten erilaisten perheiden kohtaaminen ja niiden kanssa työskentely estäisi urautumista sekä työn ja koko

elämänpiirin kaventumista. Myös työntekijöiden halutaan voimaantuvan perhetyön avulla omassa elämässään.

Tutkimuksessa johdon edustajat halusivat selvittää, mitä todelliset perhetyön tarpeet ovat, ja mitkä ovat ne kriteerit, joilla perhetyötä voidaan toteuttaa ja tuottaa tulevaisuudessa. Viranomaisten ja johdon näkökulmasta ennalta ehkäisevälle perhetyölle ei pitäisi olla jatkossa tarvetta, kun on hyvät päivähoitopalvelut kunnassa ja perheille on lakisääteisesti taattu sairaan lapsen hoito-oikeus. Nämä eivät kuitenkaan kata kaikkea perhetyön tarvetta eivätkä vastaa perheiden erilaisiin tilanteisiin. Halutaanko esimerkiksi kaikki lapset päivähoitoon? Ohjataan eri-ikäiset yhä vahvemmin omiksi ryhmikseen ja irralleen toisistaan? Tuetaanko mieluummin ryhmämuotoista toimintaa kuin kotia perheen keskuspaikkana? Onko palvelut suunnattu nimenomaan työssäkäyville keskivertoperheille? Mm. näihin kysymyksiin joudutaan vielä etsimään vastauksia, kun perhetyön tulevaisuutta suunnitellaan ja pohditaan.

Laajasti ajateltuna perhetyön rajaaminen yksittäisen sektorin toiminnaksi tai tietyksi ammatilliseksi pätevyudeksi on tulevaisuudessa vaikeaa ja mahdotonta. Perhetyössä lastensuojelun alaisena vaaditaan vahvaa ammatillista osaamista ja pätevyyttä, koska perheiden tilanteet ovat haastavia. Toisaalta ennalta ehkäisevä perhetyö tai perhepalvelu merkitsee yhä enemmän perheen rinnalla kulkemista ja konkreettista avun tarjoamista perheille tilapäisissä tarpeissa. Perhetyön tulevaisuus onkin aineistossa kahtiajakautunutta; sillä tarkoitetaan joko kaikille perheille tarkoitettua lasten- ja kodinhoitoa kotipalveluna sekä ryhmätoimintoja tai vahvaa puuttumista ja korjaavaa perhetyötä lastensuojelun ongelmaperheissä. Myös rajanveto perhetyöstä toteutuspaikan näkökulmasta vaatii tarkennusta. Esimerkiksi jos perhetyöntekijä on perheen tukena ja apuna, voiko perhetyötä tapahtua kodin ulkopuolella vai tapahtuuko sitä vain kotona. Perhetyössä tarvitaan pelisääntöjen selkiyttämistä myös maksullisuudesta.

Perhetyöstä halutaan tulevaisuudessa tarvelähtöistä, kaikkiin perheisiin kohdistuvaa työtä, joka ei olisi rutiinitoimintaa, vaan vuorovaikutusta perheeseen ja perheestä. Sen halutaan olevan ennen kaikkea tavoitteellista ja suunnitelmallista koko perheen ja sen kaikkien jäsenten auttamista eikä vain yksittäiseen jäsenen

suunnattua työtä tai palvelua. Vanhempien ottaminen huomioon ja ohjaaminen tulee näyttelemään siinä merkittävää roolia ja tehtävää.

Viranomaisilla näytti kuitenkin aineiston perusteella olevan pelkoja siitä, että perheet käyttäisivät perhetyötä tulevaisuudessa ilman perusteluja, mikäli sen tarjontaa lisättäisiin. Haastateltujen vanhempien mukaan tämä pelko on kuitenkin turhaa. He kertoivat avun pyytämisen vaikeudesta ja siitä, kuinka pitkään heistä jokainen oli pohtinut omaa tilannettaan ennen kuin oli uskaltanut pyytää apua itselleen. On hyvin epätodennäköistä, että perheet tulisivat käyttämään palveluja ja perhetyötä ilman perusteltua tarvetta. Viranomaiset nostavat lisäksi esille perhetyön tulevaisuuden haasteena sen, millaisia palveluja kunnan tulee ylipäättänsä tarjota perheille ja asiakkaille. Tarvitseeko kunnan tuottaa palveluja esimerkiksi väsymykseen, siivoukseen, harrastusmahdollisuuksiin ja virkistykseen? Tarvitseeko julkisen palvelujärjestelmän tuottaa palveluja perheille, joiden hyvinvointi on kaikkien näkökulmasta riittävää? Mikä on perheen oma vastuu etsiä näissä tilanteissa itselleen tukea esimerkiksi järjestöistä tai yksityisiltä?

Toisaalta haastatteluissa puhuttiin myös marginaalisesta perheryhmästä, jossa turvautuminen viranomaisten apuun kulki perintönä ja totuttuna toimintatapana. Kun omassa lapsuudessa oli totuttu saamaan apua ja tukea esimerkiksi sosiaaliviranomaisilta, siihen oli helppo turvautua myös aikuisiässä. Miten näitä perheitä voitaisiin auttaa luottamaan enemmän omiin voimavaroihinsa ja uskomaan mahdollisuuksiinsa selvittää omin voimin? Miten sosiaalityön kierre ja periytyminen joissakin perheissä voitaisiin katkaista? Voiko perhetyö auttaa tässä?

Perhetyön halutaan olevan tulevaisuudessa yhä enemmän perheen positiivisten piirteiden korostamista ongelmien luettelemisen asemasta. Erityisesti positiivisuuden ja perheessä olevan hyvän huomioimisen kautta voidaan vaikuttaa myös ongelmiin. Perhetyön tehtävä on nostaa esille perheen omia vahvuusalueita ja tuoda niitä perheen tietoisuuteen. Perhetyön toteutumisen arvelaan tulevaisuudessa olevan riippuvaista erityisesti siitä, miten perhe ottaa sen vastaan. Yhtä merkittäväksi muodostuu myös se, miten perhetyötä tekevä viranomainen asennoituu perheeseen sekä perhetyön tarpeeseen ja tavoitteisiin. Koska perhe käsitteenä

on laajentunut ja muodostunut yhä enemmän sopimukselliseksi asiaksi, myös perhetyö voi muuttua tulevaisuudessa sopimuksiksi siitä, mitä se on tai mitä sillä missäkin tilanteessa halutaan tarkoittaa ja tavoitella.

Perhetyölle on tarvetta enemmän kuin on tarjontaa. Toiminnan realiteetit tulevat monella sektorilla vastaan, kun nykyiset toimintamuodot ovat täyteen ahdettuja. Sama jatkunee tulevaisuudessa. Perhetyön vaikuttavuuden kannalta ei kaikkien viranomaisten haluta kuitenkaan tulevaisuudessa toimivan kovin laaja-alaisesti, saavan paljon asiakaskäyntejä ja pyrkivän tekemään kaikkea työtä perheiden kanssa, vaan asioita halutaan kohdennettavan syvällisemmin. Tavoitteeksi ryhmähaastatteluissa nostettiin, että yhden perheen kanssa voitaisiin käyttää enemmän aikaa nykyisten tilapäisten kohtaamisten sijaan. Perheitä ei haluta jättää yksin. Tulevaisuudessa on tarpeen yhä enemmän ja yhä tehokkaammin aktivoida perheen omia tukiverkostoja, joiden varassa ja tukemana perhe voi jatkaa elämäänsä perhetyön jälkeen. Siksi perhetyössä tarvitaan koordinoitua palvelujen tuottamista eri tahojen yhteistyönä, mikä huomioi myös yhdyskuntatyön kaltaisen perheiden keskinäisen aktivoitumisen. Siinä tulee hyödyntää kunkin tahon osaamista ja asiantuntijuutta unohtamatta perheen omaa asemaa ja merkitystä perhetyölle.

Kokemukset tarpeiden ja tarjonnan kohtaamattomuudesta vaativat palvelujärjestelmän toiminnan pohtimista jatkossa. Ryhmähaastattelujen mukaan on hyvä, että perhetyössä on erilaisia muunnelmia, koska sille osoitetut tarpeet vaihtelevat ajan ja paikan mukaan. Perhetyössä ei ole tarvetta yhdelle käsitykselle, mutta linjauksia ja yhteisiä pelisääntöjä kaivataan. Perhetyön käsitettä on tarpeen yhtenäistää eri tahojen välillä, mihin tälläkin selvityksellä osaltaan on pyritty.

Perhetyön mallin avulla voidaan määritellä kunkin sektorin tulevaisuudessa tuottamaa perhetyötä ja toiminta-alueita. Samalla tarjonnan kohdistaminen perheiden tarpeiden mukaiseksi helpottuu. Eri toimijoiden päällekkäisyyksiä ja toisaalta perheiden väliinpuotoamisia viranomaisten tuottamien palvelujen välillä voidaan havainnollistaa mallin avulla ja määritellä selkeämmin kunkin toimijatahon toiminta-alueita. Jos mallia sovelletaan muihin tilanteisiin tai tehdään sen perusteella tavoitetilan kuvauksia, on

huomioitava, että siihen liitetään kunkin tilanteen tai kunnan kannalta olennaiset toimijatahot ja palvelujärjestelmän sektorit. Kaikkien ei ole tarpeen tehdä kaikkea. Toisaalta perhetyössä yksittäisen tahon mahdollisuudet vastata perheiden tarpeisiin jäävät aina rajallisiksi. Perheiden omasta näkökulmasta apua ja tukea tarvitaan oikein suunnattuna ja riittävän ajoissa saatuna myös tulevaisuudessa.

12 POHDINTA

Perhetyö on muoti-ilmiö. Se on vahvasti aikaa kuvaava termi, mutta siitä ei haluta ohimenevää ilmiötä. Monen sektorin työntekijät puhuvat perhetyöstä, koska he haluavat osoittaa tekemänsä työn olevan tarkoitettua koko perheille ja kaikille perheille. Lähes kaikkien sektorien voidaan sanoa tekevän perhetyötä, eikä esimerkiksi kotipalvelusta puhuta juurikaan lapsiperheiden tukimuotona. Perhetyö ei kuitenkaan saa eikä voi korvata perinteisiä yksilötyön muotoja, vaan niitä tarvitaan edelleen osana palvelujärjestelmää. Perhetyö koetaan perheiden kaikki ongelmat ratkaisevaksi palveluksi. Sille voidaan asetettaa jopa epärealistisia tavoitteita ja odotuksia. Jokainen sektori on myös asettanut perhetyölle omat sisältönsä, mistä johtuu käsitteen nykyinen epämääräisyys ja epäselvyys.

Osaltaan perhetyö antaa näkyvyyttä perheille ja nostaa niihin liittyvää keskustelua esille. Toisaalta perhe ja perhetyö teemoina ovat sellaisia, että niiden ei kuitenkaan koeta kiinnostavan kaikkia kansalaisia tai viranomaisia ja poliittisia tahoja, joiden koetaan olevan vastuussa perhetyön edellytyksistä ja perheiden hyvinvoinnin toteutumismahdollisuuksista. Myöskään mikään taho tai palvelujärjestelmän sektori yksinään ei pysty ratkaisemaan perheiden hyvinvointia, vaan tarvitaan perheiden omia voimavaroja sekä eri tahojen välistä yhteistyötä.

Perhetyö koetaan yleensä kokonaisvaltaiseksi, ei tiettyä ammattialaa koskevaksi toiminnaksi. Siinä painotetaan perheen ongelmia, hätätilanteita sekä tuki- ja muiden interventioiden tarvetta. Ilman ongelmia ei ole asiakasperhettä eikä ongelman parissa

työskentelevää työntekijää. Toisaalta perhetyötä tekevät myös päivähoito, koulut, koululaisten iltapäiväkerhot, neuvolat, kotipalvelu ja seurakunnat. Tällöin palvelu ei perustu ongelmiin vaan hyvinvoinnin tuottamiseen ja tukemiseen perheissä. Perhetyön kohteen, motiivien, tarpeiden ja tavoitteiden määrittelyn lähtökohdaksi on useimmiten intervention tarve eli tiettyyn asiaan tai ongelmaan liittyvä palvelutarpeen huomaaminen ja siihen vaikuttaminen¹³⁵.

Perhetyön suoranaiset vaikutukset eivät aina näy heti. Sen välilliset vaikutukset näkyvät perheen toimintakyvyn lisääntymisenä ja vahvistumisena. Sen taloudelliset vaikutukset näkyvät viiveellä ja pitemmällä ajanjaksolla. Toisaalta aina ei voi olla edes varma, mitä perheessä olisi tapahtunut ilman perhetyötä. On kuitenkin pystytty osoittamaan, että vastaamalla ajoissa perheiden tarpeisiin on estetty erityispalveluihin joutumista ja huostaanottoja. Siten on saavutettu taloudellista hyötyä ja vaikuttavuutta sekä sillä hetkellä että myöhemmin.

Myös resurssien vaatiminen perhetyölle on ongelmallista, sillä ennenkin perheet ovat tulleet toimeen omillaan, ilman julkista perhetyötä. Silloin perheillä oli kuitenkin enemmän sosiaalisia suhteita ja yhteisöllisyyttä sekä keskinäistä toisistaan huolehtimista ja tukemista.

Nykyisin perhe mielletään helposti ongelmaksi itsessään. Koko yhteiskunta on täynnä perheiden ongelmaa. Samalla perheet elävät monelta suunnalta tulevien paineiden ja vaatimusten alla. Ei enää oikein tiedetä, miten olla ja elää esimerkiksi lasten kanssa. Tätä on vahvistamassa nykyisen järjestelmän jakautuminen erillisiin osiin ja pirstaloituminen. Perhesysteemin huomioon ottaminen sekä perheen kokonaisuutena ymmärtäminen jää vähemmälle, vaikka se koetaan tarpeelliseksi. Mahdollisuuksia perheiden hyvinvoinnille luodaan mm. poliittisilla ja taloudellisilla ratkaisuuilla sekä vaihtoehtoisilla palveluilla. Myös uudet tietoteknologiset sovellukset mahdollistavat perheiden monipuolisemman tukemisen ja neuvomisen.

Yhteiskunta onkin muuttunut ja aiheuttanut uudenlaisia tarpeita ja haasteita perheiden elämälle ja siitä selviämiseksi. Julkista perhetyötä tarvitaan korvaamaan luonnollisten, sosiaalisten ver-

¹³⁵ ks. myös Makkonen ym. 2000, 279-280; Uppman 2003, 10-12

kosten puuttumista, perinteiden siirtämistä sekä vapaaehtoisen tuen ja avun antamista perheille. Perhetyöstä on osaltaan tullut perheiden sosiaalistumisen paikka. Perheiden tarpeita on myös vaikea havaita, jos ne eivät selvästi näy ulospäin tai jos havainnoijan oma perhetilanne on erilainen. Perhetyö ei välttämättä kosketa päättäjien omaa arkea. Perhetyöstä on tullut myös poliittinen ase, sillä vaalien läheisyydessä tema nostetaan usein vahvasti esille mediassa sekä perheiden itsensä, viranomaisten että poliittisten päättäjien välityksellä.

Perhe-käsitteen hajanaisuus ja monimuotoisuus aiheuttavat haasteita perhetyölle. Pohdintaa käydään mm. siitä, kohdistuuko perhetyö yksittäisiin perheenjäseniin vai aina koko perheeseen. Selvityksen perusteella perhetyötä on sekä välillisesti perheen jäsenten kautta että välittömästi koko perheeseen suunnattuna. Olennaista siinä on koko perhesysteemin havaitseminen ja huomioiminen. Makkosen ym.¹³⁶ mukaan perhetyön ydinajatuksena onkin työskentely perhesuhteiden ja niihin vaikuttavien seikkojen kanssa hyödyntämällä "suhdetietoa". Olennaista siinä on, että perheen jäsenten asenteet ja suhteet muuttavat perhetyön kohteena olevaa asiaa, haittaa tai ongelmaa. Toisaalta huomio voidaan kiinnittää mihin tahansa asiaan perheessä, jolloin perheen tilanteeseen olennaisimmin vaikuttavat asiat tai perheen kokonaistilanne voivat jäädä havainnoimatta. Suhtautumista asioihin ja perhetilanteisiin tehdään yleensä vuorovaikutuksessa, mikä asettaa sille omia ehtoja, rajoitteita ja vaatimuksia. Perhetyössä parhaimmillaan tulisi olla kyse perheeseen liittyvien asioiden suhteuttamisesta toisiinsa perheen kokonaiselämäntilanteen ja hyvinvoinnin kannalta.

Myös perheet yhteisöinä ovat tulleet lyhytkestoisiksi ja vaihtuviksi. Ei aina ole itsestään selvää, kenen kanssa mistäkin asiasta voi keskustella. Perheistä on tullut sopimuksia, joten perhetyökin joutuu joustamaan ja toimimaan perhettä ja sen sopimuksia kunnioittaen. Olennaista on muuntuminen eri tilanteiden vaatimusten mukaisesti ja perheen tarpeisiin vastaaminen. Perhetyö vaatii jokaisen perheen ainutlaatuisuuden ymmärtämistä ja hyväksymistä, sillä siinä toimitaan herkällä yksityisyyden alueella¹³⁷.

¹³⁶ 2000, 280-281

¹³⁷ vrt. Makkonen ym. 2000, 280-284

Perhetyön tehtävä on auttaa perheitä yhteiskunnan jäseniksi. Perheet tuottavat uusia jäseniä ja työntekijöitä. Ilman perheitä ei ole yhteiskuntaakaan. Perhetyön tehtävä onkin taata yhteiskunnan toimintakelpoisuus mm. tuottamalla uusia veronmaksajia ja tukemalla lapsiperheiden elämän mahdollisuuksia ja perusedellytyksiä. Perheitä autetaan jaloilleen, tulemaan toimeen omillaan ja osallistumaan perheille ja perheen jäsenille asetettuihin tehtäviin. Ongelmakeskeisesti ajateltuna perhetyön tehtävä on ehkäistä ja estää syrjäytymistä, kun taas voimavarakeskeisesti puhutaan sosiaalisesta tukemisesta ja vahvistamisesta.

Perhetyö ja sen avulla perheisiin panostaminen on yhteiskunnan kannalta merkittävää ja vaikuttavaa, koska sen kautta mahdollistetaan perheiden hyvinvointia nyt ja tulevaisuudessa. Perheet ovat yhteiskunnan perusyksiköitä, joiden kautta koko yhteiskunta toimii. Siten perhetyössä on kyse lopulta kovista arvoista. Perhetyö osaltaan antaa eväitä tulevaisuuteen ja mahdollistaa yhteiskunnan kannalta kelpolliseksi kasvamisen. Se ei tee elämästä valmista, vaan jokainen joutuu rakentamaan elämänsä itse lähtökohdistaan käsin. Perhetyön tehtävä ei ole elää elämää kenenkään puolesta.

Perhetyössä ei päästä kerralla ja yhtäkkiä suuriin muutoksiin, vaan on edettävä askel askeleelta. Joillakin toimilla ja interventiolla on vaikutusta perheiden elämässä lähemmäs, joillakin kauemmas. Perhe itse määrittelee lopulta, mikä heille on hyvää ja millä on merkitystä heidän elämälleen. Perheissä itsessään on paljon voimavaroja ja kaikki se rakkaus, josta ponnistetaan elämään. Perheen jäsenten välillä on aina kiintymystä, välittämistä ja huolenpitoa, on perhe millainen tahansa. Miten tämä otettaisiin paremmin huomioon kaikkialla ja kaikessa perhetyössä?

Perheet itse kokevat avun pyytämisen vaikeaksi. He miettivät pitkään, onko heidän tilanteensa riittävän vaikea avun kysymiselle julkisesta palvelujärjestelmästä, järjestöiltä ja vapaaehtoisilta. Perheet ovat tottuneet selviytymään itsekseen nykyisessä yksilöllisyyttä ja individualismia korostavassa yhteiskunnassa. Kukaan ei halua osoittaa muille kykenemättömyyttään elämästä itsekseen selviytymiseen. Ryhmähaastatteluissa koko perhetyön tavoitteeksi määriteltiin perheen tuleminen toimeen omillaan. Kuvaako tämä nyky-yhteiskunnan arvoja? Yksilöllisyys on vahvempaa kuin yh-

teisöllisyys: jokaisen tulee huolehtia omasta toimeentulostaan, selviytymisestään ja elämästään itsenäisesti. Miten perhetyö kaiken kaikkiaan sopii ja sijoittuu yksilöä korostavaan yhteiskuntaan ja sen palvelujärjestelmään?

Avun suuntaaminen ongelmaperheisiin myös haittaa avun kysymistä leimaantumisen pelon vuoksi. Voiko perheen syrjäytyminen alkaa jo siitä, kun yritetään liian pitkään selvittää omilla voimavaroilla kysymättä keneltäkään apua ja tukea? Voiko hyvinvointiyhteiskunta ummistaa silmänsä perheiltä ja heidän tarpeiltaan? Voiko perheet jättää ilman apua ja tukea toimimaan yksinään ja itsekseen? Mihin on kadonnut inhimillinen yhteisöllisyys? Apu perheille tulee yleensä liian myöhään, eli vasta kun ongelmat ovat kasautuneet.

Perhetyö on sekä perheen arjen tukemista että viranomaisten syvällistä perheen asioihin puuttumista. Siten tuen kohteena ovat sekä tilapäistä apua tarvitsevat perheet että pitkiäkin asiakkuussuhteita lastensuojelun ja erityispalvelujen piirissä tarvitsevat ongelmaperheet. Ennalta ehkäisevässä perhetyössä perhettä autetaan saamaan esille omat voimavaransa ja tukiverkostonsa. Toisaalta korjaavassa perhetyössä tavoitteena on lisäksi perheen elämän muuttaminen ja ongelmien poistaminen, mutta samalla myös perheen voimaannuttaminen. Samassakin perheessä tarpeet saattavat vaihdella eri ajankohtina ja toisaalta saman perheen eri jäsenet saattavat tarvita erivahvuista interventiota perhetyöstä yhtä aikaa. Siten perhetyön määrittäminen pelkästään intervention perusteella tietyksi toiminnaksi on vaikeaa, kun sille osoitetut tarpeet ovat erilaisia eri tilanteissa ja perheen eri jäsenten näkökulmasta¹³⁸.

Tällä hetkellä perhetyöntekijöitä on liian vähän. Perhetyötä joudutaan jonottamaan, ja tilanteet perheissä saattavat vaikeutua ja kriisiytyä. Lisäksi avun saamisen ehtona ovat diagnoosit tai lastensuojelulliset seikat. Tämä on osaltaan lisännyt voimakasta painetta sosiaalityöhön ja erityispalveluihin. Perhetyön saamisesta on muodostunut perheen omasta aktiivisuudesta tai perheen ongelman näkymisestä riippuvaista. Ongelmaperheistä vain kaikista haastavimmat, vaikeimmat ja moniongelmaisimmat perheet ovat perhetyön piirissä. Perheet eivät ole tasavertaisessa asemassa per-

¹³⁸ vrt. Heino, Berg & Hurtig 2000, 21,23,75

hetyön saamisen suhteen.

Viranomaisten perhetyötä kuvataan tutkimuksessa olemukseltaan ”*kuminukeksi, naisen korvikkeeksi ja kyläyhteisöjen vastineeksi*”. Aikaisemmin ei tarvittu julkista perhetyötä, vaan ongelmista selvitettiin, kun ympärillä oli tiivis kyläyhteisö tai muu sosiaalinen verkosto. Myös perheiden elämäntilanteiden ja perheenjäsenten erilaisuuden hyväksyminen oli ennen osaltaan väljempää kuin nykyisin. Kyläyhteisöissä oli paikka ja omat tehtävänsä erilaisille ihmisryhmille, kuten vanhuksille, vammaisille, ”kylähulluille” ja erilaisille perheille, esimerkiksi monen sukupolven perheille. Nykyisin puolestaan on havaittavissa perheiden asettamista tietynlaiseen muottiin, mikä näkyy myös perhetyölle asetetuissa määritelmässä ja tavoitteissa.

Nykyisin perheillä sukulaiset ja ystävät ovat usein lukumäärältään vähäisiä, ikärakenteeltaan vielä työikäisiä ja kaukana asuvia, joten konkreettisen avun saaminen mm. yhtäkkisissä tarpeissa ei onnistu. Onnekkaita ovatkin ne perheet, joilla on omia luonnollisia sosiaalisia auttajaverkostoja, mutta kuka auttaa heitä, joilla ei ole. Toisaalta sukulaiset voivat suhtautua tilanteisiin liian tunnepitoisesti kykenemättä auttamaan, jolloin ulkopuolisen vieraan ihmisen kautta saatu apu on tilanteissa hedelmällisempää ja neutraalimpaa. Perhetyöstä onkin muodostunut entisajan sosiaalinen verkosto perheille. Sen tehtävä on koota perheitä yhteen ja antaa heille mahdollisuuksia toistensa kohtaamiseen.

Perhetyötä tuotetaan monelta taholta, mutta sen löytäminen ei aina ole helppoa eikä itsestään selvää. Asiakasperheet ovat heränneet perhetyön puutteeseen. He ovat alkaneet kysellä oikeuksiaan ja tuoda esille tarpeitaan mm. mediassa. Perhetyötä tarvitaan sekä asiakasperheille että asukasryhmille tuotettuna. Perhetyössä tarvitaan aluekohtaisuutta, viranomaisten yhteistyötä, poikkihallinnollisuutta ja asukkaiden aktiivointia asiakas- ja asukastyönä¹³⁹.

Usein ryhmien kanssa toimiminen, kuten perheleirit, retket, erilaiset kurssit, lasten hoito- ja tapaamispaikat sekä virkistystoiminnan tarjoaminen koetaan ennalta ehkäiseväksi perhetyöksi. Siitä käytetään nimitystä perhepalvelu erottamaan sitä vahvasti interventiota perheisiin tekevästä toiminnasta. Asiakasperhetyö on pitkäjänteisestä, säännöllisestä ja tavoitteellisesta työstä tilapäi-

¹³⁹ vrt. Ketola ja Kokkonen 1994, 116-121

seen apuun ja tukeen ulottuvaa toimintaa. Perhetyönä se koetaan yleensä suunnitelmalliseksi ja tavoitteelliseksi vaikuttamiseksi perheisiin ja niiden haittoihin, haasteisiin ja ongelmiin. Perhetyön terapeutit ja ryhmät ja lastensuojelun asiakasperheiden kanssa työskentely ovat puolestaan vahvasti korjaavaa työtä¹⁴⁰.

Perhetyö koostuukin monenlaisesta interventtiosta: tehdään perheessä työtä, tehdään perheen kanssa monenlaista yhteistyötä, vaikutetaan perheeseen, tehdään verkostotyötä ja kokonaisvaltaista työtä perhe huomioiden ja perheen kanssa yhdessä rakentaen. Olennaista on koko perhesysteemin käsittäminen ja huomioiminen. Koko systeemiin vaikuttamalla voi saada muutoksia aikaan jossakin yksityiskohdassa ja vastaavasti yksittäinen jäsen voi vaikuttaa kokonaisuuteen. Olennaista perhetyössä on myös se, mistä tarve lähtee. Onko se perheestä itsestään lähtöisin vai ulkopuolisen havaitsema tarve? Perhe voi olla perhetyössä aktiivinen toimija ja vaikuttaja tai toiminnan kohde. Perhe itse on asiantuntija omassa elämässään, mutta myös perhetyö tuo siihen tarvittaessa ulkopuolisia näkemyksiä.

Tuloksellisuuden ja toimivuuden kannalta merkittäväksi tekijäksi perhetyön toteuttamisessa nousee perheen ja työntekijöiden välinen suhde. Sen tulisi olla molemminpuolista kunnioittamista, perheen aseman ja tilanteen ymmärtämistä sekä aitoa dialogisuutta. Perhetyöllä pyritään asiakkaan todellisia tavoitteita ja hyvinvointia edistävään toimintaan ja työtappoihin. Perhetyö voi muodostua paradoksaaliseksi, jos sen lähtökohtana ovat perhettä koskevat ongelmat, mutta orientaationa asiakkaan tavoitteet ja voimavarat. Perhetyössä perheitä usein kuullaan, muttei kuunnella. Kun viranomaispuhoo työntekijänä perhetyöstä, siihen sisältyy monia itsestäänselvyyksiä. Jos samat toiminnot kohdistuvat hänen omaan perheeseensä, asenne muuttuu kriittiseksi. Muiden ei haluta puuttuvan omaan yksityisyyteen. Samalla kuitenkin korostetaan viranomaisen kykyä tiedostaa ja huomata perheiden tarpeita ja ongelmia eri tilanteissa. Mikä onkaan perheen oma asema perhetyössä? Onko perhe ensisijaisesti perhetyön kohde? Vai onko se tasavertainen yhteistyökumppani yhdessä viranomaisten kanssa?

Perhetyö mielletään yleensä puuttumiseksi perheeseen. Siinä pyritään takaamaan erityisesti lapsille elämän perusedellytykset.

¹⁴⁰ vrt. Turtiainen 1999, 12-13; Viialainen 2000, 10

Kuka määrittelee, millainen elämä tarvitsee tukemista tai puuttumista? Mitä on riittävän hyvä elämä? Voiko sitä määritellä perheen ulkopuolinen, jos kyse ei ole lakien rikkomisesta? Viranomaiset puhuvat joissakin tilanteissa perheestä lapsena, joka ei itse huomaa omia tarpeitaan. Tämä osoittaa osaltaan viranomaisten halua perheiden yksityisyyteen vaikuttamiseen ja puuttumiseen sekä asiantuntijuuden korostamiseen. Kaikkien perheiden halutaan sulautuvan yhteiskunnan asettamiin arvoihin ja muottiin hyvästä perheestä ja elämästä. Kuvaako tämä hyvinvointiyhteiskuntaa? Mikä on perheiden oikeus määritellä omia arvojaan ja valintojaan perhetyössä? Millainen elämä on normaalia tai epänormaalia nykyisessä tai tulevaisuuden yhteiskunnassa?

Perhetyön toteuttamiseen ja toimivuuteen oli tutkimuksen eri ryhmillä erilaisia näkökulmia. Johdon näkökulmasta olennaista olivat resurssit ja raha: miten perhetyötä voidaan tuottaa halvimmalla, onko siihen osoittaa resursseja ja kuuluuko kunnan ylipäättäen tuottaa perhetyötä perheille ja millaisilla ehdoilla. Työntekijöiden näkemyksissä korostuivat käsitykset siitä, kuuluuko perhetyö heidän työnkuvaansa ja toimialueeseensa, miten heillä on resursseja ja mahdollisuuksia tehdä perhetyötä. Perheen näkökulmasta olennaista oli se, ettei perhe enää tullut yksin toimeen, eikä selvinnyt ilman apua. Perheen täytyi hakea tilanteeseen apua diagnoosien ja lausuntojen kautta, kun perhetyötä sai vain erityispalveluna.

Yhteiskunnassa on nykyisin vallalla suorittamisen pakko. Elämä on merkityksellistä ja arvokasta vain, kun ihminen suorittaa koko ajan, mikä näkyy myös käsityksissä perhetyöstä ja sen toteuttamisesta. Arkipäiväistä ei useinkaan koeta merkitykselliseksi, vaan halutaan vahvoja elämyksiä ja isoja suoritteita. Sitkeää arkipäivässä elämistä ja siinä selviytymistä ei enää koeta mielekkääksi ja tavoiteltavaksi elämäksi viranomaisten tai perheiden itsensä näkökulmasta. Kaikkien elämä ja työ täytyvät suoritteista; koko ajan tulee tehdä jotain ja tavoitella parempaa. Vallalla on elämän ahnehtiminen, jotta pysyisi jossakin oletetussa hyvässä mukana. Koko ajan on oltava eteenpäin menemisen urassa.

Hyvinvointikin määrittäytyy usein tämän suorittamisen perusteella, mikä heijastuu myös perhetyöhön, kun sen kohteena on perheiden hyvinvoinnin tukeminen. Perhetyöhön liittyy kuitenkin

ulottuvuuksia, joita on vaikea ja jopa mahdotonta teollistaa ja tuotteistaa. Esimerkiksi perhetyössä olennaisesti mukana olevia tunteita ei voi rahalla ostaa. Perhetyöhön liittyykin häivähdys jostain alkuperäisestä, mitä ei kukaan kykene täysin hallitsemaan. On vaikea tarkasti määritellä, mitä on se hyvä, jota perheiden tulee tavoitella tulevaisuudessa ja johon perhetyö heitä tukee ja auttaa. Monet perinteiset yhteiskunnan arvot ja päämäärät ovat murentuneet. Myös perherakenteet ovat moninaistuneet. Jos perhetyön tehtävänä on ydinperheen koossa pysymisen tukeminen, kuten monet aineistoesimerkit antoivat ymmärtää, mitä se merkitsee nyky-yhteiskunnan perhetyölle?

Kaikkialla tuntuu olevan vallalla myös itsekäs oman edun tavoittelu, mikä näkyy niin perheen itsensä kuin viranomaisten toiminnassa ja odotuksissa perhetyöltä. Toisinaan perheiden toiveet ovat sellaisia, ettei niihin kukaan pysty vastaamaan. Toisaalta perhetyössä tehdään myös rutiininomaisia suoritteita, mitkä osaltaan eivät aina ole parasta mahdollista palvelua perheille, mutta ne palvelevat viranomaisia. Rutiinit voivat tappaa perhetyöstä luovuuden, mutta osaltaan ne voivat pelastaa monen työntekijän tai perheen katastrofilta. Siksi onkin parempi, että perheiden hyväksi tehdään edes jotain. Mikään toiminta ei sinänsä ole liian pientä, jotta sitä ei kannattaisi tehdä perheen hyvinvoinnin edistämiseksi, kunhan muistetaan kunnioittaa perheen omia valintoja ja arvoja.

Perhetyön tavoite ja lähtökohta onkin arkinen ja matalan profiilin asia perheissä. Sen tehtävänä on tukea selviytymään arjessa, rohkaista elämään eteenpäin, auttaa sietämään elämän erilaisia asioita sekä levittää elämänkokemusten kautta syntynyttä tietoa ja taitoa. Perhetyöllä pyritään erityisesti sosiaaliseen, mutta myös taloudelliseen, fyysiseen, psyykkiseen, emotionaaliseen ja sosiaaliseen vahvistamiseen. Osaltaan se myös tasa-arvoistaa perheiden elämän edellytyksiä ja toimintamahdollisuuksia. Lähtökohtana perhetyössä on toivon näkemys ja ilon tuottaminen. Perhetyön tehtävänä on luoda uskoa ja luottamusta elämässä selviytymiseen. Kaikenlainen elämä sellaisenaan on arvokasta, ja se tulee ottaa vastaan sellaisena kuin se kohdalle tulee. Samalla halutaan tavoitella parempaa huomista. Yhteiskunnassa näyttää kuitenkin olevan vallalla perheen ongelmana näkeminen. Miten nämä kaksi

vastakohtaa kohtaavat toisensa perhetyössä?

Perhetyö koetaan tällä hetkellä hajallaan olevaksi, monin tavoin määritellyksi ja epäselväksi niin palvelujärjestelmässä kuin perheisiin kohdistuvana työotteena. Perheissä on asioita ja tarpeita, jotka eivät selkeästi kuulu minkään palvelujärjestelmän nykyisen sektorin toimialueeseen tai joihin mikään taho yksinään ei kykene vastaamaan. On ilmennyt tarpeiden ja palvelujen kohtaamattomuutta. Tällä hetkellä palvelujärjestelmän eri osa-alueet näyttävät toimivan toisistaan irrallaan, oman osaamisensa puitteissa. Tarvetta perhetyön kokoamiselle verkostomaiseksi toiminnaksi on vahvasti havaittavissa. Eri sektoreilla perhetyö liittyy myös eri tavoin niiden perustyöhön. Kaikilla sektoreilla on kuitenkin työntekijöitä, jotka kokevat perhetyön omaksi työotteekseen. He haluavat toimia ottaen huomioon koko perheen.

Tämän aineiston perusteella perhetyötä kokonaisuutena voidaan luonnehtia seuraavasti:

1. Perhetyö on osa palvelujärjestelmää. Se voi olla joko uusi, oma sektorinsa tai olemassa olevien sektorien sisällä olevaa toimintaa. Tällöin perhetyön toteutumisen haasteeksi muodostuu:

- Miten eri ammattilaisten osaaminen kohdentuu perheeseen?
- Muodostuuko työtä haittaavia hierarkisia suhteita ammattilaisten välille?
- Löytääkö perhetyö omana sektorina alueensa palvelujärjestelmästä?
- Jos perhetyö sijoittuu kaikille sektoreille, miten vältetään toimintojen päällekkäisyyksiltä?
- Miten perhetyö liittyy kunkin sektorin perustyöhön?

2. Perhetyö on yhteistyötä, jossa ulottuvuuksina on joko moniammatillinen yhteistyö eri viranomaistahojen kesken, perheen kanssa tehtävä yhteistyö tai verkostojen yhteistyön koordinointi. Perhetyön haasteita ovat:

- Miten perhetyö yhteistyönä toteutuu käytännössä?
- Kuka koordinoi perhetyötä ja kantaa kokonaisvastuun perheestä?

- Millainen asema eri osapuolilla on yhteistyössä ja verkostossa?
- Kietä verkostoihin kuuluu?

3. Perhetyö on kaikkea toimintaa, jossa työtteenä on perhekeskeisyys tai -lähtöisyys, jolloin perhetyössä on kyse ajattelu- ja toimintamallista sekä erityisesti suhteesta perheeseen. Perhetyön kannalta haasteelliseksi osoittautuvat seuraavat kysymykset:

- Riittääkö perhekeskeisyys perhetyön määritelmäksi?
- Miten perhetyö toteutuu käytännössä, jos sillä tarkoitetaan perhekeskeisyyttä?

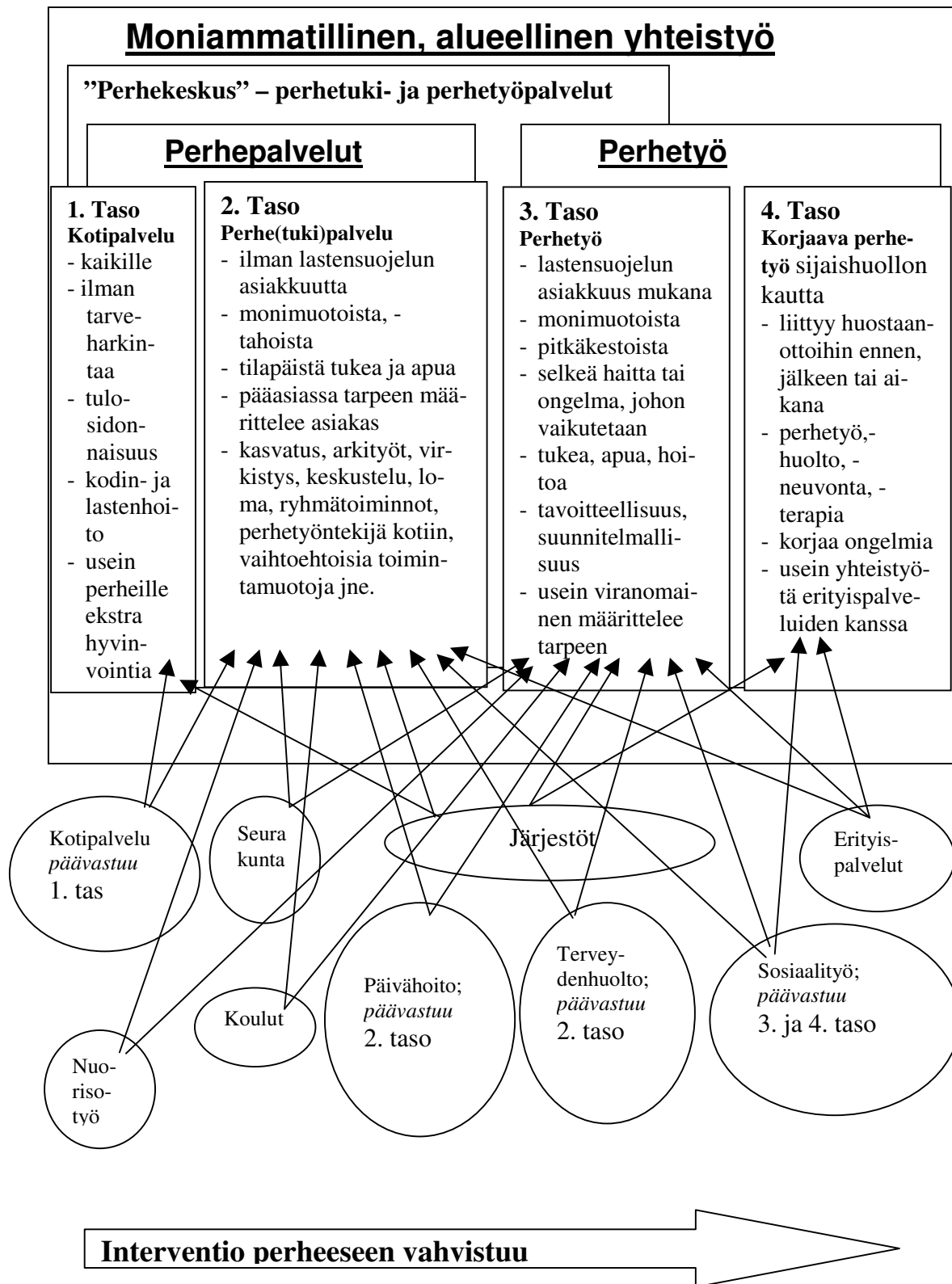
4. Perhetyössä tehdään aina interventioita perheeseen, ja pohdittavaksi nousevat tukemisen ja puuttumisen ehdot ja merkitykset perhetyölle:

- Millainen toiminta on intervention tekemistä perheeseen?
- Riittääkö perheen tukeminen interventioksi perheeseen?
- Milloin tukeminen muuttuu puuttumiseksi?
- Kuka määrittelee, milloin perheen tilanne siirtyy normaalista epänormaaliksi?
- Milloin perheen tilanne vaatii tukemista, milloin puuttumista ja milloin korjaamista?

Palvelujärjestelmän näkökulmasta perhetyö voidaan aineiston perusteella jaotella neljälle tasolle. Kun perhetyössä tehdään vähiten interventiota, se on kotipalvelua. Seuraavat intervention vahvuusalueet ovat monimuotoinen perhepalvelu tai perhetukipalvelu ilman lastensuojelun asiakkuutta, monitasoinen perhetyö yleensä lastensuojelun asiakkuuden myötä sekä korjaava perhetyö lähinnä sijaishuollossa. Kaikesta tästä käytetään nykyisin kuitenkin hyvin yleisesti nimitystä perhetyö.

Seuraavassa kuviossa pyritään havainnollistamaan perhetyön käytännön toteutuksen eri tasoja nykyisessä palvelujärjestelmässä. Kuvioon on lisäksi kirjattu kullekin tasolle ominaisia, keskeisiä elementtejä, piirteitä ja käsityksiä. Toimintamuodot, jotka mainitaan vähemmän interventiota tekevillä tasoilla, jatkuvat

myös vahvemmillä tasoilla.

Kuvio 19. Perhetyön sijoittuminen palvelujärjestelmän tasoille

Perhetyötä voidaan järjestää tulevaisuudessa organisoimalla se edellä esitetyille, neljälle intervention vahvuuden perusteella muodostetulle perhetyön tasolle. Jos systeemiä halutaan yksinkertaistaa, 1. ja 2. taso voidaan yhdistää perhepalveluksi sekä 3. ja 4. taso perhetyöksi, jolloin perhetyön sijoittuminen palvelujärjestelmään tapahtuu kahdella tavalla. Lisäksi joissakin kunnissa on voitu yhdistää tasot 2. ja 3. perhetyöksi, mutta lastensuojelun läheisyys voi aiheuttaa siinä ongelmia, koska se koetaan usein vielä perheitä leimaavaksi sekä perheiden itsensä että viranomaisien taholta. Ainoastaan sosiaalityöllä on oikeuksia tehdä perheeseen interventiota esimerkiksi lastensuojelullisin perustein. Se voi velvoittaa perheen perhetyöhön. Muut sektorit kuin sosiaalityö ovat voimattomia, jos perhe itse ei koe tarvetta eikä halua avun ja tuen pyytämiseksi itselleen. Toisaalta viranomaiset, etenkin sosiaalityöntekijät itse, haluavat muokata mielikuvia sosiaalityöstä ja sen perhetyöstä. He haluavat suunnata sitä lastensuojelusta kaikille perheille tarkoitetuksi avuksi ja tueksi. Tällöin sosiaalityö voikin olla mukana myös 2. tasolla, mutta nykyisin sen resurssit menevät pääasiassa lastensuojeluun.

Kuvion 1., 2. ja 3. taso muodostavat myös nykyisin paljon puhutun perhekeskusidean, jossa lapsiperheiden eri palvelut kootaan joko fyysisesti tai verkostomaisesti yhteen. Moniammatillisessa, alueellisessa yhteistyössä mukaan tulee vielä sijaishuollon kautta tehtävä työ huostaanottojen yhteydessä. Kaikilla tasoilla tehdään perhetyötä, mutta käytettäessä kuviossa esitettyjä eri nimityksiä perhetyön käsitteellinen ymmärtäminen helpottuu ja selkiytyy.

Oleennaista perhetyön eri tasojen ja nimitysten käyttämisessä sekä niiden perusteella tuotetun toiminnan järjestämisessä on se, että kaikille perhetyön tasoille osoitetaan ja nimetään koordinoiva ja kokonaisvastuun kantava taho. Näillä kaikilla tasoilla toimii monen eri sektorin henkilöstöä verkostojen ja moniammatillisen yhteistyön pohjalta. Koordinoivan ja kokonaisvastuun kantavan tahon tehtävä on huolehtia moniammatillisuuden toimivuudesta perheissä. Vain olennaisimmat toimijat ovat mukana ja kaikilla heillä on tiedossa perhetyön tavoite ja yhteinen päämäärä. 1. tason osalta on luonnollista, että koordinoiva taho on kotipalvelu. 2. tasolla eli perhe(tuki)palveluissa se voi olla joko päivähoido tai ter-

veydenhuolto, jolloin se merkitsee näille sektoreille uutta tehtävää ja työmuotoa perustyön lisäksi. Olennaista perhetukipalveluille on se, ettei niitä tulisi kenenkään kokea leimaaviksi. Perheen oma asema tässä työssä on merkittävä. Perhetyössä eli 3. ja 4. tasolla puolestaan kokonaisvastuu on luonnollisimmin sosiaalityöllä. Perhetyö kuuluu selkeästi sosiaalityön perustyöhön. Kaikilla tasoilla erityisen tärkeää on koordinoida sekä kunnallisten sektorien että järjestöjen, yksityisten ja seurakunnan yhteistyötä. Myös perus- ja erityispalveluiden toiminnan yhteensaattamisessa on vielä tehtävä töitä. Tärkeimmässä roolissa on kuitenkin perhe itse, johon koordinoiva taho erityisesti pitää yhteyttä. Koordinoiva ja kokonaisvastuuta kantava taho huolehtii perheen tilanteesta yhdessä perheen itsensä kanssa.

Perhetyön määrittelemisen on ajasta ja paikasta riippuvaista. Käsitteet perhetyön sisällöistä, tavoitteista ja toimijoista vaihtelevat. Kaikilla on halu olla perheiden tukena ja apuna. Perhetyö on osaltaan osoitettu vaikuttavaksi työmuodoksi perheiden hyvinvoinnin kannalta. Perhetyön toimivuuden parantaminen on johtanut tarpeeseen määritellä perhetyötä tarkemmin. Siihen on haettu tässä raportissa ratkaisuja perhetyön mallinnuksien kautta. Olennaisinta perhetyössä lienee kuitenkin se, mitä perhe kulloinkin kokee tarvitsevansa elämänsä ja hyvinvointinsa tueksi. Perheiden kannalta tarvitaan ennen kaikkea joustavuutta, luotettavuutta, pitkäjänteisyyttä ja vastuunkantoa myös kunnallisten palvelujen tuottajilta perheiden tuen tarpeissa ja tilanteissa. On vaikuttavaa ja taloudellisestikin perusteltua auttaa perheitä ennalta ehkäisevästi silloin, kun ongelmat eivät ole vielä kasautuneet. Perhetyötä ja sen kaltaisia perhepalveluja ja perhetukipalveluja sekä erilaisia toimintamuotoja ja -menetelmiä tarvitaan, sillä kuka tahansa voi yhtäkkiä olla ennalta ehkäisevän, varhaisen tukemisen, varhaisen puuttumisen tai korjaavan avun tarvitsija.

LÄHTEET

Alasuutari, P. (1994): Laadullinen tutkimus. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Ankkuri perheprojektin toimintakertomus (2003).

Ankkuri-projekti. (2002-2005).

(<http://www.oulu.ouka.fi/sote/paivahoito/perhetyo.html>).

Anttila, M. & Brummer, K. (2004): Ohjaava perhetyö – työtä perheiden hyväksi. Teoksessa Kehittyvä perhetyö Puroila, A.-M. (toim.). Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen julkaisusarja 12. Oulu: Oulun kaupungin painatuskeskus, 131-139.

Arnkil, T.E., Eriksson, E. & Arnkil, R. (2000): Palveluiden dialoginen kehittäminen kunnissa. Sektorikeskeisyydestä ja projektien kaaoksesta joustavaan verkostointiin. Stakes, Raportteja 253.

Asetus sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusehdoista 804/1992.

Auta Lasta ry. (2004): (<http://www.autalasta>)

Cantell-Forsbom, A. (2004): Perhekeskus Hakusessa on kynnys matalalla. Teoksessa Perhe keskiössä Ideoita yhteistyöhön perheiden parhaaksi; kokemuksia Ruotsin Leksandista ja useista Suomen kunnista. Paavola, A. (toim.) Lastensuojelun keskusliitto. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy, 45-47.

Ensi- ja Turvakotien liitto. (2004):

(<http://www.ensijaturvakotienliitto.fi>)

Eskola, J. & Suoranta, J. (1999): Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Hakunilan perhekeskus. (2005):

(http://www.vantaa.fi/i_perusdokumentti.asp?path=1;135;137;220;4736;4859;4860;13482)

Heino, H. (1985): Kirkko tulevaisuuden yhteiskunnassa. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Heino, T., Berg, K. & Hurtig, J. (2000): Perhetyön ilo ja hämmennys. Lastensuojelun perhetyömuotojen esittelyä ja jäsenyyksiä. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskuksen aiheita 14. Helsinki: Stakesin monistamo.

Hiitola-Moilanen, M. (2004): Perhetyön mahdollisuudet päivähoidossa -kehittämishanke. Teoksessa Kehittyvä perhetyö Puroi-

la, A.-M. (toim.). Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen julkaisusarja 12. Oulu: Oulun kaupungin painatuskeskus, 73-82.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. (1985): Teemahaastattelu. Helsinki: Kyriiri Oy.

Hirsjärvi, S., Laurinen, L. & tutkijaryhmä. (1998): Kasvustraditiot ja niiden muuttuminen. Teoksessa Koti kasvattajana, elämä opettajana. Kasvatus- ja oppimiskulttuurit tutkimuskohteina. Laurinen, L. (toim.). Juva: WSOY, 12-35.

Huhtanen, K. (2004): Varhainen puuttuminen – ennalta ehkäisevää ja korjaavaa toimintaa yhteiskunnan eri tasoilla. Teoksessa Vanhemmuuden ja lapsen kasvun tukeminen päivähoidossa Keskinen, S. & Virjonen, H. (toim.) Tampere: Tammer-Paino Oy, 188-210.

Huhtinen, A., Koponen, P., Metteri, A., Pellinen, S., Suoranta, J. & Tuomi, J. (1994): Luotettavuuden ulottuvuudet laadullisessa tutkimuksessa. Teoksessa Kohti elämismaailman ja ihmisen laadullista tutkimusta Varto, J. (toim.). Tampere: Suomen fenomenologinen instituutti, 155-202.

Hurtig, J. (1999): Huvitusta, hyvitystä vai hyödyllistä? Lastensuojelullisen perhekuntoutuksen arviointia. Yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja. Rovaniemi: Lapin yliopistopaino.

Häggman-Laitila, A., Ruskomaa, L. & Euramaa, K-I. (2000): Varhaista tukea lapsiperheille. Kokemuksia Lapsiperhe-projektin perhetyöstä. Mannerheimin Lastensuojeluliitto. Helsinki; Paino Käpylä Print Oy.

Häggman-Laitila, A., Hotari, A-M., Euramaa, K-I. & Päälylyaho, K. (2001): Lapsiperhe-projektin asiakas- ja aluetyö vuosina 1996-2000. Mannerheimin Lastensuojeluliitto. Helsinki; Paino Käpylä Print Oy.

Jussinlinnan päivähoidon vanhempien kasvatustyön tukiprojekti v.2000-2003. (2004): Loppuraportti. Hyvinkään perusturvakeskus. (www.hyvinkaa.fi/SOSIAALI/phoito/ajankohtaista.htm)

Ketola, T. & Kokkonen, T. (1994): Sosiaalialan työn lähtökohdat. Tampere: Tammer-Paino Oy.

Kinos, J. (1999): Vuoropuhelua lähihistorian dokumenttien kanssa. Teoksessa Varhaiskasvatuksen tutkimusmenetelmiä Ruoppila, I., Hujala, E., Karila, K., Kinos, J., Niiranen, P. & Ojala, M. (toim.) Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 73-88.

Kinnunen, P. (2003): Suullinen tiedonanto Preventteri-hankkeen suunnittelupalaverissa. Julkaisematon lähde.

Kirkkolaki 1993/1054.

Koivula, M. (2004): Vanhempien kokemuksia perhetyöstä päiväkodissa. Teoksessa Vanhemmuuden ja lapsen kasvun tukeminen päivähoidossa Keskinen, S. & Virjonen, H. (toim.) Tampere: Tammer-Paino Oy, 73-104.

Kontula, O. (2004): Perhepolitiikka käännekohtassa. Perhebarometri 2004. Väestöliitto Väestöntutkimuslaitoksen Katsauksia E 18. Helsinki: Hakapaino Oy.

Korhonen, A. (2003): Vauvaperhetyö keskosten äitien tukena. Tuen sisällölliset piirteet, kustannukset ja vaikutukset keskosten ensimmäisen elinvuoden hoitokustannuksiin. Oulun yliopisto. Hoitotieteen ja terveystieteiden laitos.

(<http://herkules oulu.fi/isbn9514271912/>)

Koulukumppanuus Kontulassa –projekti (2001): Helsingin opetusviraston ja itäisen sosiaalikeskuksen kumppanuushanke 1998-2001. Säkjärvi, M. Projektin väliraportti. Helsingin kaupungin opetusviraston julkaisusarja B3. Helsinki.

Krueger, R.A. (1998): Analyzing & Reporting Focus Group Results. Thousand Oaks: SAGE Publications International Educational And Professional Publisher.

Kuopion perhetalo-hanke. (2003-2005):

([http://www.kuopio.fi/attachments.nsf/Files/211004151916026/\\$File/raportti03.rtf?OpenElement](http://www.kuopio.fi/attachments.nsf/Files/211004151916026/$File/raportti03.rtf?OpenElement)).

Laki lasten päivähoidosta 19.1.1973/36.

Laki sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista 29.4.2005/272.

Lapsiperheiden varhainen tuki, tuen vaikuttavuus ja kustannushyöty. Lapsiperhe-projektin loppuraportti (2001): Häggman-Laitila, A., Euramaa, K-I., Hotari, A-M., Kaakinen J. & Hietikko, M. Mannerheimin Lastensuojeluliitto. Helsinki; Paino Käpylä Print Oy.

Lastenneuvola lapsiperheiden tukena. (2004): Opas työntekijälle. Sosiaali- ja terveysministeriön oppaita 14. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Lastensuojelulaki 5.8.1983/683.

Leistola, T. (2001): Perhetyötä seurakunnissa. Pikkuväki (4).

Seurakuntien lapsityön Keskus. Helsinki: Lasten Keskus.

Lindgren, K. (toim.) (2000): Kaakaopyhäkoulusta lapsidiakoniaan. Suomen evankelisluterilaisten Seurakuntien Lapsityön Keskus r.y. Hämeenlinna: Karisto Oy.

Lindfors, H. (1991): Tähän on tultu. Teoksessa Perustetaan perhekerho. Opas äiti-lapsipiireille, avoimille päiväkerhoille ja perhekerhoille. Lindfors, H. (toim.) Helsinki: Suomen Pyhäkouluyhdistys ja Lasten Keskus, 6-7.

Lindfors, H. (1997): Perhetyö. Teoksessa Nollasta neljääntoista. Käsikirja seurakuntien lapsi- ja varhaisnuorisotyöhön. Luukkonen, L. (toim.) Helsinki: Seurakuntien Lapsityön Keskus ry ja Suomen Poikien ja tyttöjen keskus ry/Lasten Keskus, 152-161.

Lyyra, V. & Salmela, A-R. (2004): Kasvuturve-projekti. Teoksessa Vanhemmuuden ja lapsen kasvun tukeminen päivähoidossa Keskinen, S. & Virjonen, H. (toim.) Tampere: Tammer-Paino Oy, 18-58.

Makkonen, M., Riikonen, E. & Vataja, S. (2000): Perhetyö - arkielämän taiteen ja kertomuksellisuuden näkökulma. Teoksessa Ohjaus ammattina ja tieteenalana 2. Ohjauksen toimintakentät. Onnismaa, J., Pasanen, H. & Spangar, T. (toim.). PS-kustannus. Porvoo.

Mannerheimin lastensuojeluliitto. (2004):

(http://www.mll.fi/kasvattajan_tietokulma/perhelamaa/perhe_on_paras/perhe/)

Mattus, M-R. (1994): Haastatteluopas perhekeskeiseen työhön HMI. Sairaanhoidtajien koulutussäätiö. Helsinki.

Miles, M.B. & Huberman, A.M. (1994): Qualitative Data Analysis. Sage Publications. Printed in U.S.A.

Mitä on Alvari-perhetyö? (2002): Niemi, H. (toim.) Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 32. Helsinki: Nykypaino Oy.

Mäkelä, K. (1990): Kvalitatiivisen analyysin arviointiperusteet. Teoksessa Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta Mäkelä, K. (toim.). Helsinki: Painokaari Oy, 42-61.

Mäkelä, R. (2003): Forssan perhetyön palvelukuvaus. Pikassos Oy. (www.pikassos.fi/hankkeet/raportit.htm)

Nuorten Ystävät ry. (2004): (<http://www.nuorten-yst.fi/>).

Nätkin, R. (2003): Moninaiset perhemuodot ja lapsen hyvä. Teoksessa Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä.

Forsberg, H. & Nätkin, R. (toim.). Helsinki: Yliopistopaino, 16-38.

Oinonen, E. (1999): Perheet ja pärjääminen. Teoksessa Blom, R. (toim.) Mikä Suomessa muuttui? Sosiologinen kuva 1990-luvusta. Hanki ja jää. Helsinki, 163-191.

Opas lastenneuvolatoiminnan järjestämiseksi kunnissa. (2003): Lastenneuvolatoiminnan asiantuntijaryhmän muistio. Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmämuistioita 7. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Ovaska, M. (2004): Päiväkotihenkilökunnan näkemyksiä perhetyöstä ja Kasvuturve-projektista. Teoksessa Vanhemmuuden ja lapsen kasvun tukeminen päivähoitossa Keskinen, S. & Virjonen, H. (toim.) Tampere: Tammer-Paino Oy, 59-72.

Paakki-Partala, M. (2002): Seurakunnan perhekerho kotiäitien kokemana. Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta.

Paavilainen, E. (1998): Lasten kaltoin kohtelu perheessä. Tampereen yliopisto. Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy.

Pelastakaa Lapset ry. (2004):

(<http://www.pelastakaalapset.fi/index.php>).

Perhe keskiössä (2004): Ideoita yhteistyöhön perheiden parhaaksi; kokemuksia Ruotsin Leksandista ja useista Suomen kunnista. Paavola, A. (toim.) Lastensuojelun keskusliitto. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy.

Perhepoliittinen strategia. (2003): Linjauksia ja taustoja perhepolitiikan kehittämiseen. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Pirkanmaan mielenterveystyön hanke. (2005):

(<http://www.pmh.info/osaprojektit.htm>)

Puroila, A-M. (2004): Vanhemmat ja ammattilaiset kohtaavat – syntykö yhteistyötä? Teoksessa Kehittyvä perhetyö Puroila, A-M. (toim.). Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen julkaisusarja 12. Oulu: Oulun kaupungin painatuskeskus, 4-21.

Pärkö, K. (2004): Kiireettömästi kielellisiin harjoituksiin – lämpimän vuorovaikutuksen tärkeydestä kielellisen kehityksen tukemisessa. Teoksessa Vanhemmuuden ja lapsen kasvun tukeminen päivähoitossa Keskinen, S. & Virjonen, H. (toim.) Tampere: Tammer-Paino Oy, 211-222.

Rantala, A. (2002): Perhekeskeisyys – puhetta vai todellisuutta?

Työntekijöiden käsitykset yhteistyöstä erityistä tukea tarvitsevan lapsen perheen kanssa. *Jyväskylä studies in education, psychology and social research* 198. Jyväskylän yliopisto.

Ritala-Koskinen, A. (2001): Mikä on lapsen perhe? Tulkintoja lasten uusperhesuhteista. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 38. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitos/sosiaalityö. Väestöliitto: Väestöntutkimuslaitos.

Rimpelä, M. (2002): Lasten ja nuorten terveen kasvun ja kehityksen tukeminen: Mikä on kunnan peruspalvelujen tehtävä? (www.stakes.fi/varttua/tietotori/varhaiskasvatus/rimpela.htm).

Ruotsalainen, K. (2002): Auttajana kirkon ja yhteiskunnan leikkauksipisteessä. Kirkon perheneuvojien käsityksiä työstään. Suomalaisen teologisen kirjallisuusseuran julkaisuja 230. Vammala: Vammalan kirjapaino Oy.

Rönn, H. (1998): Punahilkka lastensuojelun perheprojekti. Sosiaalipolitiikan pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitos.

Saarnio, T. (2004): Perhetyö lastensuojelussa. Teoksessa Lastensuojelu tänään Puonti, A., Saarnio, T. & Hujala, A. (toim.) . Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy., 240-255.

Salmela, A-R. (2004): Pienistä äänistä suuriin kertomuksiin – sadutus lasten kuulemisen välineenä perheterapiassa. Teoksessa Vanhemmuuden ja lapsen kasvun tukeminen päivähoidossa Keskinen, S. & Virjonen, H. (toim.) Tampere: Tammer-Paino Oy, 140-156.

Salonen, T. (2003): Avauksia päivähoidon perhetyöhön. Pikassos Oy. (www.pikassos.fi/hankkeet/raportit.htm)

Sosiaalialan kehittämishanke. (2003): Toimeenpanosuunnitelma. Sosiaali- ja terveysministeriön monisteita 20. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Sosiaalihuoltolaki 17.9.1982/710.

Sosiaali- ja terveydenhuollon tavoite- ja toimintaohjelma 2004-2007. (2003): Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 20. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Syrjälä, L. & Numminen, M. (1988): Tapaustutkimus kasvatustieteessä. Oulun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan tutkimuksia 51.

Tampereen perhetyö. (2005):

(<http://www.tampere.fi/perhepalvelut/perhetyo/index.html>)

Tesch, R. (1990): Qualitative Research: Analysis types and Software Tools. The Falmer Press. Basingstoke: Burgess Science Press.

Turtiainen, P. (1999): Lähiöprojektin perhetyö: lastensuojelua vai yhdyskuntatyötä. Tutkimuskatsauksia 3. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.

Työministeriön ammatti- ja ammattialojen haku. (2004): (www.mol.fi/webammatti.cgi).

Töttö, P. (2000): Pirullisen positivismin paluu. Laadullisen ja määrällisen tarkastelua. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Uppman, A. (2003): Mäkikujan perhekodin ja lastensuojelun perhetyön kehittämishanke. Pikassos Oy.

(http://www.pikassos.fi/hankkeet/raportit/Makikujan_kehitt.pdf) .

Uusimäki, M. (2004): Perhetyön alustavia luokituksia. Alustus perhetyön tieto työryhmässä. Perhetutkimuksenpäivät 25.-26.3.2004. Jyväskylä. Julkaisematon.

Valoa ikkunaan –projekti 2000-2001. (2002): Ennaltaehkäisevää työtä vauvaperheiden hyväksi. Tampereen kaupungin sosiaali- ja terveystoimen monisteita 13.

Valtioneuvoston periaatepäätös Terveys 2015-kansanterveysohjelmasta. (2001): Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 4. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Valtioneuvoston periaatepäätös varhaiskasvatuksen valtakunnallisista linjauksista. (2002): Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 9. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. (2004): Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Oppaita 56. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy.

Varto, J. (1992): Laadullisen tutkimuksen metodologia. Tampere: Tammer-Paino Oy.

Vauvani kanssa. (2001): Vauvaperhetyö Turun kaupungin kasvatus- ja perheneuvolassa Lamberg, P., Leikas, K., Englund, R., Lehtonen, P. & Räihä, H. Turun kaupungin sosiaalikeskuksen julkaisuja nro 3B.

Viheriävaara, H., Vikstrand, L., Suvanto, M. & Kanninen, H. (1998): Ohjaava perhetyö lastensuojelussa – kokemuksia ja

näkemyksiä 1990-luvulta. Oulu: Painotupa.

Viialainen, R. (2000): Perhetyötä on joka lähtöön. Dialogi (4).
Savonlinna: Savonlinnan kirjapaino, 10-13.

Viljamaa, M. (2004): Perhetyöhankkeita Oulussa. Teoksessa Kehittyvä perhetyö Puroila, A-M. (toim.). Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen julkaisusarja 12. Oulu: Oulun kaupungin painatuskeskus, 89-97.

Liite 1. Taulukko 1. Perhetyön paikat lastensuojelussa (Heino, Berg & Hurtig 2000, 190)

Tilanne	Sosiaalinen riski; Ennaltaehkäisevä työ	Kriisi (äkillinen, lyhyt); Kriisityö	Pitkittänyt kriisi; Lastensuojelun sosiaalityö; avotyön tukitoimet	Huostaanoton uhka; Lastensuojelun sosiaalityö, tarpeen selvittely, ”harmaa pakko”	Huostaanotto; Lapsen hoito, huolto ja kuntoutus
Työmuoto; työn sisältö	Normaali sosiaalipalvelu	Kohdennettu sosiaalipalvelu	Jatkuva seuranta; tehostettu tuki	Selvittely, arviointi, päätöksenteon valmistelu; tehostettu tuki ilmeisen uhkan ilmapiirissä, paljon motivointityötä ja/tai pakottamista	Päätöksenteko; Lapsen sijoituksen tavoitteena kotiuttaminen tai pitkäaikainen sijoitus
Huoli lapsesta	Huoli lapsesta vähäistä; perhe motivoitunut saamaan tukea	Huoli lapsesta kasvaa	Lapsi vaarassa, huolta paljon ja jatkuvasti ja ajoittain välittömästi	Lapsi vaarassa, huolta paljon ja jatkuvasti tai välittömästi; vanhemmat ja/tai lapsi vältteleviä, ei vastaanottavia	Vakava vaara, huolta paljon, mutta vähenevällä ja huojentavalla perspektiivillä
Tuen ja kontrollin yhdistelmä ja niiden painotus	Tukea	Tukea /kontrollia	<u>Tukea</u> /kontrollia	Kontrollia /tukea	<u>Kontrollia</u> /tukea
Resurssikysymys	Luottamus omiin mahdollisuuksiin hyvä. Yksin työskentelyä	Luottamus omiin mahdollisuuksiin hyvä. Toive lisävoimavaroista ja kontrollista nousee. Yksin ja parin kanssa/työnohjaus	Omat voimavarat ehtymässä, tarve lisävoimavaroihin ja kontrolliin kasvava. Parityö/työnohjaus	Omat voimavarat ehtymässä; puututtava välittömästi tilanteeseen. Parityö/tiimi/työnohjaus	Uusia voimavaroja, tuki ja kontrolli yhdistyy. Vakiintunut työyhteisö/työnohjaus
Perhetyön muoto	Ehkäisevä perhetyö	Kohdennettu perhetyö	Tehostettu perhetyö ja -kuntoutus	Perhetutkimus ja -kuntoutus	Perhekuntoutus tai kohdennettu perhetyö (huostaanoton tavoitteen mukaan)

Liite 2.

Teemat perhetyön käsiteanalyysin ryhmähaastatteluihin

1. Millaiseksi näet lapsiperheiden tilanteen tällä hetkellä?
2. Missä olet kohdannut perhetyötä?
3. Ketkä tekevät perhetyötä?
4. Millaista koulutusta ja osaamista perhetyö vaatii/tarvitsee?
5. Mikä on perhetyön tavoite?
6. Miten perhetyö toteutuu nykyisin?
7. Millaisia muutoksia perhetyössä on tapahtunut?
8. Mikä on perheen oma asema perhetyössä?
9. Mikä on perhetyön asema palvelujärjestelmässä?
10. Millaisia kehittämistarpeita perhetyöhön liittyy?
11. Mikä tekee perhetyöstä perhetyötä?

Liite 3.

Tutkimuksen kulku ja toteutumisen kirjallisuuden ja empiirisen aineiston analyysissä

